

MELIHA HRUSTIĆ/ PRIDJEV I PRIDJEVSKE DOPUNE U NJEMAČKOM
I BOSANSKOM JEZIKU. PRIKAZ U SVJETLU GRAMATIKE
ZAVISNOSTI

© MELIHA HRUSTIĆ – Bosansko filološko društvo, Sarajevo 2010.

Izdavač

Bosansko filološko društvo
Franje Račkoga 1, Sarajevo

Za izdavača

Dr. Ismail Palić

Recenzenti:

Prof. dr. Miloje Đorđević
Prof. dr. Erminka Zilić

Meliha Hrustić

**Pridjev i pridjevske dopune
u njemačkom i bosanskom jeziku**

Prikaz u svjetlu gramatike zavisnosti

Bosansko filološko društvo

Sarajevo, 2010.

Umjesto predgovora

Ova knjiga predstavlja uređenu i donekle izmijenjenu verziju moje doktorske disertacije pod nazivom “Valentnost pridjeva u njemačkom i b/h/s jeziku”, odbranjene na Filozofskom fakultetu u Sarajevu u junu 2005. godine. Sam rad je nastao kao rezultat višegodišnjeg intenzivnog bavljenja pridjevom kao vrstom riječi i pridjevskim dopunama u svjetlu gramatike zavisnosti, koja predstavlja najčešće primjenjivani model za opisivanje njemačkog, a u ovom radu i bosanskog jezika. Teoretski dio obuhvata tri različita područja lingvistike – prvi dio je posvećen osnovnim postulatima i razvoju gramatike zavisnosti, potom slijedi obrada pridjeva kao vrste riječi u njemačkom i u bosanskom jeziku, da bi se sve uočeno sjedinilo u čisto sintaksičkoj temi – samim pridjevskim dopunama u oba jezika. Prvobitno je rad imao još jedan dio, posvećen semantičkoj razini pridjevskih dopuna, ali sam u ovom izdanju odlučila da taj dio izostavim i da ga naknadno objavim.

Posebnu zahvalnost za podršku tokom izrade ove knjige dugujem prof. dr. Ulrichu Engelu, koji meni i većini mojih kolega predstavlja neiscrпно svjetlo u ličnom razvoju kao i razvoju germanistike na ovim prostorima. Svom mentoru prof. dr. Miloju Đorđeviću te profesorima Erminki Zilić i Josipu Baotiću zahvaljujem na savjetima, uputama i konstruktivnim kritikama. Bez njihove pomoći ovaj rad sigurno ne bi imao oblik u kojem je pred vama. Kolegi Refiku Buliću koji je pažljivo pregledao rad i svojim sugestijama doprinjeo njegovom kvalitetu, upućujem posebne riječi zahvalnosti. Knjiga je djelimično nastajala u Institutu za njemački jezik u Mannheimu (Njemačka), što dugujem stipendijama DAAD-a, organizaciji koja je uvijek spremno podržavala ovaj projekat. I na kraju, za nesebičnu podršku i strpljenje tokom nastajanja ove knjige, zahvaljujem svojim najbližima, Ajši, Nejlji i Arminu.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. GRAMATIKA ZAVISNOSTI	4
2.1 Uvodne napomene	4
2.2 Generativna gramatika	6
2.3 Gramatika zavisnosti	9
2.3.1 Dopune i dodaci – pojmovno razgraničenje	13
2.3.2 Lucien Tesnière	14
2.3.3 Gerhard Helbig	19
2.3.4 Ulrich Engel	23
2.3.5 Gramatika zavisnosti u bosanskom jeziku	30
3. PRIDJEV KAO VRSTA RIJEČI	33
3.1 Pridjev kao vrsta riječi i problemi razgraničenja sa ostalim vrstama riječi	34
3.1.1 Deset vrsta riječi tradicionalne gramatike	34
3.1.2 Pridjev i prilog i njihovo razgraničenje u njemačkoj lingvistici	35
3.1.3 Particip između pridjeva i glagola	42
3.2 Određenje pridjeva kao vrste riječi u bosanskom jeziku	49
3.3 Semantičko određenje pridjeva	54
3.4 Klase pridjeva prema promjeni	56
3.4.1 Gradacija pridjeva	56
3.4.1.1 Gradacija tvorbom riječi	57
3.4.1.2 Gradacija leksičkim sredstvima	58
3.4.1.3 Gradacija flektiranjem: komparacija	59
3.4.2 Značenje kompariranog pridjeva	60
3.4.2.1 Relativna komparacija	61
3.4.2.1.1 Pozitiv	61
3.4.2.1.2 Komparativ	62
3.4.2.1.3 Superlativ	63
3.4.2.2 Apsolutna komparacija	63
3.4.2.2.1 Pozitiv	63
3.4.2.2.2 Komparativ	64
3.4.2.2.3 Superlativ	65

4.	SINTAKSIČKA UPOTREBA PRIDJEVA	66
4.1	<i>Atributivna upotreba</i>	72
4.2	<i>Predikativna upotreba</i>	72
4.2.1	O kopulativnim glagolima	74
4.2.2	Kopulativne partikule	75
4.3	<i>Adverbijalna upotreba</i>	80
5.	VALENTNOST PRIDJEVA I PRIDJEVSKE DOPUNE	82
5.1	<i>Valentnost pridjeva na sintaksičkom nivou</i>	84
5.1.1	Obligatorne i fakultativne dopune pridjeva	87
5.1.2	Pridjevska fraza	90
5.1.3	Pridjevski dodaci	91
5.1.4	Izražajni oblici pridjevskih dopuna	92
5.1.5	Pridjevske dopune	93
5.1.5.1	Dopuna u akuzativu/Akkusativergänzung	94
5.1.5.2	Dopuna u genitivu/Genitivergänzung	96
5.1.5.2.1	Dopuna u genitivu u njemačkom jeziku	96
5.1.5.2.2	Dopuna u genitivu u bosanskom jeziku	97
5.1.5.2.3	Kontrastivna usporedba dopune u genitivu	98
5.1.5.3	Dopuna u dativu/Dativergänzung	106
5.1.5.3.1	Dopuna u dativu u njemačkom jeziku.....	106
5.1.5.3.2	Dopuna u dativu u bosanskom jeziku	107
5.1.5.3.3	Kontrastivna usporedba dopune u dativu	108
5.1.5.4	Prepozitivna dopuna/Präpositivergänzung.....	118
5.1.5.4.1	Prepozitivna dopuna u njemačkom jeziku.....	118
5.1.5.4.2	Prepozitivna dopuna u bosanskom jeziku	119
5.1.5.4.3	Kontrastivna usporedba prepozitivne dopune	120
5.1.5.5	Situativna dopuna/Situativergänzung	129
5.1.5.5.1	Situativna dopuna u njemačkom jeziku.....	130
5.1.5.5.2	Situativna dopuna u bosanskom jeziku	130
5.1.5.5.3	Kontrastivna usporedba situativne dopune.....	130
5.1.5.6	Direktivna dopuna/Direktivergänzung.....	132
5.1.5.6.1	Direktivna dopuna u njemačkom jeziku.....	133
5.1.5.6.2	Direktivna dopuna u bosanskom jeziku	133
5.1.5.6.3	Kontrastivna usporedba direktivne dopune	133
5.1.5.7	Nominalna dopuna/Nominalergänzung	134
5.1.5.7.1	Nominalna dopuna u njemačkom jeziku	134
5.1.5.7.2	Nominalna dopuna u bosanskom jeziku.....	134
5.1.5.7.3	Kontrastivna usporedba nominalne dopune	135
5.1.5.8	Adjektivna dopuna/Adjektivalergänzung.....	135
5.1.5.8.1	Adjektivna dopuna u njemačkom jeziku	135
5.1.5.8.2	Adjektivna dopuna u bosanskom jeziku.....	136
5.1.5.8.3	Kontrastivna usporedba adjektivne dopune.....	136

5.1.5.9	Verbativna dopuna/Verbativergänzung.....	138
5.1.5.9.1	Verbativna dopuna u njemačkom jeziku	138
5.1.5.9.2	Verbativna dopuna u bosanskom jeziku	138
5.1.5.9.3	Kontrastivna usporedba verbativne dopune.....	139
5.1.5.10	Instrumentalna dopuna/Instrumentalergänzung	141
5.1.5.11	Ekspanzivna dopuna/Expansivergänzung	143
5.1.5.11.1	Ekspanzivna dopuna u njemačkom jeziku	143
5.1.5.11.2	Ekspanzivna dopuna u bosanskom jeziku	145
5.1.5.11.3	Kontrastivna usporedba ekspanzivne dopune.....	146
5.1.5.11.4	Ekspanzivna dopuna uz komparativ	146
5.1.5.11.5	Ekspanzivna dopuna uz superlativ.....	147
5.1.5.12	Normativna dopuna/Normergänzung	148
5.1.5.12.1	Normativna dopuna u njemačkom jeziku	148
5.1.5.12.2	Normativna dopuna u bosanskom jeziku.....	149
5.1.5.12.3	Kontrastivna usporedba normativne dopune	149
5.1.5.13	Poredbene dopune/Vergleichsergänzungen.....	150
5.1.5.13.1	Poredbena dopuna uz pozitiv/Vergleichsergänzung zum Positiv	150
5.1.5.13.1.1	Poredbena dopuna uz pozitiv u njemačkom jeziku.....	150
5.1.5.13.1.2	Poredbena dopuna uz pozitiv u bosanskom jeziku	151
5.1.5.13.1.3	Kontrastivna usporedba poredbene dopune uz pozitiv ..	151
5.1.5.13.2	Poredbena dopuna uz komparativ/Vergleichsergänzung zum Komparativ.....	153
5.1.5.13.2.1	Poredbena dopuna uz komparativ u njemačkom jeziku.	153
5.1.5.13.2.2	Poredbena dopuna uz komparativ u bosanskom jeziku	153
5.1.5.13.2.3	Kontrastivna usporedba poredbene dopune uz komparativ	154
5.1.5.13.3	Poredbena dopuna uz superlativ/Vergleichsergänzung zum Superlativ	155
5.1.5.13.3.1	Poredbena dopuna uz superlativ u njemačkom jeziku ...	155
5.1.5.13.3.2	Poredbena dopuna uz superlativ u bosanskom jeziku....	155
5.1.5.13.3.3	Kontrastivna usporedba poredbene dopune uz superlativ	155
5.1.6	Grafički prikaz pridjevskih dopuna na sintaksičkom nivou	157
6.	ZAKLJUČAK.....	165
	<i>IZVORI</i>	173
	<i>SKRAĆENICE</i>	173
	<i>SPISAK LITERATURE</i>	174
	<i>RJEČNICI:</i>	178
	<i>REGISTAR IMENA I POJMOVA</i>	179

1. UVOD

Pridjev kao vrsta riječi, kako u njemačkoj tako i u našoj lingvistici, nije u dosadašnjim radovima dovoljno detaljno opisan da bi se dobili jasni i precizni odgovori na mnogobrojne nejasnoće i dvosmislenosti vezane za ovu vrstu riječi u oba jezika. U lingvistici bivšeg srpskohrvatskog prostora pridjev se i danas posmatra sa stanovišta tradicionalne gramatike, a pokušaja da se nešto izmijeni u definiranju pridjeva (i priloga) kao vrste riječi gotovo da i nema. U njemačkoj lingvistici je pridjev rijetko posmatran kao odvojena cjelina, uglavnom je obrađivan u naučnim radovima ili gramatikama. Lingvistički opis pridjeva na osnovu određenog korpusa, a što je osnovna metoda ovoga rada, rijedak je pokušaj i na jednoj i na drugoj strani.

U njemačkoj lingvistici prednjače teoretske rasprave oko određenja pridjeva kao vrste riječi. Međutim, još uvijek je i tu prisutna nejedinstvena definicija pridjeva, različita razgraničenja od drugih vrsta riječi, te nejasne i diskutabilne odrednice sintaksičkih funkcija pridjeva. Relativno jedinstveno određenje postoji oko atributivne upotrebe pridjeva; međutim, već kod predikativne upotrebe postoje razilaženja, dok je adverbijalna upotreba diskutabilna u smislu da je neki lingvisti uopće ne priznaju kao pridjevsku. U domaćoj lingvistici nema toliko nejasnoća u pogledu razgraničenja pridjeva od drugih vrsta riječi, jer se, tradicionalno, svaka riječ upotrijebljena adverbijalno smatra prilogom. Ipak, ovakvo slaganje u tom smislu je možda prije rezultat nedostatka radova u ovoj oblasti, jer se u novije vrijeme i tu javljaju ideje o drugačijim klasifikacijama vrsta riječi, naročito u pogledu pridjeva i priloga. Sve ove dileme bit će predstavljene u ovom radu sa jasnim opredjeljenjem u pogledu klasifikacije.

Pridjevska fraza i pridjevske dopune vrlo su slabo obrađene u oba jezika. Ovaj rad je kontrastivno koncipiran sa ciljem da se obrade pridjevske dopune u njemačkom i u bosanskom¹ jeziku a na modelu gramatike zavisnosti.

Gramatika zavisnosti je lingvistička teorija koja je svoju primjenu našla u njemačkoj lingvistici, a kao model pokazala je svoju opravdanost i u kontrastivnim istraživanjima, naročito u slučaju gdje je jedan od kontrastiranih jezika njemački. Ova teorija je odavno prisutna u nastavi stranih jezika tako da već postoji relativno veliki broj gramatika i rječnika napravljenih prema ovom

¹ Termin *bosanski jezik* se u ovom radu koristi za oznaku jednog od dva kontrastirana jezika a koji svako ima pravo, shodno svojoj tradiciji, zvati različitim imenom (bosanski, hrvatski, srpski). S obzirom da smatram da je strukturno u pitanju jedan jezik, koji se u nedavnoj prošlosti zvao srpskohrvatskim/hrvatskosrpskim, odluka za ovakvu terminologiju ne utiče na suštinu samog rada. Stoga se u pogledu lingvističke literature koriste naučna djela i gramatike koje se tiču i hrvatskog i srpskog jezika, čiji rezultati većinom podjednako vrijede i za bosanski jezik.

modelu², a pokazala se uspješnom i u mnogobrojnim kontrastivnim projektima i izradi dvojezičnih leksikona (usp. Engel, 1996c:56). Pridjev kao nosilac valentnosti je ipak još uvijek nedovoljno opisan, te ovaj rad ima prvenstveno za cilj da definira valentnost pridjeva i da detaljno predstavi sve pridjevske dopune. Broj i vrsta pridjevskih dopuna u našem istraživanju uglavnom se naslanjaju na pridjevske dopune koje daje Engel (usp. Engel, 1996a:592), s tim što se ne zanemaruju ni bitne postavke drugih autora. Značajna pažnja u ovom je radu posvećena prvenstveno morfosintaksičkoj zavisnosti, gdje se analizira površinska struktura i površinski padeži, koji su općepoznati u nastavi i mogu se dobro iskoristiti u toj oblasti. S obzirom na genetsku srodnost kontrastiranih jezika i na visok stepen ekvivalentnosti u morfosintaksičkoj strukturi pridjevske fraze nije bilo potrebe za primjenom drugačijih pristupa u analizi dvaju jezika. Stoga smo analizom došli do tačaka formalne korespondencije među istraživanim fenomenima, ali i do onih, bitnijih, koje ukazuju na razlike u realiziranju određene dopune u njemačkom i u bosanskom jeziku.

U samom predstavljanju teorije valentnosti težili smo jednom sveobuhvatnom prikazu trenutnog stanja u ovoj teoriji. Težište je na teorijama Tesnièrea, Helbiga i Engela, ali nisu zapostavljeni ni drugi autori koji se bave ili su se bavili ovom temom. S obzirom da je teorija valentnosti ponikla na osobini glagola da za sebe veže određene elemente (a tek kasnije su u nosioce valentnosti uvrštene i druge vrste riječi), težište će biti na onim prikazima koji se, pored glagola, bave i valentnošću pridjeva i imenice.

Građu za ovo istraživanje crpili smo iz novijih djela njemačke i bosanske književnosti. Poseban akcenat stavljen je na činjenicu da romani koji su objavljeni u Bosni i Hercegovini budu po mogućnosti i prevedeni na njemački jezik radi efektivnijeg uočavanja važnih elemenata u pridjevskoj frazi. Za sakupljanje primjera iz njemačkog jezika korišten je i korpus koji je sačinio Institut za njemački jezik u Mannheimu (tzv. "Mannheimer Korpus") koji obuhvata ne samo najnovija djela njemačke književnosti nego i članke iz renomiranih njemačkih časopisa i novina. U analizi nam je polazni jezik bio njemački jer je gramatika zavisnosti prvenstveno tu našla svoju primjenu. Osim toga, i pridjev i pridjevska fraza su detaljnije i sistematičnije opisani u njemačkoj nego u domaćoj lingvističkoj literaturi. Ipak, to nas nije spriječilo da neke pojave uočene u njemačkom jeziku pokušamo pronaći i objasniti i u bosanskom jeziku, čak i ako za to nije postojala potpuna ekvivalentnost, nego samo djelimična. Ovakvo uočavanje određenih struktura ili pojava u drugom jeziku možemo smatrati i jednim od značajnijih dostignuća kontrastivne analize uopće.

Cilj je ovog rada, dakle, sistemsko i detaljno analiziranje pridjeva i pridjevskih dopuna, prvenstveno na morfosintaksičkom planu. Pri tome u prvom planu stoji praktična upotreba pridjeva, provjerena na datom korpusu, te realizacija

² Helbig/Buscha: *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. 1988
Engel/Schumacher: *Kleines Valenzlexikon deutscher Verben*. 1976
Sommerfeldt/Schreiber: *Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Adjektive*. 1974
Sommerfeldt/Schreiber: *Wörterbuch zur Valenz und Distribution der Substantive*. 1977
Engel: *Deutsche Grammatik*. 1996

istog pridjeva u kontrastiranom jeziku. Time se empirijski provjeravaju i učvršćuju navodi iz teoretskih postavki koje se tiču pridjeva. Dobiveni rezultati mogu poslužiti usavršavanju ili mijenjanju postojećih teoretskih analiza u oba jezika. Osim toga, rezultati kontrastivne analize, a pri tome mislimo naročito na različitosti u dva jezika, mogu se prije svega uspješno iskoristiti u nastavi stranih jezika, gdje su pridjev i pridjevska fraza još uvijek u velikoj mjeri zapostavljeni. Stoga su vrlo značajne informacije o sintaksičkoj distribuciji leksema u pridjevskoj frazi, na čemu je osnovno težište ovog rada. I na kraju, cilj nam je da prije svega model gramatike zavisnosti i analiziranje s tog stanovišta približimo bosanskoj lingvistici, s nadom da će neki od elemenata iz ovog rada možda biti poticaj za dalji rad na nekim temama koje u našoj lingvistici traže doradu ili nisu dovoljno analizirane. Tu prije svega mislimo na definiranje pojma pridjeva, primjenu modela gramatike zavisnosti i u bosanskoj lingvistici, prikaz nekih drugih mogućnosti u klasificiranju vrsta riječi, te na morfosintaksičku i, naročito, semantičku analizu pridjevske fraze. U radu je vrlo detaljno dat prikaz kategorizacije pridjeva kao vrste riječi u njemačkoj lingvistici, te izmjena koje je ova klasifikacija doživjela u posljednje vrijeme. I eventualno izdvajanje pojedinih riječi koje se tradicionalno smatraju pridjevima u zasebnu skupinu kopulativnih partikula može biti značajan poticaj za neka drugačija razmišljanja u ovoj oblasti.

2. GRAMATIKA ZAVISNOSTI

2.1 Uvodne napomene

Počeci i nastanak gramatike zavisnosti vezuju se obično za Luciena Tesnièrea i njegovo djelo *Elements de syntaxe structurale* (1959)³, mada naznaka o ovoj teoriji ima i u ranijim lingvističkim radovima⁴. Ova teorija može se smatrati relativno novom i u skladu s tim još nedovoljno razvijenom, te je karakterišu promjene i teoretsko sazrijevanje.

Gramatika zavisnosti predstavlja novi način posmatranja strukture rečenice u odnosu na tradicionalnu gramatiku. Polazna tačka ove gramatike je glagol, on čini strukturni centar rečenice i spram glagola se uspostavljaju sve veze u rečenici. U tradicionalnoj gramatici postupalo se drugačije. Još od vremena stare Grčke postojala je podjela rečenice na subjekat i predikat. U takvom pristupu bilo je djelimično i logičkog, i semantičkog i sintaksičkog posmatranja rečenice. Ali i tradicionalni gramatičari su uočili da glagol predstavlja semantički centar rečenice. Naime, mada je postojala dvopolna podjela na subjekat i predikat kao nosioce strukture rečenice, ipak je bilo jasno da broj i vrsta drugih rečeničnih članova ne zavise od subjekta, nego od predikata. Elemente tog pristupa nalazimo u tradicionalnom izučavanju latinskog jezika, gdje se pravila razlika između *tranzitivnih* i *intransitivnih* glagola, i gdje se učila i *rekcija* glagola, pojam koji se održao do današnjih dana. U shvatanju i analizi rečenice se preporučivalo da se prvo pronađe predikat da bi se mogle prepoznati sintaksičke uloge ostalih elemenata. Riječ je o principima koje primjenjuje i gramatika zavisnosti.

Mada se tradicionalna gramatika i gramatika zavisnosti umnogome razlikuju, one imaju i neke zajedničke karakteristike. U pogledu strukture gramatike postoje dva potpuno suprotna pristupa. Gramatika može početi od najsitnijih elemenata jezika, od morfema ili riječi te ići prema višim jedinicama, najčešće do razine rečenice. U takvom slučaju riječ je o ascendentnoj gramatici. Dijametralno suprotne su gramatike koje polaze od najviše jezične razine, od rečenice ili čak od teksta, a onda se spuštaju do najsitnijih jezičnih elemenata, do riječi, morfema ili flektivnih nastavaka. Takve gramatike nazivaju se descendentnim i kao primjer takve gramatike najčešće se navodi generativna gramatika Chomskog. Za razliku od nje, i tradicionalna i gramatika zavisnosti spadaju u ascendentne gramatike jer počinju od pojedinih elementa (gramatika zavisnosti od predikata, tradicionalna gramatika od predikata i subjekta).

Naročito je u posljednjem stoljeću došlo do intenzivnog razvoja različitih gramatičkih teorija, koje su u većoj ili manjoj mjeri ostavile traga u nauci o

³ Na njemačkom jeziku knjiga se pojavila u prijevodu U. Engela (1980) pod nazivom *Grundzüge der strukturalen Syntax*.

⁴ Mada se začetnikom gramatike zavisnosti smatra Lucien Tesnière, elementi ove teorije nalaze se već kod Karla Bühlera, koji u svom djelu "Sprachtheorie" (1965, prvo izdanje 1934) koristi termine "Leerstelle" i "syntaktische Valenz" (1965:177). On te termine ne koristi u skladu sa današnjom teorijom valentnosti, ali je bitna činjenica da su ti termini upotrijebljeni i da će postati vrlo frekventnim dijelom ove teorije.

jeziku. Te teorije se u nekim tačkama poklapaju, no u nekim postoje bitna razilaženja u shvatanju pojedinih gramatičkih pojmova, što negdje može dovesti do nesporazuma u predstavljanju nekog problema. Stoga navodimo osnovne karakteristike nekih aktualnih gramatičkih teorija, karakterističnih prije svega za njemačko govorno područje, ali i za modernu lingvistiku uopće⁵. Svi ovi pravci su aktivno prisutni u modernoj lingvistici i ne treba ih ni u kom slučaju smatrati jedinim konačnim, nego samo intenzivno zastupljenim.

1. Tradicionalna gramatika

Tradicionalnom gramatikom se danas smatra ona gramatika koja je ukorijenjena u dugoj tradiciji pisanja gramatika u zapadnim zemljama, u pogledu metoda, kategorija i cijelog pristupa gramatici. Ova gramatika ima za cilj stvaranje rezultatne gramatike u smislu predstavljanja ukupnog sistema jednog jezika. Izražena osobina ove gramatike je preskriptivnost: ona nastoji propisati kako i kada je neka gramatička kategorija ili izraz ispravan. Bitna joj je odlika da nastoji što više utjecati na praktičnu primjenu jezika, prije svega u nastavi maternjeg jezika. Danas i tradicionalna gramatika poprima sve više impulsa iz gramatike zavisnosti (na njemačkom govornom području), tako da se recimo gramatike Helbig/Buscha ili Dudenova gramatika smatraju tradicionalnim, ali sa jakim utjecajem gramatike zavisnosti⁶. U tradicionalne gramatičare ubrajaju se i Erben (1996), Schulz/Griesbach (1978) i Brinkmann (1971) (usp. Linke et al. 2001:53).

2. Gramatika zavisnosti

Gramatika zavisnosti počiva na postavkama Luciena Tesnièrea i predstavlja najutjecajniji gramatički pravac na njemačkom govornom području. U relevantnoj lingvističkoj literaturi anglosaksonskog područja, teorija valentnosti ne igra neku značajnu ulogu. Njena domovina je prije svega njemačka i međunarodna germanistika, te donekle i slavistika i romanistika koja je zasnovana na evropskom strukturalizmu (ukoliko nije okrenuta anglosaksonskom modelu konstituentne gramatike). Detaljan opis postavki gramatike zavisnosti dat je dalje u radu.

3. Funkcionalna gramatika

Predstavnici ovog pravca pokušavaju da obrazlože gramatičke kategorije i pravila izražajne strane jezika semantičkim i/ili pragmatičnim odnosima. Cilj funkcionalne gramatike je da predoči gramatiku u tradicionalnom smislu semantikom i pragmatikom. U ovom pravcu, recimo, radi grupa lingvista na Institutu za njemački jezik (IdS) u Mannheimu (usp. Zifonun, 1986). Van germanističkih prostora predstavnik ove gramatike je T. Givon (1984) (usp. Linke et al., 2001:54).

⁵ Usp. Linke/Nussbaumer/Portmann: *Studienbuch Linguistik* (2001:53)

⁶ U gramatikama anglosaksonskog govornog područja osjeća se utjecaj generativne gramatike. Njemačke gramatike su pod snažnim utjecajem gramatike zavisnosti. Gramatike sa ovih prostora su ostale tradicionalno orijentirane (usp. Jahić, Halilović, Palić: *Gramatika bosanskoga jezika*, 2000, ili Barić et al.: *Hrvatska gramatika*, 1997).

4. Generativna gramatika

Generativna gramatika danas ponovo predstavlja vrlo značajnu gramatičku teoriju, mada je posljednjih decenija imala višestruke faze uspona i padova. Generativna gramatika se do danas nije iskazala u prikazu njemačkog jezika, ali je na engleskom govornom području i danas jedna od najznačajnijih gramatičkih teorija. Na engleskom govornom području i u međunarodnoj anglistici ovaj pravac sve više potiskuje kognitivna lingvistika. Zbog sličnosti generativne gramatike i gramatike zavisnosti, kao i zbog njenog značaja, više o generativnoj gramatici bit će riječi u nastavku rada.

5. Padežna gramatika

Padežna gramatika predstavlja semantički orijentirani ogranak generativne gramatike – barem je tako začeta. U međuvremenu je izvršila i još uvijek vrši jak utjecaj na razvoj i drugih gramatičkih teorija. Padežna gramatika pokušava da prikaže sintaksičke strukture iz semantičkih struktura. U generativnoj gramatici je ova teorija i dalje zastupljena kao teta-teorija (teorija tematskih uloga). Začetnik ove teorije je Ch. Fillmore (1968), koji uvodi dubinske padeže kao što su AGENS, PATIENS, INSTRUMENTAL itd. Osnovne ideje Fillmoreovih dubinskih padeža danas su dobro prihvaćene i dalje razrađene u gramatici zavisnosti⁷. Na njemačkom govornom području se mogu izdvojiti još dvije značajne gramatike, koje se ne mogu bezrezervno svrstati u neku od gore navedenih škola – riječ je prije svega o Eisenbergu (1999), koji je našao plodno tlo u praktičnoj primjeni, i Heringeru (1988), koji predstavlja jedinstvenu mješavinu generativne i gramatike zavisnosti, ali koji nije naišao na značajniji odjek u praksi.

Generativna transformativna gramatika na anglosaksonskom području i gramatika zavisnosti u evropskoj lingvistici, naročito germanističkoj, kao dvije najznačajnije nove lingvističke teorije, pojavile su se nekako u isto vrijeme. Nezavisno jedan od drugoga razvila su se tri pravca gramatike zavisnosti, jedan u Leipzigu (Helbig), jedan u Heidelbergu (Heringer) i jedan u Mannheimu (Engel). Sve tri opcije su opstale u germanističkoj lingvistici i nadvladale generativni pravac transformativne gramatike Chomskog. Ove dvije teorije imaju danas mnogo dodirnih tačaka i predstavljaju dva vrlo značajna pravca u razvoju moderne lingvistike.

2.2 **Generativna gramatika**

Gotovo u isto vrijeme kad i teorija valentnosti, ali sa mnogo jačim internacionalnim učinkom, razvila se generativna transformativna gramatika Noama Chomskog. Njena historija počinje objavljivanjem knjige “Syntactic structures” Chomskog 1957. godine, i sve vrijeme je bila, i ostala do današnjih dana, usko vezana za ličnost Noama Chomskog. Ta prva knjiga je imala jakog odjeka naročito u SAD-u i uvela je svojevrstnu revoluciju u nauku o jeziku uopće. Druga veoma važna knjiga Chomskog je “Aspects of a theory of syntax” (1965), koja je zasnovala tzv. “standardnu teoriju”. Ova teorija će 60-tih i 70-tih godina ući u sve značajnije lingvističke škole. Osnovni princip ove

⁷ Više o padežnoj gramatici usp. pogl. 5.2.

teorije bile su “transformacije”, zbog čega je teorija često nazivana i “transformativna gramatika”, ili “transformativna generativna gramatika” (usp. Linke et al. 2001:86).

Poteškoće i razilaženja u teoretskim postavkama među gramatičarima ovog pravca, te kritike koje su uslijedile od pragmatike u usponu i sociolingvistike dovele su do toga da je generativna gramatika sredinom 70-tih godina u Evropi vrlo brzo nestala sa lingvističke scene, mada je u Americi rad na ovoj teoriji nastavljen. Međutim, od druge polovine 80-tih godina generativna gramatika i u Evropi ponovo doživljava nagli uspon i pojačan interes lingvista. Teorija je, naravno, bitno izmijenjena u odnosu na svoje početno izdanje, i inače doživljava izmjene takvom brzinom da je svako novo izdanje do svog publiciranja obično već zastarjelo. S vremenom je generativna gramatika postala bliska gramatici zavisnosti, tako da su uočljiva mnogobrojna preplitanja i poklapanja u ove dvije teorije.

Bitna karakteristika generativne gramatike bila je razlikovanje dubinske od površinske strukture. Ta razlika je pokazivana na osnovu dvosmislenih rečenica kod kojih su jednoj površinskoj strukturi odgovarale dvije različite dubinske strukture. Da bi pokazali tu dvosmislenost jedne rečenice poslužićemo se sljedećim primjerom (usp. Polenz, 1988:58):

Sie fahren mit Abstand am besten.

Ova rečenica se može shvatiti na dva načina:

1. *Am besten fahren Sie mit Abstand.* - Najbolje vozite ako držite rastojanje.
2. *Sie fahren weitaus am besten.* - Vi vozite daleko najbolje.

Metodom generativne gramatike od ove parafraze bi se mnogobrojnim transformacijama, izostavljanjima, permutacijama došlo do jedne od dvije dubinske strukture.

Ova gramatika u svom predstavljanju koristi dijagrame u kojima su imenička i glagolska fraza na vrhu, da bi se elementima povezanim sa tim frazama došlo do pojedinih konstituenata rečenice⁸. U okviru ove teorije analiza konstituenata započinje po pravilu kod rečenice, te se tako rečenica smatra najvišim konstituentom. Rečenice se postepeno segmentiraju binarnim postupkom. Elementi najnižeg stupnja, koji se više ne mogu razlagati (riječi ili morfemi) nazivaju se “kranjim konstituentima”. Time se u ovoj teoriji primjenjuje pravilo koje datira još od Aristotela i koje kaže da se rečenica sastoji od dva glavna dijela, koji se obično zovu “subjekat” i “predikat”. U gramatici Chomskog se to predstavlja na sljedeći način:

$S \Rightarrow NP + VP$

koje znači da se S (= rečenica) sastoji od imeničke fraze (NP) i glagolske fraze (VP). Pri tome je NP jednak subjektu rečenice, a VP predikatu. Dalja pravila kažu da se predikat sastoji od glagola i objekata, a imenička fraza od člana, pridjeva i imenice itd. Koneksija se pri tome specificira uvijek u zadnjem članu relacije. Na taj način nastaje slijed pravila. U grafičkom predstavljanju

⁸ Stoga se u lingvističkoj literaturi za obilježavanje ovog gramatičkog pravca često koristi samo termin “konstituenca”.

nastaju dijagrami sa mnogobrojnim simbolima, od kojih mnogi označavaju jedno te isto. Tako "S" znači isto što i "NP + VP".

Pravila koja je transformativna gramatika primjenjivala nisu mogla djelovati sve dok je ona bila čisto asemantična teorija. Tek nakon uključenja semantičkih selekcionih pravila povećana je mogućnost objašnjenja transformacionih modela, iako neka pitanja odnosa između sintaksičkih i semantičkih kriterija još nisu razriješena.

Ova druga faza generativne gramatike počinje sa Fillmoreovim *dubinskim padežima*. Fillmoreova padežna gramatika će naići na puno odjeka i u gramatici zavisnosti, jer se obje baziraju na stanovištu da je jezgro rečenične strukture glagol i da sve veze zavise od glagola, samo što će to u padežnoj gramatici biti posmatrano isključivo sa semantičkog nivoa.

Selekcija je također princip koji nalazimo u obje gramatike. Riječ je o osobini mnogobrojnih riječi da za sebe vežu određeni broj drugih riječi sa specifičnim osobinama. Ovaj mehanizam selekcije postat će osnovnim principom gramatike zavisnosti. U generativnoj gramatici se taj princip naziva *selekcija*, a izabrani, tj. vezani elementi, zovu se *argumentima*; u gramatici zavisnosti se ti elementi nazivaju *dopunama* ili *aktantima*.

Danas generativna gramatika predstavlja jedan od najznačajnijih pravaca u modernoj lingvistici. Ona se ne bavi samo gramatikom, nego vrlo često povezuje gramatiku, semantiku i pragmatiku, te tako predstavlja veoma opširnu jezičku teoriju. Generativna gramatika posmatra predmet svog istraživanja, jezik, kao dio ljudskog znanja i istražuje jezik kao sposobnost pojedinca da koristi jezik. U svakom slučaju, generativna gramatika je u posljednjih 25 godina u velikoj mjeri utjecala na razvoj nauke o jeziku, i njeni tragovi se mogu osjetiti čak i kod onih lingvista i u onim pravcima koji se generativnom gramatikom ne bave u užem smislu.

Vrlo često se povlači paralela između gramatike zavisnosti i generativne gramatike, koje se smatraju relativno bliskima u nekim segmentima, ali su zasnovane principijelno na suprotnim perspektivama⁹. Naime, generativna gramatika, koja ima za cilj uočavanje pravila i uopćavanje postojećih pojava u jeziku, temelji se na težnji ka stvaranju univerzalne gramatike. S druge strane, gramatika zavisnosti analizira jezik dio po dio, opisuje ga i bilježi sve postojeće sličnosti i razlike, sa osnovnim interesom na leksici svakog pojedinačnog jezika. Generativna gramatika pokušava da uoči univerzalne gramatičke strukture, dok gramatika zavisnosti uočava različitosti i osobenosti na nivou pojedinačnih jezika, te time odgovara interesima primijenjene lingvistike, tj. jezičke prakse i prevođenja, kao i nastavi stranih jezika.

⁹ O sličnostima i razlikama principa konstitucije i dependencije usp. Engel, (1994), Welke (1988), Teubert (2003).

2.3 Gramatika zavisnosti

Začetnikom gramatike zavisnosti u širim lingvističkim krugovima smatra se L. Tesnière, koji još 1953. godine tvrdi da su svi glagoli sposobni da vežu za sebe aktante. On poredi ovu sposobnost glagola sa sposobnošću atoma u hemiji i naziva je valentnošću glagola. U tom smislu je teorija valentnosti bila dugo vremena prihvaćena kao teorija koja se tiče samo glagola i njegovih aktanata, i kao takva će biti u početnoj fazi prihvaćena i u njemačkoj gramatici, npr. kod Erbena i Brinkmanna (usp. Helbig, 1971:7).

Polazna osnova teorije valentnosti kakva je razvijena šezdesetih godina bila je činjenica da se glagol mora dopuniti drugim elementima u procesu nastanka rečenice. Neke pojmove koji reflektiraju ovu neophodnost dopunjavanja glagola nalazimo i u tradicionalnoj gramatici, npr. pojmove rekcije i tranzitivnosti. No, ovo su samo neki od sintaksičkih pojmova. Teorija valentnosti ili gramatika zavisnosti je mnogo opširnija.

Gramatika zavisnosti (Dependenzgrammatik ili Abhängigkeitsgrammatik), prema Engelovom objašnjenju (1994:27) predstavlja pokušaj da se regulisano pojavljivanje vrsta riječi i pojedinih elemenata, isključujući linearni red (koneksija), predstavi tako da svaki element bude prezentiran samo jednom i da samo jedan element stoji na vrhu dijagrama. Međukategorije ne postoje: za svaki kategorijalni simbol u dijagramu može se dodati još samo krajnji element. Takav vertikalni redoslijed odnosa daje dependenciju: viša kategorija je “regens” (upravni element), niža kategorija je zavisna kategorija (“dependens”). Većina tako konstituiranih gramatika postavlja glagol kao najvišu kateogriju, njegovi neposredni dependensi su dopune (Ergänzungen).

U gramatici zavisnosti, dakle, središte rečenice i polaznu tačku za uspostavljanje veza među riječima čini glagol. Glagol bira svoje satelite i utiče na strukturu rečenice. Danas se gramatika zavisnosti često naziva i “Satzgrammatik” (“rečenična gramatika”) ili “Verbgrammatik” (“glagolska gramatika”) (usp. Engel, 1994:28). Engel smatra da se u ovim terminima krije dvostruka zabluda. Prvo, gramatike zavisnosti mogu se konstruirati i tako što se rang najvišeg regensa ne daje samo glagolu, nego i nekom drugom elementu. Drugo, princip zavisnosti ne važi samo za glagolsku rečenicu, nego se može primjenjivati jednako dobro i na grupe riječi različitih vrsta a i na tekstove. Isto tako, ova gramatika je pogodna i za jezike u kojima su česte rečenice bez glagola.

Gramatika zavisnosti se koristi dijagramima u kojima na vrhu uvijek stoji glagol kao strukturni centar rečenice. Svi ostali elementi zavise od njega i u dijagramu se mogu pojaviti samo jednom. No, ovakav smjer nije prirodan jeziku, smatra Engel (1994:28), nego je umjetna tvorevina koja zavisi isključivo od gramatičara. Ovo se mora naglasiti jer postoji rašireno mišljenje da je “dependencija” nešto prirodno u jeziku. Međutim, u stvarnosti gramatičar mora dobro razmisliti u kojem će pravcu postaviti zavisnost i koje će argumente iznijeti za takvu odluku.

U razvoju teorije valentnosti razlikuju se tri faze. Prva je obilježena morfosintaksičkim opisom broja i vrste dopuna. U ovom periodu nastaju značajni leksikoni valentnosti njemačkih glagola (Helbig/Schenkel, 1969; kao i Engel/Schumacher, 1976), pridjeva (Sommerfeldt/Schreiber, ¹1974, ³1983) i imenica (Sommerfeldt/Schreiber, 1977). U ovim radovima je najveća pažnja posvećena obligatornim i fakultativnim dopunama, mada postoje razlike u obilježavanjima ovih dopuna kao i u shvatanju šta je obligatorna a šta fakultativna dopuna. Ovakav, čisto sintaksički pristup, stvorio je plodno tlo za klasificiranje glagola prema vrsti i broju dopuna i za njihovu podjelu prema rečeničnim modelima (usp. Engel, 1996a:198-218; Helbig/Buscha, 1988:619-637).

Druga faza je, pored morfosintaksičkog opisa, uključila i semantički opis glagola i njegovih dopuna i obilježava se kao *semantička valentnost*. Najvažniji pojam ovdje je pojam "*selekcioni ograničenja*", koji je prisutan i u generativnoj gramatici i koji je zajednički ovim dvjema teorijama. Semantička valentnost se ogleda u činjenici da pojedine riječi koje su nosioci valentnosti vežu za sebe partnere sa određenim značenjskim oznakama, a druge isključuju (Helbig, 1992:7). Naime, ne mogu uvijek svi argumenti stajati uz sve predikate; neki predikati dozvoljavaju semantičku klasu (+hum), neki (-anim) i slično, te se time svrstavaju u semantičke klase agensa, pacijensa, adresata itd. Helbig za ilustraciju navodi primjer:

Der Mann bewundert ihre Aufrichtigkeit. (Muškarac se divi njejoj iskrenosti.)

Glagol *bewundern* ima dva prazna mjesta, koja se moraju popuniti argumentima. Argument koji se pojavljuje u ulozi subjekta mora imati oznaku (Hum), i ne može imati oznaku (-Anim) ili (Abstr). S druge strane, argument koji dolazi u ulozi objekta gotovo da nema nikakvih restrikcija, pa se, tvrdi Helbig (1992:8), može reći:

*Peter bewundert **diesen Mann**. (Petar se divi tom muškarcu.)*

*Peter bewundert **dieses Haus**. (Petar se divi toj kući.)*

*Peter bewundert **ihre Aufrichtigkeit**. (Petar se divi njejoj iskrenosti.)*

Odabir dozvoljenog ili nedozvoljenog argumenta vrši glagol na osnovu kompatibilnosti značenja samog glagola i odabranog partnera¹⁰. Semantička valentnost će svog partnera naći u Fillmoreovoj "padežnoj gramatici" i u tu razvijenim dubinskim padežima kao što su agens, pacijens, instrumental itd.

¹⁰ I pridjev može biti taj koji bira određene argumente u svom okruženju. Nešto podataka o tome nalazimo kod GroBa (2003:837), koji tvrdi da, recimo, pridjevi poput njemačkog *ehrlich* (engleski *honest*, bosanski *iskren*) biraju imenice sa istim semantičkim osobinama koje i sami imaju (+HUM) ili (+AKTion). Tako se uz pridjev *ehrlich* može pojaviti samo imenica sa istom semantičkom osobinom, npr. *Robert ist ehrlich*. Ukoliko se imenica ne slaže u datoj osobini, dobijamo neprihvatljivu rečenicu, npr. **Diese Tasche ist ehrlich*. Postoje i neke pravilnosti: pridjevi koji označavaju boje biraju imenice koje imaju oznaku (+CONcrete): *Diese Tasche ist blau*. Ne i: **Diese Theorie ist blau*. Psihološki pridjevi biraju imenice koje imaju oznaku (+ANimate): *Dieser Hund ist gehorsam*. Ne i **Dieses Buch ist gehorsam*. Selekciona ograničenja vezana za pridjeve su do sada vrlo rijetko obrađivana te u tom smislu mogu predstavljati temu za sebe.

Treću fazu obilježilo je uključivanje situacionog konteksta u teoriju valentnosti, te sve više autora govori o *situacionoj* ili *pragmatičnoj valentnosti*¹¹. Za situativnu valentnost značajna su istraživanja Storrer Angelike (1992), Mudersbacha (1988), Jacobsa (1994). Ovdje je u centru pažnje činjenica da govornik u konkretnoj komunikacionoj situaciji ima slobodu izbora u tome koji argument će realizirati na površini a koji ne. Taj izbor zavisi naravno od sintaksičke valentnosti, tj. od činjenice koji argumenti moraju biti obligatorno zastupljeni a koji su fakultativni, te se onda u komunikaciji neki od njih realizira ili ne (usp. Helbig, 1992:48). Predstavnici ovog pravca se zalažu za komunikativna obilježja u valentnosti i jezičke pojave u njihovoj komunikativnoj upotrebi. Tu je naročito važan termin “komunikativna neophodnost”, koji kaže da je tačno funkcioniranje jezika vezano za određene govorne situacije i da one moraju biti uzete u obzir kod opisivanja valentnosti (usp. Djordjevic, 2002:14).

Pored sintaksičkog i semantičkog nivoa valentnosti, Helbig (1992:7) razlikuje još i logičku valentnost. *Logička valentnost* reflektuje činjenicu da se objektivna stvarnost ogleda u mišljenju i da je obilježena jezičkim strukturama, tj. logičkim predikatima, koji imaju jedno ili više praznih mjesta, npr.

1. Peter *schwimmt*. – Petar *pliva*. P (x)

2. Peter *besucht* Inge. – Petar *posjećuje* Inge. R (x,y)

Od pojmovnog sadržaja logičkog predikata zavisi da li će isti otvoriti jedno prazno mjesto (npr. *plivati*), ili više praznih mjesta (npr. *posjetiti*). Pošto su u pitanju logički predikati (funktori) i prazna mjesta koja otvara predikat, govorimo o logičkoj valentnosti. (Helbig, 1992:7).

Značaj ovih različitih nivoa valentnosti pokazat će se korisnim naročito u nastavi stranog jezika. Naime, logička i semantička valentnost mogu korisniku jezika biti poznate i iz iskustvenog poznavanja svijeta oko sebe, ali sintaksička valentnost je uglavnom nezavisna od takvih kriterija. Helbig (1992:9) to pokazuje na primjeru dva njemačka glagola: *helfen* i *unterstützen*. Oba glagola imaju sličnu logičku valentnost (pretpostavljaju pojmovnu relaciju R (x,y) i

¹¹ Pragmatična valentnost ima dodirnih tačaka i sa drugim modernim lingvističkim pravcima. Tu prije svega mislimo na predstavnike funkcionalne gramatike, koji sintaksi i jeziku uopće prilaze sa funkcionalnog stanovišta. Predstavnici ovog pravca (usp. Givon, 1983:22) smatraju da je broj različitih konteksta u principu beskonačan. Niti jedna situacija nije, s obzirom na unidirekcionalnost vremena, potpuno jednaka nekoj drugoj situaciji. Svaki pojedinac mijenja perspektivu određene situacije, te time mijenja i kontekst. Zbog toga moderna lingvistika smatra da sintaksu čine tri isprepletana područja, naime: *značenje (leksika)*, *informacija (rečenična semantika)* i *funkcija (pragmatika diskursa)*. Riječi (leksička semantika) imaju značenje, ali ne nose sami informaciju, osim ako su uključeni u rečenicu. Moguće je karakterizirati značenje riječi bez pozivanja na neku posebnu rečenicu ili diskurs u koji su te riječi uključene. Rečenice (rečenična semantika) nose značenje onog momenta kada se riječi ubace u njih, ali ne nose nikakvu specifičnu diskursnu funkciju osim ako nisu uključeni u diskurs. Moguće je okarakterizirati informaciju koju rečenica nosi bez pozivanja na diskursni kontekst. I na kraju, samo u specifičnom diskursnom kontekstu rečenice nose diskursnu funkciju. Nemoguće je okarakterizirati funkciju diskursa bez pozivanja na rečenično-semantičku informaciju, kao što je nemoguće i okarakterizirati rečenično-semantičku informaciju bez pozivanja na leksičko-semantičko značenje. (Givon, 1983:32).

sličnu, ili čak istu, semantičku valentnost (agens, recipiens), ali se njihova morfosintaksička realizacija bitno razlikuje: glagol *helfen* zahtijeva dopunu u dativu, glagol *unterstützen* dopunu u akuzativu¹².

Stoga nije neobično što je teorija valentnosti našla pogodno tlo za svoju primjenu u kontrastivnoj lingvistici. Pokazala se kao korisna istraživačka metoda čiji se praktični rezultati mogu primijeniti u nastavi stranih jezika, kako za objašnjavanje pojedinih pojava u jeziku, tako i za shvatanje i pravilno korištenje i formiranje rečenice. Neko ko uči strani jezik uvijek se oslanja na svoj maternji jezik te pravi greške upravo tamo gdje se morfosintaksički nivoi ne poklapaju. Za stranca koji uči njemački jezik od izuzetne je važnosti da nauči sintaksičku distribuciju svakog pojedinog glagola kako bi izbjegao generisanje pogrešnih rečenica. Semantičke greške koje su interesantne za lingvističku teoriju u praksi su mnogo rjeđe nego što se to do sada tvrdilo, pokazuje jedna sprovedena analiza grešaka (usp. Götze, 1979:62). Ovo važi u svakom slučaju za izvorne govornike indoevropskih jezika - može se pretpostaviti da su greške ove vrste kod govornika neindoevropskih jezika prema indoevropskim znanto češće. Stoga je cilj teorije valentnosti u pogledu na nastavu stranog jezika upravo pružanje što je moguće više informacija o sintaksičkoj distribuciji leksema, da bi svako ko uči strani jezik dobio potrebna pomagala za tvorbu ispravnih rečenica. U tradicionalnim rječnicima su upute ovakve vrste na minimalnom nivou.

I za pridjeve i imenice važi isto pravilo. Studenti njemačkog jezika vrlo često griješe kod upotrebe pridjeva *sicher/ siguran*, jer se dopune ovog pridjeva na morfosintaksičkom nivou u našem i u njemačkom jeziku razlikuju. Tako se redovito ponavlja pogrešna njemačka konstrukcija (čak i kad studenti poznaju ispravnu valentnost ovog pridjeva) **in etw. sicher sein*, što je preneseno iz bosanskog jezika (*biti siguran u nešto*), umjesto ispravnog njemačkog *sich einer Sache sicher sein*. Takve greške interferencije vrlo su česte i cilj teorije valentnosti i ovakvih kontrastivnih istraživanja upravo jeste pokušaj da se naglase i izdvoje oni valentni odnosi koji se razlikuju u datim jezicima. Teorija valentnosti predstavlja *lingvističku osnovu* (Helbig, 1971:31) koja omogućava da se opišu broj i vrsta dopuna koje traži glagol.

Već spomenuta treća faza u razvoju teorije valentnosti nastupila je u novije vrijeme, sa razvojem kognitivne lingvistike u svijetu uopće. Teorija valentnosti je ovim iskorakom povezala sintaksičko-semantički opis jezika sa komunikativnom primjenom. Time je udovoljeno zahtjevu da se teorija valentnosti ne bavi samo izolovanim jezikom kao sistemom, nego da se uključi u komunikacione situacije jer rečenice koje nisu upotrijebljene u konkretnoj situaciji nisu mjerodavne u dovoljnoj mjeri (usp. Helbig, 1992:5). Činjenica da govornik u datoj situaciji odlučuje koju će dopunu izraziti na površinskoj strukturi, a koju neće, predstavlja suštinu pragmatične valentnosti. No, uvjet za to je da govornik dobro poznaje sintaksičku razinu i da zna koje su dopune

¹² U vezi s ovom razlikom u njemačkom jeziku može se objasniti i razlika u odabiru dopuna glagola *pomoći* u bosanskom jeziku: *pomoći nekoga* ekvivalentno je po svojim dopunama njemačkom *jdn. unterstützen* (mada postoji i bliži ekvivalent *podržati nekoga*), a *pomoći nekome* glagolu *jdm. helfen* u njemačkom jeziku.

obligatorne, a koje fakultativne. Stoga se mora ukazati na činjenicu da pragmatični aspekt valentnosti ne treba posmatrati izolovano od drugih aspekata, da sintaksički nivo otvara mogućnosti za variranje na pragmatičnom nivou i obrnuto, da pragmatični nivo ne smije proizvoljno koristiti sintaksičke elemente, jer su oni unaprijed određeni (usp. Helbig, 1992:48).

Helbig (1992:51) zaključuje da je odnos između valentnosti i komunikacije interesantan i važan, ali i kompliciran. Činjenica je da je okretanje valentnosti komunikativnom nivou opravdano, ali se ne može tvrditi da je riječ o “pragmatičnoj valentnosti”, nego prije o pragmatičnom aspektu valentnosti, jer se pragmatična pravila primjenjuju na osnovu već određene sintaksičko-semantičke strukture. Ovaj aspekt bit će još više potkrijepljen kada Fillmore (1981) uvede svoje “scene”, tj. prototipske¹³ radnje, događaje ili stanja u opis jezičke strukture. U tim scenama je jasno naglašen značaj komunikacione situacije za odabir aktera u datoj sceni¹⁴.

2.3.1 Dopune i dodaci – pojmovno razgraničenje

Od samog nastanka teorije valentnosti najviše neslaganja među lingvistima izazivalo je razgraničenje između dopuna (Ergänzungen) i dodataka (Angaben). Svako teoretsko bavljenje valentnošću podrazumijeva razgraničenje ovih dvaju pojmova. Pri tome se koriste različiti nazivi: obligatorni/fakultativni, konstitutivni/ nekonstitutivni, specifični/nеспецифични elementi, unutrašnje/vanjske dopune itd. (usp. Helbig 1992:72). U mnogobrojnim radovima su predstavljena različita stajališta, uvođeni su testovi¹⁵ koji služe za utvrđivanje pripadnosti klasi dopuna ili dodataka, ti testovi su prihvaćani ili mijenjani, ali je uvijek postojala razlika u shvatanju i definiranju dopuna i dodataka. Tome valja dodati kriterije kao što su gramatičnost¹⁶ (Gramatikalität), prihvatljivost (Akzeptabilität), sistemska razina (Systemebene), situativna razina (Situativebene), individualna razina (Individualebene), komunikativna razina (kommunikative Ebene), sintaksička/semantička/pragmatična valentnost (syntaktische/semantische /pragmatische Valenz) (usp. Djordjevic, 2002:16). Rezultat toga je i veliko terminološko nejedinstvo, tako da se danas za oznaku pojma “dopuna” u njemačkoj lingvistici najčešće upotrebljavaju pojmovi Ergänzung/Mitspieler/ Partner/Aktant/ Komplement, a za pojam “dodatak” termini freie Angabe/ Angabe/Supplement. Termine komplement/suplement srećemo u novoj gramatici IdS-a (Zifonun et al., 1997), a po ugledu na anglosaksonsku lingvistiku, gdje se odomaćio pojam komplementa i suplementa kao najpogodniji za razgraničenje ovih kategorija. Djordjević (2002:15), prema Zifonun et al. (1997), upotrebljava termine Komplement i Supplement. On navodi da su izrazi “komplement” i “suplement” prilično neprecizno definirani, što pokazuju i navodi u leksikonima valentnosti Helbig/Schenkel, (1969); Engel/Schumacher, (1976); Engel/Savin; (1983) i Schumacher (1986),

¹³ Njemački termin “prototypischer Geschäftsvorgang” – usp. Fillmore, 1981:30.

¹⁴ Više o Fillmoreovim “scenama” usp. pogl. 5.2.

¹⁵ Npr. Eliminierungstest/test eliminiranja, Reduktionstest/test redukcije i Weglassprobe/proba izostavljanja/eliminacije (usp. Helbig/Buscha, 1988:620).

¹⁶ Prijevod termina na bosanski jezik – M.H.

gdje su komplementi različito svrstani, upravo zato što nema jedinstvene definicije ova dva pojma. Tako se odredba *in der Aula* kod glagola *stattfinden* u rečenici *Die Sitzung findet in der Aula statt* kod Engela/Savina svrstava u obligatorne, kod Engela/Schumachera u fakultativne dopune, a kod Schumachera (ViF) klasificira se kao dodatak. Slična je situacija i kod tzv. pozicionih glagola *sitzen, liegen, stehen* (usp. Djordjevic, 2002:17).

No, bez obzira na ovakvo nejedinstvo u definiranju dopuna i dodataka tokom teoretskog razvoja i dozrijevanja gramatike zavisnosti, uočljivo je da se danas sve više lingvisti ipak slaže oko ovog problema. Ovakva promjena se dešava prije svega zbog uvođenja pragmatičnih elemenata u teoriju valentnosti, gdje je postalo očigledno da vrlo veliki broj dopuna može biti izostavljen (dakle fakultativan) i da karakteristika fakultativnosti nije dovoljan kriterij za klasificiranje. Tako se čak i Helbig (1992:72), čija se klasifikacija na obligatorne i fakultativne dopune, na jednoj strani, i slobodne dodatke, na drugoj strani, održala dugo godina i u nastavi stranih jezika, približio Engelovoj definiciji da su dopune oni elementi koji ne mogu doći uz bilo kojeg nosioca valentnosti (glagol, pridjev itd.), nego samo uz određeni broj istih, te se time smatraju "*specifičnim za potklasu*" (*subklassenspezifisch* – Engel, 1994:99). Helbig na istom mjestu smatra da dodaci nisu specifični za potklasu i da se mogu pojaviti uz neograničen broj nadređenih riječi, uz uvjet da postoji semantička kompatibilnost.¹⁷

Ovakvo shvatanje dopuna i dodataka poklapa se sa osnovnom dihotomijom koja vlada u anglističkoj lingvistici, gdje se upotrebljavaju termini komplement i modifikator (usp. Riđanović, 2003:101), a označavaju iste sadržaje kao i dopuna i dodatak (ili komplement i suplement).

U daljem tekstu osvrnut ćemo se na neke, veoma utjecajne predstavnike teorije valentnosti u njemačkoj lingvistici. Tu prije svega mislimo na L. Tesnièrea, čija je teorija naišla na plodno tlo u njemačkoj lingvistici, te na G. Helbiga, kao predstavnika pravca koji se razvio u Leipzigu i U.Engela, koji je začetnik i idejni tvorac pravca nastalog u Mannheimu na Institutu za njemački jezik.

2.3.2 Lucien Tesnière

Lucien Tesnière (1893-1954) se danas smatra začetnikom teorije valentnosti. Svojim djelom "*Elements de syntaxe structurale*" (1959) označio je početak novog pristupa nauci o jeziku, koji se u svojim osnovnim postavkama udaljava od tradicionalnog pristupa analizi rečenice. Sam manuskript je bio spreman već krajem tridesetih godina, ali je svjetlo dana knjiga ugledala tek nakon smrti svog autora. U drugoj polovini šezdesetih godina dvadesetog vijeka Tesnièreova teorija je postala poznata i u Njemačkoj. Prije svega se tu misli na radove o valentnosti G. Helbiga na Herderovom institutu u Leipzigu. Nakon toga uslijedit će i intenzivniji rad na Institutu za njemački jezik u Mannheimu pod vodstvom U. Engela, dok će H.-J. Heringer stvoriti vlastitu verziju gramatike zavisnosti.

¹⁷ Više o Helbigovom shvatanju valentnosti usp. pogl. 2.3.3. O Engelovom shvatanju usp. 2.3.4.

Za Tesnièreova rečenica ne predstavlja samo jednostavno redanje riječi u nizu, nego pretpostavlja i postojanje određenih odnosa između riječi. Tako se rečenica *Alfred spricht (Alfred govori)* ne sastoji samo od dva elementa – od *Alfreda* i od *govori*, nego tu valja ubrojati i treći element, a to je koneksija koja ih povezuje i bez koje niti jedna rečenica ne može postojati (usp. Tesnière, 1980:26).

Dalje Tesnière uvodi “*odnose zavisnosti*” (*Dependenzbeziehungen*) među riječima kao i osnovne termine gramatike zavisnosti, naime *regens* i *dependens*:

“Jede Konnexion verbindet im Prinzip einen übergeordneten mit einem untergeordneten Term. Der übergeordnete Term soll Regens heißen, der untergeordnete Term Dependens.”¹⁸ (Tesnière, 1980:27)

I druge Tesnièreove tvrdnje poslužiti će kao temelj moderne gramatike zavisnosti, npr.: da sve riječi jedne rečenice čine hijerarhiju, da jedna riječ može istovremeno biti i *regens* i *dependens*, da *dependens* može zavisiti samo od jednog jedinog *regensa*, da svaki *regens* koji regira jedan ili više *dependensa* čini jezgro (“*Nexus*”) (usp. Tesnière, 1980:28).

Važnom smatramo i Tesnièreovu klasifikaciju vrsta riječi. On smatra (1980:62) da je tradicionalna klasifikacija, koja obično podrazumijeva deset vrsta riječi, prevaziđena, jer počiva istovremeno na tri kriterija klasificiranja: prema vrsti, funkciji i poziciji. Uzrok problema Tesnière vidi u činjenici da sve gramatike počivaju na opisu latinskog jezika, te ako postoji i najmanja razlika između latinskog i nekog drugog jezika – takve praznine se ne primjećuju, nego se i dalje koristi ono što važi za latinski!¹⁹

Tesnière (1980:63) razlikuje:

pune riječi (volle Wörter, mots pleins) – imaju semantičku funkciju (*Alfred, dolazi, brzo*)

prazne riječi (leere Wörter, mots vides) – gramatička sredstva, npr. vezivanje rečenica ili dijelova rečenice (*i, da, u*).

U okviru punih riječi Tesnière bilježi glagol, imenicu, pridjev i prilog. Kod “praznih riječi” razlikuje “*jonctifs*” – spojne elemente (*i, ali, ili*) i “*translatifs*” – “riječi prevođenja”²⁰ (“*Überführungswörter*”) (*od, u*). “*Jonctif*” povezuje dva elementa tj. čvora (*Peter i ja*), a “*translatif*” transformiše jednu grupu riječi iz jedne gramatičke kategorije u drugu, dakle, preuzima njenu funkciju:

*Alfred – das Buch von Alfred / Alfredova knjiga*²¹.

Tesnière smatra da se transformacija vrši tako što se imenica *Alfred* (na lijevoj strani) translativom “*von*” preobražava u pridjev (1980:80).

¹⁸ “Svaka koneksija u principu veže nadređeni sa podređenim elementom. Nadređeni element će se zvati *regens*, a podređeni element *dependens*.” (prijevod – M.H.)

¹⁹ Ovu Tesnièreovu kritiku smatramo vrlo važnom jer će se pokazati da i moderni lingvisti sve češće preispituju podjelu na vrste riječi. Rezultat toga su novi načini klasificiranja vrsta riječi (usp. Engel, 1994:60).

²⁰ Prijevod - M.H.

²¹ Bolji primjer na bosanskom jeziku bio bi *knjiga (od) moje tetke – tetkina knjiga*, u kojem je translativ *od* fakultativan.

Tesnière transformira linearni rečenični lanac u hijerarhijski red da bi rečenica bila preglednija. On dijeli rečenicu u tri dijela:

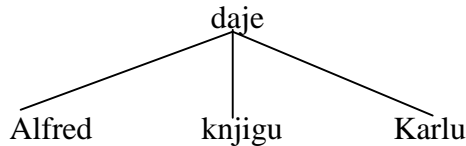
- glagolsko jezgro (verbaler Nexus),
- aktanti (Aktanten),
- dodaci (Angaben) (1980:93).

Tesnière (1980:100) priznaje glagolu valentnost kao osobinu. Time glagol ima centralnu ulogu u rečenici. U već spomenute “aktante”, koji sudjeluju u radnji kao podređeni dijelovi glagola, spadaju:

	(odgovarajući naziv u tradicionalnoj gram.)
prvi aktant	subjekt
drugi aktant	objekt u akuzativu (direktni objekt)
treći aktant	objekt u dativu (indirektni objekt)

Kao aktanti djeluju imenice ili njihni ekvivalenti. U dodatke spadaju recimo odrebe mjesta, vremena, načina (*svuda, juče, lijepo*). Važno po buduću teoriju valentnosti jeste Tesnièreovo shvatanje subjekta: subjekt u potpunosti zavisi od glagola, kao i svi ostali aktanti. To što se u tradicionalnoj gramatici subjekt stavlja na istu razinu sa predikatom ostatak je starogrčkog poimanja gramatike koja u potpunosti počiva na logici, a kojoj u modernoj lingvistici nema mjesta (1980:94).

Tesnière (1980:93) objašnjava svoju interpretaciju zavisnosti pomoću sljedećeg dijagrama:

Tesnière (1980:162-180) svrstava glagole prema njihovoj valentnosti u 4 grupe:

1. *Avalentni* glagoli – ne vežu nikakve aktante. To su tzv. “bezlični” glagoli, koji i u njemačkom i u francuskom jeziku imaju bezlični subjekat (*es, il*²²):
Es regnet. – Il pleut. (Pada kiša.)
*Es schneit. – Il neige. (Pada snijeg.)*²³
2. *Monovalentni* glagoli – oni vežu jedan aktant. Pod monovalentnim glagolima Tesnière podrazumijeva tradicionalne “intransitivne” ili “apsolutne” glagole:
Alfred schläft, fällt. – Alfred spava, pada.
3. *Divalentni* glagoli – vežu dva aktanta (tradicionalno: tranzitivni glagoli). Postoje sljedeće relacije:
 - a) aktiv: *Alfred schlägt Bernhard. – Alfred udara Bernharda.*
 - b) pasiv: (inverzija aktiva): *Bernhard wird von Alfred geschlagen. – *Bernhard je udaran od Alfreda.*

²² Radi ilustracije ovdje navodimo i primjer iz francuskog jezika.

²³ Odgovarajući primjeri u bosanskom jeziku za avalentne glagole bili bi: *Grmi! Sijeva!*

- c) refleksiv: *Alfred betrachtet sich.* – *Alfred se posmatra.*
 d) reciprok: *Alfred und Bernhard unterhalten sich.* – *Alfred i Bernhard se zabavljaju/razgovaraju.*

4. *Trivalentni* glagoli – tradicionalno također “tranzitivni”. Primjeri su prije svega glagoli govorenja i davanja:

Alfred sagt Karl «Guten Tag». – *Alfred kaže Karlu «Dobar dan».*
Alfred gibt Karl das Buch. – *Alfred daje Karlu knjigu.*

Prvi i drugi aktant su u tvorbi pasiva značajni, treći ostaje nepromijenjen. Tesnière ne navodi četverovalentne glagole.

Nadalje Tesnière (1980:91) tvrdi da svaka punoznačna riječ može tvoriti “nexus”, pa je tako i centar pridjevskog “nexusa” pridjev: *izuzetno mlad* – *außerordentlich jung*. Interesantno je da Tesnière (1980:72) i pomoćni glagol (*imati/haben, biti/sein*) uključuje kao “mots vides” u glagolski čvor:

hat vergessen
 |
 Alfred

Jednako se ponaša i predikativni adjektiv; njega interpretira kao semantičkog nosioca strukture koji pripada glagolskom čvoru (1980:56):

ist groß
 |
 Alfred

Tesnière (1980:137) generalno razlikuje jezike koji moraju koristiti kopulativni glagol (koje naziva “verbe substantif”, u skladu sa tradicionalnom francuskom gramatikom), a kojima pripada većina evropskih jezika, i one koji ne trebaju glagol, nego čistom predikativnom rečenicom mogu izraziti isti sadržaj, kao što je to slučaj sa latinskim jezikom, gdje se može reći podjednako ispravno i *Domus est nova* kao i *Domus nova*. Stoga on smatra da predikativni pridjev ima istu strukturnu ulogu kao i glagol i misli da se mora smatrati upravnim elementom imenice. Ovo, naravno, važi i za predikativno upotrijebljenu imenicu ili frazu u genitivu (npr. *Alfred ist heiteren Sinnes*).²⁴

Mada svi lingvisti priznaju Tesnièreu ulogu začetnika teorije valentnosti²⁵, dosta lingvista i kritizira neka njegova stajališta. Tako Helbig (1971:32) tvrdi da kod Tesnièrea ostaje nejasno da li je kod valentnosti riječ o formalnoj ili pojmovnoj kategoriji, što je od ključnog značaja za shvatanje problema. Ovo pitanje postavlja bitnu alternativu: je li valentnost osobina formalnog karaktera i može se posmatrati samo na površinskoj strukturi datog jezika, ili je to osobina pojmovne prirode i time predstavlja univerzalnu osobinu koju treba

²⁴ Razgraničenje funkcije kopulativnog glagola i predikativnog elementa uzrokovat će osnovne razlike u poimanju valentnosti pridjeva među lingvistima, jer podrazumijeva i uključenje (ili isključenje) subjekta iz dependensa pridjeva. Više o ovome usp. pogl. 5.

²⁵ U sovjetskoj lingvistici se pojam valentnosti pojavio čak i prije, ali je u njemačkoj lingvistici teorija postala poznata tek nakon Tesnièrea.

opisati relacionom logikom. U skladu s ovom alternativom razvijaju se i različiti pristupi teoriji valentnosti: na jednoj strani se valentnost shvata kao pojava na izražajnom nivou, dakle na površinskoj strukturi, na drugoj kao pojmovno univerzalna osobina.

Helbig smatra problematičnom i razliku koju Tesnière pravi između “actants” i “circonstants”. On smatra da i “circonstant”, dakle “okolnost”, može imati obavezan karakter kao i drugi aktanti (npr. *Berlin liegt an der Spree.*). On tvrdi da se mora tačno napraviti razlika između aktanata koji zauzimaju prazna mjesta koja otvara glagol i slobodnih dodataka, bez obzira da li je riječ o aktantu ili “okolnosti”²⁶. Osim toga, po Helbigu je kod Tesnièrea ostalo otvoreno pitanje da li se aktanti uvijek moraju obavezno pojaviti u rečenici ili ne. On kaže da se moraju razlikovati oni aktanti koji se obavezno moraju realizirati i oni koji se mogu fakultativno pojaviti. To će biti i suština Helbigovog pristupa teoriji valentnosti. Opravdano, Helbig primjećuje da se Tesnière ograničava samo na čiste padeže imenice, dok prepozicionalni padež ostaje neprimijećen. Prepozicionalni padež će se razmatrati u svim kasnijim pristupima teoriji valentnosti.

Za afirmaciju Tesnièreeve misli u njemačkoj lingvistici najzaslužniji je svakako Ulrich Engel. Osim prijevoda njegovog glavnog djela na njemački jezik, Engel je Tesnièreevu misao shvatio i prezentirao drugačije od Helbiga i Helbigovih sljedbenika. Engel u svojoj “Sintaksi” (1994:97) tvrdi:

“Ob freilich alle ihren Tesnière sorgfältig gelesen haben, muss dahingestellt bleiben, solange man den wesentlichen Unterschied darin sieht, dass Ergänzungen obligatorisch seien (das hat Tesnière nie gesagt), Angaben hingegen weglassbar (das hat Tesnière gesagt: “le circonstant est essentiellement facultatif”, also wohl: “Die Angabe...ist ihrem Wesen nach fakultativ”)²⁷.

Engel (1996c) uklanja i brojne druge nesporazume nastale tokom dugogodišnjeg razvoja i primjene teorije valentnosti²⁸. Prva Engelova istraživanja pojavljuju se krajem šezdesetih godina. On predvodi tzv. “Mannheimer Schule” u Mannheimu. Ovaj će pravac ostati do današnjih dana vodeći u njemačkoj lingvistici. Hans-Jürgen Heringer se također intenzivno bavi teorijom valentnosti. Heringer u svojoj knjizi “Deutsche Syntax. Dependentiell” (Tübingen, 1996) pokušava da međusobno uporedi dva sistema – konstituenciju i dependenciju – on ih smatra komplementarnim a ne alternativnim (1996:27)²⁹. Ovakav stav naići će na kritiku kod Engela koji

²⁶ Prvobitni prijevod Tesnièreevog termina *circonstant* na njemački jezik je *Umstand*, dakle *okolnost*. Razvojem teorije valentnosti taj termin je zamijenjen boljim *Angabe*.

²⁷ “Upitno je da li su svi brižljivo pročitali svog Tesnièrea sve dok vide bitnu razliku u tome da su dopune obligatorne (to Tesnière nije nikada rekao), a da se dodaci mogu izostaviti (ovo je Tesnière rekao: “le circonstant est essentiellement facultatif”, dakle: “Dodatak je...po svojoj suštini fakultativan”).” – (prijevod – M.H.)

²⁸ Više o Engelovom shvatanju valentnosti usp. poglavlje 2.3.4.

²⁹ Heringer (1996:28) smatra da su konstitutivna sintaksa i sintaksa zavisnosti u određenom smislu ekvivalentne. Naime, sintaksa zavisnosti zasniva se na zavisnosti dijelova i opisuje strukturu rečenice preko zavisnosti dijelova. Konstitutivna sintaksa koristi rečenične dijelove različitih stupnjeva i suprotstavlja odnose između sintagma. Kategorija subjekta je jednaka

kaže da ovakav stav kod Tesnière nikada nije bio predmet konfrontacije i da gramatika zavisnosti nikada nije trebala dopunu u obliku neke druge teorije (usp. Engel, 1996c:54).

2.3.3 Gerhard Helbig

Helbig se godinama bavio problemima valentnosti: mnoštvo objavljenih radova svjedoči o tome. Njegova razmišljanja preuzeli su mnogi njemački i strani lingvisti u svojim radovima. Za razliku od Tesnière i Brinkmanna, Helbig računa u dopune ne samo subjekt i objekt nego i predikative, prepozicionalne objekte, neke neophodne priloške odredbe, zavisne rečenice i infinitive. Mjerilo za to je samo strukturna veza sa glagolom i sintaksička potpunost rečenice. Ovakvo stanovište prihvatit će i svi ostali predstavnici gramatike zavisnosti.

Helbig (1988:66) pod valentnošću podrazumijeva sposobnost glagola da otvara u rečenici prazna mjesta koja se moraju ili mogu popuniti. Ta prazna mjesta glagola popunjavaju se obligatornim aktantima, koji se, po Helbigu, ne mogu izostaviti, ili fakultativnim aktantima, koji se u određenom kontekstu mogu izostaviti. Pored obligatornih i fakultativnih aktanata mogu se pojaviti i slobodni dodaci. Ova razlika između obligatornih i fakultativnih aktanata i slobodnih dodataka dugo je vremena u Helbigovoj teoriji zauzimala centralno mjesto.

“Sowohl die obligatorischen als auch die fakultativen Aktanten sind durch die Valenz an das Verb gebunden, sind im Stellenplan des Verbs verankert und deshalb nach Zahl und Art fixierbar. Die freien Angaben dagegen sind nicht an das Verb gebunden und können deshalb nahezu in jedem Satz beliebig weggelassen oder hinzugefügt werden.”³⁰ (Helbig, 1971:35)

Prema tome, aktant je obavezan ako se ne može izostaviti a da rečenica ne postane negramatična.

Za razgraničenje ovih triju elemenata on daje sljedeće primjere (1988:620):

- *Er legt das Buch auf den Tisch.* – *On stavlja knjigu na stol.* (obl. aktant)
- *Er steigt in die Straßenbahn ein.* – *On ulazi u tramvaj.* (fak. aktant)
- *Er arbeitet in Dresden.* – *On radi u Dresdenu.* (slobodni dodatak)

Razlika između obligatornih i fakultativnih aktanata s jedne strane i slobodnih dodataka s druge strane je velika, jer se tiče sintaksičkog klasificiranja glagola

kategoriji sintagme. Takve kategorije u gramatici zavisnosti ne postoje, jer ona uspostavlja odnose između leksema. Heringer, dakle, uvodi simbole, slično konstituentnoj gramatici, kojima počinje analiza rečenice. Tek na kraju primjenjuje se leksičko pravilo kojim se simbol transformiše u riječ (usp: Heringer, 1996:32). Ovaj spoj gramatike Chomskog i gramatike zavisnosti ostao je interesantan, ali uglavnom neprihvaćen u modernoj gramatici zavisnosti na njemačkom govornom području.

³⁰“I obligatorni i fakultativni aktanti su valentnošću vezani za glagol, ukorijenjeni su u glagolskom planu i stoga se mogu fiksirati po broju i vrsti. Nasuprot tome, slobodni dodaci nisu vezani za glagol i stoga se mogu proizvoljno izostaviti ili dodati gotovo u svakoj rečenici.” (prijevod - M.H.)

i zavisi od konteksta. Slobodni dodaci su reducirane rečenice i mogu se svesti na potpune rečenice; obligatorni i fakultativni aktanti predstavljaju popunjavanje praznih mjesta glagola (argumenti predikata) i ne mogu se svesti na rečenicu (1988:620):

- *Er legt das Buch, als er auf dem Tisch war. - *On stavlja knjigu, kad je bio na stolu.
- *Er steigt ein, als die Straßenbahn da war. – On ulazi, kad je tramvaj bio tu.*
- *Er arbeitet, als er in Dresden war. – On je radio kad je bio u Dresdenu.*

Helbig smatra da je razlika između obligatorne i fakultativne valentnosti površinske prirode i zavisi od konteksta (ranije spominjanje, kontrast i sl.). Obligatorni aktanti se od fakultativnih aktanata i slobodnih dodataka mogu razlikovati pomoću testa eliminiranja (Eliminierungstest, Weglassprobe). Aktant je obligatoran ako njegovim eliminiranjem rečenica postaje negramatična; u suprotnom je fakultativan ili slobodan:

- * Er legt das Buch. - *On stavlja knjigu.
- *Er steigt ein. – On ulazi.*
- *Er isst. – On jede.*

U nekim slučajevima se mogu izostaviti i obligatorni aktanti: *Das Huhn legt. – Das Huhn legt Eier.*³¹ Ovakve naizgled fakultativne aktante Helbig svrstava u obligatorne aktante jer je tu riječ o eliptičnom reduciranju, kod kojeg je – nezavisno od konteksta – moguće čak i u reduciranoj strukturi jedno određeno popunjavanje praznog mjesta; ako bi se prazno mjesto popunilo nekim drugim elementom, rečenica bi bila negramatična (1988:261).

Glagol se nalazi u centru rečenice i posmatra se kao glavni nosilac valentnosti (primärer Valenzträger). Glagol svojom valentnošću utvrđuje plan rečenice. I druge vrste riječi mogu biti nosioci valentnosti, riječi koje su zavisne već od valentnosti glagola (u ovom slučaju: kopulativnog glagola). Na taj način imamo hijerarhiju valentnih odnosa, koji su kod glagola primarni, a kod drugih riječi (prije svega kod predikativnog adjektiva i kod predikativne imenice) sekundarni nosioci valentnosti:

- Er ist schwere Arbeit gewohnt. (1988:630)*
- On je naviknut na težak posao.*

Po Helbigu (1988:621) finitni je glagol zajedno sa gramatičkim ili leksičkim dijelovima predikata strukturni centar rečenice koji nosi valentnost i veže za sebe aktante. Gramatički dijelovi predikata smatraju se aktantima infinitnog glagola, pomoćni glagol se smatra samo modificiranjem infinitnog glagola:

- Er will/wird das Buch lesen. - On želi/on će (pro)čitati knjigu.*

Leksički dijelovi predikata posmatraju se kao cjelina, bez obzira da li se pišu sastavljeno ili rastavljeno:

³¹ Kod ovog primjera ne postoji ekvivalentnost u odabiru aktanata. Na bosanskom jeziku se koristi izraz : *Kokoš nosi jaja.*

Er glaubt, dass sie pünktlich abfährt. – On misli da će ona tačno krenuti.

Er glaubt, dass sie Maschine schreibt. – On vjeruje da ona zna pisati na mašini.

Helbig čini i značajan napredak u pogledu diferenciranja prepozicionalnih fraza: ono što se u tradicionalnoj gramatici smatralo priloškim odredbama, Helbig u svojim ranijim radovima jasno razgraničava u obligatorne ili fakultativne aktante, ili slobodne dodatke (1971:38):

a) *Die Kinder spielten hinter dem Haus. – Die Kinder spielten, als sie hinter dem Haus waren.*

Djeca su se igrala iza kuće. – Djeca su se igrala kad su bila iza kuće.

b) *Der Obstgarten lag hinter dem Haus. – *Der Obstgarten lag, als er hinter dem Haus war.*

*Voćnjak se nalazio iza kuće. – *Voćnjak se nalazio, kad je bio iza kuće.*

U svojim kasnijim radovima Helbig se približio Engelovom shvatanju dopuna i dodataka, tako da i on sam definira "...dass die Aktanten/Ergänzungen (fortan: E) nicht beliebig beim Valenzträger auftauchen können, sondern bestimmte "Leerstellen" dieses übergeordneten Wortes besetzen, also "subklassenspezifisch" sind...Die (freien) Angaben indes sind nicht subklassenspezifisch...treten vielmehr ziemlich beliebig bei übergeordneten Wörtern auf und können syntaktisch bei allen Elementen einer Wortklasse stehen (vorausgesetzt, die semantische Kompatibilität ist gegeben).³²" (usp. Helbig, 1992:72). Helbig ipak ne napušta u potpunosti svoju prvobitnu podjelu na obligatorne dopune, fakultativne dopune i slobodne dodatke, samo ih naziva drugačijim imenom: razliku između dopuna i dodataka naziva *primarnom razlikom* ("*primäre Unterscheidung von E und A*"), a podjelu na obligatorne i fakultativne dopune *sekundarnom razlikom* ("*sekundäre Unterscheidung von obligatorischen und fakultativen E*").

Izuzetno je značajna praktična korist Helbigove teorije. Pri tome mislimo prije svega na njegov «Rječnik valentnosti» («Valenzwörterbuch») (1969), nakon kojega su nastali i drugi rječnici valentnosti za njemački jezik. Polazna tačka u izradi rječnika bilo je iskustvo iz nastave njemačkog jezika kao stranog: činjenica da se nastavnici veoma često, recimo u razlikovanju sinonimnih glagola *reden-sprechen-sagen* - moraju osloniti na vlastitu intuiciju, a da taj osjećaj ne mogu objektivizirati i prenijeti učenicima pravilo o upotrebi ova tri glagola, navela je Helbiga da pokuša sistematski prikazati valentnost glagola (usp. Helbig, 1971:31).

³² "...da se aktanti/dopune (u daljem tekstu: E) ne mogu pojaviti proizvoljno uz nosioca valentnosti, nego popunjavaju određena "prazna mjesta" te nadređene riječi, dakle oni su "specifični za potklasu"...(Slobodni) dodaci (u daljem tekstu: A) nisu specifični za potklasu...pojavljuju se prilično proizvoljno uz nadređenu riječ i mogu sintaksički stajati uz sve elemente jedne vrste riječi (pod uvjetom da postoji semantička kompatibilnost.)" – (prijevod – M.H.)

Helbig (1971:39) bazira svoj model na tri stupnja: na prvom stupnju se utvrđuje broj aktanata za svaki glagol (kvantitativno). Pri tome obligatorni aktanti stoje izvan zagrada, a fakultativni u zagradi, a ukupan broj svih aktanata stoji desno od znaka jednakosti. Na drugom stupnju slijedi kvalitativno utvrđivanje aktanata, tj. formalni opis sintaksičkog okruženja glagola: Sn, Sa, Sd, Sg (Substantiv im Nominativ, Akkusativ, Dativ, Genitiv), pS (Substantiv mit Präposition), NS (Nebensatz), I (Infinitiv ohne zu), Inf (Infinitiv mit zu), Adj (Adjektiv) itd. Na trećem stupnju utvrđuje se semantičko određenje aktanata pomoću formalnih kategorija preuzetih iz interpretativne semantike Katz/Fodora: +Hum (ljudski), +Anim (živo), -Anim (neživo), Abstr (apstraktno), Loc (mjesto), Dir (smjer), Temp (vrijeme). U pojedinačnim slučajevima je semantički alfabet još i proširen (*flüchtig-tečno, Stoffname-materijal* itd.)³³.

U cijeloj Helbigovoj teoriji očigledno je da se on osjeća jako blizak gramatici Chomskog i pokušava da uvođenjem niza pravila u gramatici zavisnosti dođe do stepena u kojem će ta pravila generirati samo ispravne rečenice datog jezika. Da to ipak nije moguće, svjestan je i sam Helbig. On tvrdi da postoje primjeri koji se ne daju generirati ni prateći sva tri stepena gramatike zavisnosti, nego traže dalje semantičko diferenciranje iznad trećeg navedenog stupnja. Takvim finim i detaljnim diferenciranjem dalo bi se objasniti zašto se *olovka* ili *novine* na njemačkom jeziku mogu upotrijebiti samo sa glagolom “*legen*” (a teško sa “*stellen*” ili “*setzen*”), *ormar* se može upotrijebiti samo sa glagolom “*stellen*” (često i sa “*setzen*”, ali samo pod određenim uvjetima sa “*legen*”), a *kaput* može samo sa glagolima “*legen*” ili “*hängen*”, iako svi ovi glagoli na trećem stupnju imaju zajedničku semantičku oznaku –anim (1971:40). Ovo su slučajevi koji pokazuju da je jezik jako kompleksan sistem i da svaki pokušaj generiranja jezika pomoću pravila na nekom stepenu pokazuje svoje nedostatke i nemoć. Očigledno je da ovakvi glagoli za one koji uče strani jezik moraju biti semantički izdiferencirani do te mjere da isključe utjecaj maternjeg jezika. Stoga se semantičke kategorije moraju uključiti u rječnike kako bi se i onima koji uče strani jezik i onima koji predaju jezik omogućilo da dođu do osnovnih informacija vezanih za semantičku kompatibilnost date riječi. Uključenje semantičkog nivoa i semantičke kompatibilnosti u teoriju valentnosti izuzetno je značajno za dalji razvoj teorije valentnosti. Značajno je i to što Helbig smatra i da imenice i pridjevi mogu imati dopune (*sekundarni nosilac valentnosti - sekundäre Valenzträger*), kao u primjerima:

das Spielen des Jungen – igranje dječaka (=dječakovo igranje)
gut gelaunt – dobro raspoložen.

Mada je Helbigova teorija našla mnogo poklonika među njemačkim i stranim lingvistima, njegovo pojmovno opredjeljenje i razlika između obligatornih i fakultativnih aktanata s jedne strane i slobodnih dodataka s druge strane sve više gubi na snazi. Sve veći broj lingvista se opredjeljuje za noviju i moderniju Engelovu podjelu na dopune i dodatke koja se uspjela izboriti za prevlast, naročito u nastavi stranih jezika.

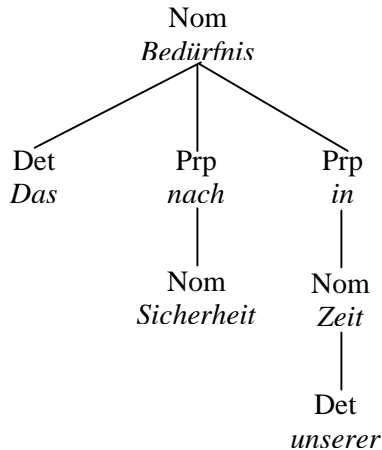
³³ Usp. Suško, M. (ur.) (1977): Gramatika, semantika, znanje. Sarajevo

2.3.4 Ulrich Engel

Kada je šezdesetih godina započelo rješavanje problema dopuna i dodataka, izgledalo je da će na tom polju nastati jasnija slika. Tesnière je sa svojim “actants” i “circonstants”, koje je opširno opisao, dao solidnu polaznu osnovu za takav razvoj. Većina lingvista koja se bavila pojmom valentnosti navodila je da se njihov rad zasniva na Tesnièreu. Međutim, tvrdi Engel (1994:97), upitno je koliko su ostajali dosljedni, jer je stalno bila značajna razlika u tome da su dopune obligatorne (to Tesnière nije nikada rekao), a dodaci se mogu izostaviti (Tesnière je rekao: “le circonstant est essentiellement facultatif”), što znači da je dodatak po svojoj prirodi fakultativan. Sa obligatornošću dopuna bilo je problema od samog početka, jer se nije moglo poreći da su elementi na koje se misli u nekim slučajevima zaista izostavljivi, kao što je dopuna u akuzativu u rečenici

Sie hatten den ganzen Abend über (Volkslieder) gesungen.
Pjevali su cijelo veče (narodne pjesme).

Izgledalo je da izlaz iz dileme leži u pojmu “strukturne neophodnosti” (*strukturelle Notwendigkeit*), po kojem se neke dopune, iako su strukturalno neophodne, na površini mogu izostaviti (Engel, 1994:97). Strukturalna neophodnost je prebačena u oblast dubinske strukture o kojoj ništa ne znamo, koja nam služi samo kao pomoćna konstrukcija za objašnjenje površinskih struktura, ali kojom ništa ne možemo dokazati upravo zato što nije činjenično stanje, nego samo pomoćna konstrukcija. Engel (1994:98) objašnjava svoje shvatanje valentnosti na primjeru *das Bedürfnis nach Sicherheit in unserer Zeit* – *potreba za sigurnošću u naše doba* i predstavlja zavisnost elemenata sljedećim dijagramom:

Imenica *Bedürfnis/potreba*, osim člana *das*, ima dva satelita: *nach Sicherheit/za sigurnošću* i *in unserer Zeit/u naše vrijeme*. Odnos ova dva satelita prema jezgru *Bedürfnis* nije jednak. Prepozicionalna fraza *in unserer Zeit* može se pojaviti kao adverbijalni atribut kod velikog broja imenica. Prepozicionalna fraza *nach Sicherheit* je ograničena na relativno mali broj

imenica kao što su *Wunsch/želja, Sehnsucht/čežnja*, dakle na jednu potklasu imenica. Pošto prepozicija u ovoj nominalnoj frazi nije zamjenjiva, ova potklasa imenica ima dopunu “prepozicionalna fraza sa *nach*”.

Ovaj primjer treba pokazati da između satelita koji mogu zavisiti od svih elemenata jedne vrste riječi i onih koje mogu zavisiti od samo određene potklase jedne vrste riječi postoji značajna razlika, koja igra važnu ulogu u definiranju dopuna i dodataka. Stoga Engel definira:

“Glieder, die von allen Elementen einer Wortklasse abhängen können, sind **Angaben**. Glieder, die nur von bestimmten Elementen einer Wortklasse abhängen (können), sind **Ergänzungen**. Oder: **Ergänzungen sind subklassenspezifische Glieder.**”³⁴ (Engel, 1994:99)

U imeničkoj frazi *das Bedürfnis nach Sicherheit in unserer Zeit*, grupa riječi *in unserer Zeit* je dodatak uz imenicu (Nomenangabe) *Bedürfnis*. Prepozicionalna fraza *nach Sicherheit* je, pošto se javlja samo uz određene imenice, dopuna imenice (Nomenergänzung). U rečenici *Sonja kauft Töpfe auf dem Markt/Sonja kupuje lonce na pijaci* prepozicionalna fraza *auf dem Markt/na pijaci* je dodatak uz glagol *kauft/kupuje*, dakle glagolski dodatak (Verbangabe). Imenica u akuzativu *Töpfe/lonce*, pošto se javlja samo uz određene glagole predstavlja glagolsku dopunu (Verbergänzung). I u rečenici *Sie wohnte in der Stadt mit den sieben Toren/Stanovala je u gradu sa sedam kapija* sadržana je odredba za mjesto *in der Stadt mit den sieben Toren/u gradu sa sedam kapija*. Ovakve odredbe se, doduše, mogu kombinirati s velikim brojem glagola, ali je ovaj dio na poseban način vezan sa upravnim glagolom *wohnen (stanovati)*, koji se ni ne može pojaviti bez odredbe za mjesto – rečenica **Er wohnte/*On je stanovao* bila bi negramatična. Kod *wohnen/stanovati* (kao i kod: *sich befinden/nalaziti se, stattfinden/održavati se*) odredba mjesta je dakle obligatorna. Time se može dodati za gornju definiciju da i ovdje postoji specifičnost za potklasu (Subklassenspezifik). Specifičnost za potklasu riječi nije dakle vrsta dopune, nego vrsta njenog odnosa prema regensu. To daje dodatno pravilo:

“**Obligatorische Glieder sind Ergänzungen**”³⁵. (Engel, 1994:100)

Engel (1994:100) daje četiri napomene za definiciju dopuna i dodataka, koje su značajne za njihovo razdvajanje.

Prvo. Sve što je rečeno za dopune i dodatke ne odnosi se na pojedine izraze, nego samo na klase takvih izraza. Ovo je naročito važno za dodatke. Kada je rečeno da se dodatak *in unserer Zeit/u naše vrijeme* može kombinirati sa svim imenicama, time se mislilo na ovaj izraz kao element klase “odredba za vrijeme” (“Temporalangabe”), ili drugim riječima: sve njemačke imenice se mogu spojiti sa (nekim, ne uvijek sa svim) odredbama za vrijeme. Dakle, nije riječ o tome da li se sve imenice mogu kombinirati sa izrazom *in unserer Zeit*

³⁴ “Elementi koji mogu zavisiti od svih elemenata jedne vrste riječi su **dodaci**. Elementi koji (mogu zavisiti) zavise samo od određenih elemenata jedne vrste riječi su **dopune**. Ili: **dopune su elementi specifični za potklasu.**” – (prijevod – M.H.)

³⁵ Obligatorni elementi su dopune.

(jer vjerovatno ima i onih koje to ne mogu), nego da li se sve imenice mogu kombinirati sa odredbom za vrijeme. Isto važi i za dopune: specifičnost za potklasu tj. obaveznost (Obligatheit) može definirati klasu dopuna, a pojedini izrazi su elementi ove klase.

Drugo. Dopune i dodaci nisu ograničeni samo na oblast rečenice (i time na satelite glagola). Obje kategorije dolaze uz pridjeve, imenice i glagole, uz prepozicije dolaze samo dopune.

Treće. Razgraničenje između dopune i dodatka nije nikako identično sa razlikom između neophodnih (notwendig) i izostavljivih (weglassbar) elemenata. Međutim, pokazalo se da bi oznake “notwendig” i “weglassbar” trebalo koristiti samo u komunikativnoj oblasti, a u imanentno lingvističkoj oblasti oznake “obligatoran” i “fakultativan”. Neophodan može biti svaki element nekog teksta, jer bi njegovo izbacivanje onemogućilo da se adekvatno izrazi ono što se želi reći. A s druge strane, u komunikativnom smislu sve je izostavljivo, jer sve izrečeno, praćeno gestikom i mimikom, može izraziti baš ono što se želi reći. Obligatorni su izrazi koji su prema gramatičkim pravilima neizostavljivi, npr. *einen schnelleren Drucker/brži štampač* u rečenici *Sie wünscht sich einen schnelleren Drucker./Ona želi brži štampač.* Fakultativni su izrazi čije eliminiranje neće dovesti do gramatički neispravne rečenice, npr. *dringend/hitno* u

*Sie wünscht sich **dringend** einen schnelleren Drucker./Ona **hitno** želi brži štampač.*

Fakultativni su svi dodaci i samo jedan dio dopuna. Prema Engelu, sateliti pridjeva i imenica su, bilo da su dopune ili dodaci, gotovo uvijek fakultativni, a dopune uz prepozicije su uvijek obligatorne. Da li je to zaista tako i kolika je obligatornost pridjevskih dopuna pokazat će i naše istraživanje u dijelu sintaksičke valentnosti pridjeva.

Četvrto. Za skupnu oznaku za glagolsku dopunu (Verbergänzung) i glagolski dodatak (Verbangabe) prikladan je naziv *rečenični član (Satzglied)*. Ono što već dugo vrijedi u lingvistici za rečenični član jeste da se rečenični član može kompletan pomjerati u rečenici³⁶, što u većini slučajeva i jeste tačno. Međutim, postoje i slabosti ove definicije. U kratkim rečenicama (*Hanna lachte./Hanna se smijala.*) ta zamjena se ne može izvršiti bez izmjene značenja. Osim toga, postoje slučajevi gdje se atribut može ipak pomjeriti kao u *Vorliebe für Ledersachen: Für Ledersachen hat sie eine große Vorliebe./Ljubav prema kožnim stvarima: Prema kožnim stvarima ona osjeća veliku ljubav.* Stoga Engel predlaže da se rečenični članovi (Satzglieder) shvate kao logična suma glagolskih dopuna i dodataka. Time bi se izbjegle zabune koje mogu nastati primjenom nesavršenog testa permutacije (usp. Engel, 1994:102).

Engel (1994:148) smatra da su rečenični članovi, bilo da je riječ o dopunama ili o dodacima, neposredni sateliti punoznačnog glagola, ukoliko tvore paradigmu (dakle, ne i *es* u primjeru: *es absehen auf* + akuzativ). Za

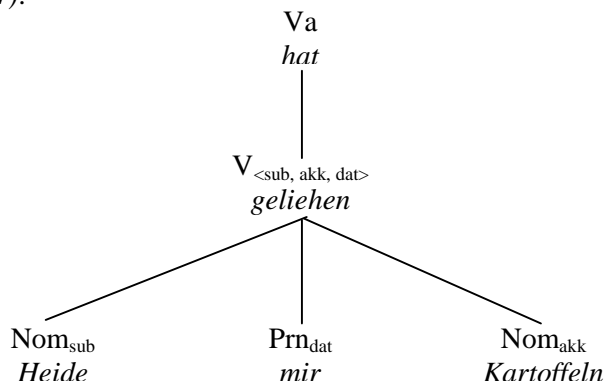
³⁶ U skladu s tim je i Helbigova “Verschiebeprobe” – “proba pomjeranja”, koju Engel definitivno opovrgava (Engel, 1994:102 i 2003:16)

utvrđivanje pripadnosti određenoj klasi dopuna Engel koristi **anafore** (Anapher), čija se funkcija sastoji u tome da upućuje na druge konkretne izraze u tekstu. Svaka klasa dopuna ima svoju anaforu (ili više njih) na osnovu koje se tačno može odrediti gdje pripada određeni rečenični član. Tako je anafora za subjekt *er/sie/es* (*on/ona/ono*), za dopunu u akuzativu *ihn/sie/es* (*njega/nju/njega*) itd. Dopunu u akuzativu određujemo pomoću anafore na sljedeći način: *Sonja traži svoju klupu. Sonja traži nju.* (Engel, 1994:155).

Engel (1996a:187) razlikuje sljedeće klase glagolskih dopuna:

- Subjekt (Esub) – subjekt
- Akkusativerg. (Eakk) – dopuna u akuzativu
- Genitiverg. (Egen) – dopuna u genitivu
- Dativerg. (Edat) – dopuna u dativu
- Präpositiverg. (Eprp) – prepozitivna dopuna
- Situativerg. (Esit) – situativna dopuna
- Direktiverg. (Edir) – direktivna dopuna
- Expansiverg. (Eexp) – ekspanzivna dopuna
- Nominalerg. (Enom) – nominalna dopuna
- Adjektivalg. (Eadj) – adjektivna dopuna
- Verbativerg. (Everb) – verbatimna dopuna

Pojavljivanje svih dopuna, dakle i subjekta kao dopune, određuje valentnost glavnog glagola, a ne valentnost finitnog glagola u rečenici (usp. Engel, 1996a:188). Osim toga, i **značenjska ograničenja** (**Bedeutungsbeschränkungen** – usp. Engel, 1996a:188) zavise od glavnog glagola, sadržana su u valentnosti datog glagola. Tako glagol *essen* (*jesti*) u njemačkom jeziku može imati za subjekat samo ljudsku veličinu, *ergrünen* (*ozeleniti*) mogu samo biljke itd. Valentnost glavnog glagola, dakle, konstituira osnovna pravila za tvorbu rečenice. Stoga Engel (1996a:189) ovako predstavlja strukturu rečenice *Heide hat mir Kartoffeln geliehen* (*Heide mi je pozajmila krompir*):

Bitna karakteristika njegove teorije je i to da se pomoćni i modalni glagoli smatraju nosiocima valentnosti, što se direktno odražava na broj komplementa predikativno upotrijebljenog pridjeva.

Engel definira i atribut na drugačiji način u odnosu na postojeće definicije:

“Attribute sind Satelliten (Ergänzungen oder Angaben) von Wörtern, die keine Verben sind.”³⁷ (1994:103)

To znači da su sve dopune pridjeva (*ponosan na svog sina*), koje su i predmetom ovog rada, prema Engelovoj definiciji, u stvari atributi pridjeva, kao i dopune imenice (*želja za slobodom*). Stoga se čini svrsishodnim korištenje termina dopuna i dodatak, jer se time izbjegava, prema modernoj lingvistici, ne baš jasno postavljena podjela između objekata i atributa.

Ovdje se valja osvrnuti i na Engelovu klasifikaciju na vrste riječi, koja je po mnogo čemu jedinstvena i predstavlja pokušaj sistematskog, principijelnog i novog svrstavanja riječi u različite klase. Ovakvo klasificiranje naišlo je u germanističkoj lingvistici, kako domaćoj tako i stranoj, na pozitivan prijem, prije svega jer obezbjeđuje klasificarnje i onih riječi koje u tradicionalnoj gramatici imaju nedefiniran ili nedovoljno jasan status. Engel definira vrste riječi isključivo na osnovu njihove kombinatorike. Tim kriterijem on izdvaja 15 vrsta riječi u njemačkom jeziku³⁸:

Abtönungspartikel (tonirajuća partikula)

Adjektiv (pridjev)

Adverb (prilog)

Determinativ (determinativ)

Gradpartikel (gradirajuća partikula)

Konjunktör (konjunktör)

Kopulapartikel (kopulativna partikula)

Modalpartikel (modalna partikula)

Nomen (imenica)

Präposition (prepozicija)

Pronomen (zamjenica)

Rangierpartikel (ranžirna partikula)

Satzäquivalent (rečenični ekvivalent)

Subjunktör (subjunktör)

Verb (glagol)

weitere Partikeln (ostale partikule).

Ovakva podjela funkcioniira samo po principu “*filtera isključenja*”³⁹ (*hintereinander geschalteter Filter*). U suprotnom bi, recimo, u grupi priloga bile povremeno i imenice, pridjevi, zamjenice, čak i mnogi determinativi. Po principu gore navedenog filtera postavljaju se određena pitanja za sve elemente rječnika i to po strogo određenom redosljedu. Na osnovu dobivenih odgovora izdvajaju se grupe koje više ne idu u dalji tok pitanja. Preostale riječi se dalje filtriraju na ostalim pitanjima (npr. idi na pitanje br. 2), dok na kraju sve riječi ne budu klasificirane.

³⁷ “Atributi su sateliti (dopune i dodaci) riječi koje nisu glagoli.” (prijev. M.H.)

³⁸ Prijevodi termina u zagradi – M.H.

³⁹ Prijevod M.H.

Filter koji izdvaja pojedine vrste riječi kod Engela izgleda ovako⁴⁰:

Je li riječ:	Odgovor	Vrsta riječi
1. promjenjiva (može se flektirati)	da ne	idi na 2. pitanje partikula idi na 6. pit.
2. može se konjugirati	da ne	glagol idi na 3. pit.
3. konstantnog roda	da ne	imenica idi na 4. pit.
4. ne može se spojiti sa saksonskim genitivom	da ne	determinativ idi na 5. pit.
5. može stajati između determinativa i imenice	da ne	pridjev zamjenica
6. može se kombinirati sa imeničkom frazom u specifičnom padežu	da ne	prepozicija idi na 7. pit.
7. uvodi zavisnu rečenicu	da ne	subjunktor idi na 8
8. povezuje elemente koji su istog ranga ili funkcije	da ne	konjunktor idi na 9
9. može se kombinirati samo sa koplutivnim glagolima	da ne	kopulativna partikula idi na 10
10. može stajati na prvom mjestu u rečenici	da ne	idi na 11 idi na 13
11. može se upotrijebiti na pitanje sa upitnom riječju	da ne	adverb idi na 12
12. može se upotrijebiti ka odgovor na da/ne-pitanje	da ne	modalna riječ ranžirna part.
13. može se postaviti između konjunktora i elementa na prvom mjestu u rečenici	da ne	gradirajuća partikula idi na 14
14. može stajati umjesto cijele rečenice	da ne	rečenični ekvivalent idi na 15
15. ne može se negirati/gomilati/postaviti pitanje na nju	da	tonirajuća partikula ostatak

Kako vidimo, Engelova klasifikacija je vrlo detaljna: umjesto tradicionalnih deset vrsta riječi, ovdje imamo petnaest vrsta riječi. Posebna pažnja je posvećena partikulama, tako da postoji nekoliko različitih vrsta partikula koje predstavljaju zasebne vrste riječi. Kriteriji koji se koriste su u nekim slučajevima potpuno novi u odnosu na tradicionalnu gramatiku, ali se na taj

⁴⁰ "Filter" je preuzet iz Engelove knjige "Syntax der deutschen Gegenwartssprache" (1994:60) s ciljem predstavljanja jedne od klasifikacija vrsta riječi kod savremenih lingvista.

način izbjegavaju mnogobrojne dvosmislenosti u klasificiranju vrsta riječi iz tradicionalne gramatike. Tako se pridjev klasificira kao riječ koja može stajati između determinativa i imenice, i time Engel uklanja svako preplitanje sa prilozima u njemačkom jeziku⁴¹.

Generalno gledano, Engelova klasifikacija na vrste riječi (ne samo pridjeva) vrijedan je pokušaj, u kome se primjenjuju primarno morfosintaksički kriteriji (pri tome sintaksičke treba posmatrati kao sintaksičko-distribucijske). Engel uspijeva prevladati slabosti morfološki orijentiranog sistema vrsta riječi, tj. njegovu površnost, i sintaksički orijentiranog sistema, naime, njegovu nepouzdanost uključenja u "distribucijske okvire". Naročita prednost Engelove klasifikacije je u tome što se velika grupa partikula obrađuje na jedan mnogo detaljniji i vrlo diferenciran način.

Pažnju valja posvetiti i Engelovom shvatanju rekcije i valentnosti. Pojam rekcije poznat je još iz tradicionalne gramatike a pod njim se smatra sposobnost riječi da upravlja drugim elementima. Engel smatra da se rekcijom može smatrati osobina riječi da upravlja drugim sintaksičkim elementima. Različite vrste riječi imaju različitu rekciju. Kod imenica i pridjeva u tom slučaju vezani elementi su atributi (*Gedanke an Sonja/pomisao na Sonju, eifersüchtig auf Thomas/ljubomor an Thomas*), kod glagola rečenični članovi (*jdm. helfen/pomoći kome*). **Takva rekcija koja je ograničena na dijelove vrsta riječi, naziva se valentnost. Valentnost je, dakle, rekcija specifična za podvrstu riječi** (usp. Engel, 1994:96). Rekcija je, dakle, širi pojam od valentnosti. Ovakav stav, smatra Engel, potječe još od Tesnière, mada je pitanje o odnosu rekcije i valentnosti i dalje predmetom lingvističkih diskusija (usp. Engel, 1996c:59).

U posljednje vrijeme u radovima zasnovanim na modelu gramatike zavisnosti velika pažnja se posvećuje ulozi subjekta u rečenici. Naime, za razliku od, recimo, tradicionalne ili generativne gramatike, gramatika zavisnosti smatra da je subjekat dopuna kao i sve druge dopune, da se nalazi na nivou ispod glagola koji je centar rečenice i koji upravlja i subjektom i svim drugim dopunama i dodacima. To je posebno potkrijepljeno činjenicom da se u dubinskoj strukturi subjekat često može pokazati i kao neki drugi argument, koji se objašnjava dubinskim padežima, kao u rečenici *Sarajevo je hladno*, gdje *Sarajevo* ne predstavlja agens nego mjesto⁴². No, nezaobilazna je činjenica da subjekat pokazuje kongruentnost sa glagolom i da očigledno između subjekta i predikata postoji neka tješnja veza, nego između predikata i, recimo, objekta. Razvoj teorije u ovom pravcu naročito je potakao Eroms (2000), koji naglašava da subjekt zavisi od finitnog glagolskog oblika te diže subjekt na ravan iznad ostalih dopuna. S druge strane, Engel (2004a) smatra da centralni glagol (a ne finitni glagol) određuje i subjekt i sve ostale dopune, što

⁴¹ Klasifikaciji vrsta riječi kod Engela posvetili smo posebnu pažnju da bismo pokazali da postoje i drugačiji pristupi ovom problemu, pored tradicionalne podjele na deset vrsta riječi. Problem klasificiranja aktualizirat ćemo i kod razgraničenja pridjeva i priloga, koji su u modernoj njemačkoj lingvistici kod većine lingvista drugačije razgraničeni u odnosu na ono što nam nudi tradicionalna klasifikacija.

⁴² O dubinskim padežima usp. pogl. 5 o.r.

objašnjava navođenjem besubjekatskih rečenica (*Es will regnen*). Drugi važan argument koji Engel navodi je upravo činjenica da glagol određuje koje semantičke osobine mora posjedovati subjekt da bi uopće bio upotrijebljen u datoj rečenici. Engel smatra da su ovi sintakski i semantički elementi značajniji od čisto morfoloških, ali se slaže da je problem kongruentnosti značajan i da ga treba rješavati. Stoga se na ovom polju mogu očekivati i novi rezultati u okviru gramatike zavisnosti i naučnog dijaloga koji vode Engel i Eroms⁴³.

Prednost Engelove teorije je prije svega u jasnom i preciznom razgraničenju dopuna i dodataka: njegov kriterij specifičnosti za potklasu jasno odvaja dopune, koje zavise od valentnosti glagola (ili druge vrste riječi) i dodatke, koji se proizvoljno mogu pojavljivati uz određenu vrstu riječi. Realiziranje ili nerealiziranje dopune na površini prepušteno je u potpunosti komunikativnom nivou, što se pokazalo ispravnim, jer se cijela teorija valentnosti sve više prebacuje na taj komunikativni nivo. Pomoću probe anaforizacije jedinstveno su definirane sve dopune, tako da nema dvosmislenih niti neodređenih elemenata: svaka dopuna ima svoje mjesto. Uvođenjem situativne i direktivne dopune Engel je riješio dugo postojeći problem mirovanja i kretanja na jasan način. Kad se svemu tome doda i jasan pregled dopuna drugih vrsta riječi, ne samo glagola, te izraženo semantičko kategoriziranje koje je prisutno u Engelovoj teoriji – onda ne iznenađuje činjenica da je upravo Engelova teorija naišla na širok odjek ne samo u njemačkoj lingvistici nego i u germanistici uopće i, naročito, u kontrastivnoj lingvistici. Ni ovaj rad nije izuzetak u tom pogledu – pridjevske dopune su obrađene najvećim dijelom po uzoru na Engelove pridjevske dopune.

Prednost Engelove teorije je i u jasnom shvatanju valentnosti kao lingvističkog fenomena. Dok je kod Tesnièreja jasno da se valentnost posmatra kao jezički fenomen, kao objektivna činjenica koja je sama po sebi data, dotle Engel jasno stavlja do znanja da valentnost nije nešto što je jeziku prirodno prirođeno, nego uvijek zavisi od odluke gramatičara u kojem će pravcu usmjeriti zavisnost u jeziku. Tako je i kod najjednostavnijih sintagmi: čak i u nominalnoj grupi kao što je "*ein Ast*" gramatičar je taj koji treba da odluči (i za tu svoju odluku da argumente) da li tu imenica upravlja članom ili član imenicom (usp. Engel, 1994:28).

2.3.5 Gramatika zavisnosti u bosanskom jeziku

Gramatika zavisnosti u bosanskom jeziku još nije naišla na zasluženu pažnju jer se gramatičari sa južnoslovenskih prostora najvećim dijelom pridržavaju tradicionalne gramatike. Ipak se elementi teorije valentnosti nalaze barem djelimično kod pojedinih autora. Tako M. Minović (1987:4) navodi da pojedine vrste riječi imaju svoju semantičku valentnost, ali se samo kratko zadržava na inherentnim svojstvima riječi te ostaje potpuno nejasan pojam sintaksičke valentnosti. Miješaju se kategorije sintaksičke i semantičke

⁴³ Više o aktualnim problemima u poimanju gramatike zavisnosti kod ova dva autora usp. Engel/Eroms (2004b).

valentnosti pa Minović smatra da, recimo, pridjev *bogat* ima dvostruku valentnu sposobnost (*1. bogat čovjek, 2. bogat rudom*). Govoreći o sintaksičkoj analizi rečenice, Minović spominje verbocentričnu analizu rečenice sa kratkim predstavljanjem teorije valentnosti (1987:18). No, nejasno je zašto se teorija zapravo zove verbocentrična i šta su njene prednosti. Stoga ostaje utisak da je kod ovog autora ova teorija nedovoljno razrađena i objašnjena.

Barić et al. (1997:396) daju definiciju koja je ekvivalentna teoriji valentnosti, ali ne imenuju ovu teoriju. “Odnosi među riječima u rečenici svode se na to da jedan oblik riječi s određenim gramatičkim oznakama otvara mjesto drugome, time što svojom prisutnošću pojavu drugog predviđa i omogućuje.” Očigledno je riječ o istom principu koji se nalazi na početku stvaranja teorije valentnosti, ali se u ovoj gramatici ova teorija više ne razrađuje. U daljem toku gramatike autori se ipak okreću tradicionalnoj podjeli na subjekat, predikat, objekat i priloške odredbe, što je uglavnom odlika gramatika sa južnoslavenskih prostora.

U Katičićevoj “Sintaksi” (1986:37) također nalazimo tradicionalni pristup sintaksi, mada je ova studija novijeg datuma. U svim ovim gramatikama uočava se da predikat ima vodeću ulogu u analizi rečenice te da svi ostali elementi (direktni objekat, indirektni objekat) zavise od predikata ili su dio predikata (predikatno ime).

Ipak, potpuno u duhu moderne gramatike postupa Stevanović (1974-II:74), koji jasno kaže da su svi objekti, i pravi i nepravi, u stvari dopune glagola i da zavise isključivo od značenja samog glagola. “Objekat je uvek kao dopuna, ukoliko se upotrebi, naravno, tesno vezan za svoj glagol...” (Stevanović, 1974-II:77). On jasno kaže da se uz neke glagole objekat, tj. dopuna, ne mora pojaviti, mada u nekim slučajevima njeno nepojavljivanje mijenja značenje glagola, kao npr.

On govori. (=On zna govoriti).

Nasuprot: *On govori istinu.*

Ovakav stav u potpunoj je suglasnosti sa teorijama u modernoj lingvistici, ali je drugačije terminološki definiran.

Valentnost se spominje i kod Jahić/Halilović/Palić (2000), ali oskudno i nedovoljno jasno. Pravi se razlika između aktivne i pasivne valentnosti, a potom se daju primjeri: zavisnost sintagme *maglovita planina* temelji se na činjenici da upravni član (*planina*) ima sposobnost vezivanja zavisnog člana (*maglovita*) za sebe (Jahić/Halilović/Palić 2000:334), što nije u duhu gramatike zavisnosti. U ovom predstavljanju nedostaje osnovna podjela u gramatici zavisnosti na dopune i dodatke, ili na komplemente i suplemente, te je stoga teško govoriti o principu zavisnosti u ovoj gramatici.

Pojam **rekcije**, poznat i važan još u tradicionalnoj gramatici, a naročito prisutan u nastavi stranih jezika, također se spominje i kod Barić et al. (1997:431), gdje se samo kratko kaže: “Gramatičko svojstvo glagola ili riječi u funkciji glagola da takvoj riječi otvara mjesto zove se rekcija.” Nešto opširnije

o rekaciji (upravljanju) govore Jahić/Halilović/Palić (2000:339), gdje se tvrdi da, pored glagola, sposobnost upravljanja mogu imati i imenice (*strah od vukova*) i pridjevi (*prijemčiv za razgovor*). Autori razlikuju **jako i slabo upravljanje**. Jako upravljanje predstavlja pojavljivanje zavisnog člana u strogo određenom padežnom ili prijedložno-padežnom obliku, npr: *kupiti kuću*⁴⁴. Slabo upravljanje je posrijedi kada “govornik iz reda mogućih gramatičkih oblika zavisnog člana, od kojih nijedan nije obavezan, može izabrati onaj koji mu se čini pogodnijim da njime iskaže općeniti smisao iskaza...: *ići poljanom (kroz poljanu, preko poljane...), doputovati prije blagdana (pred blagdan, uoči blagdana...)*” (2000:341). Ono što se u ovoj gramatici zove slabim upravljanjem u njemačkoj lingvistici već se odomaćilo pod nazivima situativna dopuna, direktivna dopuna itd. U svakom slučaju, smatramo vrijednom pažnje činjenicu da se u jednoj domaćoj gramatici pojam rekacije tretira relativno opširno i da će se ovaj pojam morati spominjati i u nastavi maternjeg, a ne samo stranog jezika.

Elemente gramatike zavisnosti nalazimo i kod Pranjkovića. On (1993:13) smatra da glagoli “sadrže najviše obavijesti o morfološkim karakteristikama drugih dijelova rečenice...Drugim riječima, oni funkcioniraju kao upravne, a ne kao zavisne sastavnice sintaksičkih struktura.” To se protivi dugo zastupanom tradicionalnom shvatanju po kojem se najsamostalnijom vrstom riječi smatrala imenica. Pranjković je jedan od rijetkih jezikoslovaca sa ovih prostora koji u svojim radovima zastupa teoriju valentnosti, uočava postojanje dopuna kod različitih vrsta riječi (ne samo kod glagola) (usp. Pranjković, 1993).

Potpuno u duhu gramatike zavisnosti, a pod utjecajem njemačke lingvistike, urađene su *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance* (Mrazović/Vukadinović, 1990) i *Kontrastive Grammatik Deutsch-Serbokroatisch* (Engel/Mrazović, 1986). Obje gramatike predstavljaju rijedak pokušaj predstavljanja našeg jezika na modelu gramatike zavisnosti, ali su na širi prijem uglavnom naišle samo kod germanista na ovim prostorima.

S obzirom na zastupljenost gramatike zavisnosti u kontrastivnim radovima, naročito u usporedbi bosanskog i njemačkog jezika, može se očekivati da to doprinese većem prisustvu ovog modela i u opisu bosanskog jezika.

⁴⁴ Jako upravljanje je, prema našem shvatanju ovih autora, ekvivalentno objektima (dopuna u akuzativu, genitivu, dativu i prepozitivna dopuna) u njemačkoj lingvistici.

3. PRIDJEV KAO VRSTA RIJEČI

Odgovor na pitanje: šta je PRIDJEV? izgleda na prvi pogled prilično jednostavan. Međutim, već i mnogobrojni termini koji se koriste za označavanje ove vrste riječi (pored termina *Adjektiv*, u njemačkom jeziku se koristi i *Eigenschaftswort*, *charakterisierendes Beiwort*, *Artwort*, *Wiewort* itd.) upućuju na suprotno. Generalno se može primijetiti da je pridjev u lingvističkoj literaturi, u odnosu na druge vrste riječi, veoma slabo i nedorečeno definiran⁴⁵. Starke (1977:192) navodi da "bei kaum einer anderen Klasse von Wörtern (vgl. Substantive, Verben, Pronomen, Fügewörter) ist die Handhabung der Einteilungskriterien so schwierig und umstritten."⁴⁶

Činjenica da pridjev i imenica do srednjovjekovne gramatike nisu razdvojeni, tj. da su svrstavani u istu klasu riječi, proistekla je iz morfološkog podudaranja ovih dviju vrsta riječi u klasičnim jezicima. Tako su se pridjev i imenica čak i kod Aristotela i Platona našli pod klasom NOMEN. Tek se u 12. stoljeću javlja diferenciranje između *nomen substantivum* i *nomen adiectivum*. (usp. Tao, 1991:6). Međutim, još dugo vremena se pridjev neće izdvojiti u samostalnu vrstu riječi, nego će se smatrati podvrstom imenica, na što upućuje i latinski termin NOMEN ADIECTIVUM (das beigefügte Nomen). Konačno razdvajanje pridjeva od imenice, tj. uspostavljanje pridjeva kao samostalne vrste riječi u sistemu nalazimo kod Johanna Christoph Adelunga (1782, Bd. 1:278). Pridjev se tu navodi kao kategorija koja služi za "...Bezeichnung der Merkmale oder Eigenschaften des Substantives..."⁴⁷. Adelung ovu vrstu riječi naziva *Adjektivom*, ali navodi da se u njemačkom jeziku koriste još i termini *Beiwörter* i *Eigenschaftswörter*. Jedan od kriterija tog ranog definiranja pridjeva kao samostalne kategorije bila je mogućnost kompariranja (za razliku od imenica, koje se ne mogu komparirati). Neki autori i danas smatraju da osobina kompariranja određuje pridjev kao vrstu riječi, mada se taj stav sve češće kritizira u modernoj lingvistici (jer se u suštini relativno mali broj pridjeva može komparirati). Kod Flämiga (1977) nalazimo da imenica veže za sebe član (*artikelfähig*), za razliku od pridjeva, koji ga ne veže (*nichtartikelfähig*). Kod njega je kriterij za razdvajanje pridjeva od zamjenice mogućnost kompariranja. Tako Flämig (1977:44) smatra da su pridjevi riječi koje se mogu deklinirati bez člana, ali imaju oblike komparacije (oblike poredjenja) i obavezno se moraju prilagoditi u rodu ako su u atributivnoj poziciji. Ovakvo gledanje na pridjev našlo je svoje mjesto u modernoj teoriji i često se citira ili kritizira. Veliki broj lingvista (usp. Jung, 1980:732; Engel, 1996a:556;) vrlo brzo će primijetiti da se mnogi pridjevi uopće ne mogu komparirati, potom da se i neki prilozi mogu komparirati, te će taj kriterij pri određivanju pridjeva kao vrste riječi u modernoj lingvistici biti izbačen.

⁴⁵ Ovdje mislimo prije svega na tradicionalno definiranje vrsta riječi. Novije klasifikacije (usp. Engelovu klasifikaciju pogl 2.3.4 o.r.) unose mnogobrojne novine i u definiranje drugih vrsta riječi, ne samo pridjeva.

⁴⁶ "...kod malo koje druge vrste riječi (usp. imenice, glagole, zamjenice) je tako teško i diskutabilno odrediti kriterije za podjelu." (prijev. - M.H.)

⁴⁷ "...označavanje obilježja ili osobina imenice..." (prijevod M.H.)

3.1 Pridjev kao vrsta riječi i problemi razgraničenja sa ostalim vrstama riječi

3.1.1 Deset vrsta riječi tradicionalne gramatike

U tradiciji grčke i nakon toga zapadnoevropske gramatike dugoj dvije hiljade godina izrasla je podjela “na deset vrsta riječi”, koja je u tradicionalnim gramatikama i u zapadnoevropskim školama preovladavala do skora⁴⁸ i koja broji sljedećih deset kategorija riječi (usp. Linke, Nussbaumer, Portmann, 2001:75):

1. imenica (substantiv)	6. prilog (adverb)
2. glagol (verb)	7. veznik (konjunkcija)
3. pridjev (adjektiv)	8. prijedlog (prepozicija)
4. član (artikel)	9. broj (numerale)
5. zamjenica (pronomen)	10. uzvik (interjeksija)

U međuvremenu je postalo jasno da kriteriji za klasificiranje vrsta riječi koje koristi tradicionalna gramatika nisu ni u kom slučaju jasni i jednoznačni, nego se čak koriste različiti kriteriji za različite vrste riječi. To nejedinstvo u odabiru kriterija (nekad semantički, nekad sintaksički, nekad morfološki) postat će najveća zamjerka ovoj, tradicionalnoj podjeli. Izgleda da u klasifikaciji leksema vladaju morfosintaksičke osobine (npr. imenice se mogu deklinirati i imaju stalan rod, pridjevi se također mogu deklinirati, ali nemaju stalan rod, glagoli se mogu konjugirati itd.). Međutim, kod nekih riječi se upliću i sintaksički kriteriji: tako su recimo riječi *seit* i *während* u jednom slučaju prepozicije (*seit seinem Besuch.../od njegovog posjeta...*), a u drugom veznici (*Seit wir uns kennen.../Od kada se poznajemo...*)⁴⁹. Još veći problem prepoznat je u razlikovanju pridjeva i priloga. Prema tradicionalnoj gramatici je riječ *schön/lijep* u jednom slučaju pridjev, a u drugom prilog:

- (1) *Sie hat schön Augen.* (pridjev) – *Ona ima lijepo oči.*
- (2) *Sie ist schön.* (pridjev) – *Ona je lijepa.*
- (3) *Sie schreibt schön.* (prilog) – *Ona lijepo piše.*
- (4) *Sie ist ganz schön gross.* (prilog) – *Ona je baš lijepo visoka.*

Njemačkim lingvistima nije dugo trebalo da postave očigledno pitanje – zašto je u ovim slučajevima leksem *schön* jednom pridjev a drugi puta prilog? Doduše, leksem *schön* je u primjeru (3) i (4) neflektiran, pa je po tom kriteriju prilog, u primjeru (1) je flektiran i mora biti flektiran, pa je po tom kriteriju pridjev. Ali i u primjeru (2) *schön* nije flektiran. Zašto onda i to nije prilog? Ovdje je u stvari riječ o “lošem utjecaju” drugih jezika na ovu klasifikaciju – naime, u romanskim jezicima i u latinskom (kao i u bosanskom jeziku) pridjev se u prva dva primjera zaista flektira (u francuskom nastavak *-e*):

un joli garçon - une jolie fille / lijep momak – lijepa djevojka
*il est joli - elle est jolie. / On je lijep. – Ona je lijepa*⁵⁰.

⁴⁸ U našim gramatikama ovakva podjela još uvijek preovladava. U toj podjeli nema člana, ali zato postoji kategorija “riječca” (usp. Barić et al. 1997:99; Jahić, Halilović, Palić, 2000:183).

⁴⁹ Usp. i Linke, Nussbaumer, Portmann, (2001:75).

⁵⁰ Na ovim primjerima postaje jasno da između subjekta i predikativa (tj. pridjeva) postoji određena semantička veza (pored strukturne veze koja već postoji između subjekta i predikata).

S druge strane, u istoznačnim primjerima na francuskom jeziku za isti pridjev postoji drugi oblik – adverb, koji se tvori dodavanjem nastavka *-ment* na muški rod pridjeva:

*Elle chante joliment. – Ona lijepo pjeva*⁵¹.

Ako se, dakle, u njemačkom jeziku i dalje *schön* posmatra u prva dva primjera kao adjektiv, a u druga dva kao adverb, to ne znači ništa drugo nego da se riječi (u ovom slučaju) klasificiraju prema svojoj sintaksičkoj upotrebi, dakle, ne posmatraju se više kao leksemi, nego kao sintaksički upotrijebljene riječi. Stoga se u modernoj njemačkoj lingvistici ovakva podjela sve više napušta (detaljnije o tome na narednim stranicama), te se gotovo svi lingvisti slažu da je u svim ovim upotrebama riječ o pridjevu.

U bosanskoj lingvistici je razgraničenje između pridjeva i priloga tradicionalno drugačije definirano jer je od značaja i akcenat koji data riječ nosi (usp. poglavlje 3.2 o.r.). Ipak, elementi promjene polagano prodiru i u teoriju našeg jezika⁵², pa se može očekivati da se u doglednoj budućnosti i u domaćoj lingvistici revidira podjela na priloge i pridjeve, kao i klasificiranje vrsta riječi uopće (usp. Pranjковиć, 1993; Palić, 2003).

3.1.2 Pridjev i prilog i njihovo razgraničenje u njemačkoj lingvistici

Vidjeli smo, dakle, da je današnja lingvistika uočila nedostatke tradicionalne klasifikacije vrsta riječi. Međutim, neslaganja i dalje postoje. Prvenstveno tu mislimo na razlike u razgraničenju između pridjeva i priloga, koji se u njemačkoj lingvistici definiraju na različite načine.

U svojoj podjeli na vrste riječi, Helbig/Buscha polaze primarno od sintaksičkih kriterija. Oni (1988:19) zastupaju sljedeći stav: “Weder eine Wortenteilung nach semantischen Kriterien noch eine solche nach morphologischen Kriterien kann allen Wortarten einen direkten Wirklichkeitsbezug aufweisen und auch nicht alle Wortarten eine Formveränderlichkeit zeigen. Umgekehrt müssen aber alle Wortarten bestimmte syntaktische Funktionen, d.h. bestimmte Stellenwerte im internen Relationsgefüge des Satzes haben. Sonst könnte die Sprache als Kommunikationsmittel nicht funktionieren.”⁵³

Takvu vezu sa Tarvainenom (1981:11) možemo nazvati *logičko-semantička veza*, a što će pokazati svoju opravdanost u kasnijoj analizi semantičkih uloga koje zavise od pridjeva (usp. pogl. 5.3.).

⁵¹ Groß navodi (2003:836) da se i engleski i japanski jezik ponašaju slično - u engleskom se koristi sufiks *-ly* ili perifrastična konstrukcija za tvorbu adverba, dok predikativno i atributivno upotrijebljeni pridjevi ostaju nemarkirani. Japanski jezik koristi klitike *=na* u atributivnoj, *=ni* u adverbijalnoj i *=da* u predikativnoj funkciji.

⁵² Ovdje prije svega mislimo na M. Riđanovića (2003) i I. Pranjковиća (1993).

⁵³ “Niti podjela riječi prema semantičkim kriterijima niti podjela po morfološkim kriterijima ne može svim vrstama riječi obezbijediti direktan odnos sa stvarnošću niti sve vrste riječi mogu mijenjati oblik. Nasuprot tome, sve vrste riječi moraju imati određene funkcije, tj. određene pozicije vrijednosti u internom uređenju rečenice. Inače jezik ne bi mogao funkcionirati kao komunikacijsko sredstvo.” (prijev. M.H.)

Dalje autori smatraju da sve riječi koje mogu u konkretnoj rečenici zauzeti istu sintaksičku poziciju pripadaju istoj vrsti riječi. Sintaksičko klasificiranje vrsta riječi traži najprije uvrštavanje u određene supstitucione okvire (Substitutionsrahmen). Ovo je jedna od rijetkih gramatika gdje se uopće ne spominje adverbijalna upotreba pridjeva, nego se navodi da u pridjeve spadaju sve riječi koje se mogu ubaciti u jedan od sljedećih okvira:

- 1) der...Mann – der *alte* Mann
- 2) der Mann ist – der Mann ist *alt*. (1988:308)

S druge strane prilozi se biraju u sljedeće supstitucione okvire:

- 1) Der Mann arbeitet... - Der Mann arbeitet *dort*
(adverbijalna upotreba)
- 2) Der Mann ist..... – Der Mann ist *dort*.
(predikativna upotreba)
- 3) Der Mann ...arbeitet den ganzen Tag. - Der Mann *dort*
arbeitet den ganzen Tag.
(atributivna upotreba, postpozicija, neflektiran) (1988:338)

Pridjevu se dakle priznaju samo atributivna i predikativna upotreba, dok prilog može biti i adverbijalno, i predikativno i atributivno upotrijebljen.

Ovakva podjela izazvat će mnogo kritičkih reagovanja jer je očigledno da dolazi do miješanja dvije različite kategorije: pridjeva i priloga. Riječi koje imaju isti oblik dijele se u dvije grupe, pa je “stark” u primjerima:

der Bursche ist stark /momak je jak
der starke Bursche /jak(i) momak
starker Regen /jaka kiša

pridjev, dok je u

er raucht stark / on puno puši
es regnet stark / kiša jako pada

prilog. U skladu s tim, svi adverbijalno upotrijebljeni pridjevi su i prilozi⁵⁴. Takvi pridjevi se, smatraju Helbig/Buscha (1988:337), oblikom podudaraju sa priložima, i stoga ih nazivaju “Adjektivadverbien”. U prilog takvom stavu govore sljedeći kriteriji: 1) Takve riječi zauzimaju poziciju kakvu zauzimaju i pravi prilozi; 2) Odnose se na glagol i već stoga se moraju okarakterisati kao prilozi; 3) Kao i prilozi, takve riječi se ne flektiraju u toj poziciji⁵⁵.

Ovakav stav naišao je na mnogobrojne kritike drugih lingvista koji smatraju da je u rečenici *Er raucht stark* riječ o adverbijalno upotrijebljenom pridjevu. Tako Eisenberg (1989:220) kaže da princip pripadnosti priložima na osnovu

⁵⁴ U tradicionalnim opisima bosanskog jezika ovakvo stanovište je uobičajeno. Adverbijalno se mogu upotrebljavati samo prilozi. Još je interesantnije da se u gramatikama i predikativna upotreba u bezličnim rečenicama smatra prilogom (usp. pogl. 3.2 o.r.).

⁵⁵ Isto mišljenje zastupa i Erben (*Deutsche Grammatik.Ein Abriss*. 1996. str. 166). On čak obrađuje obje vrste riječi, i adjektiv i adverb, kao jednu kategoriju pod nazivom “*Das charakterisierende Beiwort (Adjektiv-Adverb)*”. Kao *Beiwörter* on definira: “Te riječi funkcioniraju kao prateće riječi /Begleitwörter/, posebno glagola kao centralne oznake nekog događaja ili stanja i imenice kao oznake za veličine koje učestvuju u događaju ili stanju.” Očigledno da i on klasifikaciju vrši po poziciji i funkciji u rečenici, a ne po morfološkim kriterijima.

nepromjenjivosti počiva na sistematskoj zabludi. Jer nije isto ako se riječ ne može flektirati i ako se u nekoj poziciji ne flektira. (“Nichtflektierbar und unflektiert ist nicht dasselbe.”) Oblik pridjeva u predikativnoj i adverbijalnoj poziciji jeste neflektiran, ali se pridjev kao vrsta riječi i dalje može flektirati. Stoga Eisenberg smatra da oni lingvisti, koji neflektiranost pridjeva smatraju odlučujućim kriterijumom za ubrajanje u priloge, moraju i predikativno upotrijebljen pridjev svrstati u priloge. Osim toga, smatra Eisenberg, gotovo svi pridjevi se mogu upotrijebiti adverbijalno. Ako bi se u toj upotrebi svrstavali u priloge, onda bi pridjevi bili homonimi jednog dijela priloga.

Jednako žestoku kritiku nalazimo kod Engela:

“Hauptnachteil dieses Verfahrens ist, dass in die meisten Distributionsrahmen auch andere Wörter eingesetzt werden können. (...) Die Tatsache, dass die meisten Wörter “nominalisiert”, also in die Klasse der Nomina überführt werden können, zeigt jedenfalls, dass das distributionelle Verfahren herkömmlicher Art für die Unterscheidung der Wortklassen kaum geeignet ist.”⁵⁶ (Engel, 1996a:220)

Engelova definicija pridjeva, koja predstavlja nov način gledanja na ovu vrstu riječi, naišla je u germanističkoj lingvistici na pozitivan odjek i na mnogobrojne pristalice. I njegova definicija pridjeva, koja kaže da su **pridjevi riječi bez konstantnog roda koje mogu stajati između determinativa i imenice** također je naišla na veliki krug pristalica⁵⁷. Determinativi su riječi kao *der, dein, dieser, mein, kein* i druge koje mogu uvijek stajati ispred imenice, te time mogu važiti kao redoviti pratiodici imenice (1996a:523).

Veliki broj lingvista pripisuje pridjevu modificirajuću funkciju i na taj način klasificira pridjev kao vrstu riječi. To modificiranje se ne odnosi samo na imenicu nego i na ostale vrste riječi. Tako Brinkmann (1971:85) smatra da je pridjev “riječ koja **modificira** riječi drugih klasa (naročito imenicu i glagol).” Isto mišljenje srećemo i kod Motscha (1999:157) koji također dodjeljuje pridjevu modificirajuću funkciju. I Weinrich zastupa isto mišljenje: “Pridjevi su jezički znaci koji služe prije svega za određenje drugih jezičkih znakova.”⁵⁸. Time se lingvisti koji zastupaju ovakav stav približavaju Engelovoj definiciji pridjeva a udaljavaju od tradicionalnog shvatanja pridjeva.

U pogledu definiranja pridjeva pomoću semantičkih kriterija ili pomoću sposobnosti kompariranja, Engel smatra da se pridjev ne može semantički definirati jer se tako u svakom slučaju mora doći do izuzetaka koji se ne mogu nigdje svrstati. Što se tiče kompariranja, Engel tvrdi da se u stvarnosti vrlo mali broj pridjeva može komparirati, pa se ta osobina može vezati samo za

⁵⁶ “Glavni nedostatak ovog postupka je da se u većinu distribucionih okvira mogu ubaciti i druge riječi.(..) Činjenica da se većina riječi može “nominalizirati”, dakle prevesti u klasu imenica, pokazuje da dosadašnji distribucijski postupci nisu baš najpogodniji za razlikovanje vrsta riječi.” (prijevod M.H.)

⁵⁷ “Adjektive sind Wörter ohne konstantes Genus, die zwischen Determinativ und Nomen stehen können.” (Engel, 1996a:556).

⁵⁸ “Adjektive sind Sprachzeichen, die vorwiegend der Determination anderer Sprachzeichen dienen.” Weinrich, 1993:477).

malu podgrupu pridjeva. Stoga samo gore navedena definicija može biti prihvaćena za definiranje pridjeva jer pokriva sve riječi koje se generalno smatraju pridjevima (Engel, 1996a:556).

Po ovoj definiciji, u pridjeve spadaju riječi koje se mogu deklinirati i koje se mogu upotrijebiti atributivno ispred odnosne riječi, potom redni i većina glavnih brojeva, pridjevi upotrijebljeni kao gerundivi, kao i atributivno upotrijebljeni participi. Oznakom “bez konstantnog roda” isključuju se imenice koje se mogu pojaviti između determinativa i imenice (npr. *eine Frau Schweizer*). Isključene su i riječi poput *feind*, *gram*, *quitt*, koje se u većini gramatika nazivaju “pridjevima koji se mogu upotrijebiti samo predikativno” (“nur prädikativ gebrauchte Adjektive”), a koje Engel svrstava u posebnu vrstu riječi, tzv. kopolativne partikule (“Kopulapartikeln”)⁵⁹. U pridjeve Engel ne uvrštava ni imenice *das Hundert/stotina*, *das Tausend/hiljada*, nastale od brojeva ali sa konstantnim rodnom (Engel, 1996a:556-557). Također ne ubraja ni neke determinative koji se mogu kombinirati sa drugim determinativima pa tako mogu stajati između determinativa i imenice. Tu spadaju sve posesivne zamjenice, *solcher*, *mancher* (npr. *ein solcher Unsinn*, *ein mancher Flüchtling*).

Do bližeg određenja pridjeva može se doći postavljanjem pitanja. Pri tome se upotrebljavaju različite upitne riječi. Atributivno upotrijebljeni pridjevi traže pitanje sa determinativom *was für ein/kakav*, ako je tražena osobina nepoznata, ili sa determinativom *welcher/koji*, ako je riječ o ispravnom izboru od više poznatih osobina (usp. Engel, 1996a:557):

Was für ein Mensch ist Oskar? – *Ein ziemlich schwieriger.*

Kakav je Oskar čovjek? – *Prilično težak.*

Welcher Wagen ist der deine? – *Der dritte von links.*

Koji automobil je tvoj? – *Treći s lijeva.*

Ich habe Hannas Bruder getroffen. – **Welchen Bruder, den älteren oder den jüngeren?**

Sreo sam Hanninog brata. – **Kojeg brata, starijeg ili mlađeg?**

Pridjevi upotrebljeni adverbijalno⁶⁰ dobijaju se kao odgovor na pitanje *wie/kako*:

Wie hat sie diese Sitzung geleitet? – *Flott und sicher.*

Kako je vodila sjednicu? – *Spretno i sigurno.*

Das Fleisch wurde zu scharf gebraten. – **Wie wurde es gebraten?**

Meso je previše pečeno? **Kako je pečeno?**

Engel dalje tvrdi da pridjev upotrijebljen predikativno traži, nasuprot rasprostranjenom mišljenju, u pravilu pitanje *was/šta?* u njemačkom jeziku. U bosanskom jeziku ipak je bliže pitanje *kakav,a,o*:

Hanna ist eingebildet. – **Was ist Hanna?**

Hanna je uobražena. – **Kakva je Hanna?**

⁵⁹ O kopolativnim partikulama usp. pogl. 4.2.2.

⁶⁰ Engel (1996a:557) adverbijalno upotrijebljen pridjev naziva *Modifikativangabe – modifikativni dodatak*.

Ipak, u ovakvim slučajevima se može postaviti i pitanje *wie* i u njemačkom jeziku:

Wie ist der neue Zeichner? – Faul und eingebildet.

Kakav je novi crtač? – Lijen i uobražen.

Interesantno je da se čak i Sommerfeldt/Schreiber (1974:13) priklanjaju shvatanju po kome pridjev može biti upotrijebljen i adverbijalno a da pri tome ne mijenja pripadnost vrsti riječi, mada primjenjuju model valentnosti po uzoru na Helbigovu teoriju. Definicija koja se ovdje daje je prihvatljiva zbog svoje jednostavnosti i sveobuhvatnosti: **Pridjev obilježava pojave iz objektivne realnosti koje se u našoj svijesti odslikavaju kao osobine.**

Klasifikacija pridjeva moguća je po semantičkim, sintaksičkim i morfološkim kriterijima (Sommerfeldt/Schreiber, 1974:12). Prema semantičkim osobinama, autori razlikuju semantički-kvalitativne i semantički-relativne pridjeve. Kvalitativni pridjevi označavaju osobinu svojstvenu stvarima, relativni pridjevi označavaju odnos stvari označene odnosnom riječju prema nekoj drugoj stvari.

kvalitativni: *guter Mensch – dobar čovjek, blaue Farbe – plava boja, hohes Haus – velika/visoka kuća*

relativni: *hiesige Zeitung - ovdasnje novine, politische Frage političko pitanje*

Prema sintaksičkim kriterijama pridjev se javlja u sljedećim sferama:

- sfera imenice – atributivno

der fleißige Schüler – marljivi učenik

- sfera adjektiva – atributivno

historisch richtig – historijski tačno

- sfera adverbja - atributivno

hoch oben – visoko gore

- sfera glagola

predikativno

odnosi se na subjekat

Der Schüler ist fleißig. – Učenik je marljiv.

Er kommt zufrieden aus dem Urlaub. (Transformacija: Er ist zufrieden.)

Došao je zadovoljan sa godišnjeg odmora. (T: On je zadovoljan.)

odnosi se na akuzativni objekat:

Ich finde ihn fleißig. (T: Ich finde, dass er fleißig ist).

Smatram ga marljivim. (T: Smatram da je on marljiv.)

odnosi se na objekat u dativu:

Ihm ist (es) schlecht geworden.

Njemu je loše.

adverbijalno

Er arbeitet schnell. (T: Seine Arbeit ist, verläuft schnell).

On brzo radi. (T: Njegov posao ide brzo.)

Treći kriterij je morfološke prirode i odnosi se na činjenicu da se pridjev može deklinirati u nekim svojim sintaksičkim ulogama. Bitna odlika mu je komparacija, ali se i u pogledu dekliniranja i kompariranja javljaju ograničenja (Sommerfeldt/Schreiber, 1974:13).

I Flämigova definicija pridjeva (1981:490) dozvoljava pridjevima povezivanje sa gotovo svim vrstama riječi, ne samo sa imenicama: "Adjektive...bilden eine grammatische Klasse von genusveränderlichen Wörtern mit Kasusformen ("deklinierbar"), Komparationsformen ("graduierbar") und der Fähigkeit, sich mit Verben und mit Substantiven, z.T. auch mit Adjektiven/Adverbien zu verbinden, wobei sie Geschehnisse/Seinsarten und Wesen/Gegenstände, z.T auch Eigenschaften charakterisieren können."⁶¹ Ovakva definicija bi možda i zadovoljila sve uvjete određenja jedne vrste riječi, da nije naših problematičnih kopulativnih partikula⁶², kao što su *lila, prima, quitt (lila, odličan*⁶³, *kvit)* itd.

U cilju razgraničenja pridjeva od priloga, kod Flämiga nalazimo sljedeća tri aspekta:

1. morfološki se pridjevi mogu deklinirati, prilozi ne mogu;
2. sintaksički prilozi ne mogu, nasuprot pridjevima, biti upotrijebljeni kao atributi neposredno prije imenice
3. kategorijalno se semantički pomoću pridjeva mogu označavati pojave, koje se mogu shvatiti kao radnje, zbivanja ili stanja, kao i pojave, koje se mogu shvatiti na predmetan način, dok prilozi mogu biti upotrijebljeni samo za označavanje radnji, stanja i zbivanja.

U pogledu razgraničenja pridjeva koji se ne mogu deklinirati (*schuld, wohlauf*) i priloga - kako ih autor naziva - (*lange, anders*), Flämig, recimo, tvrdi sljedeće: ako je data riječ upotrebljiva samo kao predikativ, ali ne i kao adverbijal, onda spada u pridjeve, ako se može upotrijebiti i kao predikativ i kao adverbijal, onda je to prilog (1981:494).

Preklapanja postoje i sa modalnim riječima u koje spadaju pridjevi koji se ne mogu komparirati (*wahrscheinlich/vjerovatno, selbstverständlich/samo po sebi razumljivo*), prilozi (*vielleicht/ možda, glücklicherweise/srećom*) i partikule (*freilich/dakako*) (Flämig, 1981:496). Tako je recimo *sicher/siguran* u rečenici:

Er springt sicher nicht / Sigurno neće skočiti. – modalna riječ

Er springt nicht sicher / On ne skače sigurno. - pridjev.

I ovdje je vidljivo da se i semantički kriteriji upliću u klasificiranje vrsta riječi, što samu klasifikaciju još više otežava.

W. Motsch (1999:159) posebnu pažnju posvećuje razlikovanju između pridjeva i priloga. Moguće upotrebe pridjeva su sljedeće:

⁶¹ "pridjevi...tvore gramatičku klasu riječi promjenjivog roda sa padežnim oblicima (mogu se deklinirati), sa oblicima komparacije (mogu se komparirati) i sa sposobnošću da se povezuju sa glagolima i imenicama, djelimično i sa pridjevima/prilozima, pri čemu mogu karakterizirati događaje/zbivanja i bića/predmete, djelimično i osobine." (prijev. - M.H.)

⁶² O kopulativnim partikulama usp. pogl.4.2.2.

⁶³ Pridjev *odličan* u bosanskom jeziku ne spada u kopulativne partikule.

Atributivna upotreba: *der neue Direktor – novi direktor*

Apozitivna upotreba: *Sein Geschmack, auserlesen, hinderte ihn an einer zu schnellen Entscheidung. – Njegov ukus, istančan, spriječio ga je u prebrzoj odluci.*

Predikativna upotreba: *Sein Geschmack ist auserlesen. – Njegov ukus je istančan.*

Pridjevi mogu biti upotrijebljeni i u sljedećim situacijama:

Adjunktivna upotreba: *Er greift plötzlich an. – On iznenada napada.*

Pridjevsko-modificirajuća upotreba: *außerordentlich empfindlich – naročito osjetljiv.*

Motsch naglašava (1999:158) da se u nekim gramatikama leksički modifikatori koji se mogu upotrijebiti atributivno, apozitivno i predikativno klasificiraju kao pridjevi, a modifikatori koji se upotrebljavaju adjunktivno i koji modificiraju pridjeve kao prilozi. U priloge spadaju još i riječi koje modificiraju rečenice:

Vermutlich hat er sich verletzt. – *Vjerovatno* se povrijedio.

Gewöhnlich kommt er zu spät. – *On obično* kasni.

Stoga Motsch zaključuje da je vrsta priloga očigledno sintaksički heterogena. Rečenični prilozi čine klasu za sebe. Adjunktivna i pridjevsko-modificirajuća upotreba su također sintaksički različite. Najteže je ipak to što se i klasični pridjevi po pravilu mogu upotrijebiti adjunktivno i kao riječi koje modificiraju pridjev. Stoga ove sintaksičke pozicije nemaju jasnu distinktivnu funkciju. Zaista se većina tradicionalno određenih pridjeva može upotrijebiti u poziciji koja po definiciji pripada priložima, dakle mogu se upotrijebiti i adjunktivno i u funkciji modificiranja pridjeva. Takvi primjeri još više ističu dilemu u klasificiranju. Ako se sintaksičke pozicije uzmu kao osnova za određenje vrste riječi, onda jednu vrstu riječi može definirati više pozicija. Postoje pridjevi koji se mogu upotrijebiti samo atributivno:

Pariser Gespräche – pariški razgovori

väterliche Wohnung – očev⁶⁴ stan

die hiesigen Verhältnisse – ovdášnji odnosi

Drugi se mogu upotrijebiti samo predikativno. Po pravilu su predikativno upotrijebljeni pridjevi upotrebljivi i atributivno. Ograničenje na predikativnu upotrebu vezano je za samo neke riječi koje se mogu smatrati izuzecima⁶⁵: *barfuss, schuld, allein, entzwei*. Primjeri za samo adjunktivnu upotrebu su: *bereits, stets, links, hier, dort, heute, morgen*. Riječi koje se koriste samo kao one koje modificiraju pridjeve ne postoje, tvrdi Motsch. Riječi koje mogu vršiti ovu funkciju odnose se na glagole koji imaju mogućnost pojačanja ili smanjenja u svom značenju: *sehr, besonders, äußerst*.

Stoga Motsch dalje navodi da striktno klasificiranje modifikatora prema navedenim sintaksičkim pozicijama vodi neumitno višestrukoj svrstanosti mnogih riječi u različite klase. Osim toga, višestrukost nastaje i zbog činjenice

⁶⁴ Pridjev *očev* se u bosanskom jeziku može upotrijebiti i predikativno: *Stan je očev*.

⁶⁵ Ovu grupu, koju većina autora smatra izuzecima, mi svrstavamo u kopolativne partikule (pogl.4.2.2).

da većina pridjeva može zauzeti sintaksičku poziciju tipičnu za prilog, naime poziciju adjunkta i poziciju kojom se modificira pridjev. Izlaz iz ove situacije može biti u prihvatanju jedne vrste riječi koja obuhvata one riječi koje mogu izvršavati svih pet gore navedenih sintaksičkih funkcija. Ovu vrstu riječi Motsch naziva pridjevom. Ograničenja nekih pridjeva na određene sintaksičke funkcije moraju se smatrati naročitom leksičkom osobinom. Prilozi se pojavljuju kao pridjevi koji se upotrebljavaju samo adjunktivno i u nekim slučajevima kada modificiraju pridjev. Samo adjunktivne pridjeve Motsch naziva prilozi. Nadalje on pravi razliku između ovih priloga i rečeničnih priloga, koji čine samostalnu sintaksičku klasu. Ovakva podjela ima smisla u tvorbi riječi jer postoje obrasci za tvorbu riječi koji su specijalizirani samo na adjunktivne pridjeve⁶⁶.

Kako vidimo, kod većine autora se miješaju kategorije pridjeva i priloga, negdje se pridjevi prepliću sa partikulama ili modalnim riječima, i jedinstvo u određenju pridjeva kao vrste riječi ne postoji. Donekle se koriste nedovoljno jasni kriteriji ili se miješaju sintaksički i morfološki kriteriji, što dovodi do komplikovanog klasificiranja vrsta riječi uopće.

3.1.3 Particip između pridjeva i glagola

Dalji problem razgraničenja predstavlja razlikovanje pridjeva i participa. Kod nekih oblika je teško razgraničiti da li ih treba posmatrati kao pridjevski ili kao glagolski ili pak kao i jedno i drugo. U mnogim njemačkim gramatikama (Duden-Grammatik 1998:194, Flämig 1981:603, Brinkmann 1971:99, Eisenberg, 1989:109, Engel 1996a:557) zastupa se stanovište da svi participi mogu biti upotrijebljeni pridjevski, tj. kao pridjevi, te time preuzimaju pridjevsku funkciju, međutim samo Brinkmann i Engel ih i nazivaju pridjevima.

Engel se pridržava svoje definicije da je pridjev svaka riječ koja može stajati između determinativa i imenice. Participi I (izuzimajući izuzetke kao *seiend*, *habend*) mogu biti upotrijebljeni atributivno i stoga ih Engel smatra pridjevima, npr.:

die hungernde Bevölkerung /narod koji gladuje.

Od participa II u pridjeve ubraja samo one koji su nastali od glagola koji mogu tvoriti pasiv ili onih koji ne mogu tvoriti pasiv ali tvore perfekt sa *sein* i imaju rezultativno značenje⁶⁷, npr:

⁶⁶ I Weinrich (1993:477) navodi tri moguće sintaksičke upotrebe pridjeva: atributivnu, aplikativnu i predikativnu. Atributivna funkcija je tip determinacije u kome pridjev determinira imenicu. Aplikativna funkcija je tip u kome pridjev determinira glagol ili neki drugi pridjev ili prilog. U predikativnoj funkciji pridjev preko kopolativnog glagola determinira subjekat. Više o tome usp. pogl.4.

⁶⁷ Ne mogu se kao pridjevi upotrijebiti participi II kao *geschlafen*, *gelaufen* u primjerima: **mein geschlafener Onkel* (glagol sa *haben*-perfektom); **der gelaufene Nachbar* (glagol sa *sein*-perfektom, nije rezultativan). Neki nerezultativni glagoli mogu pomoću određenih odredbi dobiti rezultativno značenje te se mogu primijeniti atributivno: *der aus dem Haus gelaufene Onkel*. Ako Partizip II tvori dio glagolskog kompleksa, kao u *Haben Sie heute gut geschlafen?* onda se taj oblik shvata kao glagolski, a ne kao pridjev (usp. Engel, 1996a:557).

ein leergetrunkenen Krug (može tvoriti pasiv) – *krčag ispijen do dna*
der abgestorbene Baum (glagol sa *sein*-perfektom, rezultativan) –
izumrlo drvo.

Engel smatra da značenjska razlika između participa I i participa II nije vezana za vrijeme, nego se prije može usporediti sa razlikom u aspektu u slavenskim jezicima.

Kategoriju participa i pridjeva još više približava Weinrich (1993:534), koji se slaže s Engelom da particip koji se može upotrijebiti atributivno spada u klasu pridjeva. Participu, koji po svom obliku fleksije predstavlja glagolski adjektiv (=Verbal-Adjektiv), zbog njegovog glagolskog porijekla pripadaju neke dodatne osobine koje izdvajaju ovu grupu od ostalih pridjeva.

Particip II (Partizip Perfekt) Weinrich naziva Rück-Partizip (1993:536), jer njegovom gramatičkom značenju pripada povratna perspektiva (Rück-Perspektive). Riječ je o glagolskom pridjevu (Verbal-Adjektiv), koji se može tvoriti od bilo kojeg njemačkog glagola. Particip II se u njemačkom jeziku ne javlja samo kao pridjev, nego je često redovni sastavni dio različitih složenih glagolskih oblika. Ovaj particip ima ili aktivno ili pasivno značenje. Najznačajniji i najčešći su oni sa pasivnim značenjem. Oni se tvore od tranzitivnih glagola. Od intransitivnih glagola koji ne dopuštaju objekat u pravilu se ne tvore participi sa pasivnim značenjem.

Refleksivni glagoli ne dozvoljavaju tvorbu ovog participa sa pasivnim značenjem, ali postoje leksikalizirani participi II uz neke refleksivne glagole. Ovi pridjevi sa participskim oblikom ne mogu se vratiti na alternativni aktiv ili pasiv, npr.

verliebt - zaljubljen, verirrt - zbunjen, betrunken - pijan.

Što se tiče intransitivnih glagola, od njih se obično ne tvori particip II ili se tvori ali sa aktivnim značenjem. Koja će od ovih mogućnosti važiti zavisi od toga da li dotični glagol ima "Subjekt-Valenz" ili "Subjekt-Partner-Valenz" (partneri su kod njega objekti), te da li tvori perfekt sa glagolom *haben* ili *sein*. Ako tvori perfekt sa glagolom *haben*, onda se (osim kod unutrašnjeg objekta) partizip II ne može upotrijebiti kao pridjev (*habe gelebt*). Ako intransitivni glagol tvori perfekt sa *sein* (*bin geflohen*), onda je kod nekih glagola moguć particip II koji ima aktivno značenje. Sve to Weinrich ilustruje primjerima kojima objašnjava zašto participe svrstava u pridjeve:

die verkaufte Braut – *prodana nevjesta*
der getäuschte Liebhaber – *obmanuti ljubavnik*
die wieder aufgeführte Oper – *ponovno izvedena opera*
das neu übersetzte Libretto – *novoprevedeni Libretto*

Sa aktivnim značenjem:

die zurückgekehrte Braut – *nevjesta koja se vratila*

der verzweifelt geflohene Bräutigam – mladoženja koji je očajno pobjegao
die von weither angereisten Kritiker – iz daleka pristigli kritičari
die längst vergangenen Befürchtungen – davno prošle bojazni

Participi II sa aktivnim značenjem su u većini slučajeva formirani ili od dvodijelnog glagola (*zurückgekehrt*) ili su kao participi na bilo koji način prošireni determinativima. Neprošireni, jednodijelni participi sa aktivnim značenjem se vrlo rijetko tvore. To međutim ne važi kod “unutrašnjeg objekta”: *unser glücklich gelebtes Leben (?naš srećno (pro)življeni život), alle vergabens geweinten Tränen (sve uzalud isplakane suze)*.

Particip prezenta ili particip I Weinrich (1993:539) naziva neutralnim participom (Neutral-Partizip), i to zato što je u pogledu svoje perspektive tempusa neutralan, dakle ne daje informaciju ni o prošloj ni o budućoj perspektivi. Javlja se i sa aktivnim i sa pasivnim značenjem. Od svakog glagola, bez obzira na njegovu valentnost, može se napraviti neutralni particip.

Aktivni neutralni particip (ili samo: neutralni particip) je, kao i particip perfekta, glagolski pridjev (Verbal-Adjektiv), tj. pridjev koji se istovremeno može smatrati glagolskim flektivnim oblikom. Može se, dakle, tvoriti od svakog glagola i to pomoću flektiva *-end*, koji se dodaje glagolskoj osnovi i u datom slučaju se može i dalje flektirati.

Od tri funkcije pridjeva neutralni particip preuzima samo atributivnu i aplikativnu funkciju.

Neutralni particip u atributivnoj⁶⁸ funkciji:

der vorfahrende Wagen – vozilo koje ide ispred
das ihm unmittelbar nachfolgende Taxi – taksi koji ga neposredno slijedi
der den Verkehr regelnde Polizist – policijac koji reguliše saobraćaj

Neutralni particip u aplikativnoj funkciji:

Lachend grüßt sie hinauf. – Pozdravila(nas) je smijući se.
Triumphierend schenkt er den Brief. – Trijumfujući je poklonio pismo.
Alle reden gestikulierend auf sie ein.- Svi je nagovaraju gestikulirajući.

Predikativno se neutralni particip ne upotrebljava. Za leksikalizirane neutralne participe koji su u rječnicima zabilježeni kao pridjevi ovo ograničenje ne važi, pa je sasvim ispravno:

Diese Geschichte ist ja ganz rührend (spannend, entzückend, betörend, enttäuschend, empörend).
Ova priča je vrlo dirljiva (napeta, očaravajuća, obmanjujuća, razočaravajuća, uzbudljiva).

⁶⁸ O pridjevskim funkcijama kod Weinricha usp. pogl.4.

Za razliku od participia II, neutralni participi se mogu tvoriti i od refleksivnih glagola. Tada zadržavaju refleksivnu zamjenicu:

eine sich ankündigende Zukunftsaussicht – šansa/izgled za budućnost koja se najavljuje
die sich selber erfüllende Prophezeiung – proročanstvo koje samo sebe ispunjava
die sich am Ende doch erschöpfenden Hoffnungen – nade koje se na kraju ipak isrpeljuju.

Weinrich se ovakvim razgraničavanjem pridjeva i participia udaljava od tradicionalnog shvatanja participia. Njegova objašnjenja su u okviru njegove sistematizacije vrsta riječi prihvatljiva i ne ostavljaju mnogo diskutabilnih kategorija, ali ih je teško primijeniti sa tradicionalno razgraničenim kategorijama pridjeva i participia. Stoga ćemo se ovdje osvrnuti na uobičajene probleme koji postoje kod razgraničenja pridjeva prema participu kao i na mogućnost razjašnjenja tih problema.

Kad je u pitanju particip II, često je vrlo teško odrediti da li je riječ o pridjevskom ili o glagolskom obliku, kao u primjeru:

die verblühte Blume/ uvenuli cvijet
 Die Blume ist *verblüht*. / Cvijet je *uvenuto*. (Perfekt Aktiv)

U tom smislu je koristan kriterij vraćanja na glagolski oblik koji nude Helbig/Buscha (1988:176), po kojem se ispituju upitni oblici koji stoje u predikativnoj funkciji. Ako se takvi oblici mogu vratiti u oblike prezenta aktiva, perfekta pasiva i u refleksivni oblik, onda je riječ o glagolskom obliku, ako ne, riječ je o pridjevu:

Der Brief ist geschrieben. (=Zustandspassiv)

*Der Brief schreibt.

Der Brief ist geschrieben worden.

*Der Brief schreibt sich.

Das Mädchen ist verliebt. (=Zustandsreflexiv)

*Das Mädchen verliebt.

*Das Mädchen ist verliebt worden.

Das Mädchen verliebt sich.

Peter ist eingeschlafen. (=Perfekt Aktiv)

Peter schläft ein.

*Peter ist eingeschlafen worden.

*Peter schläft sich ein.

Der Mann ist begabt. (=Adjektiv)

*Der Mann begabt.

*Der Mann ist begabt worden.

*Der Mann begabt sich.

U ovom radu pridjevima smatramo i onu kategoriju koju Helbig/Buscha svrstavaju u Zustandsreflexiv jer je očigledno da ova kategorija ima puno jači

pridjevski karakter. Riječ je o refleksivnim glagolima koji u obliku *Das Mädchen ist verliebt/Djevojka je zaljubljena* gube svoj refleksivni karakter i time se udaljavaju od svog glagolskog oblika. Oblik *verliebt/zaljubljen* označava svršenost glagolske radnje i prelaz u rezultativno stanje koje traje, a kao riječ koja opisuje stanje smatramo da se može svrstati u pridjeve. Isti princip se može primijeniti i za bosanski jezik. Osim toga, uvrštavanje ovih pridjeva u eventualni kontrastivni leksikon pridjeva bit će od pomoći onima koji uče jezik, pogotovo ako se valentnost datog pridjeva (i glagola) razlikuje u dva jezika, kao u primjerima:

von etw. überrascht sein – biti iznenađen čime
von etw. besessen sein – biti opsjednut nečim i sl.

Nesuglasice među autorima u pogledu klasifikacije izazivaju i nejasne formulacije koje se stalno spominju (“kao pridjev”, “pridjevski karakter” itd). U ovom radu preuzimamo mišljenje (usp. Tao, 1991:37) da se od participa pridjevima mogu smatrati samo oni koji mogu biti upotrijebljeni i atributivno i predikativno⁶⁹, npr:

das *schlagende* Argument (pridjev)
Das Argument ist *schlagend*. (pridjev)
Der *schlagende* Hans (glagol)
*Hans ist *schlagend*. /

Očigledno je da se u obzir u ovakvim slučajevima mora uzeti i semantička komponenta, jer u prvom slučaju – *das schlagende Argument* – imamo izmjenu značenja pridjeva *schlagend* koji se na bosanski jezik može prevesti (mada dosta slobodno) kao *neoboriv argument*. U drugom primjeru međutim – *der schlagende Hans* – nema nikakve izmjene značenja participa *schlagend*, te se taj primjer mora prevesti sa *Hans koji udara*, i nemoguća je predikativna upotreba.

Participi (npr. *geschrieben, lesend*) se tvore po određenim pravilima morfologije od glagola i mogu se i dalje u svako doba tvoriti. To ih razlikuje od deverbalnih pridjeva izvedenica, kao što su oni na *-lich (schriftlich, verzeihlich)* ili na *-bar (lesbar, erkennbar)*, ili u bosanskom jeziku pridjeva na *-iv ((ne)oprostiv, prepoznatljiv)*, ili na *-ak (čitak, pitak)*, koji su kao pridjevi-izvedenice leksikalizirani i ne mogu se dalje tvoriti od svakog novog glagola.

Neoboriv kriterij za pripadnost participa klasi pridjeva je njegovo leksikaliziranje. Ukoliko je particip zabilježen u rječnicima, on, bez obzira na svoje participsko porijeklo, pripada klasi pridjeva. Osim toga, kontrastivnom usporedbom vidimo da se u prijevodnom ekvivalentu često ne koristi pridjev participskog porijekla, nego je zaista riječ o pridjevu bez primjesa druge vrste riječi (usp. *wütend – bijesan*). To je razlog više da takve riječi smatramo pridjevima:

ein reizendes Mädchen – dražesna djevojka

⁶⁹ Smatramo da je tvrdnja da su svi participi koji se mogu upotrijebiti atributivno u stvari pridjevi neodrživa jer u tom slučaju ponovo dolazi do miješanja sintaksičkih i morfoloških kriterija: samo zato što se particip može upotrijebiti atributivno, to još uvijek ne mijenja njegovu pripadnost glagolu kao vrsti riječi.

gelehrte Studien – učene studije
fließend Deutsch sprechen – tečno govoriti njemački
geschickte Hände – spretne ruke
vereinzelte Hinweise – pojedinačne upute
ein blendender Einfall – sjajna ideja
sein begrenzter Verstand – ograničen um
eine spannende Geschichte – napeta priča
ein verstörtes Aussehen – poremećen izgled
wütende Leserbriefe – bijesna pisma čitatelja

Ovi leksikalizirani participi su u većini slučajeva stare metafore koje su izbljebile čestom upotrebom te se nekad i ne mogu dovesti u vezu sa svojim glagolskim porijeklom. Za sve druge, neleksikalizirane participe, važi da se mogu brzo i jednostavno vratiti u finitni glagolski oblik:

Hast du das *verlorene* Buch wieder gefunden? - Ja, aber ich *habe* es wieder *verloren*.

Jesi li našao *izgublenu* knjigu? – Da, ali *sam* je ponovo *izgubio*.

Da razgraničenje između ove dvije vrste riječi, pridjeva i participa (tj. glagolskog pridjeva/priloga) nije nimalo jednostavan problem, svjedoče i primjeri u kojima se određene riječi mogu smatrati homonimima. Ta njihova osobina se odlikuje ne samo drugim značenjem nego i pripadnošću drugoj vrsti riječi – u jednom slučaju riječ je o participu, u drugom o pridjevu. Da je zaista tako, pokazuju i prijevodi datih primjera na bosanski jezik, u kojem je bez dileme, u nekim slučajevima, riječ o pridjevu:

die vom Lehrer *ausgesprochene* Anerkennung – (?priznanje *izrečeno* od strane učitelja⁷⁰) – Part.II

Sie waren *ausgesprochene* Gegner – Bili su *izričiti* neprijatelji. – Pridjev (usp. Sommerfeldt/Schreiber, 1983:14)

Isto važi za sljedeće primjere:

aufgeschlossen:

“Er hat ihr sein Herz aufgeschlossen.” (Wahrig, 207) – Otvorio joj je svoje srce.

“Er ist sehr aufgeschlossen.” – On je vrlo otvoren. (otvoren duhom)

aufgelöst:

„Er hat Tabletten in einem Glas Wasser aufgelöst.“ (DUDEN, DUW:159) - Rastvorio je tablete u čaši vode.

„Ich bin ganz aufgelöst bei dieser Hitze.“ (Duden, DUW:155) – Sasvim sam iscrpljen na ovoj vrućini.

aufgelegt:

„Sie hat eine neue Tischdecke aufgelegt.“ (Duden, DUW:159) – Stavila je novi stolnjak.

Er ist heute besser aufgelegt als gestern. (Duden, DUW:155) – On je danas bolje raspoložen nego juče.

⁷⁰ Ova konstrukcija se u bosanskom jeziku smatra neprihvatljivom, mada se često može sresti, naročito u administrativnom jezičkom stilu i sportskim izvještajima a u jezik ulazi pod utjecajem stranih jezika. Prihvatljiv prijevod ovog primjera bio bi *priznanje koje je učitelj izrekao*.

Sve ovakve slučajeve, u kojima je pridjev nastao od participa, izmijenio značenje i leksikaliziran je kao takav, smatramo pridjevima i predmetom su ovog rada. Participe koji su dio glagolskog kompleksa, čak i ako mogu biti upotrijebljeni atributivno ali nisu leksikalizirani kao pridjevi, ne smatramo pridjevima i ne razmatramo dalje u radu.

I u bosanskom jeziku se osjeća potreba da se pokaže sličnost glagolskog i pridjevskog oblika. Čak postoji zasebna kategorija glagolskog pridjeva koja pokazuje pripadnost ovog oblika i jednoj i drugoj vrsti riječi. Tako glagolski pridjev trpni tvore samo prelazni glagoli. Na osnovu trpnog pridjeva dodaju se nastavci pridjevske promjene, dakle pridjev trpni se deklinira kao i ostali pridjevi:

bacati – bacan, a, o
zvati – zvan, a, o
vidjeti – viđen, a, o
zaljubiti – zaljubljen, a, o

Iz ove kategorije se u ovom radu i u oblasti bosanskog jezika (kao i u njemačkom) u kategoriju pridjeva uvrstavaju oni oblici koji su nastali od reflektivnog glagolskog oblika (*sich verlieben – verliebt/zaljubiti se – zaljubljen; sich verletzen – verletzt/povrijediti se – povrijeđen*), mada i tu postoje neslaganja, kako smo već vidjeli.

Ostali slični oblici u bosanskom jeziku nemaju ovakvu promjenu, ne mogu biti upotrijebljeni na mjestu pridjeva i stoga se nikako ne mogu uvrstiti u klasu pridjeva:

glagolski pridjev radni: *bacao, bacala, bacalo*
glagolski prilog sadašnji : *sijati – sijući, prepisati – prepisujući*
glagolski prilog prošli: *poginuti – poginuvši, vidjeti – vidjevši.*

Glagolski prilog sadašnji (koji odgovara participu I u njemačkom jeziku) vrlo rijetko se može upotrijebiti u navedenim pozicijama. Ipak, neki od popridjevljenih glagolskih priloga mogu se smatrati pridjevima: *noseća (žena), svijetleće (tijelo), postojeće (stanje), bivši (kralj)*.⁷¹ Slične primjere nalazimo i u spojevima *pisači (sto), pisaća (mašina), spavaća (soba)* itd. Značajno je da domaće gramatike samim nazivom ovih oblika daju mogućnost pripadanja pridjevskoj klasi riječi (glagolski pridjev trpni), što u njemačkom jeziku nije slučaj. Sam naziv "glagolski pridjev" govori da je riječ o kategoriji koja se nalazi negdje između pridjeva i glagola i kojoj je teško odrediti pravo mjesto u klasifikaciji vrsta riječi. Mi, u skladu sa gornjim opredjeljenjem, smatramo da se pridjevom mogu smatrati oni oblici koji su izmijenili značenje i vrlo često su i leksikalizirani (usp. *noseća žena = trudna žena*).

Da se ove dvije kategorije ne mogu tako jednostavno razdvojiti, svjedoče i navodi koje nalazimo kod Babić et al (1991:614), koji tvrde da kvalitativnim pridjevima pripadaju glagolski pridjev:

⁷¹ Usp. Babić et.al. 1991:614

- radni: *izgladnio, ishlapio, ocvao, odrastao, ozebao, ostario, podivljao, propao, uvenuto* i dr.
- trpni: *bačen, dirnut, ganut, ispijen, dobiven, kičen, mučen* itd.

Stoga ne iznenađuje činjenica da se i u njemačkoj lingvistici kategorije pridjeva i participa približavaju i da ih pojedini autori tako i nazivaju (Verbal-Adjektiv – usp. Weinrich, 1993:534).

Ipak, ova tendencija u modernoj njemačkoj gramatici da se i participi smatraju pridjevima tek treba da pokaže svoju opravdanost. Smatramo, ipak, da je ovakva klasifikacija rezultat trenutnog opredjeljenja lingvista jer se u tom slučaju za odlučujući kriterij koristi samo sintaksička distribucija: naime, atributivno upotrijebljen particip automatski postaje pridjev. Isti taj kriterij je nakon duge rasprave eliminisan u ranijim raspravama o pridjevu, te je pridjev koji je upotrijebljen adverbijalno ipak ostao pridjev, mada je po svojoj sintaksičkoj distribuciji trebalo da postane prilog. Stoga smatramo da će razgraničenje između participa i pridjeva tek naići na opširnije rasprave prije nego se većina lingvista opredijeli za ovaj relativno novi stav u njemačkoj lingvistici.

Iz dosadašnjih objašnjenja o problemu definiranja pridjeva i klasificiranja vrsta riječi uopće vidljivo je sljedeće:

1. Ne postoji jedna definicija pojedinačnih vrsta riječi, recimo pridjeva, niti postoji jedna klasifikacija svih riječi koja se pokazala opće važećom i koja je generalno priznata i prihvaćena. Svaka klasifikacija je u nekom pogledu kritizirana i predstavlja jedno od mnogih mogućih rješenja.
2. Definicija svake pojedinačne vrste riječi postaje opravdana i dobija svoju teoretsku vrijednost tek ako je formulirana u vezi sa cjelokupnim sistemom vrsta riječi. Stoga se i kriteriji za određenje pridjeva razlikuju od autora do autora u skladu sa njihovim određenjem i klasificiranjem vrsta riječi u cjelini.

3.2 Određenje pridjeva kao vrste riječi u bosanskom jeziku

U gramatikama sa prostora bivše Jugoslavije pridjev se uglavnom definiše sa semantičkog stanovišta što dovodi do nejasne i nedostatne klasifikacije. Pridjev se u velikoj mjeri definiše zajedno s prilogom, tako da nakon svega pročitano u gramatikama sa ovih prostora o prilogu i pridjevu (i najnovijim klasifikacijama vrsta riječi kod modernih svjetskih lingvista) ostaje nedorečeno koji se to zaista kriteriji trebaju primijeniti za razgraničenje ovih dviju vrsta riječi i u čemu je razlika između njih.

Pridjev se u našoj lingvistici uglavnom veže isključivo za imenice. Tako Stevanović (1974-I:247) smatra da su “pridevi odredbene, nesamostalne reči, koje stoje uz imenice da po nečemu odrede ono što te imenice znače: da označe kakvu osobinu toga, ili pokažu kome to pripada, čemu je namenjeno, od čega je to, za koje je vreme ili za koje mesto vezano, ili štogod slično.”

Barić et.al., (1997:173) definiraju pridjev u duhu tradicionalne gramatike: “Pridjevi su riječi kojima se izriču svojstva predmeta i pojava, označenih drugim vrstama riječi, i odnosi među njima.” Kao značajna karakteristika pridjeva navodi se da pridjev sužava opseg značenja riječi kojoj se pridijeva, a to su najčešće imenice: npr. *planinarski dom* obuhvata samo jedan dio predmeta koji se označavaju imenicom *dom*.

I Jahić/Halilović/Palić (2000:236) definiraju pridjeve kao “nesamostalne riječi koje stoje uz imenice i imenički upotrijebljene riječi i određuju ih po kakvu svojstvu, bilo da označavaju kvalitet, bilo da im pripisuju kakvu osobinu, bilo da izriču njihovo porijeklo ili pripadnost, građu od koje su sazdane, vrijeme kojem pripadaju itd.”

Podjela pridjeva se vrši po značenju, i to na **opisne, gradivne i posvojne** (usp. Barić et al. 1997:453).

Opisni (kvalitativni) pridjevi izražavaju osobine i odgovaraju na pitanje *kakav?* Ovdje spadaju pridjevi koji izriču razna fizička, prirodna i materijalna svojstva, npr. *žuti list*, *miran pas*, potom pridjevi koji označavaju psihičke, misaone osobine, npr. *pametna glava*, *žalostan sin*, itd.

Gradivni (materijalni) pridjevi izriču od čega je što napravljeno, npr. *zlatni prsten*, *drvena klupa*.

Posvojni (posesivni) pridjevi izriču pripadanje ili kakvu drugačiju povezanost pridjeva i imenice. Jedni od njih znače povezanost s jednim primjerkom date vrste i odgovaraju na pitanje *čiji?*, npr. *bratov kaput*, dok drugi izriču povezanost s vrstom i bliži su opisnim pridjevima: *vučja ćud*. Oni odgovaraju na pitanjem *kakav?*

Druga moguća podjela je podjela na **opisne i odnosne** pridjeve (prisutna i u njemačkim gramatikama). Opisni ili kvalitativni su isti kao i u gornjoj podjeli, dok odnosni izriču odnose koje predmet ima prema nekom drugom predmetu. Tu spadaju i prisvojni i gradivni pridjevi, te neki opisni koji izriču prostor (*gornji*) i vrijeme (*budući*) (usp. Barić et al. 1997:453).

Drugačiju definiciju pridjeva nalazimo kod Mrazović/Vukadinović u “Gramatici srpskohrvatskog jezika za strance”⁷² (1990:255). Tu nalazimo kratku definiciju: “Pridjevi su reči koje stoje neposredno uz imenicu, pojavljuju se između determinativa i imenice : *ovaj lepi grad*.”

Gramatičke odlike pridjeva u bosanskom jeziku su njihova mogućnost ili nemogućnost kompariranja, te sposobnost da se koriste u određenom ili neodređenom vidu. Što se tiče mogućnosti kompariranja, u gramatikama se uglavnom iznosi stav da se porediti mogu samo opisni pridjevi. Međutim, ni to pravilo ne vrijedi, jer se ne može porediti ni veliki broj opisnih pridjeva, kao što su: *ćorav*, *bos*, *mrtav*, ili pak *okrugao*, *četvrtast*, itd. Stoga se uvijek mora naglasiti da osobina kompariranja nije svojstvena svim pridjevima, čak ni svim opisnim pridjevima.

⁷² Ova se gramatika u velikoj mjeri razlikuje od ostalih gramatika sa ovih prostora. Osim što drugačije definira pridjev, ova gramatika analizira i klasificira i pridjevske dopune, što je u ostalim gramatikama tematika kojoj se ne poklanja naročita pažnja.

Osobinom pridjeva smatra se i mocija roda (lat. motio – kretanje), tj. razlikovanje muškog, ženskog i srednjeg roda, tj. upravljanje jezičkih oblika prema rodu, prirodnom ili gramatičkom. Oznaka mocije kod pridjeva jesu nastavci koji se mijenjaju zavisno od imenice koju prati pridjev u rodu, broju i padežu (usp. Leksikon, str. 223).

Važno je napomenuti da se u bosanskom jeziku pridjev deklinira u svim svojim funkcijama (sa izuzetkom adverbijalne upotrebe, te se stoga u takvim slučajevima i govori o priložima), dok se u njemačkom jeziku deklinira samo pridjev u atributivnoj funkciji. I u našem jeziku (kao i u njemačkom) manji broj pridjeva stranog porijekla je nepromjenjiv: *braon, roza, bordo*.

Po načinu kako određuju imenicu oblici pridjeva mogu biti **neodređenog i određenog vida**.⁷³ Neodređeni vid kazuje promjenjive osobine onoga što znače imenice i odgovara na pitanje *kakav*, npr. *lijep dan, oštar nož*, itd. Određeni vid se upotrebljava kad se pridjevom izriče stalna osobina predmeta, odnosno kad se između više stvari različitih osobina određuje ona o kojoj se govori. Dobija se na pitanje *koji*, dok se neodređeni vid dobija kao odgovor na pitanje *kakav*, npr.

neodređeni vid: Kupio sam jedan šešir *smeđ* i jedan *siv*. – **Kakav** šešir si kupio?

određeni vid: *Smeđi* sam ubrzo izgubio, *sivi* nosim i danas. – **Koji** si izgubio?

Ova podjela je izuzetno značajna za kontrastivnu analizu njemačkog i bosanskog jezika, jer se određeni vid može usporediti sa određenim članom u njemačkom jeziku (i drugim jezicima koji poznaju određeni i neodređeni član), a neodređeni vid sa neodređenim članom⁷⁴.

U našem jeziku je izbor oznake određenosti kod pridjeva dosta slobodan. Određeni oblici pridjeva razlikuju se od neodređenih samo u nekim padežima jednine muškog i srednjeg roda. Razlikuju se i u ostalim padežima svih rodova i brojeva i po mjestu i vrsti naglaska, ali ta se razlika u pisanom jeziku ne očituje. Mada se u nekim dijelovima srpskohrvatskog jezičkog područja ta razlika u akcentima možda više ne osjeća ni u govoru (usp. Katičić, 1986:385), mora se naglasiti da većina govornika sa područja Bosne i Hercegovine i te kako dobro čuva te razlike, ponekad vrlo fine i jedva primjetne, kao u primjerima:

(jedna) *mlâda žena ide ulicom*

(ta) *mlâda žena mi je dobro poznata*.

⁷³ Kategorija određenosti/neodređenosti prilično je zapostavljena u domaćim radovima i obično se veže isključivo za pridjeve. Pranjković u svom radu "Izražavanje neodređenosti/određenosti imenica u hrvatskome jeziku", koji ujedno predstavlja rijedak osvrt na ovu kategoriju, smatra pripisivanje određenosti i neodređenosti isključivo pridjevima velikom zabludom koja vlada i među domaćim jezikoslovcima. On u istom radu pokazuje da je (ne)određenost kategorija koja se može i treba pripisivati i imenicama, i da se može izražavati različitim leksičkim sredstvima (usp. Pranjković, 808.62-22)

⁷⁴ Više o određenom i neodređenom pridjevskom vidu, te o njegovoj realizaciji u njemačkom jeziku usp. Zilić (1996).

Pojam određenosti i neodređenosti u domaćim gramatikama traži još pojašnjavanja, naročito distinkcija koju unose različiti pridjevski akcenti. Dosta podataka o ovoj temi nalazimo kod M. Riđanovića (2003:49). On tvrdi da SVI padežni nastavci pridjeva određenog vida nose postakcentatsku dužinu, osim pridjeva određenog vida kod kojih su nominativ i akuzativ jednaki odgovarajućim oblicima neodređenog vida (pridjevi na *-ov, -ev i -in*). Drugo pravilo tiče se pridjeva sa jednosložnom bazom koji imaju oba vida, npr. *plâv, grûb, mlâd*⁷⁵ itd. i koji u padežnim oblicima s nastavkom uvijek imaju uzlazni akcent u neodređenom vidu, npr. *plâvoj ženi, grûbe riječ*⁷⁶*i*, a silazni akcent ako su u određenom vidu: *plâvîm ženama, grûbîh riječi*. Neki pridjevi u neodređenom vidu imaju kratak akcent, a dug u određenom vidu, kao u *star – stari*. Slijedi čitav niz pravila o akcentu pridjeva određenog i neodređenog vida, kao i o akcentu komparativa i superlativa, koja predstavljaju značajan osvrt na ovu temu.

Mada se razlika u akcentu određenog i neodređenog pridjeva u pisanom tekstu u suštini ne vidi, ona ipak postoji i jasno je diferenciranje po kojem pridjevi odgovaraju na pitanje *kakav* ili *koji* pa po tome imaju i oznaku određenosti. Ta je oznaka važna i u odnosu predikata i atributa, a što je od izravnog značaja za naše istraživanje. Naime, neodređeni predikatni pridjev može ostati u predikatu, a može postati i atribut, npr:

Oblak je bijel.

Bijel oblak plovi nebom.

Ako je, međutim, predikatni pridjev određen, on ne može (osim u izuzetnom kontekstu⁷⁷) ostati u predikatu, nego može postojati samo kao atribut:

Bijeli oblak plovi nebom.

*ali: *Oblak je bijeli.* (usp. Katičić, 1986:386)

S obzirom da u ovom radu razlikujemo podjelu pridjeva na atributivno i predikativno upotrijebljene pridjeve, možemo zaključiti da se u predikativnoj upotrebi u bosanskom jeziku može koristiti samo pridjev neodređenog vida, dok atributivno može biti upotrijebljen i pridjev određenog i neodređenog vida. Pridjevi koji imaju samo određeni vid i u predikatu su takvi, npr. *On je gornji*. Ovdje nailazimo u suštini na nepodudarnost sa njemačkim jezikom. Naime, predikativno upotrijebljen pridjev u njemačkom jeziku ima neutralan oblik, neobilježen, i jednak za sva tri roda (dok u bosanskom varira zavisno od roda). Atributivno upotrijebljen pridjev potpada pod pridjevsku deklinaciju u oba jezika i u bosanskom jeziku može biti i u određenom i u neodređenom obliku.

U određenju vrsta riječi u gramatikama vezanim za bosanski jezik uglavnom postoji suglasnost u shvatanju priloga i pridjeva. To shvatanje se ogleda u činjenici da se pridjevima smatraju samo one predikativno upotrijebljene riječi koje pokazuju slaganje sa subjektom, ali kad to slaganje izostane, smatra se da je riječ o prilogu:

⁷⁵ Svi akcenti su preuzeti iz knjige M. Riđanovića «Totalni promašaj» (primj. aut.).

⁷⁶ Primjeri sa postakcentaskom dužinom.

⁷⁷ Npr. *Oblak plovi nebom. Oblak je bijeli.*

To pače je *rúžno*. – pridjev

Meni je *rúžno*. – prilog.

U prilog ovakvom shvatanju ide i činjenica da se u drugom slučaju navedena riječ često razlikuje u akcentu u odnosu na prvi primjer. Isto tako, ono što se u njemačkim gramatikama smatra adverbijalno upotrijebljenim pridjevom, u gramatikama bosanskog/hrvatskog/srpskog jezika se tretira kao prilog. Opet se pokazuju razlike u akcentu:

Břzo dijete

To dijete je *břzo*.

On *brzo* trči.

Prilog se upotrebljava i u bezličnim rečenicama poput:

Dobro mi je. *Hlâdno* mi je.

Jedan od rijetkih lingvista koji dozvoljava makar i mogućnost svrstavanja navedenih kategorija u jednu vrstu je I. Pranjković (1993:29). U svom radu “Riječi sviju vrsta” (U: Hrvatska skladnja, 1993:29) on navodi da postoji jedna grupa priloga koji se mogu nazvati “**prilozima-pridjevima**”, ili pridjevskim prilozima, ili pak priložnim pridjevima⁷⁸. Tu spadaju riječi koje služe kao odredbe pridjeva i drugih, uglavnom autosemantičnih priloga, npr. *vrlo*, *veoma*, *prilično*, *jako*, *malo* itd. “Pridjevski prilozi” ne dolaze u funkciji koja je karakteristična za priloge, a to je adverbijalna funkcija, npr. **Ležim vrlo*, *jako*. Pranjković smatra da je ova specifičnost ove grupe riječi toliko izražena da dovodi u pitanje čak i njihovu pripadnost kategoriji priloga, te zaključuje da ima mišljenja po kojima takve riječi treba smatrati nepromjenjivim pridjevima, ali bi takvo shvatanje dodatno zakompliciralo određenje pridjeva koji slovi kao promjenjiva vrsta riječi. Pranjković na još jednom mjestu dovodi u pitanje tradicionalno klasificiranje vrsta riječi. U svom radu “Spojidbena svojstva imenskih riječi” on smatra da pridjev ne nastupa samo u sferi imenice (*dobar čovjek*), nego i u sferi zamjenice (*pljunuti ti*), pridjeva (*relativno razvijen*), priloga (*daleko tamo*) i glagola (*tiho pjevati*) (Pranjković, 1993:50). Ovakvo shvatanje je u potpunoj suprotnosti sa uvriježenim shvatanjem i razdvajanjem pridjeva i priloga. Naime, pridjevi koji stoje uz pridjeve, priloge i glagole se u našim gramatikama smatraju prilozima, ali Pranjković smatra da se takvo shvatanje može s dosta razloga dovesti u sumnju ako se prihvati određenje priloga kao riječi koja označuje okolnost pod kojom se vrši glagolska radnja. Pranjković se time udaljava od dugogodišnje tradicije u postojećim gramatikama i otvara vrata novim mogućnostima u klasificiranju vrsta riječi u našim jezicima.

Još više elemenata novine unosi M. Ridanović (2003:131), koji se osvrće na predikat bezlične rečenice u kojoj se pojavljuje prilog koji ima isti oblik kao i pridjev, ali drugačiji akcent. Naime, akcentat je obilježje koje u našem jeziku razgraničava ove dvije vrste riječi (što se većinom i spomene i u našim gramatikama). Međutim, novina je u tome što Ridanović smatra da “ako pridjev nema odgovarajući prilog (a takvih je ne mali broj), u jezgru predikata bezlične rečenice se upotrebljava srednji rod pridjeva neodređenog vida:

⁷⁸ Što je u skladu sa terminom “Adjektiv-Adverbien” u njemačkoj lingvistici. Taj termin je pretrpio kritike i nije se uspio održati (usp. pogl. 3.1.2).

*Važno je da ona dođe, Ovdje je svijetlo, Prazno je bez nje.*⁷⁹ Ovakav stav predstavlja prije svega razbijanje klišeja ukorijenjenih dugi niz godina u našoj lingvistici. Važno je napomenuti da Riđanović pripada anglosaksonskoj lingvističkoj školi, te se stoga njegovi stavovi bitno razlikuju od stavova lingvista sa ovih prostora. Trebat će vremena da se ovakav stav prihvati ili pobije, međutim, s obzirom na sve što smo ranije rekli o statusu pridjeva i priloga u tradicionalnoj gramatici, i danas u njemačkoj lingvistici, smatramo da je ovakvo razgraničenje pridjeva i priloga prihvatljivo i za naš rad. Vidjeli smo da je i njemačka lingvistika mukotrpno došla do današnje (i opet ne općeprihvaćene!) definicije pridjeva, te bi takva diskusija svakako dobrodošla i u našoj lingvističkoj literaturi.

Zaključno možemo reći da, s obzirom da u ovom kontrastivnom istraživanju kao polazište uzimamo njemački jezik, u radu prihvatamo stav da je pridjev riječ koja stoji između determinativa i imenice i odslikava neku osobinu objektivne realnosti, bez obzira na koju riječ se ta osobina odnosi. Time se opredjeljujemo za pridjev koji može biti upotrijebljen atributivno (*Sie ist eine schöne Frau/Ona je lijepa žena*), predikativno (*Diese Frau ist schön/Ta žena je lijepa*) i adverbijalno (*Sie singt schön/Ona lijepo pjeva*). Svjesni smo činjenice da se u bosanskoj lingvistici posljednja kategorija smatra prilogom i, ukoliko je riječ isključivo o našem jeziku, i tretirat ćemo je kao prilog, bez pretenzija da neodgovorno mijenjamo bilo šta u našoj lingvistici. Ipak, s obzirom na kontrastivni karakter ovoga rada, smatramo neophodnim da krenemo od pridjeva kao vrste riječi u njemačkom jeziku, sa svim njegovim upotrebama. Pridjevom i u bosanskom jeziku smatramo predikativno upotrijebljen pridjev u bezličnoj rečenici ukoliko on odgovara pridjevu srednjeg roda neodređenog vida (*Es ist wichtig.../Važno je...*), čemu u prilog govori i gornje objašnjenje. U analizama će se negdje u njemačkom jeziku pojavljivati pridjev a u bosanskom jeziku prilog; međutim, takav razvoj smatramo neizbježnim zbog prikazanih razlika u određenju ovih dviju vrsta riječi u dva jezika.

Pridjevima ne smatramo participe upotrijebljene atributivno, osim ako su već leksikalizirani u tom značenju (*eine spannende Geschichte/napeta priča*), ili su nekad izvedeni od refleksivnih glagola, pa se refleksivna zamjenica izgubila (*ein verliebtes Mädchen/zaljubljena djevojka*). Pridjevima ne smatramo ni brojeve ni zamjenice, jer smatramo da ove kategorije treba zasebno da se obrađuju.

3.3 Semantičko određenje pridjeva

U većini gramatika se pridjev definira i sa semantičkog stanovišta. Ovo, semantičko određenje pridjeva vrlo je nesigurno i neujednačeno jer je svaka klasifikacija ove vrste vrlo subjektivna tako da ne slijedi dovoljno jasne i definirane kriterije niti daje ujednačene rezultate. Generalno se može reći da

⁷⁹ Riđanović daje dvije iznimke za ovo pravilo: *mračno* i *hladno* se mogu upotrijebiti kao prilozi, i tada imaju silazni akcent, npr. *On me je mračno/hladno pogledao*, ali to ne važi i za bezlične rečenice, gdje se upotrebljava oblik srednjeg roda pridjeva, sa uzlaznim akcentom: *Ovdje je mračno/hladno*.

semantičko definiranje vrsta riječi donosi definicije koje u nekim slučajevima nisu dovoljno jasne i precizne. Tako Sommerfeldt/Schreiber (1983:12) smatraju da pridjev označava pojave iz objektivne realnosti koje se u našoj svijesti odražavaju kao osobine.

Pri semantičkom određenju pridjeva najčešće se pravi razlika na kvalitativne i relativne pridjeve (usp. Sommerfeldt/Schreiber, 1983:12; Helbig, 1988:309). **Kvalitativni pridjevi** izražavaju osobine nekog objekta realnosti direktno svojim značenjem (*groß/velik, klug/pametan...*) dok **relativni pridjevi** izražavaju osobinu nekog objekta realnosti preko njegovog odnosa prema nekom drugom objektu, tj. u relativnim faktorima kao što su prostor, vrijeme itd. (*väterlich/očinski, bulgarisch/bugarski...*).

Novije gramatike se udaljavaju od tradicionalne definicije pridjeva. Weinrich (1993:477) tvrdi da klasa pridjeva obuhvata otprilike jednu šestinu leksičkog blaga njemačkog jezika. Pridjevi su jezični znaci koji većinom služe za determiniranje drugih jezičnih znakova. To mogu biti imenice, glagoli ili drugi pridjevi. Osim toga, pridjevi mogu biti i predikamenti (Prädikamente) kod kopulativne predikacije. Zavisno od toga da li se pridjevi koriste kao determinirajući znaci ili su sami determinirani, imaju i semantičke oznake BESTIMMEND (određujući) ili BESTIMMBAR (odrediv). Ovakvo određenje je dovelo i do drugačijeg određenja funkcija pridjeva u odnosu na druge autore, što je ranije u ovom radu već pojašnjeno.

Engel (1996a:556) smatra da čisto semantičko definiranje pridjeva nije prihvatljivo. U tom slučaju kaže se da pridjev modificira, kvalificira druge elemente. U primjerima kao što su *schnelles Auto/brz auto, grüne Fahne/zelena zastava* takva definicija zaista i važi, tvrdi Engel. Pri tome se ipak previđa da ista semantička funkcija važi često i za imenice u pretpoziciji: *Direktor Müller/direktor Müller*, pa čak i za cijele grupe riječi: *Dame von auffallendem Äußeren/dama upadljive spoljašnosti, Fahrkarte zweiter Klasse/karta druge klase* itd. S druge strane, postoji veliki broj "priznatih" pridjeva, koji doduše upućuju i klasificiraju, ali ne mijenjaju niti kvalificiraju, kao što je *staatlich/ državni : staatliche Zuschüsse/ državne dotacije, besagt/spomenut: besagte Dame/spomenuta dama* itd. Svaki pokušaj da se pridjev semantički definira vodi prema riječima koje ne zadovoljavaju definiciju i onda se mogu registrirati samo kao izuzeci.

Engel semantičku definiciju i klasifikaciju pridjeva, uprkos svemu rečenom, ipak ne zaobilazi. On smatra da pridjevi imaju funkciju da bliže određuju veličine i druge jedinice tako što im dodaju osobine ili druge kvalitete (1996a:560). Ova opća funkcija pridjeva se može precizirati. Pri tome on razlikuje 5 različitih podgrupa:

- 1) kvantifikativni pridjevi označavaju količinu: *viel/puno, wenige/malo* i neki drugi;
- 2) referencijalni pridjevi označavaju prostorni ili vremenski položaj, slijed i slično: *dortig/tamošnji, damalig/tadašnji, obig/gornji* i drugi;

- 3) kvalifikativni pridjevi označavaju osobine: *alt/star*, *blond/plav*, *frisch/svjež*, *mutig/hrabar*, *zäh/žilav*; ovdje spadaju i mnogi participi kao i gradivni pridjevi: *hölzern/drven*, *irden/zemljan* i drugi;
- 4) klasifikativni pridjevi ne označavaju osobine, nego pripadnost klasi na osnovu određenih osobina: *ärztlich/ljekarski*, *kommunal/komunalni*, *parlamentarisch/parlamentarni*;
- 5) pridjevi porijekla: *norwegisch/norveški*, *sibirisch/sibirski*, *Stuttgarter/štutgartski*.

Značenske klase pridjeva su važne između ostalog u slučajevima kada se jedan za drugim nađe više atributivnih pridjeva. Tada važi opći redoslijed kvantifikativni – situativni – kvalifikativni – klasifikativni i pridjev porijekla (Engel, 1996a:561):

viele einstige hochdekorierte kaiserliche Offiziere/mnogi nekadašnji visoko odlikovani carski oficiri;
wenige damalige respektlose Frankfurter Studenten/malo tadašnjih bezobzirnih frankfurtskih studenata.

3.4 Klase pridjeva prema promjeni

Veliki dio pridjeva se može deklinirati: *blond/plav*, *gut/dobar*, *heiter/vedar*, *müßig/dokon*, *planvoll/planski*, *schwerfällig/sjetan*, *verzweifelt/očajan* i drugi. Jedan dio pridjeva koji se može deklinirati može se i komparirati: *gut/dobar*, *heiter/vedar*, *alt/star* i drugi. Pored njih postoji veliki broj nepromjenjivih pridjeva. U njih spadaju neki pridjevi sa elementima stranog porijekla kao što su *lila/lila*, *prima/super*, *rosa/roza*, te *klasse/super* iz svakodnevnog govora. U govornom jeziku neki od ovih pridjeva i mijenjaju *eine lilane Tapete, *ein rosanes Hemd. Pridjevi koji označavaju porijeklo u njemačkom jeziku (*Hamburger/hamburški*) ne dekliniraju se, dok to u bosanskom jeziku nije slučaj:

Frankfurter Messe/Flughafen...
sarajevsko pivo, Sarajevska filharmonija...

3.4.1 Gradacija pridjeva

Često se, naročito u tradicionalno orijentiranim gramatikama, i komparacija (“Steigbarkeit”, “Komparierbarkeit”) uspostavlja kao karakteristična osobina pridjeva. No, samo je mali broj pridjeva moguće komparirati: *angeblich/navodan*, *fertig/gotov*, *mutmaßlich/navodan* i mnogi drugi se ne mogu komparirati, a neki, kao što je *falsch/pogrešan* ili *tot/mrtav* mogu se komparirati samo u prenesenom značenju. Zbog toga se kompariranje kao kriterij definiranja može upotrijebiti samo u definiciji jedne manje grupe pridjeva, što znači da je ovaj kriterij nedostatan za definiranje pridjeva kao posebne vrste riječi.

Sljedeće grupe pridjeva dozvoljavaju komparaciju (usp. Engel, 1996a:560):
- većina kvalifikativnih pridjeva (*fleißig/marljiv*, *traurig/tužan*), osim onih koji zbog svog značenja ne dozvoljavaju nikakvo gradiranje (npr. *schwanger/trudna*, *tot/mrtav*);

- kvantifikativni pridjevi (*viel(er)/mnogi i wenig(er)/malo*;
- i pojedini drugi pridjevi.

Za ostale pridjeve, među njima i za participe, komparacija je moguća u slučaju da se upotrebljavaju u prenesenom značenju. Tako se *strahlend/blistav* u svom stvarnom značenju *die strahlende Sonne/blistavo sunce* ne može komparirati, ali ako se upotrebljava preneseno, može: *das strahlendste Lächeln/najblistaviji osmijeh*.

Pridjevi se mogu porediti:⁸⁰

1. tvorbom riječi,
2. leksičkim sredstvima,
3. flektivnim sredstvima (samo u ovom slučaju govorimo o komparaciji pridjeva)⁸¹ (usp. Engel, 1996a:561).

3.4.1.1 Gradacija tvorbom riječi

Tvorbom riječi mogu se formirati pridjevske složenice koje imaju gradirano značenje. Kod tzv. poredbenih složenica (Vergleichskomposita) pridjev, mada je u apsolutnom pozitivu, označava visok stepen neke osobine (usp. Engel, 1996a:561):

blitzgescheit, fuchsteufelswild, lammfromm.

Slično gradiranje javlja se kod jednog dijela kopolativnih partikula:

jammerschade, scheißegal (grub jez. stil), *spinnefeind.*

Apsolutni superlativ se može pojačati pomoću prefiksa *aller-*:

der allerbeste Wagen, am allerbesten.

Još neki prefiksi i sufiksi (usp. Motsch, 1999:310) se u njemačkom jeziku upotrebljavaju u svrhu gradiranja značenja. Od sufiksa valja spomenuti sufiks *-lich* koji služi za umanjivanje:

-lich

dümmlich, bläulich

Prefiksi koji se koriste za uvećavanje:

ur-

urgemütlich, urkomisch

erz-

erzdumm, erzkatholisch

super/hyper/ultra/mega/top-:

superschlank, hypersensibel

über-:

übergücklich, übergenu,

U bosanskom jeziku situacija je malo drugačija. Većina njemačkih tzv. poredbenih složenica (Vergleichskomposita) je u bosanskom jeziku izražena poredbenom konstrukcijom sa partikulom *kao* ili se poredbeni element uopće ne može iskazati, npr:

blitzgescheit – vrlo pametan; fuchsteufelswild – divlji kao đavo;

lammfromm – krotak kao jagnje.

⁸⁰ U cilju izbjegavanja terminoloških nejasnoća *komparacijom* ćemo nazvati samo posljednju grupu, tj. poređenje flektivnim sredstvima (lijep-ljepši-najljepši) dok ćemo za sve grupe zajedno koristiti termin *gradacija*.

⁸¹ Gradiranje značenja pridjeva sa kontrastivnog aspekta je dosta neistraženo i može predstavljati temu zasebnog rada.

Isto tako, apsolutni superlativ sa *aller-* u bosanskom jeziku se iskazuje samo superlativom:

der allerbeste Wagen – najbolje vozilo.

Jedino se prefiksi mogu koristiti u svrhu gradacije tvorbom riječi i u bosanskom jeziku. Tu nalazimo prefikse za umanjivanje (usp. Mrazović/Vukadinović, 1990:259):

<i>na-</i>	<i>nagluh</i>
<i>o-</i>	<i>omalen</i>
<i>po-</i>	<i>povelik, postariji</i>
<i>polu-</i>	<i>polupismen</i>
<i>pri-</i>	<i>priglup, priprost</i>
<i>pro-</i>	<i>prohladan, prosijed</i>
<i>su-</i>	<i>sulud</i>

i za uvećavanje:

<i>nad/nat-</i>	<i>nadzemaljski, natprosječan</i>
<i>pra-</i>	<i>prastar</i>
<i>pre-</i>	<i>preosjetljiv, prekrasan</i>

Od prefiksa stranog porijekla sreću se: *hiper-* :hipersenzibilan, *super-* :superbogat; *ultra-* :ultraljubičast.

Složenicu nalazimo samo u kombinaciji sa pridjevom *visoko-* :visokoproduktivan.

3.4.1.2 Gradacija leksičkim sredstvima

Viši ili manji stepen značenja može se iskazati i leksičkim sredstvima. Takve riječi fungiraju kao poredbene dopune⁸². Engel (1996a:561) navodi da se tada koriste leksička sredstva u pretpoziciji, koja se često koriste za označavanje visokog stepena kod apsolutnog pozitiv⁸³, npr:

*aufßerordentlich (liebenswert) – izuzetno (ljubazna),
besonders (aufmerksam) – naročito (pažljiva),
sehr (wichtig) – vrlo (važna),
überaus (empfehlenswert) - izuzetno (preporučljiva).*

Ovdje se koriste i partikule koje označavaju nadmašivanje norme:

eine zu schwierige Aufgabe – odveć teška zadaća

Druge riječi imaju ograničeno dejstvo, smatra Engel, npr. *einigermaßen/donekle, ganz/sasvim, recht/zaista, ziemlich/prilično* i sl. One mogu označiti i gradaciju “prema dolje”, naročito *kaum/jedva* i *wenig(er)/manje*:

*kaum (überzeugend), weniger (empfehlenswert).
jedva ubjedljiv, manje preporučljiv.*

I druge riječi mogu kod oblika komparativa i superlativa fungirati kao poredbena dopuna, navodi Engel:

*viel (höher), noch (höher), erheblich (höher), weit /weitaus (höher),
der weitaus (ältete);
mnogo (viši), još (viši), znatno (viši), daleko (viši), daleko (najstariji).*

⁸² O poredbenim dopunama usp. pogl. 5.1.5.13.

⁸³ O apsolutnom pozitivu usp. pogl. 3.4.2.2.

Isti rezultat daju određene grupe riječi uz komparativ i superlativ:

bei weitem (höher) – daleko (viši)

(der) bei weitem (höchste), (der) mit Abstand (höchste), mit Abstand (am höchsten).

daleko (najviši).

U bosanskom jeziku i frazeološki spoj može označiti gradaciju. Riječ je o pridjevu sa sufiksom *-cat*, koji se koristi samo u kombinaciji sa istim pridjevom od kojeg je izveden:

nov novcat, bijel bijelcat.

Na njemački jezik se ovakvi spojevi moraju prevesti nefrazeološkim izrazom:

ganz neu, ganz weiß.

Viši stepen značenja izražen je i u frazeološkim parovima riječi, npr:

fix und fertig – sasvim iscrpljen

klipp und klar – kratko i jasno

gang und gäbe – sasvim uobičajeno.

3.4.1.3 Gradacija flektiranjem: komparacija

Posebno obilježje (nekih) pridjeva kao vrste riječi je njihova sposobnost kompariranja, tj. mogućnost da se flektivnim sredstvima pojača ili umanjí značenje pridjeva.

Izražajni oblici kompariranog pridjeva su sljedeći:

Pozitiv: *groß / velik*

Komparativ: *größer / veći*

Superlativ: *größt-, am größten / najveći*

Ovi oblici se flektiraju kao i ostali pridjevi u atributivnoj upotrebi, a u bosanskom jeziku i u predikativnoj upotrebi.

Pozitiv je nemarkiran, on nema neki specijalni nastavak. Ako se govori o pridjevima bez daljnjeg specificiranja, onda se oni daju u pozitivu.

U njemačkom jeziku komparativ se tvori dodavanjem nastavka *-er* na pozitiv.

Pri tome se negdje javlja preglas:

alt-älter,

ali: *satter, neuer.*

Mali broj pridjeva dobiva preglas:

alt – älter, am ältesten (star)

arg – ärger (ljut)

arm – ärmer (siromašan)

dumm – dümmer (glup)

fromm – frömmer (rijetko bez preglasa) – (krotak)

gesund – gesünder (rijetko bez preglasa) – (zdrav)

grob – gröber – (grub)

groß – größer (velik)

hart – härter (čvrst)

hoch – höher (visok)

jung – jünger (mlad)

kalt – kälter (hladan)
klug – klüger (pаметan)
krank – kränker (bolestan)
kurz – kürzer (kratak)
lang – länger (dug)
nah – näher (blizak)
scharf – schärfer (oštar)
schwach – schwächer (slab)
schwarz – schwärzer (crn)
stark – stärker (jak)
warm – wärmer (topal).

Superlativ se tvori dodavanjem nastavka *-(e)st* na pozitiv:
die ärmsten, die ruhigsten, das friedlichste...

U bosanskom jeziku komparativ se tvori dodavanjem nastavaka *-ji/-iji/-ši*:
*brz-brži; jasan-jasniji; lak-lakši.*⁸⁴

Superlativ se tvori dodavanjem prefiksa *naj-* ispred komparativa: *najstariji*.

3.4.2 Značenje kompariranog pridjeva

Uopćeno se oblici komparacije objašnjavaju na sljedeći način: komparativ kao “viši stupanj” i superlativ kao “najviši stupanj” osobine ili stanja izraženog pozitivom, npr:

Ona je bolja od mog brata, ali njen sin je najbolji od svih.
Sie ist besser als mein Bruder, aber ihr Sohn ist der beste von allen.

Međutim, gramatičari su već ranije primijetili (usp. Engel, 1996a:563, Varnhorn, 1993; Bierwisch, 1967) da značenje kompariranog pridjeva nije tako jednostavno objasniti i da neke razlike postoje koje opovrgavaju stav da je komparativ «viši stupanj» a superlativ «najviši stupanj». Engel smatra da treba objasniti činjenicu da *ein neueres Haus/novija kuća* nije baš tako nova kao *ein neues Haus/nova kuća*, i da je *eine bessere Wohngegend/bolja stambena četvrt* većinom manje dobra nego *eine gute Wohngegend/dobra stambena četvrt*. Dalja protivrječnost je u tome da izgleda da značenje jednog pridjeva nekada obuhvata čitavu skalu vrijednosti (npr. *lang/dug: Wie lang ist diese Latte?! Koliko je duga ova letva?*), a nekada ekstremnu vrijednost na istoj skali (npr. *lang/dug* u *Das ist aber eine lange Latte!! Ala je to duga letva!*). Nije teško vidjeti da *lang/dug* u ove dvije rečenice ima sasvim različita značenja. Čak bi se moglo reći da *letva* u prvoj rečenici uopće nije duga, ili bar ne mora biti – ali jeste u drugoj rečenici.

Ove nejasnoće i protivrječnosti mogu se objasniti ako se pretpostavi da za jedan broj pridjeva koji se mogu komparirati postoje dvije vrste komparacije. Tada govorimo o relativnoj komparaciji (npr. *Wie lang ist diese Latte?*) i

⁸⁴ Za tvorbu komparativa u bosanskom jeziku vezan je veliki broj glasovnih promjena koje nisu predmet ovoga rada.

apsolutnoj komparaciji (npr. *Dies ist aber eine lange Latte.*) (usp. Engel, 1996a:563). Ove dvije komparacije razlikuju se bitno jedna od druge.

O kompariranom pridjevu i njegovom značenju, te o relativnoj i apsolutnoj komparaciji govore i naši autori. Tako Riđanović (2003:53) tvrdi da apsolutni komparativ označava da je svojstvo njime izraženo prisutno u manjoj mjeri nego u pozitivu, što je suprotno od relativnog komparativa koji pokazuje da je svojstvo prisutno u većoj mjeri nego u pozitivu. On navodi primjer *više škole*, koja je u stvari niža od *visoke škole* jer je svojstvo izraženo u komparativu manje od svojstva izraženog u pozitivu.

S obzirom da su u našem radu zastupljene i poredbene dopune, osvrnut ćemo se kratko na oba tipa komparacije.

3.4.2.1 Relativna komparacija

Ova vrsta kompariranja flektiranjem javlja se kod svih pridjeva koji se mogu komparirati. Relativno poređenje⁸⁵ podrazumijeva uvijek neki poredbeni konstrukt (makar i zamišljeni) naspram kojeg se poređenje vrši ili kvantificirajuću odredbu koja poređenje stavlja u određeni odnos spram drugih veličina. Oba ova elementa, i poredbeni konstrukt i kvantificirajuća odredba se u našem istraživanju posmatraju kao pridjevske dopune⁸⁶:

so alt wie Peter – star kao Petar
fünfundfünfzig Jahre alt – star pedeset pet godina

U ovim primjerima je *wie Peter/kao Petar* poredbeni konstrukt, a *fünfundfünfzig Jahre/pedeset pet godina* kvantificirajuća odredba, koju u radu tretiramo pod nazivom ekspanzivna dopuna⁸⁷.

3.4.2.1.1 Pozitiv

Relativni pozitiv uvijek zahtijeva kvantificirajuću odredbu ili poredbeni konstrukt. U njemačkom jeziku je to *wie*, a u bosanskom jeziku partikule *kao*, *isto kao*. Nekad se prije pridjeva u njemačkom jeziku pojavljuje prateći element *so*, a u bosanskom jeziku je moguće pojavljivanje elementa *isto tako*:

hübsch wie Ingrid – lijepa kao Ingrid
so jung wie Peter – isto tako mlad kao Petar

U rijetkim slučajevima se kvantificirajuća odredba i poredbeni konstrukt pojavljuju zajedno (*wie Peter dreißig Jahre alt - star kao Peter trideset godina*); tada se u njemačkom jeziku ne može realizirati element *so* niti u bosanskom jeziku *isto tako*.

Prateći element kod relativnog pozitivna može biti i *ebenso/isto tako*, *genauso/jednako*, *ungefähr/otprilike*. Kod atributivne upotrebe relativnog pozitivna je ovaj način gradiranja dovoljan preduvjet za pojavljivanje pratećeg elementa:

⁸⁵ Prikaz relativne i apsolutne komparacije u ovom radu oslonjen je na Engelova zapažanja (1996a:563-572).

⁸⁶ O poredbenim dopunama usp. pogl. 5.1.5.13.

⁸⁷ O ekspanzivnoj dopuni usp. pogl. 5.1.5.11.

genauso gutes Fleisch wie gestern – jednako dobro meso kao i jučer
ungefähr so lange Stücke wie diese da – otprilike isto tako dugi
komadi kao ovi tu

Ukoliko nema nikakvog poređenja, u atributivnoj upotrebi javlja se samo kvantificirajuća odredba ali tada nema poredbenog konstrukta:

meine vierzig Jahre alte Schwester – moja četrdeset godina stara
sestra
ein drei Meter langes Stück – komad dug tri metra

i apozitivno

meine Schwester, so jung wie Ingrid,... - moja sestra, mlada kao i
Ingrid,...
ein Stück, so lang wie dieses da,... - komad, dug kao i ovaj tu...

3.4.2.1.2 Komparativ

Sa pridjevom u komparativu u poredbenoj konstrukciji stoji vrijednost koju komparirani pridjev nadmašuje. Pri tome se u njemačkom jeziku koristi poredbeni konstrukt sa *als*, a u bosanskom jeziku prijedložna fraza *od + genitiv* ili partikula *nego*:

älter als Klaus - stariji od Klaus / stariji nego Klaus

Zamišljena vrijednost u ovom slučaju može biti različita: ko je stariji od Klaus, star je ako Klaus ima 80 godina; ali je taj neko u mladičkom dobu, ako Klaus ima 12 godina. Negacija poništava ovu relaciju i dozvoljava mogućnost izjednačenja vrijednosti. Pri tome je u bosanskom jeziku moguća samo konstrukcija sa *od*:

Petar nije stariji od Klaus.
a ne: **Petar nije stariji nego Klaus.*

Kvantificirajući element kod relativnog komparativa može biti mjerna ili količinska odredba (većinom sa brojem) koja precizira odstojanje od vrijednosti poredbenog konstrukta:

zwanzig Jahre älter – dvadeset godina stariji
drei Zentimeter kürzer - tri centimetra kraći
ein gutes Stück breiter - dosta širi

U ovim slučajevima kvantificirajući element može biti uveden prepozicijom *um/za*:

um zwanzig Jahre älter – za dvadeset godina stariji.

Moguće je pojavljivanje i poredbenog konstrukta i kvantificirajuće odredbe:

zwanzig Jahre älter als Klaus – dvadeset godina stariji od Klaus.

Poredbeni konstrukt može označavati veličinu ili situaciju:

älter als Klaus – stariji od Klaus
älter als damals – stariji nego onda

Međutim, tu postoji bitna razlika u bosanskom jeziku: ukoliko je poredbena veličina situacija, kao poredbeni konstrukt može se koristiti samo *nego*:

ljepši nego prije pet godina (a ne i: **ljepši od pet godina*)

U ostalim slučajevima, moguća su oba poredbena konstrukta:

ljepši od Klaus/nego Klaus
značajniji od mene/nego ja.

3.4.2.1.3 Superlativ

Relativni superlativ uvijek označava ekstremnu vrijednost opisanu pridjevom. Poredbeni element je uvijek uključen. Ako je realiziran, onda u njemačkom jeziku ima oblik prepozicionalne fraze sa *von ili unter*, ili genitivne fraze. Bosanski jezik ovdje najčešće upotrebljava prepozicionalnu frazu sa *od*, mada je moguća i prepozicija *među* (s instrumentalom) ili *između* (s genitivom). Pri tome imenica mora stajati u množini. Genitiv se također može realizirati, no češća je i ovdje prepozicionalna fraza:

der faulste von allen – najljenji od svih
Er war der faulste unter diesen Wissenschaftlern. – Bio je najljenji među ovim naučnicima/od ovih naučnika.
der schnellste Zeichner des Teams – najbrži crtač tima/u timu

Osim poredbenog elementa može se navesti i situativna odredba. Ona označava vremenski ili prostorni dio u kojem je smještena veličina koja se poredi:

Du bist die Schönste hier – Ti si ovdje najljepša.
Die reparieren in der ganzen Stadt am billigsten. - Oni vrše popravke/popravljaju najjeftinije u cijelom gradu.

3.4.2.2 Apsolutna komparacija

Ova vrsta komparacije javlja se u pozitivu kod svih pridjeva koji se mogu komparirati. U komparativu i u superlativu je ograničena na mali broj pridjeva (*alt/star, gut/dobar, herzlich/srdačan, innig/usrdan, jung/mlad, schön/lijep* i još poneki). Najvažnija odlika apsolutne komparacije, navodi Engel, jeste da ovdje nema niti poredbenog konstrukta niti kvantificirajuće odredbe uz pridjev. Isto tako ne navode se druge veličine niti odgovarajuća situativna odredba. Obično u pozitivu i u superlativu postoje odgovarajući poredbeni elementi koji mogu nastupiti kao poredbena dopuna.

3.4.2.2.1 Pozitiv

Pozitiv označava tačnu osobinu koja se nekom entitetu pripisuje pridjevom:

Mein Vater ist alt. – Moj otac je star.
Mein alter Vater kommt uns besuchen. – Moj stari otac će nas posjetiti.

U konstrukciji *Moj otac je star. – otac je zaista star* – prema srednjoevropskim predstavama preko 60 godina. Iz ovakvih primjera se vidi, tvrdi Engel (1996a:569) da vrijednost apsolutnih oblika komparacije zavisi od sociokulturnog konteksta, da je često vezana za mnogobrojne konvencije: u srednjoj Evropi 20. stoljeća, gdje je prosječna starosna granica između 70 i 80 godina, tek se neko ko ima preko 60 godina smatra “starim” – ali i ovo mjerilo važi samo za odrasle: učenici mogu čak i tridesetogodišnjeg nastavnika nazvati “starim”. S druge strane, u društvima u kojima je starosna granica između 30 i 40 godina, jedan pedesetogodišnjak bit će smatran vrlo starim.

Za apsolutni pozitiv može se postaviti okvir važenja (Geltungsrahmen – Engel, 1996a:569), i tada se pomjeraju apsolutne vrijednosti. Kada se kaže

Für einen Schürzenjäger ist er doch schon ziemlich alt.

Za ženskaroša je on prilično star..

onda može taj imenovani – već prema procjeni govornika – eventualno imati tek 35 ili 40 godina. A ako se za nekoga kaže

Der ist aber alt geworden. – Baš je ostario

Sie sieht ja richtig alt aus. – Ona baš izgleda staro

obično se misli da dotična osoba u poređenju sa svojom pravom starosnom dobi djeluje starije, dakle da izgleda starije nego što se može očekivati. Na ovaj način, navodi Engel, mogu nastupiti velike razlike između okvira važenja i “normalne” vrijednosti pridjeva u apsolutnom pozitivu; tako je *ein ehrlicher Gauner/pošten lopov* čovjek koji je u okviru varalica pošten, dakle “za jednog lopova” je pošten; ali ne mora biti pošten i u uobičajenom smislu te riječi.

Apsolutnom pozitivu dodaje se u rijetkim slučajevima i poredbeni konstrukt (ali nikada upućujući elemenat *so/isto tako* - Verweiselement – u tom slučaju bi se radilo o relativnom pozitivu):

alt wie Methusalem – star kao Metuzalem

schön wie Theresa – lijepa kao Tereza

Ovdje je dotična osoba nezavisno od poredbenog konstrukta zaista “stara” ili “lijepa”, dakle samo naglašava tu vrijednost, i poredbeni konstrukt ovdje uvjetuje preciziranje ove vrijednosti.

Apsolutni pozitiv sa poredbenim konstruktom ne javlja se u atributivnoj upotrebi.

3.4.2.2.2 Komparativ

Označava vrijednost na skali koja se doduše prilično približava semantičkoj preferenciji ali je ne dostiže. *Starija dama* je ipak mlađa nego *stara dama* – *starija dama* prema srednjoevropskim mjerilima mogla bi imati oko 60 godina ili malo iznad toga.

Apsolutni komparativ se javlja gotovo samo u atributivnoj upotrebi. Povremeno se sreće kao predivakativna dopuna:

Handelt es sich um eine junge Frau? – Nein, sie war schon älter.

Je li riječ o mladoj ženi? – Ne, bila je starija.

Kod apsolutnog komparativa ne može stajati ni kvantificirajuća odredba niti poredbeni konstrukt, jer bi se onda bez dvojbe radilo o relativnoj komparaciji. Apsolutni komparativ se često upotrebljava za oprezno karakteriziranje, smatra Engel (1996a:571):

eine bessere Wohngegend – bolja stambena četvrt

ein neueres Modell – noviji model

eine größere Abhandlung – veća rasprava

Hugo Mosers kleinere Schirften – kraći spisi Huga Mosera

3.4.2.2.3 Superlativ

Označava vrijednost koja leži na kraju semantičke preferencijalne oblasti: *in höchster Erregung* / *s najvećim uzbuđenjem* znači “s naročito jakim uzbuđenjem”.

Vrijednost relativnog superlativa zavisi uvijek od (date ili zamišljene) izborne količine⁸⁸ (Auswahlmenge). Apsolutni superlativ se javlja samo kao atribut uz imenicu. Iz toga slijedi, tvrdi Engel, da se u njemačkom jeziku nikada ne može ralizirati kao *am-fraza*. Uz apsolutni superlativ ne može se dati izborna količina (inače je automatski riječ o relativnom superlativu: *mit der höchsten Erregung, deren er fähig war/sa najvećim uzbuđenjem za koje je bio sposoban; das neueste Haus von allen/najnovija kuća od svih.*) I većina poredbenih elemenata (*weitaus, mit Abstand/daleko* i sl.) imali bi isti efekat. Ipak se može prefiks *aller-* posmatrati kao poredbena dopuna, koja povremeno dolazi uz apsolutni superlativ:

mit den allerherzlichsten Grüßen – s najsrdačnijim pozdravima
die allerbesten Empfehlungen – najbolje preporuke

Aller- se javlja i uz relativni superlativ.

Većinom se apsolutni superlativ upotrebljava u manje ili više ustaljenim izrazima, često u pozdravima i riječima zahvalnosti:

beste Grüße – najljepši pozdravi
mit innigstem Dank – s najusrdnijom zahvalnošću

Ovaj kratki osvrt na relativnu i apsolutnu komparaciju ni u kom slučaju ne iscrpljuje sve važne stavke vezane za ovu temu koja može biti tema zasebnog rada. Pridjevi, naime, variraju u svojoj valentnosti zavisno od toga da li su komparirani apsolutno ili relativno. Za naše istraživanje su ove dvije vrste komparacije bitne jer utječu na realizaciju pridjevskih dopuna: poredbene konstrukte smatramo poredbenim dopunama (usp. pogl. 5.1.5.13), dok kvantificirajuće odredbe obrađujemo kao ekspanzivnu dopunu (usp. pogl. 5.1.5.11). Detaljniju obradu kompariranog pridjeva i apsolutne i relativne komparacije dali su, pored Engela (1996a:562-571) još i Bierwisch (1967) i Varnhorn (1993)⁸⁹.

⁸⁸ Prijevod M.H.

⁸⁹ U lingvističkoj literaturi nalazimo i stav (usp. Varnhorn, 1993:81) da poredbeni konstrukti poput “*Hans ist viel älter als Fritz*” zapravo nisu dependensi pridjeva nego komparacionog fleksema, koji, opet, zavisi od samog pridjeva. Dakle, u hijerarhiji zavisnosti treba imati na umu da prvo pridjev upravlja komparacionim fleksemom (u ovom slučaju *-er*), a potom, indirektno i poredbenim konstruktom (u ovom slučaju *als Fritz*). Groß (2003:841), međutim, ne dijeli to mišljenje i smatra da su komparativni elementi regularni i obligatorni komplementi pridjeva, a ne sufiksa koji samo označava da je nešto dato “u većoj mjeri” (“to a greater extent”).

4. SINTAKSIČKA UPOTREBA PRIDJEVA

U većini njemačkih gramatika autori (usp. Duden, 1998:258; Engel, 1994:128) razlikuju atributivnu, predikativnu i adverbijalnu upotrebu pridjeva, što se može smatrati i najprikladnijom raspodjelom pridjevske upotrebe. U bosanskoj lingvistici se adverbijalna upotreba mora izdvojiti jer se u takvoj poziciji koristi prilog. Helbig/Buscha (1988:308), u skladu sa svojom definicijom pridjeva, razlikuju samo atributivnu i predikativnu upotrebu. Adverbijalno se, tvrde oni, upotrebljava samo prilog, što korespondira sa stanjem u gramatikama bosanskog, kao i hrvatskog i srpskog jezika.

U cilju što diferenciranije analize pridjeva, neki autori uvode i drugačije klasifikacije pridjevske upotrebe. Tako Engel u svojoj Gramatici (1996a:558) daje 5 mogućih sintaksičkih upotreba pridjeva⁹⁰:

- 1) atribut
- 2) apozicija
- 3) adjektivalna dopuna
- 4) modifikativni dodatak
- 5) adjunkt

Engel daje sljedeće primjere za sve navedene klase:

- 1) kao atribut uz imenicu (*die neue Ärztin - nova ljekarka*)
- 2) kao apozicija uz imenicu (*die Ärztin, jung und unerfahren,... ljekarka, mlada i neiskusna...*)
- 3) kao adjektivalna dopuna uz glagol (*Die Ärztin war umsichtig. - Ljekarka je bila obzirna.*)
- 4) kao situativni, egzistimatorni ili modifikativni dodatak (situative, existimatorische oder modifikative Angabe)
 - *Nehmen Sie dieses Mittel t^äglich ein.*- Uzimajte ovaj lijek svakodnevno.
 - *Er war offensichtlich verst^ört.*- Bio je očigledno zbunjen.
 - *Die Ärztin behandelte ihn umsichtig.* - Ljekarka je postupala pažljivo s njim.
- 5) kao adjunkt⁹¹: *Wir haben die Pralinen frisch gekauft.* - Praline smo kupili svjež⁹².

Kao što smo već naglasili, u njemačkom jeziku u neatributivnoj upotrebi pridjev ostaje nepromijenjen. Izuzeci se sreću kod adjektivalne dopune. Naime, pored oblika bez posebne oznake fleksije, tj. roda, broja i padeža (npr. *Dieser Entschluss war richtig*) postoje i flektirani oblici (*Dieser Entschluss*

⁹⁰ Bez obzira na ovo vrlo izdiferencirano predstavljenje pridjevskih funkcija, Engel se u svojoj Sintaksi (1994:128) ipak opredjeljuje za tri sljedeće upotrebe: atributivnu, predikativnu i adverbijalnu.

⁹¹ Ova funkcija (adjunkt) u gramatikama se naziva "predikatni proširak" (Usp. Katičić, 1986:452; Barić et al. 1997:570).

⁹² Pridjev kao adjunkt u njemačkom jeziku ne podliježe fleksiji. U bosanskom jeziku ne postoji istovjetna situacija, jer pridjev upotrijebljen u ovakvoj poziciji podliježe fleksiji i mora se svrstati u pridjeve, a ne u priloge, po svim kriterijima koji su prisutni u gramatikama. To je vidljivo na primjerima: *Čokolada je kupljena svjež^a. Keks je kupljen svjež^ž. Praline su kupljene svjež^e.*

war der richtige. – *Dieser Entschluss war ein vernünftiger*.). Određeni član se koristi kada treba napraviti izbor između više već poznatih mogućnosti. Oblik sa neodređenim članom (*ein vernünftiger*) ne daje dodatne informacije naspram neflektiranog oblika. Ovaj oblik nalazimo često u svečanim govorima i važi kao “filološki njemački” (“Philologendeutsch” – usp. Engel, 1996a:558). Najbolje ga je izbjegavati. Ispravan je oblik sa određenim članom kod superlativa. Ovdje su podjednako ispravne obje mogućnosti:

Dieser Rat war der vernünftigste.
Dieser Rat war am vernünftigsten.

Ne mogu se svi pridjevi primjenjivati u svim gore navedenim funkcijama; samo je atributivna upotreba – kao distinktivno obilježje klase – moguća kod svakog pridjeva. Tako se prema njihovoj primjeni može razlikovati sljedećih šest grupa pridjeva (usp. Engel, 1996a:558):

1) pridjevi koji se mogu upotrebljavati samo kao atributi.

Ovdje spadaju svi pridjevi koji označavaju klasu, mjesto ili vrijeme prema upravnoj imenici, te mnogi pridjevi koji označavaju porijeklo⁹³:

ärztlich: *der ärztliche Rat* - *ljekarski*: *ljekarski savjet*;
parlamentarisch: *ein parlamentarischer Staatssekretär*⁹⁴,
parlamentarische Entscheidung, - *parlamentarno*: *parlamentarna odluka*;
hiesig: *die hiesige Tageszeitung* - *ovdašnji*: *ovdašnje dnevne novine*;
damalig: *ihr damaliges Einkommen* - *tadašnji*: *tadašnji prihod*;
Hamburger: *ein Hamburger Abgeordneter* – *hamburški*: *hamburški poslanik*;

Ponekad nije jednostavno odrediti da li je riječ o pridjevu porijekla ili kvalifikativnom pridjevu. Tako je u bosanskom primjeru *turska kafa* (*der türkische Kaffee*). Mada pridjev *turska* ima oblik pridjeva porijekla, sama kafa nema nikakve veze sa Turskom, tako da tu nikako nije riječ o pridjevu porijekla. Taj pridjev se u ovoj sintagmi učvrstio kao oznaka za vrstu kafe te se mora svrstati u kvalifikativne pridjeve. Sličan primjer nalazimo i u spoju *Frankfurter Würste* – *frankfurtske kobasice*.

2) Pridjev koji se može upotrijebiti samo kao atribut i kao dodatak u rečenici.

Ovdje spadaju pridjevi kao što je *täglich*/*svakodnev*, *tatsächlich*/*stvarni* kao i mnogi kvalifikativni pridjevi, koji ne određuju samo veličinu nego i događanje:

⁹³ Brinkmann (1971:99) pridjeve koji se mogu upotrijebiti samo atributivno naziva “Attributiva” i smatra da se oni javljaju samo u sferi imenice a ne mogu se pojaviti u sklopu predikata.

⁹⁴ Pridjev *parlamentarisch*/*parlamentaran* pokazuje drugačija inherentna svojstva u dva jezika. Tako se na bosanskom jeziku ne može reći **parlamentarni državni sekretar* niti šta slično, npr: **parlamentarni predsjednik*, **parlamentarni delegati*, nego samo *predsjednik u parlamentu*, *sekretar u parlamentu* itd. Očigledno je da ovaj pridjev u bosanskom jeziku još nije prešao granicu sa označavanja apstraktnih imenica prema živim bićima, dok je u njemačkom jeziku opseg upotrebe ovog pridjeva proširen i na živa bića. S druge strane, i na bosanskom jeziku može se reći *Budi parlamentaran*, ali tako upotrijebljen ovaj pridjev ima potpuno drugačije značenje.

*sein **täglich** Spaziergang* – njegova **svakodnevna** šetnja (atribut)
*Nehmen Sie dieses Mittel **täglich** ein.* – Uzimate **svakodnevno** ovaj lijek. (reč. dodatak)

*eine **tatsächliche** Begebenheit* – stvarna okolnost (atribut)
*Es hat sich **tatsächlich** so zugetragen.* – Stvarno se desilo tako. (reč. dodatak)

*ein **starker** Raucher- **žestok** pušač* (atribut)
*Er raucht **stark**.* – On puši **puno**. (reč. dodatak).

Kvalifikativni pridjevi kao što je *stark* principijelno se mogu upotrijebiti i kao adjektivna dopuna (vidi 4, 5, 6), ali to ne važi u ovim slučajevima gdje se modificira jedan događaj. Zato za *ein starker Raucher* ne postoji rečenica **Der Raucher ist stark*, dakle nemoguća je upotreba pridjeva kao adjektivne dopune. Isto tako, za izraz *permanenten Lügner* – postoji, doduše *Er lügt permanent*, ali nema rečenice **Der Lügner ist permanent*. Isto važi i za bosanski jezik. Mada smo kazali *žestok pušač*, ne možemo kazati **Pušač je žestok*. Isto tako, za *permanenten Laucher* ne možemo kazati **Laucher je permanent*. Razlog za to možda leži u činjenici da je riječ o kolokacijama, što bi valjalo zasebno istražiti.

3) Pridjevi koji se mogu upotrijebiti samo kao atribut, apozicija i adjunkt.

Ovdje spadaju pridjevi kao *schimmernd/svjetluca*, *strahlend/blistav*:

*ein **schimmernder** Fischteich* – **svjetluca**vi ribnjak (atribut)
*ein Fischteich, **schimmernd** in der Herbstsonne,...* - ribnjak, **svjetluca** na jesenjem suncu,... (apozicija)
*Der Fischteich lag **schimmernd** da.* - Ribnjak je **svjetluca**vo stajao tamo⁹⁵. (adjunkt)

4) Pridjevi koje se koriste kao atribut, apozicija, adjunkt i adjektivna dopuna

Ovdje spadaju između ostalog *ansässig/nastanjen*, *tätig/zaposlen*, *wohnhaft/nastanjen*:

*sein in Heppenheim **tätiger** Bruder* – njegov u Heppenheimu **zaposleni** brat (atribut)
*sein Bruder, in Heppenheim **tätig**,...* - njegov brat, **zaposlen** u Heppenheimu,... (apozicija)
*Ich habe ihn in Heppenheim **tätig** gesehen.* – Vidio sam ga **zaposlenog** u Heppenheimu. (adjunkt)
*Sein Bruder war in Heppenheim **tätig**.* - Njegov brat je bio **zaposlen** u Heppenheimu. (adjektivna dopuna)

5) Pridjevi koji se mogu upotrijebiti kao atribut, apozicija, adjektivna dopuna i odredba u rečenici (ne i kao adjunkt)

Ovdje nalazimo mali broj pridjeva kao *erheblich/znatna*, *gleichzeitig/istovremeno*, *wahrscheinlich/vjerovatan*:
*eine **erhebliche** Differenz* – **znatna** razlika (atr)

⁹⁵ Prijevod ovog primjera nije u duhu bosanskog jezika. O upotrebi pridjeva kao adjunkta usp. fusnotu 89.

*eine Differenz, **erheblich** im Hinblick auf seine Einkünfte,...- razlika, **znatna** u pogledu prihoda,... (ap.)*

*Der Differenzbetrag war **erheblich**. - Razlika u iznosu je bila **znatna**. (adjektivalna dop.)*

*Der Ertrag konnte **erheblich** gesteigert werden. - Prihod se mogao **znatno** povećati. (reč. dodatak)*

6) Pridjevi sa svim mogućnostima primjene. Ovdje spada većina kvalifikativnih pridjeva.

*ein **zuverlässiger** Partner – **pouzdan** partner (atr.)*

*unser Vorsitzender, **zuverlässig** wie immer,... - naš predsjedavajući, **pouzdan** kao i uvijek... (ap.)*

*Andrea ist **zuverlässig**. – Andrea je **pouzdana**. (adjektivalna dopuna)*

*Sie wird **zuverlässig** kontrollieren.- Ona će **pouzdan** kontrolirati. (adjunkt)*

*Die Sache wird **zuverlässig** erledigt werden. - Stvar će biti **pouzdan** riješena . (reč. dodatak)*

Mada se u tradicionalnom pristupu i dalje održava podjela na tri gore spomenute funkcije pridjeva, u novijim gramatikama sve je veća svijest o drugačijem sintaksičkom klasificiranju pridjeva. Pogledajmo kakve funkcije navodi H. Weinrich u svojoj knjizi "Textgrammatik der deutschen Sprache"(1993:477):

1. atributivna funkcija (atribucija)
2. aplikativna funkcija (aplikacija)
3. predikativna funkcija (predikacija)

Atributivna funkcija ili atribucija može se smatrati glavnom funkcijom pridjeva. Aplikativna i predikativna funkcija je dopunjuju.

1. Atributivna funkcija

Atributivna funkcija ili atribucija je takav tip determiniranja u kome pridjev determinira imenicu. Odnos između imenice (BESTIMMBAR-ODREDIV) i pridjeva (BESTIMMEND-ODREĐUJUĆI⁹⁶) označen je na flektivnim morfemima pridjeva, jer je u atributivnoj funkciji pridjev po pravilu flektiran, i to po rodu, broju i padežu. Ovakav pridjev naziva se atribut i u pravilu stoji ispred odnosne riječi. Samo ako leksem principijelno može preuzeti atributivnu funkciju i ako može biti flektiran, treba ga smatrati pridjevom. U tom smislu, njegova definicija se podudara sa Engelovom definicijom pridjeva.

2. Aplikativna funkcija

Aplikativna (adverbijalna) funkcija ili aplikacija je tip determinacije u kome pridjev determinira bilo glagol, bilo neki drugi pridjev ili prilog. Glagol, pridjev ili prilog koji se determinira naziva se *baza aplikacije*, a pridjev koji

⁹⁶ Prijevod – M.H.

nosi determinaciju ima oznaku *aplikacija*. U aplikativnoj funkciji pridjev se ne flektira, što Weinrich (1993:477) ilustruje primjerima:

Denk mal *genau* nach! – Razmisli *dobro*!

Bist du ein *vollkommen* glücklicher Mensch? – Jesi li *potpuno* sretan čovjek?

U zadnjem primjeru je flektirani pridjev *glücklicher/sretan* baza aplikacije, a neflektirani pridjev *vollkommen/potpuno* je aplikat. Aplikati uz pridjevsku bazu u tekstu uvijek stoje ispred baze. Cijela aplikacija *vollkommen glücklicher* je kompleksni atribut uz imenicu *Mensch*.

3. Predikativna funkcija

Predikativna funkcija ili predikacija može biti dodijeljena (između ostalog) i pridjevu. Tada se pridjev zove Prädikats-Adjektiv (predikatski pridjev) i determinira preko kopulativnog glagola subjekat, koji se smatra bazom predikacije. U predikaciji je pridjev po pravilu neflektiran:

Ich bin heute mit meiner Arbeit *unzufrieden*. – Danas sam *nezadovoljan* svojim radom.

U ovom primjeru je subjekat *ich* baza predikacije, a signal za ovu vrstu determinacije je kopulativni glagol *bin*.

Pored subjekatske predikacije postoji i objekatska predikacija, u kojoj je objekat baza predikacije. I u objekatskoj predikaciji predikatski je pridjev neflektiran:

Meinen Urlaub wünsche ich mir *abenteuerlich*. – Želim *avanturističan* odmor⁹⁷.

Du stellst dir deinen Beruf wohl ziemlich *erholsam* vor. – Ti zamišljaš svoje zanimanje prilično *laganim*.

Ovakva vrsta predikacije pretpostavlja upotrebu glagola koji veže objekat. Kod refleksivnih glagola subjekatska i objekatska predikacija se podudaraju:

Ich fühle mich ganz *gesund*. – Osjećam se sasvim *zdravim*.

Nešto drugačiju klasifikaciju nalazimo kod W. Motscha (1999:157). On smatra da se riječi koje se obično klasificiraju u pridjeve mogu upotrijebiti u pet različitih sintaksičkih konstrukcija, koje se nazivaju atributivnom, apozitivnom, predikativnom, adjunktivnom i onom koja modificira adjektiv (adjektivmodifizierend).

Atributivnu upotrebu nalazimo u primjerima u kojima je pridjev sastavni dio imeničke fraze. Pridjev se tada odnosi na imenicu koja čini jezgro imeničke fraze. Atributivno upotrijebljeni pridjevi se flektiraju prema fleksiji imenice i određujuće jedinice, npr. člana. I Motsch smatra, kao i ostali spomenuti lingvisti, da je osnovna odlika atributivno upotrijebljenog pridjeva to što je pridjev u imeničkoj frazi morfološki obilježen:

ein *auserlesener* Geschmack – *istančan* ukus

der *neue* Direktor – *novi* direktor

O apozitivnoj upotrebi se govori onda kada se pridjev koji pripada imeničkoj frazi nalazi iza imenice. U ovom slučaju se ne flektira:

⁹⁷ Ovdje je u bosanskom jeziku u pitanju atributivna uloga.

Sein Geschmack, *auserlesen*, hinderte ihn an einer zu schnellen Entscheidung.

Njegov ukus, *istančan*, spriječio ga je u prebrzjoj odluci.

Kod predikativne upotrebe pridjev zajedno sa pomoćnim glagolom čini predikatsku frazu koja se odnosi na subjekat rečenice:

Sein Geschmack ist *auserlesen*. – Njegov ukus je *istančan*.

Der neue Direktor ist *streng*. – Novi direktor je *strog*.

O adjunktivnoj upotrebi govorimo kada je pridjev integriran u glagolsku frazu rečenice:

Er greift *plötzlich* an. – On iznenada napada.

Die Schauspieler verlassen *schnell* die Bühne. – Glumci *brzo* napuštaju pozornicu.

Upotreba kojom se modificira pridjev (adjektivmodifizierende) javlja se kada se pridjev odnosi na neki drugi pridjev ili prilog koji je odnosna riječ (Bezugswort), tj. kada ulazi kao modificirajući elemenat u pridjevsku frazu:

außerordentlich empfindlich – *izuzetno* osjetljiv

ungewöhnlich schnell – *neobično* brzo

stark verschmutzt – *jako* zaprljano

I gore navedeni primjeri govore da moderne gramatike razlikuju široku lepezu upotrebnih mogućnosti pridjeva kao i to da se pridjevska upotreba pokušava što više izdiferencirati. Isto je tako očigledno da se stavovi u tom pogledu stalno mijenjaju i da konačno i jedinstveno vrednovanje pridjeva kao vrste riječi još uvijek nije postignuto. Ovako veliki broj različitih mišljenja svjedoči da je pridjev kao vrsta riječi još uvijek omiljen predmet naučnih rasprava, što će zasigurno dovesti do jedinstvenijeg stava u pogledu njegovog definiranja.

Kako smo već naglasili, u većini njemačkih gramatika se ipak još uvijek navodi tročlana upotrebnost pridjeva. Tu prije svega mislimo na:

1. atributivnu,
2. predikativnu,
3. adverbijalnu upotreba pridjeva.

U bosanskim gramatikama nalazimo vrlo malo podataka o sintaksičkim upotrebama pridjeva. Detaljne razrade pridjevske upotrebe, kako to čine njemački lingvisti, u našim gramatikama uglavnom ne postoje. Pridjevu se prećutno pripisuje atributivna i predikativna upotreba, dok se u adverbijalnoj upotrebi u bosanskom jeziku upotrebljava prilog. Atributivno i predikativno upotrijebljen pridjev se flektira već prema imenici koju određuje. Prilozi ne podliježu fleksiji.

Mada se upotrebe pridjeva u njemačkom i u bosanskom jeziku razlikuju, mi ćemo se zadržati na gore navedene tri sintaksičke upotrebe koje se najčešće spominju u njemačkim gramatikama⁹⁸. Za ovaj rad, koji se bavi pridjevskim

⁹⁸ Interesantno je napomenuti da niti u jednoj gramatici pridjev nije definiran prema načinu svoje sintaksičke upotrebe. S druge strane, sve njemačke gramatike, bez izuzetka, navode sintaksičke upotrebe pridjeva, koje se, kako smo vidjeli, razlikuju od autora do autora. Smatramo ovu činjenicu velikim nedostatkom naših gramatika. Isto tako, za razliku od njemačkih gramatika, gdje se u poglavljima o pridjevu odmah nađe i stav prema priložima, u

dopunama, od značaja je prije svega predikativna upotreba jer se tu realiziraju sve pridjevske dopune. Kod atributivne upotrebe pridjeva dopune se vrlo rijetko koriste, a kod adverbijalne upotrebe gotovo nikada.

4.1 Atributivna upotreba

Atributivno upotrijebljen pridjev obično stoji ispred odnosne imenice u oba jezika. Ipak, ukoliko sam pridjev ima dopunu, u njemačkom jeziku ona stoji ispred odnosne imenice, a u bosanskom jeziku iza:

der schwarze Tisch – crni sto

der zu allem fähige Student – student sposoban za sve

Mada se u našim gramatikama ova upotreba ne spominje, ipak treba naglasiti da je atributivna upotreba osnovna upotreba pridjeva i da se i u našem, kao i njemačkom jeziku, flektira prema imenici koju prati.

U ovu upotrebu ubrajamo i apozitivnu upotrebu pridjeva. Za kontrastivne radove je važno naglasiti da se apozitivno upotrijebljen pridjev u bosanskom jeziku flektira prema imenici na koju se odnosi, dok se u njemačkom jeziku upotrebljava neflektirani pridjev:

der Tisch, schwarz und groß, ... - sto, crn i velik, ...

die Küche, klein und gemütlich, ... - kuhinja, mala i prijatna, ...

Činjenicu da pridjev u njemačkom jeziku ostaje nepromijenjen u apozitivnoj upotrebi, koja se smatra zapravo atributivnom upotrebom pridjeva, smatramo izuzetno značajnom pa se ta činjenica mora posebno isticati u kontrastivnim istraživanjima i u nastavi stranih jezika.

4.2 Predikativna upotreba

Pod predikativnom upotrebom pridjeva obično se podrazumijeva pojavljivanje pridjeva u tzv. kopalativnoj rečenici i u sintaksičkim funkcijama kojima se predicira subjekat rečenice. Ovdje međutim opet postoji neusaglašenost u klasificiranju: s jedne strane je razgraničavanje kopalativnih glagola od ostalih glagola nejedinstveno i nedovoljno jasno, a s druge strane, predikativni pridjevi se pojavljuju i uz punoznačne glagole i prediciraju osim rečeničnog subjekta još i rečenični objekat. U takvim slučajevima neki lingvisti uvode termin "Objektsprädikativ" (usp. Flämig et al. 1981/617; Bußmann 1983/400; Fleischer u.a. 1983/184; Helbig/Buscha, 1988:288).

Tako recimo Flämig et al. (1981:617) daje sljedeći primjer za Obejktspredikativ:

*Peter nennt den Sturz seines Freundes recht **gefährlich**. - Der Sturz ist gefährlich.*

*Petar naziva pad svog prijatelja zaista **opasnim**. - Pad je opasan.*

*Der Arzt schreibt Peter **krank**. - Peter ist krank.*

(Ljekar Petra šalje na bolovanje/proglašava bolesnim. - Petar je bolestan.⁹⁹)

našim gramatikama čitaoca ništa ne upućuje da je riječ o sličnim vrstama riječi koje su, ako ništa, istovjetne barem svojim oblikom.

⁹⁹ Prijevod ovog primjera na bosanski jezik ne daje istu konstrukciju kao na njemačkom.

Ovakva upotreba se, kako smo već vidjeli, kod naših autora (usp. Katičić, 1986:452; Barić et al. 1997:570) naziva **predikatni proširak**. Predikatni proširak može biti imenski i glagolski. Imenski proširak imamo u primjerima:

*Ja sam ležao **miran**.*

*Sutradan nađoše djevojku **mrtvu** u šljiviku.* (Barić et. al. 1997:571)

Glagolski proširak se odnosi na upotrebu glagolskih priloga i nije od značaja za naše istraživanje, npr:

*Konj **spavajući** ide.*

U lingvističkoj tradiciji našeg jezika predikativna upotreba pridjeva je malo komplikovaniji pojam i naziva se **imenski dio predikata** a označava predikat koji se sastoji od nesamostalnog glagola (obično enklitičkog oblika pomoćnog glagola *jesam* odn. *biti* ili glagola nepotpunog značenja, kao što su: *postati*, *ostati*, *činiti se*, *zvati se*, *pokazivati se* i sl.) i nekog imena (imenice, pridjeva, zamjenice, broja). Pošto određuje subjekat, imenski dio predikata zavisi od subjekta i sa njim se slaže u padežu, npr. *On je hrabar. Kiša postaje sve jača.* (usp. Leksikon, 1972:375; Barić et al. 1997:401; Jahić/Halilović/Palić, 2000:365).

Upravo na ovom mjestu nastaje najveća razlika u razgraničenju pridjeva i priloga u dva jezika. Kako smo vidjeli, većina njemačkih lingvista smatra da se pridjevi mogu adverbijalno upotrijebiti, ali da ostaju pridjevi, bez obzira na svoju sintaksičku upotrebu. U našem jeziku se smatra da je u takvim slučajevima u pitanju **priloški predikat** (Stevanović, 1974-II:40; Leksikon, 1972:375). Pod ovim pojmom podrazumijeva se predikat koji se sastoji od pomoćnog glagola i priloga kojim se pripisuje nešto subjektu, npr. *To je **uzbudljivo**. To je **ljudski**. Uzbudljivo i ljudski* su ovdje prilozi jer nema slaganja sa subjektom i jer se odnose na neku radnju, stanje ili zbivanje, dakle na glagolski sadržaj, a odredbe glagola su uvijek prilozi. Međutim, kada se anaforsko-demonstrativna zamjenica odnosi na neki imenički sadržaj, onda su njene odredbe pridjevi, npr. *To (putovanje) je bilo uzbudljivo*. Iz istog razloga se i riječi poput *svejedno i žao* (u izrazima: *Meni je svejedno. Meni je žao.*) svrstavaju u priloge, mada će u ovom radu biti drugačije tretirani (usp. "kopulativne partikule"). Sam Stevanović, u dijelu svoje knjige o priloškom predikatu navodi da se mišljenja gramatičara oko ovog problema razlikuju i da jedan dio njih smatra da je u ovoj upotrebi riječ o pridjevu. To nam svjedoči o potrebi da pridjev i prilog kao vrste riječi ipak zaslužuju detaljno preispitivanje u našoj lingvistici, da bi se razriješile mnogobrojne dileme oko njihovog razgraničenja.

U drugim gramatikama (usp. Barić et al.:1997; Jahić/Halilović/Palić:2000) ne spominje se priloški predikat. Značajne primjedbe nalazimo tek kod Riđanovića (usp. Riđanović, 2003:131). Nedostatak objašnjenja o razgraničenju pridjeva i priloga, a naročito o upotrebi priloga u bezličnim rečenicama, predstavlja pomalo zanemaren dio u našim gramatikama. U nastavi stranih jezika kao i u kontrastivnim analizama našeg i drugih jezika ova objašnjenja su neophodna i morala bi biti skoncentrisana na jednom mjestu u svakoj gramatici.

4.2.1 O kopulativnim glagolima

Kopulativni glagoli predstavljaju posebnu malu skupinu glagola koji se razlikuju i od modalnih i od punoznačnih glagola. Značajni su jer vežu predikativno upotrijebljen pridjev, što je od izravne važnosti za naše istraživanje.

Mišljenja lingvisti o kopulativnim glagolima su veoma podijeljena. Eisenberg (1989:94), recimo, smatra da u kopulativne glagole osim glagola *sein/biti* spadaju bez sumnje još i *werden/postati* i *bleiben/ostati*. Bußman, međutim, smatra da ovi glagoli imaju nejasno vlastito značenje, te tu svrstava glagole: *sein/biti*, *werden/postati*, *bleiben/ostati*, *erscheinen/pojaviti se* i *heißen/zvati se* (Bußman 1983:277).

Neki lingvisti pojam kopulativnih glagola shvataju veoma široko. Tako Erben (1978:82) (u svom radu “Kopula-verben und verdeckte (kopulalose) Ist-prädikationen”) obuhvata jako širok dijapazon glagola koje smatra kopulativnim. Tu, po njemu, spadaju, pored glagola *sein*, *werden*, *bleiben*, *erscheinen*, *heißen* i glagoli poput *schmecken*, *sich verhalten*, *sich benehmen*, *seich zeigen*, *scheinen*, *aussehen* i mnogi drugi. Ovakva klasifikacija se smatra širim shvatanjem kopulativnih glagola i nije naišla na značajniji odjek u lingvistici.

I u pogledu sintaksičkog određenja kopulativnih glagola među lingvistima vlada nejedinstveno mišljenje. Na jednoj strani su lingvisti i gramatike koji smatraju da kopulativni glagol zajedno sa predikativnim imenom tvori predikat, te kopulativnu konstrukciju dijele u subjekat i predikat (npr. Duden, 1998:685; Weinrich 1993:115). Otuda i naziv predikativ za elemenat koji se javlja uz taj glagol. Time glagol i predikativ zajedno vrše istu sintaksičku funkciju kao i punoznačni glagol u nekoj drugoj rečenici (usp. *Ona je pametna* naspram *Ona spava*). Značajan nedostatak takvog posmatranja je činjenica da se onda ne vide nikakvi odnosi rekcije između glagola i predikativa.

Gramatike koje se zasnivaju isključivo na principu gramatike zavisnosti favoriziraju malo drugačiju strukturu (Erben 1980: 264; Eisenberg, 1989:94; Engel 1996a:196). Oni smatraju da je glagol strukturni centar rečenice, te je i kopulativni glagol centar rečenice, a predikativ predstavlja dopunu glagolu kao i kod svih drugih glagola¹⁰⁰. Elementi koji se pojave uz predikativ smatraju se dopunama predikativa, a ne dopunama glagola. I mi u ovom istraživanju posmatramo kopulativne glagole kao i sve ostale glagole, koji imaju svoju valentnost i koji, između ostalog, mogu vezati za sebe i predikativno upotrijebljen pridjev. Sve dopune koje se pojave uz predikativno upotrijebljen pridjev smatramo dopunama pridjeva, a ne dopunama cijelog predikata.

¹⁰⁰ U prilog shvatanju da kopulativne glagole treba posmatrati kao i sve ostale punoznačne glagole govore i činjenice (usp. Tarvainen, 1981:58) da kopulativni glagoli imaju iste gramatičke funkcije (npr. modus, tempus) kao i svi ostali glagoli: *Er ist/war/wäre/ist gewesen... fleißig*. Osim toga, predikativ se može anaforizirati (što kod participa recimo nije moguće): *Mein Bruder ist faul. – Mein Bruder ist so*. Ali ne i: *Mein Bruder ist gekommen. – *Mein Bruder ist so*.

Značaj kopulativnih glagola za naše istraživanje ogleda se u njihovom pojavljivanju sa kopulativnim partikulama, o čemu će biti riječi u narednom poglavlju.

4.2.2 Kopulativne partikule

Kopulativne partikule (Kopulapartikeln) su riječi koje se u rečenici javljaju samo i isključivo sa kopulativnim glagolom, dakle u funkciji su adjektivne dopune. One ne mogu biti upotrijebljene atributivno uz imenicu, što ih izdvaja od ostalih pridjeva (usp. Engel, 1996a:767). I drugi njemački lingvisti ističu ovu grupu riječi kao poseban slučaj u definiranju vrsta riječi. Ta grupa se obično naziva “pridjevi koji se mogu upotrijebiti samo predikativno (“nur prädiaktiv verwendbare Adjektive” – usp. Duden, 1998:264). Engel je prvi uočio značaj ove grupe riječi i nazvao ih “kopulativne partikule”. S obzirom na važnost ovih riječi naročito u nastavi stranih jezika, smatramo da je izdvajanje ovih riječi u zasebnu potklasu izuzetno značajno i da im treba posvetiti posebnu pažnju.

Kopulativne partikule se vežu, dakle, isključivo sa kopulativnim glagolima kao što su *sein*, *werden*, *bleiben* i još neki (npr. *gehen*, *finden*, *scheinen*, *tun*)¹⁰¹. Ovi glagoli nastupaju, prema mišljenju tradicionalne gramatike, kao vezni elementi (lat. copula) između subjekta i predikativnog elementa, te je to bio razlog da se kopulativne partikule tradicionalno svrstaju u pridjeve. Ovakva klasifikacija je od početka stvarala poteškoće u razgraničenju vrsta riječi, posebno pridjeva, te se izdvajanje kopulativnih partikula čini u potpunosti opravdanim.

Razlog zbog kojeg tradicionalna gramatika svrstava kopulativne partikule u pridjeve je u činjenici da ove riječi zaista imaju dosta zajedničkog sa pridjevima. Prije svega, tu mislimo na određene mogućnosti tvorbe fraze. Ali pošto ove riječi nikada ne mogu biti upotrijebljene atributivno, ne mogu biti pridjevi u smislu Englove definicije. U suštini je svakako upitno da li se elementi kao *ehemalig* (upotrebljiv samo atributivno) i *quitt* (upotrebljiv samo predikativno) mogu svrstati u jednu klasu, jer ovi elementi pokazuju znatno više razlika nego zajedničkih osobina (usp. Engel, 1994:77). Kopulativne partikule ne spadaju u pridjeve.

Posebnu pometnju u dosadašnjim gramatikama stvara pojam “Adjektivadverb”¹⁰² (pridjev-prilog), pod kojim se podrazumijevaju pridjevi koji se ne upotrebljavaju samo atributivno nego i adverbijalno. Ovaj totalno suvišan pojam nastao je zbog nedostatka tačne definicije vrsta riječi. Prema Englovoj definiciji, *lieb*, *barfüßig*, *täglich* su pridjevi i ništa više, jer ispunjavaju kriterije postavljene za pridjev. To što se oni mogu primjeniti i kao

¹⁰¹ Opširan rad o kopulativnim glagolima napisao je J. Erben (1978): “Über “Kopula”-verben und “verdeckte” (kopulose) Ist-Prädiaktion”. On tu zastupa šire shvatanje kopulativnih glagola i detaljno analizira razne mogućnosti predikacije sa ovim glagolima.

¹⁰² Usp. pogl. 3.1.2.

prilozi, samo je njihova dodatna oznaka, ali ne čini od njih automatski priloge, jer su prilozi definirani kao partikule, dakle nepromjenjive riječi.

Odlika kopulativnih partikula je, dakle, da se u rečenici pojavljuju samo uz kopulativni glagol, da ne mogu biti upotrijebljeni atributivno i da se ne mogu flektirati. Neke kopulativne partikule tvore fraze i mogu imati satelite, slično kao i pridjevi. Svi njihovi sateliti su dopune:

*völlig **quitt** – sasvim **kvit***¹⁰³

***schuld** daran – kriv za to*

*es tat ihm ziemlich **leid** – bilo mu je **žao***

Ova podudarnost pridjeva i kopulativnih partikula je, smatra Engel, jedini argument za to da se kopulativne partikule svrstaju u istu klasu sa pridjevima – ali nedovoljno ubjedljiv.

Još neke kopulativne partikule mogu formirati fraze, npr.

*jmdn. jmdm. **abspenstig** (machen) – odvrćati/otuđiti koga od koga*

*etwas **leid** (sein) – biti **žao***

***schuld** an etwas (sein) – biti kriv za što*

Duden ove izraze smatra pridjevima, te su oni tako i označeni u rječnicima. To je vjerovatno pogodnije zbog još uvijek nejasne pozicije naziva kopulativna partikula i neriješenog terminološkog definiranja, naročito u tradicionalnoj gramatici.

Kopulativne partikule nisu iste u dva poređena jezika. Vrlo rijetko se njihova značenja poklapaju. Neke kopulativne partikule iz njemačkog jezika ekvivalentne su pridjevu u bosanskom jeziku i mogu biti upotrijebljene i atributivno, npr:

*barfuß – bosonog: bosonoga djevojka (*das barfuße Mädchen)*

*entzwei – polomljen: polomljena čaša (*das entzweie Glas)*

*bar (einer Sache) – lišen (čega) (*das der Unterstützung bare Mädchen)*

Istovjetnost postoji u sljedećim primjerima:

*egal/gleich-svejedno: Das ist mir **egal/gleich**. – To mi je **svejedno**.*

*leid – žao: Es tut mir **leid**. - **Žao** mi je.*

*quitt – kvit: Wir sind **quitt**. – Mi smo **kvit**.*

Kako smo već rekli, neke kopulativne partikule mogu praviti fraze, tj. vezati određenu dopunu, kao npr:

*an etw. **schuld** sein – biti kriv za nešto*

*jdm. **egal** sein – biti kome **svejedno**.*

Partikula *schuld* u njemačkom jeziku može biti upotrijebljena samo predikativno, nikako i atributivno. U bosanskom jeziku je ipak moguća atributivna konstrukcija (npr. *ta za njegovu nesreću kriva djevojka...*), što u nastavi stranih jezika treba posebno naglasiti. Kod pridjeva *kriv za nešto* postoji još jedna opasnost u njegovoj realizaciji na njemačkom jeziku. Naime,

¹⁰³ U bosanskom jeziku germanizam *kvit* pripada razgovornom stilu.

predikativno upotrijebljen *kriv* može se realizirati i sa *schuld* i sa *schuldig*. Nasuprot tome, atributivno upotrijebljen *kriv* mora se realizirati pridjevom *schuldig* (što se ne smije poistovijetiti sa pridjevom *jdm. etw. schuldig sein – biti kome što dužan*)

On je **kriv** za to. – *Er est daran schuld./Er ist dessen/daran schuldig.*
 ali: mladić **kriv** za krađu – *der des Diebstahls schuldige Junge*

U predikativnoj upotrebi u korpusu najčešće nalazimo kopulativnu partikulu *schuld*:

“Ne bi rekla da je za to *kriv* njezni odnos prema Faruku nego njegova priroda.” (Karahasan I, 15)

“*Daran* scheint nicht ihre Beziehung zu Faruk *schuld* zu sein, sondern seine Natur.” (S. 14)

“...kao da je lično Bell *kriv* za kukce i ostala prokletstva roditeljske joj kuće.” (Karahasan I, 183)

“...als wäre Bell persönlich *schuld an den Insekten und dem Fluch über ihrem Elternhaus.*” (252)

“...kao da je sam *kriv* za svoj udes...” (Veličković, s.56)

“...dass er *an seinem Schicksal* selbst *schuld* sei...” (S.67)

U bosanskom jeziku ovaj pridjev se koristi i sa dopunom u dativu:

“I tome nije *krivo* kolo, nego vi.” (Karahasan I, 53)

“*Daran ist nicht der Kolo schuld*, sondern ihr.” (s. 70)

Posebnu pažnju u našem jeziku treba posvetiti riječi *krivo* u izrazu:

krivo mi je – *es ist mir nicht recht*

Smatramo da je riječ o kopulativnoj partikuli jer se u jeziku pojavljuje uvijek uz glagol *biti*. U Rečniku MS/MH (knjiga III, str. 63) zabilježeno je da se *krivo* može upotrijebiti u sljedećim izrazima:

biti, padati kome krivo

činiti kome krivo,

imati (nemati) krivo (razg.).

Prema našem jezičkom osjećaju teško je napraviti i rečenice sa ovim glagolima (*?To mi je krivo palo. ?Činiš mi krivo.*). Stoga smatramo da ova partikula zavređuje posebnu pažnju naših lingvista u određenju njenog statusa. Mi je u ovom radu svrstavamo u kopulativne partikule i posvećujemo joj posebnu pažnju zbog njenog značaja u nastavi stranih jezika. U primjerima *Djevojka kriva za sve*, ili *Ona je kriva za to* riječ *kriv* ima drugo značenje: *biti kriv za što – einer Sache schuldig sein*.

Kontrastivno je bitno ukazati na prijevodne mogućnosti ovog bosanskog izraza *biti kome krivo – jdm. nicht recht/unrecht sein/jmd. leid tun* koji se realizira na njemačkom jeziku na sljedeće načine:

“Bilo mi je krivo što je tako odgovorio...” (Karahasan II, 197)

“Es tat mir leid, dass er mir so geantwortet hatte...” (246)

“I Davoru je bilo krivo.” (Veličković, s.56)
“Und Davor tat es leid.” (S.68)

“Mislim da *ni tati ni Davoru nije bilo krivo*.” (Veličković, 85)
“Ich glaube, das war weder Papa noch Davor unrecht.” (103)

Slično je i sa izrazom (*ne*) *biti kome pravo – jdm. (nicht) recht sein*. U ovom značenju se *pravo* može pojaviti i u drugim mogućnostima primjene, te ga ne svrstavamo u kopulativne partikule:

imaš pravo
veliš pravo
govoriš, misliš, radiš pravo
pravo mu bilo (usp. Rečnik MS/MH, knjiga IV, str. 843)

U korpusu je ipak najčešći izraz «*pravo mi/mu je*», tj. “*nije mi pravo*”:

“Pokazao je da *mu nije pravo* zbog učenikove šutnje...” (Karahasan I, 162)
“Das Schweigen seines Schülers war *ihm offensichtlich nicht recht*...” (Karahasan I, 222)

Pridjev *recht* ima i druga značenja, ali se tada upotrebljava bez dopune (usp. Duden, DUW:1223):

1. desni: *die rechte Hand – desna ruka*
2. pravi (90 stepeni): *der rechte Winkel - pravi ugao*
3. pravi: *eine rechte Sorge – prava briga*
4. prilično, vrlo: *Er ist recht gelehrt. – On je vrlo učen.*

Vrlo često je korištenje kopulativnih partikula znak približavanja višem književnom stilu. Takve partikule se u govornom jeziku rijetko ili nikako ne koriste:

bei etw. zugegen sein – prisustvovati čemu, biti prisutan

Partikula *zugegen* veže prepozitivnu dopunu. U bosanskom jeziku se može koristiti pridjev *prisutan* (= *anwesend*) ili pak glagol:

“...i zna ono čemu nije prisustvovao...” (Karahasan I, 224)
“...und wusste auch die Dinge, *bei denen er nicht zugegen* war...(310)

Višem stilu pripadaju i kopulativne partikule sa genitivom¹⁰⁴:

einer Sache habhaft werden – dokopati se čega
einer Sache/Person gewahr werden – primijetiti što/koga

Opisno se prevodi i partikula *feind*:

jdm. feind sein – biti prema kome neprijateljski raspoložen

Broj kopulativnih partikula u njemačkom jeziku je, prema navodima iz korpusa, veći nego što to na prvi pogled izgleda, o čemu svjedoče i sljedeći primjeri:

¹⁰⁴ Detaljnije su kopulativne partikule opisane u okviru pojedinih dopuna u nastavku rada. Ovdje je više pažnje posvećeno eventualnim kopulativnim partikulama u bosanskom jeziku koje još nisu obrađene kao specifična grupa riječi.

- “...seit sie *beisammen* sind...” - (Karahasan I, 58)
 “Seit der Vater *fort* war...” (Karahasan I, 72)
 “...dass der Sommer *vorüber* ist.” (Karahasan I, 114)

Smatramo i da u bosanskom jeziku možemo izdvojiti riječ *žao/leid* kao kopolativnu partikulu u izrazu:

Žao mi je. – Es tut mir leid.

O pripadnosti riječi *žao* bilo kojoj vrsti riječi nije napisano mnogo. U Rečniku MS/MH (knjiga II, str. 15) navodi se da je *žao* prilog koji ima i oblik komparativa *žalije*¹⁰⁵. Katičić (1986:119) tvrdi samo da u predikatu *žao je* dolaze dativ i genitiv kao objekti, te se time dakle *žao* smatra dijelom predikata:

Žao mi je brata.
Učitelju je bilo žao djece.

Zabilježene su još neke mogućnosti upotrebe ove riječi, mada možda više ne toliko prisutne u savremenom bosanskom jeziku:

vratiti žao za sramotu
doći nekom žao (Rečnik MS/MH, knjiga II, str. 15)

Ova fraza za sebe veže prepozitivnu dopunu u njemačkom jeziku (ili samo subjekat, kada je korelat ES izbačen), a u bosanskom jeziku genitiv. Dativ je u oba jezika već prisutan kao obligatorna dopuna. To je jasno vidljivo na primjerima iz korpusa¹⁰⁶:

“Iz dna duše *mi je žao* *Tevaba...*” (Karahasan II, 248)
 “Vom Herzen *leid tut es mir um* *Tevab...*” (328)

“Baš *mi je žao* što ti ih ja donesoh...” (Karahasan II, 28)
 “*Es tut mir über alles leid...*” (9)

“Da li je *direktoru žao* *zastava?*” (Veličković, 68)
 “*Tut es dem Direktor leid um die Fahnen?*” (82)

“Moram priznati da mi je u ovom trenutku *bilo žao* *usamljene trudnice.*” (Veličković, s. 30)
 “Ich gebe zu, in dem Moment *tat mir die einsame Schwangere leid.*” (S.35)

Isto važi i za partikulu *svejedno/egal*. I u bosanskom jeziku i u njemačkom riječ je o kopolativnoj partikuli. Potvrdu za bosanski jezik nalazimo u Rečniku MS/MH (knjiga V, str. 667) gdje se navodi da se ova riječ zaista upotrebljava samo sa glagolom *biti*:

«*Govorila ja ili ne govorila, tebi je svedno.*»

¹⁰⁵ Primjer koji se tu navodi za oblik komparativa je: «*Ništa mi nije žalije nego što mi uzeše šećer.*» Međutim, čak i ako je komparativ dozvoljen, i dalje se takva riječ koristi sa glagolom *biti*, te može biti svrstana u kopolativne partikule.

¹⁰⁶ U svim primjerima u korpusu na bosanskom jeziku *žao* se pojavljuje isključivo u izrazu «*žao mi je*».

«*Svedno mi je, ja ću stati prama gromu, pram oluji.*»

To se potvrdilo i u korpusu:

“...kako vojnici postaju ravnodušni prema ribljim smrtima i zašto *im je svejedno* za ribe čak i kad su stari...” (Jergović, 96)

“...wie Soldaten gleichgültig werden gegenüber dem Tod von ischen und warum *ihnen die Fische ganz egal sind*, selbst wenn sie alt sind...” (93)

“...i *svejedno mu je* koliko je hladno...” (Jergović, 109)

“...und *es ihm völlig egal ist*, wie kalt es ist...” (105)

Izdvajanje kopalativnih partikula kao zasebne vrste riječi izuzetno je važno, posebno za nastavu stranih jezika. Naime, vidimo da ne postoji potpuna podudarnost u jezicima u pogledu pripadnosti ovih riječi određenoj vrsti riječi (ono što je kopalativna partikula u njemačkom jeziku ne mora biti i kopalativna partikula u bosanskom jeziku), a to je onda često zamka u koju se može pasti zbog utjecaja maternjeg jezika, te se na taj način prave gramatički neispravne rečenice. Stoga riječima koje se mogu upotrijebiti samo predikativno treba posvetiti posebnu pažnju u kontrastivnim analizama.

4.3 Adverbijalna upotreba

Adverbijalna upotreba stvara najviše poteškoća u klasifikaciji pridjeva. Kako smo već rekli, u njemačkom jeziku je u ovakvim slučajevima riječ o pridjevima u adverbijalnoj upotrebi, dok je u bosanskom jeziku riječ o priložima. U gramatikama se ovako upotrijebljene riječi uvijek svrstavaju u priloge (usp. Barić et al. 1997: 274).

Prilog obično ima oblik pridjeva srednjeg roda, npr.

břízo dijete – On *brzo* radi.

lijépo dijete – *Lijepo* je to uradio.

ali je akcenat u mnogim slučajevima drugačiji.

Naime, prilozi koji su nastali od pridjeva imaju naglasak kao neodređeni oblik odnosnih pridjeva srednjeg roda, npr. *nâglo*, *mírno*, *bezâzleno*, *predalêko* itd. (usp. Barić et. al. 1997:277). Priložima i njihovim akcentima opsežno se bavi Riđanović (2003:82). Pored gore navedenog pravila, Riđanović kaže još i da svi prilozi sa tri ili više slogova imaju istu akcenatsku strukturu kao i odgovarajući pridjevi srednjeg roda, npr. *debèlo*, *vâselo*, *pâmetno* itd. Ako pridjev nema neodređeni vid, prilog se dobija tako što se u obliku za srednji rod određenog vida pridjeva skрати završni vokal, npr. *âministrativnô tijelo* – *Problem je riješen âministrativno*, osim ako se pridjev završava na –*Cki*, kada muški rod pridjeva postaje prilogom: *Svôjski se potrudio oko nas*. Veliki dio preostalih pridjeva postaje prilogom samo promjenom uzlaznog akcenta u silazne: *Têško je to podnio*. *Múdro je to uradila* (usp. Riđanović, 2003:82).

Kako smo vidjeli, ove tri sintaksičke upotrebe pridjeva uglavnom su zastupljene u njemačkim gramatikama. U našim gramatikama ovakve podjele

(na atributivnu, predikativnu i čak i adverbijalnu upotrebu) nema, mada bi ona imala smisla i u našem jeziku. U stvari, niti jedna gramatika ni ne spominje sintaksičke upotrebe pridjeva.¹⁰⁷ Podrazumijeva se da se pridjev upotrebljava atributivno, a predikativna upotreba naziva se **predikatni proširak** (usp. Barić et al. 1997:570; Katičić, 1986:37). On se javlja kada je pridjev upotrijebljen iza kopulativnih glagola kakvi su *biti*, *ostati* itd. Adverbijalna upotreba se ni ne spominje, jer se u adverbijalnoj upotrebi u stvari koristi prilog, koji se u bosanskom jeziku često razlikuje po naglasku od pridjeva, te se smatra zasebnom vrstom riječi. Ovakva sintaksička podjela jeste tradicionalna, ali rješava funkciju kopulativnih partikula koje se na taj način svrstavaju u predikatni proširak i ne traže dalje objašnjenje. No, s druge strane, ovakva podjela nikako ne ide u prilog definiranju pridjeva kao vrste riječi, jer ostaje nejasno šta od svih ovih upotreba zaista spada u pridjeve a šta ne.

¹⁰⁷ Izuzetak je i ovdje Pranjković (1993:50), koji jasno kaže da je “za pridjev karakteristično da nastupa u funkciji atributa (npr. *dobar čovjek*) ili u funkciji predikativa (*Čovjek je dobar*, *Mislím da je dobar* i sl.)”. Osim toga, na istom mjestu, Pranjković dovodi u sumnju činjenicu da se pridjevi pridjeva, priloga i glagola smatraju priložima, i smatra da je riječ o pridjevima u primjerima *relativno razvijen*, *daleko tamo*, *tího pjevati*.

5. VALENTNOST PRIDJEVA I PRIDJEVSKE DOPUNE

Svi predstavnici gramatike zavisnosti slažu se da, osim glagola, i pridjevi i imenice mogu vezati određene dopune za sebe. Sve je više autora koji tvrde da i ostale vrste riječi imaju svoju valentnost. Tako Engel (1994:102) smatra da su sateliti pridjeva i imenica većinom fakultativni, dok su svi sateliti prepozicija obavezni¹⁰⁸.

U rečenici su i pridjevi i imenice, sa dopunama ili bez njih, uvijek podređeni glagolu, a nikad obrnuto. Gramatika zavisnosti se zasniva na činjenici da glagol tvori strukturni centar rečenice i da on određuje svoje satelite koji se mogu pojaviti u njegovom okruženju. Glagol, dakle, bira određeni pridjev u rečenici, a onda taj pridjev otvara mjesta svojim satelitima, koji se onda smatraju pridjevskim dopunama. Stoga se glagol smatra primarnim, a pridjevi *sekundarnim nosiocem valentnosti* (usp. Helbig/Buscha, 1988:619). Duden (1998:267) naziva dopune pridjeva *dopunama drugog stepena* (Ergänzungen 2. Grades), za razliku od dopuna glagola, koje predstavljaju dopune prvog stepena.

Problematičnim se može smatrati predikativno upotrijebljen pridjev. Pod utjecajem tradicionalne gramatike, predikativno upotrijebljen pridjev se dugo vremena smatrao dijelom predikata. U gramatikama se on još uvijek i naziva *imenski dio predikata*. U teoriji valentnosti mišljenja su različita. Tesnière nije smatrao pridjev glagolskom dopunom, nego dijelom predikata, te se pridjev kod njega u tom smislu i analizira. Većina lingvista priznaje pridjevu status nosioca valentnosti. No i tu postoje razilaženja i to u pogledu statusa kopulativnog glagola. Na jednoj strani se smatra da kopulativni glagol nije nosilac valentnosti, nego je to pridjev u predikativnoj upotrebi, te samim tim pridjev obavezno otvara mjesto subjektu, a onda i eventualnim drugim dopunama. Takvo mišljenje, po uzoru na Helbiga, zastupaju i Sommerfeldt/Schreiber (1983). Tako je kod njih pridjev *stolz* dvovalentan, jer veže subjekat i prepozitivnu dopunu (*Sie ist auf ihren Sohn stolz.*). Sommerfeldt/Schreiber generalno pretpostavljaju da pridjevi moraju imati barem jedno prazno mjesto, koje je, dakle, rezervisano za subjekat, jer su pridjevi u stvari logički predikati za odgovarajuće nosioce osobine. Pored velikog broja jednovalentnih pridjeva postoje i drugi, sa više praznih mjesta, koji označavaju određene odnose među datim veličinama¹⁰⁹.

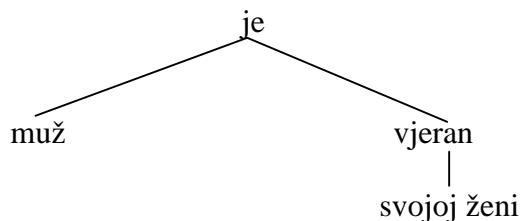
¹⁰⁸ Između glagola, imenica i pridjeva na jednoj strani i prepozicija na drugoj strani (koje uvijek traže dopunu) očigledna je semantička razlika. Prepozicije većinom nemaju vanjezički referent, nego predstavljaju samo gramatičke riječi koje se u različitim jezicima različito realiziraju. Stoga Tarvainen (1981:10) predlaže da se kod prepozicija govori o *gramatičkoj valentnosti*.

¹⁰⁹ "Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Adjektive" (Sommerfeldt/Schreiber, 1983) predstavlja važan doprinos opisivanju valentnosti pridjeva i može se uspješno iskoristiti u nastavi stranih jezika. Osim toga, u ovom leksikonu se autori po prvi puta intenzivno bave valentnošću pridjeva, razrađuju i pridjevsku polisemiju i homonimiju i uključuju kako sintaksički tako i semantički nivo u opis pridjeva. Nedostatak ovog pristupa je u činjenici da su pridjevi opisani sa malim brojem dopuna, tačnije obrađuju se samo objekti, dok se ostale pridjevske dopune ne spominju.

Na drugoj strani su lingvisti (usp. Engel, 1996a:767; Tarvainen, 1981:74) koji smatraju da pridjev ne otvara mjesto subjektu. Kopulativni glagoli (*sein, werden...*) imaju svoju valentnost kao i svi drugi glagoli i otvaraju mjesto subjektu i nekoj drugoj dopuni, npr. predikativnoj dopuni (kod Engela “Adjektivalegänzung”). Potom predikativna dopuna (u ovom slučaju pridjev) otvara mjesto svojim dopunama, tako da se subjekat isključuje iz dopuna pridjeva. S obzirom da smatramo da kopulativni glagoli otvaraju mjesto subjektu i predikativnoj dopuni i vežu za sebe određene satelite u rečenici, to ćemo u ovom radu zastupati stav da subjekatska dopuna nije dopuna predikativno upotrijebljenog pridjeva, nego glagola u datoj rečenici.

Neki autori (von Polenz, 1988:107) smatraju da pridjev koji je upotrijebljen u kombinaciji sa kopulativnim glagolom nisu, kako to navode gramatike “Artergänzung”, niti “Gleichsetzungsglied”, nego predstavljaju predikatski izraz, tj. samo modifikaciju predikatskog pojma. Von Polenz ovakav spoj naziva “Adjektivprädikat”. Takvo stajalište je blisko i bosanskoj lingvistici. Ovakav način posmatranja samo potkrepljuje kategoriju “predikativno” upotrijebljenog pridjeva. Time se naznačava da se u predikaciji koristi pridjev, a ne glagol, koji opet nosi tu predciraću funkciju. Ovdje, međutim, dolazi do razilaženja u posmatranju valentnosti pridjeva: ako se ovako upotrijebljen pridjev posmatra kao predikatski izraz, onda je logično (v. Polenz, 1988:108) da u promatranju valentnosti pridjeva svaki pridjev dobiva vrijednost jednovalentnosti, jer se subjekat posmatra kao njegova (većinom jedina) dopuna. U našem promatranju valentnosti pridjeva zastupljeno je stanovište da subjekat u takvim spojevima zaista jeste dopuna predikatskog izraza, ali da ne predstavlja direktnu dopunu pridjeva, nego da zavisi od upotrijebljenog glagola. Pridjevskim dopunama smatramo samo one satelite koji direktno zavise od pridjeva, bez obzira da li je on upotrijebljen atributivno ili predikativno, mada će očigledno broj dopuna u atributivnoj upotrebi biti obično manji nego u predikativnoj.

Pod valentnošću pridjeva podrazumijevamo sposobnost pridjeva da za sebe veže određene aktante, pri čemu je pridjev sintaksički regens datog aktanta (bez obzira što na istom mjestu pridjev može biti istovremeno i sintaksički dependens neke druge riječi (npr. glagola ili imenice). Valentnost pridjeva možemo predstaviti i dijagramom na kome se vidi da subjekat nije satelit pridjeva nego kopulativnog glagola:

Iz dijagrama je vidljivo da kopulativni glagol *je/ist* veže za sebe satelite *muž/der Mann* i *vjeran/treu*, dok drugi odnos zavisnosti postoji između *vjeran/treu* i *svojoj ženi/seiner Frau*. U suprotnom, ako bi se i subjekt

posmatrao kao satelit pridjeva *vjeran*, taj isti subjekt bi imao dva upravna elementa, tj. zavisio bi i od kopulativnog glagola i od pridjeva.

Da subjekat nije dopuna pridjeva posvjedočit će i primjer u kojem je cijela pridjevska fraza upotrijebljena atributivno:

Taj svojoj ženi vjerni muž ide kući.

Dieser seiner Frau treue Mann geht nach Hause.

U ovim primjerima je očigledno da je subjekat, kao i direktivna dopuna *kući*, dopuna glagola *ići*. Isto tako je očigledno da taj isti subjekat ne može sada biti i dopuna atributivno upotrijebljenog pridjeva *vjeran*. S druge strane, dopuna *svojoj ženi* je dopuna pridjeva bez ikakve dileme.

Nejedinstvo postoji i u terminološkom određenju pridjevske dopune. Naime, tradicionalna gramatika, koja smatra predikativno upotrijebljen pridjev dijelom glagolskog kompleksa (Npr. *On je ljut; je ljut* = predikat) smatra da su pridjevske dopune u tom slučaju objekti, jednako kao i kod glagola. Tako se rečenica *On je ljut na mene* analizira na sljedeći način:

je ljut = predikat

na mene = prepozicionalni objekat.

Međutim, novije gramatike se razlikuju i u određenju ove dopune. Tako Engel (1994:103) smatra da su sve pridjevske dopune u stvari atributi uz pridjev, jer su, po njegovoj definiciji “atributi satelititi (dopune i dodaci) riječi koje nisu glagoli.” Stoga je, u cilju izbjegavanja ovakvih nesuglasica, najsvrsishodnija podjela na dopune i dodatke, koja je sve zastupljenija u modernim gramatikama i koja time još više opravdava potenciranje gramatike zavisnosti u opisu pojedinih jezika.

5.1 Valentnost pridjeva na sintaksičkom nivou

Sintaksička valentnost znači da nosilac valentnosti određuje broj i sintaksičku funkciju svojih aktanata, kao i njihov morfološki oblik. Iz te sintaksičke valentnosti proizlazi klasifikacija na kvantitativno i kvalitativno određenje aktanata pridjeva (usp. Lee, 1994:29). Prema broju dopuna mogu se razlikovati tri osnovne klase pridjeva, i to:

- a) pridjevi bez dopune, tj. avalentni pridjevi¹¹⁰ (*schön/lijep, fleißig/marljiv*)
- b) pridjevi sa jednom dopunom, tj. monovalentni pridjevi (*jdm. treu sein/biti kome vjeran*)
- c) pridjevi sa dvije dopune, tj. divalentni pridjevi (*jdm. für etw. dankbar sein/biti kome zahvalan za nešto*) (usp. Duden, 1998:267).

¹¹⁰ Lingvisti, koji i subjekat posmatraju kao dopunu pridjeva, imaju uvijek po jednu dopunu više. Tako Starke (1973:140) smatra da nultu valentnost imaju pridjevi u rečenicama: *Es ist neblig/Maglovito je*. Jednovalentni su pridjevi poput: *Mir ist schwindlig/Meni je loše*. Dvovalentni: *Die Religion ist mit dem Marxismus-Leninismus unvereinbar./ Religija je nespojiva sa marksizmom-lenjinizmom*. I trovalentni: *Ich bin dem Freund für das Geschenk dankbar/Zahvalna sam drugu na poklonu*.

Tarvainen (1981:74) smatra da postoje i trovalentni pridjevi, mada su rijetki. On, naime, posmatra i refleksivnu zamjenicu kao treći aktant pa navodi primjer:

(*sich*) (*mit dem Vertragspartner*) (*über die Bestimmungen*) *einig*
(saglasan sa ugovornim partnerom o odredbama/oko odredbi).

Po svojoj vrsti pridjevske dopune su slične glagolskim. Njihov broj i vrsta razlikuju se od autora do autora. Tako Sommerfeldt/Schreiber (1983:28) smatraju da pridjev može imati sljedeće dopune:

- a) genitiv: *Er ist aller Sorgen ledig.* (*On je slobodan od/riješen svih briga*).
- b) dativ: *Das Geschenk ist mir lieb.* (*Taj poklon mi je drag.*)
- c) akuzativ: *Das Zimmer ist 2 m groß.* (*Soba je velika 2 m.*)
- d) prepozicionalna grupa: *Er ist böse auf mich.* (*On je ljut na mene*)
- e) pridjev: *Der Kuchen ist schlecht geraten.* (*Kolač je loše uspio.*)
- f) infinitivna grupa/zavisna rečenica: *Er ist würdig, ausgezeichnet zu werden.* (*On je dostojan da bude odlikovan.*)

Tarvainen (1981:75) pravi prvo podjelu na objekatske i adverbijalne dopune pridjeva, koje i naziva “pridjevskim objektima” (Adjektivsobjekte) i “pridjevskim adverbijalima” (Adjektivsverbale). Oblik pridjevskog objekta određuje sam pridjev, dok oblik pridjevskog adverbijala određuje imenica u samoj dopuni. Anafora pridjevskog objekta je pronominalni adverb ili zamjenica, a pridjevskog adverbijala – prilog. Primjer za pridjevski objekat: **der Ruhe** *bedürftig*, a za pridjevski adverbijal: **in München** *ansässig*.

Dalje Tarvainen razlikuje sljedeće pridjevske objekte:

- a) objekat u dativu: *Ich bin diesem Mann fremd.* (*Stran sam ovom muškarcu/Taj muškarac me ne poznaje.*)
- b) objekat u genitivu: *Er ist des Diebstahls schuldig.* (*Kriv je za krađu.*)
- c) objekat u akuzativu: *Ich bin alle Sorgen los.* (*Slobodan sam od/Riješen sam svih briga.*)
- d) prepozicionalni objekat: *Er ist an dem Mädchen interessiert.* (*Zainteresovan je za tu djevojku.*)
- e) infinitivni objekat: *Er ist fähig, sich so zu verhalten.* (*On je sposoban da se tako ponaša.*)
- f) objekat u obliku zavisne rečenice: *Er ist würdig, dass er ausgezeichnet wird.* (*Dostojan je da bude odlikovan.*)

Daleko veći broj pridjevskih dopuna nalazimo kod Engela (1996a:592). On razlikuje 14 pridjevskih dopuna. O njegovoj klasifikaciji bit će više riječi kasnije (usp. pogl. 5.1.5 o.r.).

Pridjevi se u rečenici često pojavljuju kao leksičke varijante glagola. Razlike u dva jezika u tom smislu su vrlo česte i bit će uočene u ovom radu. Tako je na njemačkom jeziku moguće reći *Der Hund beißt.* = *Der Hund ist bissig.* ali na bosanskom je moguće samo *Pas ujeda.*¹¹¹

¹¹¹ Ovakav prezent, koji subjektu ili objektu pripisuju određenu osobinu, Ridanović naziva “adjektivalnim” prezentom (Ridanović, 2003:70).

Elementi koji dopunjavaju pridjev mogu da se grupišu, kao i kod glagola, u dopune i dodatke. Ako su uvjetovani valentnošću pridjeva i javljaju se samo uz određene pridjeve, onda govorimo o dopunama, a ako mogu da se jave uz sve pridjeve, ili uz cijelu klasu pridjeva (npr. uz sve kvalifikativne pridjeve) onda govorimo o dodacima. Tako, recimo, riječ *wahrscheinlich/ vjerovatno* može da se javi uz sve pridjeve:

eine wahrscheinlich schöne Frau - vjerovatno lijepa žena
wahrscheinlich gestrige Tageschau - vjerovatno jučerašnji dnevnik
wahrscheinlich heimischer Produkt - vjerovatno domaći proizvod
wahrscheinlich Münchener Zeitung - vjerovatno minhenske novine itd.

U tom slučaju govorimo o dodatku pridjevu.

Međutim, uzmemo li partikulu *zu/suviše*, vidimo da ona ne može doći uz sve pridjeve:

Das Kleid ist zu teuer. – Haljina je suviše skupa.
**Das Kleid ist zu teurer.* - *Haljina je suviše skuplja.
**Die Uhr ist zu golden.* – *Sat je suviše zlatan.

Stoga možemo zaključiti da je partikula *zu/suviše* dopuna (fakultativna) uz pridjev *teuer/skup* (usp. Mrazović/Vukadinović, 1990:276).

Tvorba pridjevskih fraza je raznovrsna. Postoji veliki broj pridjeva koji se smatraju izvedenicama od glagola, i u tim slučajevima je valentnost datog pridjeva uglavnom ista kao i valentnost glagola, ali umanjena za jedno mjesto – mjesto subjekta. Pridjevi uglavnom imaju istu valentnost kao i glagoli od kojih su izvedeni, naravno bez subjekta:

jmd. für etw. danken – zahvaliti kome za nešto
jdm. für etw. dankbar sein – biti kome zahvalan za nešto

Er wohnt in München. – On stanuje u Münchenu.
Er ist in München wohnhaft. – On je nastanjen u Münchenu.

Der Sohn ähnelt dem Vater. = *Der Sohn ist dem Vater ähnlich.*
Sin sličī ocu. = *Sin je sličan ocu.*

Ova podudarnost je ipak češća u njemačkom jeziku. U bosanskom se valentnost često mijenja kad se glagolska fraza prebacuje u pridjevsku frazu, npr:

ponositi se nekim – biti ponosan na nekoga
ličiti na koga – biti sličan kome

I imenice se svojom valentnošću često vežu za glagol od kojeg su izvedene. Postoje i imenice koje su izvedene od pridjeva. Kod takvih imenica se njihova valentnost obrazlaže istim satelitima kao i kod datog pridjeva, npr.

zu jdm ehrlich sein – Ehrlichkeit zu
biti iskren prema kome – iskrenost prema

U nekim slučajevima se dopune i razlikuju, što je često uzrokovano gramatičkim ustrojstvom datog jezika. Tako se u njemačkom jeziku iz imenicu ne može realizirati imenica u dativu:

Dank an jdn – zahvalnost nekome

Postoje i slučajevi kada je pridjevska fraza nastala od imeničke. U njemačkom jeziku valentnost po pravilu ostaje ista:

*Hunger nach Freiheit – hungrig nach Freiheit*¹¹²

U bosanskom jeziku podudarnost ne mora postojati:

glad za slobodom – gladan slobode

Ponekad je očigledno da je imenica izvedena od pridjeva (obično sa istom valentnošću), dok glagol sa istim značenjem uopće ne postoji:

Das Land ist arm/reich an Rohstoffen. – Zemlja je siromašna/bogata rudama.

Die Armut/Der Reichtum des Landes an Rohstoffen – siromaštvo/bogatstvo zemlje rudama.

Dakako da mnogi pridjevi (npr. *elterlich* od *Eltern* – *roditeljski* od *roditelji*) nemaju uopće vlastitu valentnost, tj. imaju nultu valentnost i spadaju u grupu aivalentnih pridjeva.

I pridjevi mogu biti osnova za tvorbu glagolskih fraza ili rečenica. U njemačkom jeziku se jasno vidi da je glagol nastao od pridjeva jer se ispred glagola stavlja prefiks *er-*, dok se u bosanskom jeziku može pretpostaviti da je polazišna osnova tvorbe i imenica (*bolest* i *umor*):

krank vor Heimweh – Er war vor Heimweh erkrankt.

(bolestan od nostalgije – Obolio je od nostalgije)

müde von der Wanderung – Die Wanderung hat ihn ermüdet.

umoran od hodanja – Hodanje ga je umorilo/zamorilo/smorilo.

5.1.1 Obligatorne i fakultativne dopune pridjeva

Sateliti imenica su gotovo uvijek fakultativni. Sateliti pridjeva su najčešće fakultativni, dakle njihove dopune se ne moraju realizirati. Rijetki su pridjevi koji traže obaveznu dopunu. Ovdje odmah treba naglasiti da se ova obligatornost odnosi na rečenice u neutralnom kontekstu, jer se vjerovatno svaki pridjev (kao i glagol) u određenom kontekstu može upotrijebiti i bez dopune, koja se nazire u širem okruženju.

Kao obligatorna pridjevska dopuna u njemačkom jeziku obično se navodi dopuna uz pridjev *ähnlich* (usp. Lee, 1994:27; Tarvainen, 1981:74). Pridjev

¹¹² Više o valentnosti imenica pisali su Teubert (1979 i 2003), Sommerfeldt/Schreiber (1977), Sandberg (1979). Tako Teubert (2003:820) tvrdi da su na jednoj strani gramatičari koji valentnost imenice posmatraju kao sekundarnu pojavu koja se po pravilu izvodi iz glagolske valentnosti (ili iz pridjevske valentnosti). S druge strane, lekiskografi su uglavnom skloni da imeničku valentnost posmatraju kao morfosintaksičku ili semantičku odliku valentnih imenica koja se, naravno, bilježi u rječnicima. Istina je, vjerovatno, negdje u sredini, jer većina izvedenih imenica (ali ne sve, barem u njemačkom jeziku – u bosanskom jeziku je ovaj problem još uvijek otvoren) ima istu valentnost kao i glagol ili pridjev od kojeg je imenica izvedena. Stavovi koji su postulirani u prvim istraživanjima o valentnosti imenice u novije vrijeme se mijenjaju, što se naročito odnosi na uvriježeni stav da su sateliti imenica uvijek fakultativni (što nije tačno!), ili da valentnost imenica nastaje nominaliziranjem glagola i pridjeva, što ne mora biti jedini način. Stoga se na ovom polju tek mogu očekivati novi rezultati, a od velikog bi značaja bila i kontrastivna analiza valentnosti imenica njemačkog i bosanskog jezika.

sličan/ähnlich veže dopunu u dativu bez koje sintagma *On mi je sličan/Er ist mir ähnlich* ne bi mogla postojati kao gramatički ispravna¹¹³.

Još neki pridjevi obavezno traže dopunu:

wohnhaft/nastanjen: *Er ist in Sarajevo wohnhaft. – Nastanjen je u Sarajevu.*

erpicht: *Dieser Mann ist erpicht auf schnelle Erfolge. – Ovaj muškarac je željan brzih uspjeha.*

gewohnt/naviknut: *Sie ist solche Situationen gewohnt. – Naviknuta je na takve situacije.*

ergeben/odan: “und *mir* war er offensichtlich so treu und *ergeben* wie nur irgend jemandem...” (Karahasan II, 328)
“...i *meni* je očigledno bio *odan* koliko je to moguće...” (Karahasan II, 248)

Neki pridjevi moraju realizirati dopunu u atributivnoj upotrebi, dok je u predikativnoj upotrebi moguće komunikativno izostaviti dopunu:

Dieses an allem schuldige Mädchen ist gekommen.

Djevojka kriva za sve je došla.

Nemoguće je reći na bosanskom jeziku *kriva djevojka, dok se u njemačkom jeziku može prihvatiti *der schuldige Verbrecher*. (U bosanskom jeziku se može upotrijebiti atributivno *kriv*, ali u drugom značenju: *kriva linija*). S druge strane, u komunikaciji se vrlo često kaže: *Ich bin schuldig! – Ja sam kriv!*

Podrazumijeva se uz pridjev *schuldig/kriv* i njegova dopuna *daran/za to*.

Mada se većina pridjeva može realizirati bez dopune u rečenici, valja naglasiti da vrlo često pridjev uz kojeg stoji i njegova dopuna ima izmijenjeno ili barem modificirano značenje u odnosu na pridjev bez dopune, te se u tom smislu i tu može govoriti o obaveznoj, a ne fakultativnoj dopuni. Tako pridjev *ledig* u njemačkom jeziku ima različita značenja zavisno od toga da li se upotrebljava sa dopunom ili bez nje:

Er ist ledig. – On je neoženjen.

Er ist aller Sorgen ledig. – On je oslobođen svih briga/On je slobodan od/riješeno svih briga.

Isto važi za bosanski pridjev *vrijedan*:

Taj dječak je vrijedan. – Dieser Junge ist fleißig.

Taj dječak je vrijedan svake pažnje. – Dieser Junge ist aller Achtung wert.

U ovakvim slučajevima možemo govoriti o pridjevskoj polisemiji, ili možda čak i homonimiji:

Er ist *mächtig*. – On je *moćan* (utjecajan).

Er ist *des Deutschen mächtig*. – On dobro vlada njemačkim jezikom.

Pridjev *stolz/ponosan* ima suženo značenje ako se upotrijebi sa dopunom:

¹¹³ Međutim, ta obligatornost važi samo za jedninu – sa subjektom u množini dopuna se može i izostaviti: *Sie sind (einander) ähnlich. – Oni su slični (jedan drugom)*.

Er ist sehr stolz. – *On je vrlo ponosan.* (generalni stav u životu, karakterna osobina)

Er ist stolz auf seinen Sohn. – *On je ponosan na svog sina.* (ponosan samo u odnosu na sina ili je ponos posljedica trenutnog događaja).

Ako se eliminiranjem dopune ne mijenja značenje pridjeva, riječ je o fakultativnoj dopuni:

Die Verkäuferin ist zu den Kunden liebenswürdig.

Die Verkäuferin ist liebenswürdig.

Ako pridjev ima dvije (ili više) različitih valentnosti i različita značenja, govorimo o više varijanti datog pridjeva.¹¹⁴ U ovom radu se varijantama smatraju i slučajevi gdje pridjevi imaju isto značenje ali ga realiziraju različitim dopunama. Neki pridjevi mogu izmjenjivati vrstu dopune ili samo prepoziciju u prepozitivnoj dopuni bez mijenjanja značenja, npr:

Alle waren **den Streit/des Streites** überdrüssig. – Svi su bili *umorni od svađe*.

Sie ist **ihm/auf ihn** böse. – *Ljuta je na njega*.

Der Schriftsteller ist **mir** bekannt. – Taj pisac *mi je poznat*.

Der Schriftsteller ist **im Ausland** nicht bekannt. – Taj pisac nije *poznat u inostranstvu*.

Drugi pridjevi sa izmjenom dopune (ili prepozicije) pokazuju i izmjenu u značenju:

Er ist **auf einem Auge** blind. – *Slijep je na jedno oko*.

Er ist **für/gegen die Reize der Frau** blind. – *Slijep je za/na draži žene*.

Najviše varijanti pokazuje pridjev *böse*:

Er ist böse. (karakterna osobina)

Er ist böse auf mich./Er ist mir böse. – *On je ljut na mene*. (stav prema nekome)

Er ist böse zu mir. – *On je zao/loš prema meni*. (način ponašanja)

Ponegdje postoje poteškoće i u određenju odgovarajuće dopune uz pridjev.

Tako za pridjev *ähnlich/sličan* u gramatici Helbig/Buscha (1988:320) nalazimo da ovaj pridjev veže objekat u dativu i prepozicionalni objekat:

Sein Bruder ist ihm im Charakter sehr ähnlich. – *Brat mu je vrlo sličan po karakteru*.

S druge strane, Sommerfeldt/Schreiber (1983:49) navode da pridjev *ähnlich* ima sljedeće dopune:

Sein Bruder ist ihm in bezug auf sein Temperament ähnlich.

Brat mu je sličan po karakteru/u pogledu karaktera.

Nekad, dakle, ni za lingviste koji su izvorni govornici nije jednostavno odlučiti koja dopuna je prihvatljiva za dati regens. Situacija se još više usložnjava kada se uzme jezička građa iz korpusa, gdje nalazimo i sljedeći primjer:

¹¹⁴ Isto važi i za glagol (Helbig, 1971:40).

“...a tada su slučajevi *slični po načinu* na koji su izvedeni...”
(Karahasan II, 246)

“...dann aber sind die Fälle *einander nach Art und Weise ihrer Ausführung ähnlich...*”¹¹⁵ (324)

Dok je u njemačkim gramatikama činjenica o postojanju pridjevskih dopuna (kao i ostalih vrsta riječi) već dugo prisutna, u gramatikama sa naših prostora se o dopunama pridjeva uglavnom ne govori. Razlog tome treba tražiti u činjenici da niti gramatika zavisnosti nije nikako, ili je vrlo malo, prisutna u istraživanjima naših lingvista, te se, shodno tome, ne pridaje potrebna pažnja postojanju valentnih odnosa među riječima. Izuzetak je u tom smislu prije svega *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance* (Mrazović/Vukadinović, 1990), koja se, po uzoru na *Kontrastivnu gramatiku* (Engel/Mrazović, 1986), bavi pridjevima sa aspekta njihove valentnosti. Osim toga ona je i namijenjena prvenstveno stranom čitaocu. Valentnošću pridjeva (i imenica) bavi se i I. Pranjković u radu “*Spojidbena svojstva imenskih riječi*” (1993:46). Pranjković u svom viđenju valentnosti pridjeva slijedi postavke Sommerfeldt/ Schreiberera i smatra da je kod svih pridjeva prvo mjesto obavezno prazno, te u skladu s tim i pravi podjelu na apsolutne i relativne pridjeve. Apsolutnim pridjevima pripadaju jednovalentni (sa obaveznim jednim praznim mjestom), npr. *jezikoslovni problem*, a relativni su dvovalentni i viševalentni, npr. (*učitelj*) *dobar (prema) djeci* (Pranjković, 1993:51). Potom se navode različite vrste aktanata koji prate pridjev. Ovaj rad se može smatrati izuzetno značajnim za naš jezik jer obrađuje, makar i kratko, veoma prisutnu a malo razrađenu problematiku pridjevske valentnosti u našem jeziku.

5.1.2 Pridjevska fraza

Pridjevska fraza je grupa riječi sa pridjevom kao jezgrom koji može imati jedan ili više satelita. U svom najjednostavnijem obliku pridjevska fraza se sastoji od pridjeva:

Sie ist eifersüchtig. – Ona je ljubomorna.

Pridjevska fraza se proširuje dodacima ili dopunama:

Sie ist sehr eifersüchtig. – Ona je vrlo ljubomorna. (dodatak)

Sie ist auf ihn eifersüchtig. – Ona je ljubomorna na njega. (dopuna)

U načelu se može reći da su sateliti pridjeva, sa malim brojem izuzetaka, fakultativni.

Pridjevske fraze su fraze različitog opsega i često su sastavni dio nominalne fraze. Pridjevske fraze dodjeljuju nekoj veličini iskazanoj u imenici neku osobinu ili stvaraju određeni odnos. Jezgro pridjevske fraze je pridjev koji određuje svoje satelite u datoj frazi. Pozicija elemenata u pridjevskoj frazi može se opisati generalnim pravilom: Svi sateliti, ukoliko nisu u obliku rečenice, stoje **u njemačkom jeziku ispred pridjevskog jezgra**. Ako se broj satelita kumulira, njihov redoslijed je uglavnom slobodan (usp. Engel, 1994:131). To se prije svega odnosi na atributivnu upotrebu pridjevske fraze.

¹¹⁵ S obzirom da ova valentnost nije nigdje potvrđena, moguće je da je ovdje riječ o grešci prevodioca pod utjecajem valentnosti pridjeva u bosanskom jeziku (*sličan po nečemu*).

Kod predikativne upotrebe moguće su permutacije u kojima se dopuna može pojaviti u postpoziciji. To se prije svega odnosi na prepozitivne i situativne dopune, kao i na poredbene dopune:

Sie war *erpicht auf schnelle Erfolge*. – Bila je *željna brzih uspjeha*.

Er ist seit Jahren *wohnhaft in Sarajevo*. – On je već godinama *nastanjen u Sarajevu*.

Sie ist viel *sympathischer als ihr Bruder*. – Ona je puno *simpatičnija od svog brata*.

U bosanskom jeziku je češća postpozicija. Ako su u pitanju dodaci, onda u oba jezika dodatak stoji ispred jezgra.

Kad je u pitanju normativna dopuna *genug/dovoljno*, u njemačkom jeziku ona uvijek stoji u postpoziciji, a u bosanskom jeziku ispred pridjeva:

“...jer bi bila *dovoljno slijepa* i da joj je samo skinuo naočari.”

(Veličković, s.49)

“...denn sie wäre *blind genug* gewesen, hätte er ihr nur die Brille abgenommen.” (S.58)

5.1.3 Pridjevski dodaci

Za razliku od dopuna, koje zavise od pridjeva kao potklase riječi i dolaze samo uz određenu grupu pridjeva, dodaci aspecifično zavise od pridjeva i mogu doći uz gotovo svaki pridjev. Ograničenja postoje, ali su ona značenjske prirode. Tako se ne može reći **To nije nimalo sjajan lančić*. Ali ovdje se može upotrijebiti drugi dodatak iz grupe negacionih dodataka, npr. *To ni u kom slučaju nije sjajan lančin*.

Dodaci uz pridjeve dolaze gotovo isključivo kod atributivno i apozitivno upotrijebljenih pridjeva. U ostalim upotrebama riječ je o rečeničnim, a ne o pridjevskim dodacima:

vjerovatno *pouzdani svjedoci* – die *wahrscheinlich* *zuverlässigen Zeugen* – prid. dodatak

On je to vjerovatno rekao. – *Er hat das wahrscheinlich gesagt*. – reč. dodatak

Pozicija dodataka u oba jezika je ispred odnosnog pridjeva:

ganz gut – *sasvim dobar*

ihm völlig *ergeben* – *njemu potpuno odan/potpuno odan njemu*

von dieser Frau hundertprozentig abhängig – *stopostotono zavisan od te žene*

Intenzivirajući elementi *sehr/vrlo, überaus/naročito, ziemlich/prilično* stoje uvijek ispred nukleusa, tako da ne bi bilo ispravno

**ziemlich auf ihn böse* nego: *auf ihn ziemlich böse* (usp. Engel, 1994:131)

**prilično na njega ljut*

nego: *prilično ljut na njega*

Engel (1996a:598) svrstava pridjevske dodatke u četiri klase: situativne, egzistimatorne, negacione i modifikativne dodatke.

Situativni dodaci se pojavljuju kao temporalni ili lokalni dodaci:

svojvremeno još zadovoljavajući razvoj – die seinerzeit noch zufriedenstellende Entwicklung.

Egzistimatornim dodacima govornik izražava svoj stav prema onome o čemu se govori:

njegovo zaista nepromišljeno ponašanje – sein wirklich unbedachtes Benehmen.

Negacioni dodaci uz pridjev su mnogo češći u njemačkom jeziku nego u bosanskom, jer u bosanskom jeziku često postaju sastavni dio pridjeva:

nepredvidiva komplikacija – eine nicht voraussehbare Komplikation.

Drugi negacioni dodaci se realiziraju u oba jezika:

Učenici su riješili taj nimalo lagan zadatak. – Die Schüler haben diese keineswegs leichte Aufgabe gelöst.

Modifikativni dodaci uz pridjev modifikuju ili bliže određuju značenje pridjeva:

Taj lijepo uređen stan nam se dopao. – Diese schön eingerichtete Wohnung gefiel uns.

Broj pridjevskih dodataka kod Engel/Mrazović (1986:452) je nešto manji u odnosu na Engelovu gornju klasifikaciju. Oni razlikuju situativne, egzistimatorne i negacione dodatke. Egzistimatorni dodaci se kod Mrazović/Vukadinović (1990:282) nazivaju subjektivnim dodacima.

5.1.4 Izražajni oblici pridjevskih dopuna

Pridjevska dopuna se može realizirati sljedećim oblicima (usp. Mrazović/Vukadinović, 1990:275):

Nominalna fraza:

Er ist *diesen Schmutz* gewohnt. (Naviknut je na tu prljavštinu.)
ein *diesen Schmutz* gewohnter Mensch (čovjek naviknut na tu prljavštinu)

Der Weg ist *zwei Kilometer lang*. - Put je *dug 2 kilometra*.

Prepozicionalna fraza:

Sie war *über ihn* verärgert.- Bila je *ljuta na njega*.
meine *über ihn* verärgerte Frau – moja *na njega* ljuta žena ...

Fraza sa partikulom ili prilogom:

Sie ist *zu schnell*. – Ona je *suviše brza*.
ihre *zu schnelle* Reaktion – njena *suviše brza* reakcija

Poredbene konstrukcije, najčešće sa *kao/wie, od/als*:

weiß wie Schnee - *bijel kao snijeg*
älter als ich – *stariji od mene*

Zavisna rečenica:

Er war ärmer, *als wir gewusst hatten*. – Bio je *siromašniji nego što smo mi to znali*.

Infinitivna konstrukcija:

Er ist *gewillt, sich mit seinem Vater zu versöhnen*.
Voljan je da se pomiri sa svojim ocem.

5.1.5 Pridjevske dopune

Mada na prvi pogled izgleda da pridjev, kako u njemačkom tako i u bosanskom jeziku, nema veliki broj dopuna, detaljna analiza korpusa pokazuje da su pridjevske dopune po svojoj raznolikosti možda čak mnogobrojnije od glagolskih¹¹⁶. Istina je da su najznačajnije i najčešće “objekatske” dopune, dakle dopuna u genitivu, dativu, akuzativu i prepozitivna dopuna, ali ne smiju se zanemariti ni druge vrste dopuna, kao što su one koje zavise od kompariranog pridjevskog oblika u raznim oblicima, ili ekspanzivna dopuna koja je vrlo česta. Neke od njih su značajne baš za nastavu stranih jezika jer jasno i precizno ističu razlike u dva kontrastirana jezika i način njihove upotrebe. Broj i vrsta dopuna koje su date u ovom radu baziraju se na pridjevskim dopunama koje nalazimo kod Engela u *Deutsche Grammatik* (1996), a koje su osnova i za kasnije kontrastivne gramatike (*Kontrastive Grammatik Deutsch-Serbokroatisch*, Engel/Mrazović, 1986; *Deutsch-polnische kontrastive Grammatik*, Engel et al. 1999).

Mogu se izdvojiti sljedeće dopune pridjeva:

- 1) Dopuna u akuzativu/Akkusativerg.
- 2) Dopuna u genitivu/Genitiverg.
- 3) Dopuna u dativu/Dativerg.
- 4) Prepozitivna dopuna/Präpositiverg.
- 5) Situativna dopuna/Situativerg.
- 6) Direktivna dopuna/Direktiverg.
- 7) Nominalna dopuna/Nominalerg.
- 8) Adjektivna dopuna/Adjektivalg.
- 9) Verbativna dopuna/Verbativerg.
- 10) Ekspanzivna dopuna/Expansiverg.
- 11) Normativna dopuna/Normerg.
- 12) Poredbena dopuna uz pozitiv/Vergleichserg. zum Positiv
- 13) Poredbena dopuna uz komparativ/ Vergleichserg. zum Komparativ
- 14) Poredbena dopuna uz superlativ/Vergleichserg. zum Superlativ

Ovom nizu dopuna moramo dodati i petnaestu dopunu koja se javlja samo u bosanskom jeziku:

- 15) Instrumentalna dopuna.

Engel (1996a:592) također navodi još jednu dopunu (koja nije zastupljena kod Engel/Mrazović, 1986): Proporcionalna dopuna/Proportioanerg. Riječ je o

¹¹⁶ Engel (1996a:187) razlikuje 11 dopuna glagolu: subjekt, dopuna u akuzativu, dopuna u genitivu, dopuna u dativu, prepozitivna dopuna, situativna dopuna, direktivna dopuna, ekspanzivna dopuna, nominalna dopuna, adjektivna dopuna i verbativna dopuna. Na istom mjestu (1996:592) Engel tvrdi da postoji 17 različitih dopuna uz pridjev. Neke od tih dopuna su u međuvremenu sjedinjene, pa se njihov broj smanjio na 14 (upoređi gore).

dopuni koja spada u domen rečenice te je stoga u ovom radu nećemo detaljnije analizirati (npr. *Je älter sie wird, desto weniger kann sie lesen. – Što je starija to slabije može čitati.*)

Ove klase, kao i dopune glagolu definiraju se anaforama. Stoga se uz svaku dopunu daje i odgovarajuća anafora. Neke od pridjevskih dopuna mogu doći i u obliku rečenice ili infinitivne konstrukcije, dok je to kod verbatimne dopune jedini oblik njenog izražavanja.

5.1.5.1 Dopuna u akuzativu/Akkusativergänzung

Anafora: Lična zamjenica u akuzativu

*Das ist **seinen Preis** nicht wert.*

*Das ist **es** nicht wert.*

Ova dopuna se javlja uglavnom u njemačkom jeziku, ali uz mali broj pridjeva. Riječ je o sljedećim pridjevima: *gewohnt, müde, satt, wert*. Svi se vrlo rijetko upotrebljavaju atributivno.

Dopuna u akuzativu uvijek stoji ispred pridjeva:

gewohnt: “...denn du bist **seine Hand gewohnt**...” (Karahasan II, 417)

“...*jer si navikao na njegovu ruku*...” (312)

wert: “...**einen ganzen Dinar wert** ist so eine rühmenswerte Stellung...” (Karahasan II, 483)

“...*vrijedi dinara ovako slavan položaj*...” (, 355)

satt: **einen Menschen satt haben, das Gerede/das Leben satt haben**(Sommerfeldt/Schreiber, 1983:362)
*biti sit nekoga, biti sit priče/života*¹¹⁷

I pridjev *müde*, pored genitiva, može vezati i akuzativ:

müde: *Er ist **es müde**, dass man ihn ständig ermahnt.*

(Sommerfeldt/Schreiber, 1983:332)

Umoran je (od toga) što/da ga stalno opominju.

Kao i pridjev *müde*, tako i drugi pridjevi iz ove grupe mogu svoju dopunu realizirati i infinitivnom konstrukcijom ili čak i zavisnom rečenicom. Interesantno je da se uz pridjev u tim slučajevima pojavljuje i korelat *es*:

“...*er war **es einfach nicht mehr gewohnt, verheiratet zu sein**...*”

(Stiller, 43)

“...*prosto više nije bio naviknut da je oženjen*...”

Dopuna u akuzativu može se upotrebljavati atributivno i predikativno (usp. Engel, 1996a:592):

*die **das Gejammer des Hausherrn längst gewohnte** Ingrid*

*Sie war **sein Gejammer längst gewohnt**.*

¹¹⁷ Sve dopune su naglašene. Prijevodi na bosanski jezik često sadrže drugačiju dopunu, kao u ovom primjeru, gdje pridjev *sit* veže genitiv.

Međutim, treba naglasiti da se prema istraženom korpusu svi pridjevi koji traže dopunu u akuzativu vrlo rijetko upotrebljavaju atributivno.

Mada se u gramatikama baziranim na gramatici zavisnosti (Engel/Mrazović (1986), Mrazović/Vukadinović (1990) tvrdi da dopuna u akuzativu uz pridjeve ne postoji u bosanskom jeziku, ipak smo zabilježili jedan bosanski pridjev koji veže akuzativ:

*biti kome što **dužan** : jdm. etw. **schuldig** sein*

“...*ali si meni **dužan** priču o prosjaku i pjesniku...*” (Karahasan II, 42)

“...*aber Du schuldest mir die Geschichte vom Bettler und dem Dichter...*” (30)

Zavisno od imenice koja je upotrijebljena kao dopuna, ovaj pridjev može vezati i ekspanzivnu dopunu¹¹⁸:

*Ich bin dir 200 Mark **schuldig**.*

Dužan sam ti 200 maraka.

Postavljanjem pitanja za dopunu dobit ćemo odgovor o kojoj je dopuni riječ. Dopuna u akuzativu traži pitanje *šta/was* a ekspanzivna dopuna pitanje *koliko/wieviel*:

***Šta** sam ti dužan? – Dužan si mi odgovor.*

***Was** bin ich dir **schuldig**? – Du bist mir eine Antwort **schuldig**.*

***Koliko** sam ti dužan? – Dužan si mi 200 maraka.*

***Wieviel** bin ich dir **schuldig**? – Du bist mir 200 Mark **schuldig**.*

I neke kopalativne partikule imaju dopunu u akuzativu:

*etw. **leid** sein*

“*Dann bist du es **leid**...*” (Karahasan II, 15)

*etw. **los** sein/werden:*

“*...das werde ich **einfach nicht los**.*”

(Karahasan, 110)

*etw./jdn. **gewahr**¹¹⁹ werden:*

*einen **Nachbarn** **gewahr** werden*
(Sommerfeldt/Schreiber, 1983:234)

Interesantna je primjedba koju nalazimo kod Weinricha (1993:516) koja se odnosi na sintaksičku ulogu kopalativnih partikula koje vežu dopunu u akuzativu. U primjerima:

*Ich bin **die ganze Sache** **leid**.*

*Wann bin ich nur **den Ärger** endlich **los**?*

koji vežu akuzativ, može se govoriti ne samo o valentnosti pridjeva nego i o valentnosti glagola; naime, pridjev koji stoji u predikativnoj funkciji tvori zajedno sa kopalativnim glagolom “Kopulaklammer¹²⁰”, te je vezan za subjekat-objekat-valentnost. Ovakvi spojevi se mogu leksički učvrstiti u dvodijelni glagol:

*Sie **werden** das noch rechtzeitig **gewahr** werden.*

¹¹⁸ I pridjev *wert/vrijedan* može vezati i ekspanzivnu dopunu. O ovome usp. str. 93.

¹¹⁹ Pored u akuzativu, kopalativna partikula *gewahr* ima češće dopunu u genitivu (usp. str. 93).

¹²⁰ Kopalativni okvir – prijev. M.H.

Leksički status dvodijelnog glagola (*bin-los; werde – gewahr*) se postiže u slučajevima u kojima se pridjev može upotrijebiti samo u predikativnoj funkciji, a ni u kom slučaju u aplikativnoj ili atributivnoj funkciji.

Kako vidimo, dopuna u akuzativu karakteristična je samo za njemački jezik, sa samo jednim jedinim izuzetkom u bosanskom jeziku: *biti kome što dužan*. I u njemačkom jeziku je broj pridjeva koji vežu akuzativ relativno mali, a većinom mogu vezati i neku drugu dopunu, pored akuzativa (*einer Sache müde sein, einer Sache wert sein*).

5.1.5.2 Dopuna u genitivu/Genitivergänzung

Anafora: dessen, deren/toga

On je svjestan te činjenice. – On je svjestan toga.

Er ist sich dieser Tatsache bewusst. – Er ist sich dessen bewusst.

Izražajni oblici ove dopune mogu biti različiti:

a) nominalna fraza.

Ich bin mir dieser Tatsache bewusst. – Svjestan sam te činjenice.

b) zamjenica u genitivu:

Ich bin mir meiner bewusst. – Svjestan sam (samog) sebe.

Ich bin mir dessen bewusst. – Svjestan sam toga.

c) Zavisna rečenica ili infinitivna konstrukcija:

Ich bin mir bewusst, dass ich es nicht richtig gemacht habe. – Svjestan sam da to nisam ispravno uradio.

Er ist fähig, diesen Text zu schreiben. – Sposoban je napisati taj tekst.

5.1.5.2.1 Dopuna u genitivu u njemačkom jeziku

Pridjevi (i kopulativne partikule) u njemačkom jeziku koji vežu dopunu u genitivu su: *bar, bedürftig, bewusst, eingedenk, fähig, froh, gewärtig, kundig, ledig, mächtig, teilhaft, voll, wert, würdig*.

U literaturi o njemačkom jeziku (usp. Engel/Mrazović, 1986:448) navodi se da ova dopuna stoji uvijek ispred pridjeva:

Er ist des Wartens überdrüssig. – Umoran je od čekanja.

“Für Julika war es nicht *der Rede wert*,...” (Stiller/103)

“Za Juliku to nije bilo *vrijedno spomena*,...”

Ipak, to ne vrijedi uvijek za kopulativnu partikulu *bar*:

“Er war *bar jeder Unterstützung*.” (Sommerfeldt/Schreiber, 1983:69)

“Nije imao nikakve podrške.”

“...aus eigenem Antrieb, *bar jeder Wahlkampfstrategie*.” (MK – MM, M98/89)

“...vlastitim nagonom, bez ikakve izborne strategije.” (M.H.)

“Ili barem biti bez svih svojih glupih grešaka.” (Karahasan II, str. 57)

“Oder wengistens *bar aller meiner dummen Fehler.*” (S. 52)

U korpusu je zabilježen samo jedan primjer u kojem je dopuna ispred spomenute partikule:

“...war neu und *jedes steifen Stiles bar.*” (MK – Buddenbrooks)

“...bio je nov i bez ikakvog krutog stila.¹²¹” (M.H.)

Pridjevska dopuna u genitivu može se javiti u svim načinima primjene, dakle i atributivno, i predikativno i adverbijalno i u njemačkom i u bosanskom jeziku. Značajno za ovu dopunu u njemačkom jeziku je da je u pitanju relativno rijetka dopuna čija upotreba vrlo često svjedoči o višem stilskom izrazu. Sami pridjevi koji vežu genitiv uglavnom se koriste u književnim tekstovima, a vrlo rijetko u govornom jeziku. Njihova upotreba se često smatra zastarjelom i uglavnom naglašava viši nivo jezičkog stila, npr:

Ich bin zwar des Deutschen kundig, aber der Grammatik überdrüssig.
(Vičan sam doduše njemačkom jeziku, ali sam umoran od/sit gramatike.)

Zbog toga ovi pridjevi uglavnom već zamjenjuju svoju dopunu prepozicionalnom dopunom (npr. *zu etw. fähig sein; über etw. froh sein*) i češće se tako koriste u govornom jeziku. Još uvijek je rasprostranjena upotreba pridjeva *sich einer Sache sicher sein i sich einer Sache bewusst sein.*

Kod Weinricha (1993:515) nalazimo konstataciju da se generalno genitiv-adjunkt¹²² kao determinator pridjeva nalazi mnogo češće u starijem nego u modernom jeziku, koji ima tendenciju da genitiv-adjunkte zamijeni prepozicionalnim adjunktom, npr.:

Wir sind *aller Sorgen ledig /bar.*

danas: Wir sind *von allen Sorgen frei.*

Ich bin *mir deiner Lage wohl bewusst.*

danas: Ich bin *mir über deine Lage im Klaren.*

5.1.5.2.2 Dopuna u genitivu u bosanskom jeziku

U bosanskom jeziku dopuna u genitivu uglavnom stoji iza pridjeva:

Taj čovjek je *dostojan poštovanja.*

Djeca su *puna ideja.*

Predstava je bila *vrijedna svake pažnje.*

Ispred pridjeva ova dopuna u bosanskom jeziku stoji samo u svrhu stilskog isticanja, u pjesničkom jeziku i slično:

Predstava je bila *svake pažnje vrijedna.*

U našem jeziku se pridjevska dopuna u genitivu teško može smatrati zastarjelom, kao što je to slučaj sa njemačkim jezikom. Ovakvi pridjevi su u

¹²¹ Prijevodi primjera iz MK (Mannheimer Korpus) u cijelom radu – M.H.

¹²² Pod pojmom adjunkta Weinrich podrazumijeva pridjevske dopune (usp. Weinrich, 1993:515).

Živoj upotrebi u jeziku i pripadaju standardnom jezičkom izrazu. U njemačkom jeziku istoznačni pridjevi često vežu prepozitivnu dopunu ili dopunu u akuzativu:

biti žedan čega – nach etw. durstig sein
biti gladan čega – nach etw. hungrig sein
biti željan čega – auf etw. begierig sein
biti sit čega – etw. satt haben
biti oslobođen¹²³ čega – von etw. befreit sein

U korpusu se pridjevi koji biraju dopunu u genitivu ipak rijetko pojavljuju:

“...što se nije dogodilo dok sam bio u snazi i *željan dokazivanja?*”
(Karahasan II, 198)

“...warum geschah es nicht, als ich stark und *des Wunsches nach Beweisen voll war?*” (248)

5.1.5.2.3 Kontrastivna usporedba dopune u genitivu

Značajna je činjenica da većina pridjeva koji u njemačkom jeziku vežu genitiv, u bosanskom jeziku u stvari vežu prepozicionalni objekat. Podudaranje u vrsti dopune u ova dva jezika izuzetno je slabo izražena, daleko niža nego kod glagola, što dovodi do grešaka u upotrebi pridjeva naročito u upotrebi njemačkog jezika kao stranog. Dopuna u genitivu i prema analizama rezultata studenata koji studiraju njemački jezik predstavlja najtežu dopunu i najčešće dovodi do grešaka. Potpunu podudarnost u vrsti dopune nalazimo kod sljedećih pridjeva:

sich einer Sache bewusst sein – biti svjestan čega;
einer Sache voll sein – biti pun čega;
einer Sache wert sein – biti vrijedan čega;
einer Sache würdig sein – biti dostojan čega;
einer Sache bar sein – biti lišen čega.

Izdvajaju se pridjevi koji u bosanskom nemaju ekvivalent u istoj vrsti riječi, nego se moraju prevesti glagolom:

einer Sache mächtig sein – vladati čime;
einer Sache bedürftig sein – trebati što; nedostajati kome (što);

Ostali njemački pridjevi i kopulativne partikule koji vežu genitiv u bosanskom jeziku uglavnom idu sa prepozicionalnom dopunom:

einer Sache fähig sein – biti sposoban za nešto
einer Sache gewahr werden – postati svjestan čega, primijetiti nešto
einer Sache gewärtig werden – biti pripravan, spreman na nešto
einer Sache kundig sein – biti vičan čemu/vješt u čemu
einer Sache ledig sein – biti oslobođen/slobodan (od) čega
einer Sache müde/überdrüssig sein – biti umoran od čega
sich einer Sache sicher sein – biti siguran u nešto
einer Sache gewiss sein – biti ubijeđen/siguran u nešto

¹²³ Oblik *oslobođen* u bosanskom jeziku spada u glagolski pridjev trpni. I njemački oblik *befreit* može se smatrati participom. Ipak, ovdje ih navodimo zbog razlike u odabiru dopune: naime, u bosanskom jeziku koristi se genitiv, u njemačkom prepozitivna dopuna.

Pridjev *bewusst* može realizirati svoju dopunu, osim genitivom, i zavisnom rečenicom ili infinitivnom konstrukcijom, što potvrđuju sljedeći primjeri iz novije literature:

“Nisam bio *svjestan koliko je smrt rasprostranjena stvar...*”

(Jergović, 18)

Ich war mir nicht *bewusst, wie weit verbreitet der Tod war...*” (19)

“...a njega je potapala briga koje Ivan i majka izgleda nisu ni bili *svjesni.*” (Karahasan I, 34)

“...nur Faruk wurde von einer Sorge befallen, *derer sich seine Mutter und Ivan offensichtlich nicht bewusst waren.*” (S. 44)

“... očigledno *nesvjestan da to čini...*” (Karahasan I, 163)

“... offensichtlich ohne *sich dessen bewusst zu sein...*” (223)

“...nije ni bila *svjesna da uzima sviralu...*” (Karahasan II, 158)

“...sie war *sich nicht einmal dessen bewusst, dass sie danach griff...*” (193)

Bewusst se može upotrijebiti samo predikativno i to sa dopunom u dativu: *etw. ist/wird jdm. bewusst* sa značenjem: *neko je nešto spoznao, neko nešto zna:*

“...dann wurde ihm *bewusst*, dass er mit alledem Demir nur zum Lachen bringen würde. (Karahasan I, 227)

“...onda se sjeti da bi svim tim Demira mogao samo nasmijati” (165)

“...da ihm *bewusst* wurde, dass Isa lag.” (Karahasan II, S. 53)

“...jer mu dođe do svijesti da Isa leži.” (str. 61)

Čak se koriste i frazeološki izrazi poput “*dođe kome u glavu*”:

“...als ihm *bewusst* ward, was er gesagt hatte.” (Karahasan II, str. 12)

“...kad mu dođe u glavu šta je rekao” (str. 30)

Interesantno je da se pridjev *bewusst* može upotrijebiti i u značenju “ranije spomenuti”, “navedeni”. U tom slučaju uz sintagmu obavezno mora doći određeni član (Sommerfeldt/Schreiber, 1983:89):

der bewusste Film – spomenuti film.

Većina pridjeva koji imaju dopunu u genitivu mogu se dopuniti i infinitivnom konstrukcijom u njemačkom jeziku. Međutim, i tu se daju primijetiti razlike. Tako pridjevi *müde, überdrüssig* traže “*es*” kao korelat u slučaju ubacivanja infinitivne konstrukcije (usp. Motsch, 1966:44):

*Er ist es müde/überdrüssig, warten zu müssen. – Umoran je od čekanja*¹²⁴.

S druge strane, veći dio pridjeva ne dozvoljava “*es*” u ovakvom kontekstu:

Er ist fähig, diesen Text zu schreiben. – Sposoban je da napiše taj

¹²⁴ Ovdje moramo naglasiti da pridjev *umoran* u bosanskom jeziku uglavnom prati propozitivna dopuna *od + imenica*. Zamjena dopune zavisnom rečenicom zvuči nezgrapno u našem jeziku: (?)*Umoran je što mora čekati*. Kako se potvrdilo i u korpusu, ovaj pridjev se u našem jeziku realizira sa *umoran je od (čekanja)* ili glagolom *dojadjilo mu je (čekanje)*.

tekst.

Er ist **würdig**, gelobt zu werden. – **Dostojan** je da bude hvaljen.

Er ist **bedürftig**, unterstützt zu werden. – **Potrebna** mu je pomoć.

Zbog semantičkog obilježja radnje koja se već desila, pridjevi *schuldig/kriv* i *verdächtig/sumnjiv* mogu biti dopunjeni samo infinitivnom konstrukcijom u kojoj se upotrebljava infinitiv II. Isto važi za ove pridjeve i u bosanskom jeziku, samo što se dopuna ne može realizirati infinitivnom konstrukcijom nego zavisnom rečenicom u prošlom vremenu. Osim toga, oba pridjeva u bosanskom jeziku traže prepozicionalnu dopunu.

Er ist *schuldig*, das Geld gestohlen zu haben. – Kriv je što je ukrao novac. (Kriv je za krađu novca.)

Er ist *verdächtig*, das Geld gestohlen zu haben. – Osumnjičen/sumnjiv je da je ukrao novac. (Osumnjičen/sumnjiv je za krađu novca.)

Pridjev **müde** traži još jedno dodatno objašnjenje u pogledu svojih dopuna. Naime, ovaj pridjev se u njemačkom jeziku najčešće koristi sa dopunom u genitivu:

"Einige Empörer, *des Stehens müde*, hatten sich..." (MK – Buddenbroks)

"Dass des Konsuls Schwager Justus, sobald er den Rest seines Erbteils in Händen hatte, *müde seiner beständigen geschäftlichen Mißerfolge*..." (MK - Buddenbroks)

"...da je duša *umorna od ljubavne prepletenosti s unutrašnjim tijelom i od ljubavne borbe s njegovim sokovima*." (Karahasan II, 183)

"Die Seele wird *müde der Liebesverflechtungen mit dem inneren Körper, des Liebeskampfes mit dessen Säften*." (224)

"...a on se zaklonio jer mu je dojadilo čekanje, kao zaljubljenoj ženi. (Karahasan II, 32)

"...doch diese, *des Wartens müde* wie ein verliebtes Weib, hält sich von dir versteckt." (15)

Pored genitiva, moguća je i upotreba sa *akuzativom* (*Er ist es müde, dass man ihn ständig ermahnt*). Ovaj pridjev se javlja i sa prepozicijom *von*, ali u tom slučaju postoji jedna fina razlika u semantici ovog pridjeva. Upotrebom prepozicije *von* naglašava se kauzativnost, dakle uzrok nečijeg umora, dok upotreba akuzativa ili genitiva u sebi nosi zaista objekat, dakle predmet umora. Naš jezik takvu razliku, nažalost, ne osjeća, što uzrokuje često neshvatanje različite semantike ovog pridjeva.

"...wenn Julika, *müde von der Probe*, wenig oder überhaupt nichts davon essen konnte..." (Stiller, 104)

"...kada Julika, *umorna od probe*, nije mogla jesti gotovo ništa ili vrlo malo..."

"Julika lag nun im warmen Gras, *müde von dem kleinen Spaziergang*..." (Stiller, 123)

“Julika je ležala u toploj travi, *umorna od lagane šetnje...*”

“...denn man ist *müde von der Arbeit.*” (MK - Buddenbroks, S. 270)

“...jer je *umoran od posla.*” (M.H.)

“Iako *umoran od burnog dana...*” (Karahasan I, 159)

“*Müde vom stürmischen Tag...*” (218)

“...pitao je Figani, *umoran od hodanja, gladovanja i pripovijedanja.*” (Karahasan I, 292)

“...fragte Figani, *müde vom Gehen, Hungern und Erzählen.*” (406)

U njemačkom jeziku se često koristi i konstrukcija koja naglašava konsektivnost stanja izraženog pridjevom:

“...einfach *zum Umsinken müde* war.” (Stiller, 92)

„... jednostavno toliko *umoran da je mogao pasti u nesvjest*“ (M.H.)

Kopulativna partikula **bar** nema svoj potpuni ekvivalent u bosanskom jeziku. Često se koristi prepozicionalni izraz *biti bez čega*. U tom slučaju se u bosanskom jeziku uopće ne upotrebljava pridjev nego direktno imenica. Osim toga, glagolski pridjev *lišen čega* se na njemački prevodi i bližim ekvivalentom *einer Sache entledigt sein* (od glagola *jdn. einer Sache entledigen – lišiti koga čega*).

“Tako je ležao i zurio u mrak, bez misli i bez pokreta, bez jasne želje i bez ikakvog osjećanja osim teškog umora.” (Karahasan II, str. 56)

“So lag er nun und starrte in die Dunkelheit, gedanken- und bewegungslos, *bar klarer Wünsche und irgendwelcher Gefühle*, die bleierne Müdigkeit ausgenommen.” (S. 50)

“Ili barem biti bez svih mojih glupih grešaka.” (Karahasan II, str. 57)

“Oder wengstens *bar aller meiner dummen Fehler.*” (S. 52)

I pridjev *einer Sache wert sein/bit*i vrijedan čega zavređuje posebnu pažnju. U njemačkom jeziku, pored genitiva, može vezati i akuzativ, što vidimo i na primjerima iz korpusa:

“Für Julika war es nicht *der Rede wert*,...” (Stiller/103)

“Za Juliku to nije bilo *vrijedno spomena*,...”

“...i zato je *dostojno kraljeve ljubavi*...” (Karahasan I, 189)

“...und deshalb sei es *aller königlichen Liebe wert*...” (261)

I sa akuzativom:

“...a rekao bih da ti vrijediš toliko...” (Karahasan I, 158)

“...und ich würde sagen, du könntest *es wert sein.*” (216)

Pored genitiva i, u njemačkom jeziku akuzativa, pridjev *wert/vrijedan* može vezati i ekspanzivnu dopunu¹²⁵: *etw. wert sein - biti nešto vrijedan*:

¹²⁵ Kao i pridjev *schuldig/dužan*, usp. str. 86.

Die Kette ist 300 Mark wert. – Lančić je vrijedan 300 maraka.
U bosanskom jeziku bi se u ovom kontekstu češće upotrijebio glagol: *Lančić vrijedi 300 maraka.*

Sa genitivom se koriste i kopulativne partikule koje pripadaju višem stilu. Takvi izrazi se na bosanski jezik moraju prevesti glagolom. U njemačkom jeziku se uz sve primjere koristi glagol *werden*:

*jds/einer Sache **ansichtig** werden* – vidjeti, ugledati koga
*einer Sache **gewahr** werden* – primijetiti nešto, postati svjestan čega
*einer Sache **habhaft** werden* – dokopati se koga/čega
*einer Sache **eingedenk** sein* – biti svjestan čega; sjećati se čega

Pošto ove kopulativne partikule nemaju ekvivalent na našem jeziku, vrlo često se pri prijevodu gubi nešto od stilskog obilježja sa njemačkog jezika:

ansichtig:

“Hans Castorp runzelte die Brauen, als er *der beiden ansichtig wurde*,...” (MK- Der Zauberberg)

“Hans Castorp se namršti kad je ugledao njih dvoje...” (M.H.)

“...da joj partizani neće ubiti sina čim ga vide u njemačkoj uniformi,...” (Jergović, 12)

“...dass die Partisanen ihren Sohn nicht umbrächten, sobald sie *seiner* in einer deutschen Uniform *ansichtig würden*...” (14)

“Od toga je odustala čim ga je vidjela ...” (Karahasan II, 158)

“Davon nahm sie Abstand, sobald sie *seiner...ansichtig wurde*...” (193)

gewahr:

“Erst wenn die Union *sich dessen gewahr wird*,...” (MK – Berliner Zeitung, 9.1.99)

“Tek kada unija *postane svjesna toga*,...” (M.H.)

“Doch war er darum der erste, der *des Wunders gewahr ward*...” (MK – Der Erwählte)

“Ali je zato on bio prvi koji je primijetio čudo...” (M.H.)

“To se i pokazalo čim smo pogledali glavu i vidjeli duboku rupu u tjemenu, pri samom potiljku.” (Karahasan II, 101)

“Das zeigte sich auch, als wir den Kopf untersuchten und *eines tiefen Loches im Scheitel*, unmittelbar über dem Genick, *gewahr wurden*.” (114)

“Začudilo me je kad sam vidio koliko je slikao onoga što ne bi mogao nikome prodati...” (Karahasan II, 106)

“Es versetzte mich in Erstaunen, als ich *gewahr wurde*, wieviel er gemalt hatte, was er...nicht hatte verkaufen können...” (122)

habhaft:

“...und wenn sie irgendwo *eines Arztes habhaft werden kann...*”
(MK-Ansichten)

“...i ako igdje bude mogla doći do nekog ljekara...”(M.H.)

“...verneigte sich höflich vor ihm und breitete die Dinge, *deren er hatte habhaft werden können...*” (MK – Lenz, Erzählungen)

“...pokloni se učtivo pred njim i razastre stvari kojih se mogao dokopati...” (M.H.)

“...a oni su se, slaveći ga, sami nabijali na šta su stigli...” (Karahasan I, 154)

“Unter Lobpreisungen töteten diese sich selbst mit allem, *dessen sie habhaft werden konnten...*” (211)

Isti je slučaj i sa partikulom **eingedenk:**

“Bei Polaroid, sagt er, *werde eingedenk der Chaostheorie über wirklich Wichtiges...*” (MK – Der Spiegel, 17/93)

“Kod Polaroida, kaže on, budi svjestan teorije kaosa o stvarno važnom...”(M.H.)

“...ali se o njima mora voditi računa...” (Jergović, 161)

“...dass man *ihrer* aber *eingedenk* sein muss...” (152)

Ova partikula podliježe procesu gramatikalizacije i spominje se u drugom kontekstu kao prepozicija (usp. DUDEN, DUW:399)

“Aber schließlich kehrte sie nach Neuseeland zurück, *eingedenk der Worte* ihres Freundes Sargeson...” (MK – Die Tageszeitung, T91)

“Konačno se vratila na Novi Zeland, imajući na umu riječi svog prijatelja Sargesona...”(M.H.)

Neki od njemačkih pridjeva koji vežu genitiv zadaju poteškoće prilikom prijevoda na bosanski jezik. Tako se za pridjev **kundig** u rječnicima nude prijevodi *biti vješt u čemu*, *obaviješten o čemu*, *iskusan u čemu*. Ipak, sam prijevod, zavisno od konteksta, nekad je formuliran drugačije:

“Priznajem da nisam *vješt ovakvim igrama...*” (Karahasan I, 109)

“Ich gebe zu, dass ich *derartger Spielchen nicht kundig* bin...” (146)

Često je bolja i smislenija upotreba glagola na bosanskom jeziku, npr:

Der Junge war *des Weges kundig*. (Sommerfeldt/Schreiber, 1883:307)

– Taj mladić je poznavao put.

“Denn da die Künstler damals *des Lichts und Schattens nicht kundig* waren...” (MK – Italiensiche Reise)

“Jer tadašnji umjetnici nisu poznavali svjetlo i sjenu...”(M.H.)

Mada u rječnicima o tome nema informacija, smatramo da je prikladan prijevod pridjeva *kundig* na bosanski jezik, za koji se može reći da također pripada višem stilskom izrazu, *biti vičan čemu*:

Er ist *seines Handwerks kundig*. – On je *vičan svom zanatu*/On zna (svoj) zanat.

Još je teže objasniti pridjev *voll* i njegov potpuni značenjski ekvivalent *voller*.

U njemačkom jeziku je značajno da se imenica koja stoji u genitivu uvijek pojavljuje sa nultim članom. To unosi zabunu u formiranje sintagme sa pridjevom *voll* jer se na imenici bez člana nekad ne može odrediti padež. Zbog toga Sommerfeldt/Schreiber (1983:421) tvrde da uz ovaj pridjev stoji imenica u akuzativu. Da to nije tačno svjedoče i navodi iz Dudenovog rječnika (DUDEN, DUW:1686), gdje se kaže da imenica koja prati ovaj pridjev stoji neflektirana i bez člana, što se i potvrdilo u korpusu. U slučaju da se uz imenicu pojavi atribut, onda imenica stoji u genitivu, rjeđe u dativu, ili sa prepozicijom “mit” kod pridjeva *voll*:

“...in einem verräucherten Sall *voll erregter Menschen*...” (MK – Erinnerungen)

“...u zadimljenoj sali *punoj uzbuđenih ljudi*...” (M.H.)

“...und mitten drin steht noch ein *Tank voll Benzin*.” (Stiller,53)

“...a u sredini stoji rezervoar *pun beznizna*.”

“Ich sehe ihre große Öde *voll blühender Farben*...” (Stiller, 26)

“Vidim vašu veliku pustoš *punu rascvjetalih boja*...”

“...iz kojih je zračila tišina *puna lijepa bijele smrti*.” (Karahasan I, 32)

“...aus der eine Stille *voll schönem weißem Tod* strahlte.” (S. 42)

“Er aber, *voll innerlichen Zornes*, sprach...” (MK – Grimm, Märchen)

“Ali on, *pun unutrašnjeg bijesa*, reče...” (M.H.)

U predikativnoj upotrebi ovaj pridjev se koristi sa “von” ili “mit” ili sa genitivom (DUDEN, DUW:1996): *diese Arbeit ist voll von groben Fehlern/voll grober Fehler*, što vidimo i na primjerima iz korpusa:

“... kao da kuća nije *puna tuđih ljudi*...” (Karahasan I, 35)

“...als sei das Haus nicht *voll fremder Leute*...” (S. 45)

“...sind *voll von Geistern*...” (MK – Grimm, Sagen)

“...su *pune duhova*...” (M.H.)

U bosanskom jeziku se ovaj pridjev nekad realizira glagolskim pridjevom i dopunom u instrumentalu:

“...u stanu koji je jednak svim drugim stanovima jer je *ispunjen stvarima* koje su jednake svim drugim stvarima iste namjene?” (Karahasan I, 11)

“...in einer Wohnung, die wie alle anderen Wohnungen ist, *voll von Dingen*, die wie alle anderen Dinge sind und denselben Zweck auf dieselbe Art erfüllen?” (Stiller, S.12)

U slučaju da se uz imenicu pojavi atribut, imenica stoji u genitivu, rjeđe u dativu, ili sa prepozicijom “mit”, navod je iz Dudena (DUW:1687). U korpusu je prepozicija “mit” vrlo rijetka:

“Visoko kompatibilni stanovi ispunjeni visoko kompatibilnim namještajem.” (Karahasan I, 11)
 “Hochkompatible Wohnungen voll mit hochkompatiblen Mobiliar.” (S. 12)

Genitiv i dativ se izmjenjuju u ravnomjernom odnosu:

“...iz kojih je zračila tišina *puna lijepe bijele smrti.*” (Karahasan I, 32)
 “...aus der eine Stille voll schönem weißem Tod strahlte.” (S. 42)

“...tebi koji si *pun unutrašnjeg sjaja?!*” (Karahasan I, 107)
 “...Dir, der Du voll des inneren Glanzes bist?!” (143)

“Ali ona osjeća sebe *punu slatke strepnje,...*” (Karahasan I, 241)
 “Aber sie empfindet sich selbst voll süßer Bangigkeit...” (333)

Interesantna je i varijanta *voller/pun*¹²⁶, sa istom valentnošću i uglavnom istim značenjem. Naime, prema navodima koje nalazimo kod Sommerfeldt/Schreiber (1983:421) postoji razlika u značenju ove dvije varijante. Autori tvrde da *voller* znači “*bedeckt mit*”/“*pokriven nečim*”, dok *voll* znači “*gefüllt mit*”/“*ispunjen nečim*”. Međutim, da ovakva podjela nije tačna, pokazuju i navodi iz postojećih rječnika kao i primjeri iz korpusa. Tako u DUDENU (DUW:1687) stoji da je značenje pridjeva *voller*:

a) *bedeckt – pokriven; ganz erfüllt, durchdrungen von - ispunjen*

S druge strane, pridjev *voll* se koristi samo za drugo navedeno značenje (*ispunjen*). Za značenje *bedeckt-pokriven* uvijek se koristi *voller*. To znači da je opseg značenja pridjeva *voller* širi nego značenja pridjeva *voll*.

Sve ovo potvrđeno je jasno i primjerima iz korpusa:

“...und meine Seele war *voller Mordgedanken.*” (MK – Ansichten)
 “...a moja duša je bila *puna misli o smrti.*” (M.H.)

“...die Gebärmutter der Patientin war *voller Krebs.*” (MK - Stern H87)
 “...materica pacijentice je bila *puna raka.*” (M.H.)

“...koja bi trebala značiti oproštaj *pun poštovanja.*” (Karahasan I, 109)
 “...die einen Abschied *voller Ehrerbietung* bedeutete...” (146)

“Ova kuća je *puna smeđih kukaca ...*” (Karahasan I, 183)
 “Dieses Haus ist *voller brauner Insekten...*” (251)

Kao što vidimo, pridjevska dopuna u genitivu u bitnoj se mjeri razlikuje u dva upoređena jezika. Dok je u njemačkom jeziku dopuna u genitivu većinom oznaka višeg stila, i vrlo rijetko se koristi u govornom jeziku, u bosanskom

¹²⁶ *Voller* se inače smatra okamenjenim pridjevskim oblikom koji se ni u jednoj poziciji ne može flektirati (usp. Erben, 1996:176).

jeziku je izuzetno frekventna i stilski neutralna. U njemačkom jeziku je primjetna tendencija zamjene ove dopune drugim vrstama dopuna, većinom prepozitivnom dopunom. U bosanskom jeziku to nije slučaj. U oba jezika se ova dopuna javlja u svim načinima primjene, dakle i atributivno, i predikativno i adverbijalno. U njemačkom jeziku je uobičajena pozicija dopune ispred pridjeva, a u bosanskom jeziku iza pridjeva. Podudarnost u odabiru dopune u genitivu u njemačkom i u bosanskom jeziku je izuzetno mala, tako da zbog utjecaja interferencije dolazi često do grešaka u njihovoj upotrebi. Stoga se ovoj dopuni i razlikama među pridjevima koji u jednom ili u drugom jeziku traže dopunu u genitivu u nastavi stranih jezika mora posvetiti naročita pažnja da bi se skrenula pažnja onih koji se bave jezikom na postojeće razlike.

5.1.5.3 Dopuna u dativu/Dativerganzung

Anafora: lična zamjenica u dativu

*On je sliĉan svom ocu. – On **mu** je sliĉan.*

*Er ist **seinem Vater** hnlich. – Er ist **ihm** hnlich.*

Neke dopune u dativu su obavezne:

*hnlich: Er ist **ihm** hnlich. – On **mu** je sliĉan.*

*behilflich Du bist **mir** behilflich. – Ti si **mi** od pomoći.*

*ergeben: Er ist **seinem Vater** ergeben. – On je odan **svom ocu**.*

*gleich: Er ist **mir** gleich. – On **mi** je jednak.*

*verwandt: Er ist (mit) **mir** verwandt. – On **mi** je srodan.*

Interesantno je da pridjevi koji izraŹavaju neku sliĉnost ili neki reciproĉni odnos izmeĊu subjekata, kao Źto su *hnlich*, *gleich*, *verwandt*, *befreundet* u jednini traŹe obavezno svoju dopunu u dativu. MeĊutim, kada se subjekat prebaci u množinu i kada je naglaŹen reciproĉni odnos meĊu subjektima, dopuna postaje fakultativna, dolazi dakle do reduciranja obavezne valentnosti:

Sie sind hnlich. – Oni su sliĉni.

Sie sind gleich. – Oni su isti.

Sie sind verwandt. – Oni su srodni (u srodstvu).

Sie sind befreundet. – Oni su prijatelji.

5.1.5.3.1 Dopuna u dativu u njemaĉkom jeziku

U njemaĉkom jeziku je ova dopuna dosta ĉesta i uvijek stoji ispred pridjeva. Dopuna se ne pojavljuje iza pridjeva ĉak ni u cilju njenog isticanja:

*ergeben: “...und **mir** war er offensichtlich so treu und **ergeben** wie nur irgend jemandem...” (328)*

*“...i **meni** je oĉigledno bio **odan** koliko je to moguće...”*

(Karahasan II, 248)

*bekannt: “Von den **mir** **bekannten** Einheiten kamen vor:...” (81)*

*“Od **meni** **poznatih** jedinica spomenute su:...” (Veliĉkoviĉ, 68)*

*gewachsen: “...oder ein schmieriger Possenreißer und Pffiffikus, **welchem** ich nicht **gewachsen** bin?” (380)*

“...ili je gnusni lakrdijaš ili prepredenjak **kojemu** nisam **dorastao?**” (Karahasan II, 282)

treu: **Er ist seiner Frau treu.**
On je vjeran svojoj ženi.

Pridjevi sa dopunom u dativu u njemačkom jeziku su¹²⁷: *ähnlich* (sličan), *angeboren* (urođen), *angemessen* (prikladan), *angenehm* (prijatan), *behilflich* (od pomoći), *begreiflich* (jasan), *bekannt* (poznat), *bequem* (udoban), *beschwerlich* (težak), *böse* (ljut), *dankbar* (zahvalan), *eigen* (svojestven), *eigentümlich* (svojestven), *entbehrlich* (nepotreban), *ergeben* (odan), *erinnerlich* (u sjećanju), *erklärlich* (objašnjiv), *erwünscht* (poželjan), *feind* (neprijateljski), *feindlich* (neprijateljski), *fern* (daleko), *fremd* (stran), *gefährlich* (opasan), *gefällig* (ljubazan), *gegenwärtig* (sadašnji), *geheuer* (ugodan), *gehorsam* (poslušan), *geläufig* (vješt), *gemäß* (primjeren), *gemeinsam* (zajednički), *genehm* (ugodan), *geneigt* (naklonjen), *gerecht* (pravedan), *gesinnt/gesonnen* (naklonjen), *gewachsen* (dorastao), *gewogen* (sklon), *gleich* (jednak), *gleichgültig* (ravnodušan), *günstig* (povoljan), *heilsam* (ljeovit), *hinderlich* (koji smeta), *hold* (naklonjen), *hörig* (poslušan), *klar* (jasan), *lästig* (dosadan), *lieb* (drag), *möglich* (moguć), *nahe* (blizak), *neu* (nov), *nützlich* (koristan), *peinlich* (neugodan), *recht* (prav), *schädlich* (štetan), *schuldig* (dužan), *teuer* (drag/skup), *treu* (vjeran), *überlegen* (nadmoćniji), *verbunden* (vezan), *verhaßt* (omražen), *verständlich* (razumljiv), *verwandt* (srodan), *wert* (vrijedan), *wichtig* (važan), *widerlich* (odvratan), *willkommen* (dobrodošao), *zutraglich* (koristan).

5.1.5.3.2 Dopuna u dativu u bosanskom jeziku

U bosanskom jeziku dopuna u dativu stoji po pravilu iza pridjeva, ali može kod pridjeva u funkciji rečeničnog člana u svrhu isticanja stajati i ispred pridjeva:

Funkcije su dostupne svakome.

*Funkcije su **svakome** dostupne. (Die Funktionen sind jedermann zugänglich).*

*Ta studija je srodna **drugim studijama iz tog perioda.** (Diese Studie ist mit anderen Studien aus dieser Zeit verwandt.)*

*Ostao je dosljedan **svojim idealima.** (Er ist seinen Idealen treu geblieben.)*

*On je vjeran **svojoj ženi.** (Er ist seiner Frau treu.)*

Pridjev *sličan* i u bosanskom jeziku obavezno traži dopunu:

“*Sličan je onome...*” (Karahasan I, 146)

“*Aber er war ihm ähnlich genug...*” (200)

Sinonimno sa pridjevom *sličan* koristi se i kopulativna partikula *biti kome nalik*¹²⁸:

¹²⁷ Usp. Engel, 1996:592. Engel ovdje uključuje i pridjeve koji vežu *dativ commodi*. Više o razlici između dopune u dativu i slobodnih dativa dalje u radu.

¹²⁸ O neriješenom statusu riječi kao što je *nalik* u našem jeziku svjedoči i sljedeći navod koji nalazimo kod Barić et al. (1997:277). Tu, naime, stoji: “Riječ *nalik* je prilog, npr. *To što je donio*

“...ni *nalik onome...*” (Karahasan I, 108)

“...*ihm nicht einmal ähnlich...*” (144)

Pored dativa, ova partikula može vezati i prepoziciju *na*: *biti nalik na koga*.

Ovdje su česti pridjevi koji se u bosanskom jeziku nazivaju glagolskim pridjevom trpnim, dakle nastali od glagola. Oni zadržavaju svoju valentnost koju imaju kao glagoli:

Covjek *prepušten sudbini* ne jada se nikome. ↔ Čovjek *se prepustio sudbini*.

(glagolski pridjev trpni)

(glagol)

Interesantno je da u oba jezika postoji sljedeći par ekvivalenata: *verwandt* : *srodan*. Međutim, najčešća upotreba njemačkog *verwandt*:

Ich bin mit ihm verwandt.

ne dozvoljava konstrukciju (prema navodima iz Rečnika MS/MH, knjiga V, str. 975): *Ja sam s njim srodan. nego samo: *Ja sam s njim u srodstvu*.

5.1.5.3 Kontrastivna usporedba dopune u dativu

Srazmjerno je veliki broj njemačkih pridjeva sa dopunom u dativu koji se na bosanski jezik moraju prevesti opisno, glagolom ili prepozicionalnom frazom, dakle nemaju svoj pridjevski ekvivalent:

jdm. behilflich sein – biti kome od pomoći, pomoći kome;

jdm. gehörig sein – pripadati kome;

jdm. hinderlich sein – smetati kome, ometati koga;

jdm. vertraut sein – biti upoznat s nečim.

Većina ovih pridjeva može, pored dativa, vezati još jednu dopunu. Tako pridjev ***behilflich*** može vezati i prepozitivnu dopunu sa prepozicijom *bei*:

Der Mann ist seiner Frau (beim Aussteigen) behilflich.

(Sommerfeldt/Schreiber, 1983:78)

(Muž pomaže /je od pomoći svojoj ženi pri izlasku.)

“...der unterdessen aufgestanden und auch *seiner Schwester behilflich* gewesen war...” (MK – Der Erwählte)

“...koji je u međuvremenu ustao i pomogao svojoj sestri...”(M.H.)

Pridjev ***gehörig***, pored direktnog dativa, može vezati i prepozitivnu dopunu sa *zu*:

zu jdm./etw. gehörig sein.

U njemačkom jeziku se koristi samo atributivno: *die zum Kollektiv gehörigen Mitarbeiter*. Na bosanskom jeziku nema ekvivalenta, nego se prevodi glagolom *pripadati kome*. Predikativno upotrijebljen, ovaj pridjev ima izmijenjeno značenje (*gründlich, sehr*), koristi se u nižem stilskom izrazu i

nisu bila kliješta, nego nešto nalik. Kad je ta riječ dopunjena prijedlogom *na*, ima značenje pridjeva “sličan, naličan”, ali ostaje prilog jer ima isti oblik uz sve imenice, npr. *Lutka je dosta nalik na majmuna*.” Ipak, prilog obično ne može vezati prepozitivnu frazu, te smo mišljenja da je ovdje riječ o kopolativnoj partikuli.

vrlo često se ne može prevesti na bosanski jezik, ali govori da je riječ o grubljem stilu:

Er sagt ihm *gehörig* die Meinung. – Rekao mu je svoje mišljenje!
(usp. Sommerfeldt/Schreiber, 1983:214).

U korpusu se javljaju obje varijante ovog pridjeva:

“...ovo su naprosto tijela, *ničija pa ni svoja*...” (Karahasan II, 177)
“...da lagen einfach nur Körper, *niemandem gehörig*, nicht einmal sich selbst...” (216)

“...die ideologische Grenze zwischen dem, was das Reich als *zu sich gehörig* anerkennt...” (MK – Der Spiegel, 43/93)

“...ideološka granica između onoga, što Carstvo priznaje kao svoje...”

“...ne zna se *čija*, otkuda i zašto.” (Karahasan II, 204)

“...man weiß nicht, *zu wem gehörig*, nicht woher und nicht warum...” (257)

“...moraju biti pojedinačne *i samo svoje*.” (Karahasan II, 232)

“...detailliert und nur *sich selbst gehörig*.” (301)

Varijacije pokazuje i pridjev *hinderlich*. Pored dativa javlja se i prepozitivna dopuna sa prepozicijom *bei*:

“Das ist auch *bei der Liebe hinderlich*.” (MK – Berliner Zeit., Juni 98)

“To smeta i u ljubavi.” (M.H.)

“...wäre der Sturz Milosevics *dem Ziel* eher *hinderlich*.” (MK – Berliner Zeitung, August 99)

“...Miloševićev pad bi prije smetao ovom cilju.” (M.H.)

“Ovaj mi može samo smetati...” (Karahasan II, 286)

“Er kann *mir nur hinderlich* sein...” (386)

Vertraut ne pokazuje slične varijacije – uvijek veže samo dativ:

“...und dessen Eigenarten *ihm nicht gerade vertraut* sind?”

(Karahasan II, S. 70)

“...i o čijim navikama ne zna baš mnogo?” (str. 72)

“Heller kennt den Witz, er ist *ihm vertraut* aus einer Zeit...” (MK – Das Vorbild)

“Heller poznaje taj vic, *poznat mu* je iz vremena...” (M.H.)

I neke kopulativne partikule svoje značenje dopunjuju dativom:

abhold (= neprijateljski naklonjen, zast.):

Er war dem Alkohol nicht abhold. (Duden, DUW:59)

(*Bio je sklon alkoholu.*)

“...dass der große Mann *unserem Geschlecht nicht abhold* wäre...” (MK - Lotte in Weimar)

“...da je visoki muškarac *naklonjen našem spolu...*” (M.H.)

abspenstig (= navesti nekoga da se okrene protiv nekog drugog)
Er hat ihm die Freundin abspenstig gemacht. (Duden,
DUW:70)
(*Okrenuo ga je protiv njegove djevojke.*)

“Darin steckte der Versuch, *den Grünen die Wähler abspenstig zu machen.*” (MK – Der Spiegel, 1/93)
“U tome se krio pokušaj da se birači okrenu protiv zelenih“.

egal (= svejedno)
“...*njemu je uglavnom svejedno.*” (Karahasan I, 61)
“...*ihm ist es mehr oder weniger egal.*” (81)

“...i iščekivao Bahtijara praveći se da ga ne čeka i *da mu je svejedno.*”
(Karahasan I, 57)
“...und hoffte auf Bahtijar, wobei er so tat, als würde er nicht auf ihn warten und *es wäre ihm alles egal.*” (S. 76)

Interesantno je da na bosanskom jeziku ova partikula ima vrlo ograničenu upotrebu. Koristi se uglavnom u sklopu: “*To mi je svejedno. Svejedno mi je.*” Upotreba neke imenice umjesto zamjenice u nominativu nije uobičajena. Tako se primjeri poput

Die Maßnahme ist uns egal.
Die Haustiere sind mir egal.
Die Bücher sind mir egal.

ne mogu adekvatno prevesti na bosanski jezik. Prihvatljiviji bi prijevod u ovim slučajevima bio pridjev “nevažan”:

Mjera nam je nevažna.
Kućni ljubimci su mi nevažni.
Knjige su mi nevažne (nisu mi važne).

Nešto izmijenjeno značenje vezano je za partikulu **svejedno/egal** sa prepozitivnom dopunom:

“*A za mene je ionako svejedno?*” (Karahasan I, 293)
“*Aber für mich ist es ohnehin egal?*” (407)

Isto značenje se realizira i glagolom *ticati se koga*:

“...i pokazujući da ga se njegova bijeda ne tiče.” (Karahasan II, 92)
“...*dass ihm sein Elend egal war.*” (99)

“To me se ne bi ni ticalo, da ga nisam nekoliko puta zatekla kako pilji u mene.” (Veličković, s.26)
“*Das wäre mir egal gewesen, hätte ich ihn nicht ein paarmal ertappt, wie er mich anstarre.*” (S.31)

Bez dopuna **egal** ima značenje “*jednak, isti oblikom*” (“*gleichförmig*”) – (usp. Sommerfeldt/Schreiber, 1983:129): *egale Schuhe – jednake cipele.*

Još neke kopulativne partikule traže dopunu u dativu:
einerlei (= svejedno)

Mada u literaturi nalazimo da *einerlei* veže dativ (usp. Wahrig, 2000:389), u korpusu smo našli i izraz *für jdn. einerlei sein*:

“...ne možeš dokazati, pa ti je *svejedno*.” (Karahasan II, 242)
 “...du kannst es nicht beweisen, und so ist es *einerlei für dich*.” (317)

“...a to *nam* je, za sada, ionako *svejedno*.” (Karahasan II, 216)
 “...dies ist jetzt auch *einerlei für uns*.” (276)

untertan (= biti kome podređen, zavisiti od koga, zast.)

Wir sind diesen Ausbeutern immer noch untertan. (Engel, 1996a:769)

Još smo podređeni ovim izrabljivačima.

“Früher waren die Dinge *uns untertan*...” (MK – Die Zeit, Mai 95)

“Prije su stvari bile podređene nama...” (M.H.)

zugetan (= biti kome odan, sklon, privržen)

“...da je Halladžu bar na trenutak vjerovao...” (Karahasan II, 266)

“...dass er *Hallag* zumindest für einen Augenblick so *zugetan* war...” (355)

Interesantno je da se bosanski pridjev ***biti kome suđen*** na njemačkom može realizirati sljedećim pridjevima:

jdm. beschieden sein:

“...i prođe njime onoliko koliko *mu je suđeno* da prođe.” (Karahasan I, 162)

“...und er geht mit ihm so lange, wie es *ihm beschieden* ist.” (221)

“...makar i beskrajno dugo koliko *mi je dosuđeno*...” (Karahasan I, 211)

“...und sei es auch endlos lange, so lang *mir beschieden* ist...” (293)

“Ob der *Londoner Jugoslawienkonferenz Erfolg beschieden* ist, entscheidet sich in Belgrad...” (MK – Die Tageszeitung T92)

“Da li je *Londonskoj konferenciji o Jugoslaviji suđen* uspjeh odlučuje se u Beogradu...” (M.H.)

jdm. bestimmt sein¹²⁹:

“...da su on i njegova buduća očigledno *suđeni jedno drugome*...” (Karahasan I, 179)

“...er und seine Zukünftige seien offensichtlich *füreinander bestimmt*...” (246)

¹²⁹ Pridjev *bestimmt* se može koristiti i u drugoj varijanti: *zu etw. bestimmt sein*, sa značenjem *biti namijenjen nečemu*.

“...da ta sličnost dolazi otuda što *mu je suđeno* da ponovi sudbinu svog zaboravljenog prethodnika...” (Karahasan II, 94)
“...dass es *ihm bestimmt* war, das Schicksal seines vergessenen Vorgängers zu wiederholen...” (103)

jdm. vergönnt sein:

“Nije *mi bilo suđeno*.” (Karahasan II, 202)
“Das war *mir nicht vergönnt*.” (254)

Sličnu pojavu bilježimo i za pridjev ***biti kome poznat***, za koji se u njemačkom jeziku mogu upotrijebiti različiti pridjevi:

jdm. bekannt sein

“...koliko *mu je poznato*...” (Karahasan II, 273)
“...soviel *ihm bekannt*...” (365)

jdm. geläufig sein

“...ili neku stvar čije mjesto i prirodu *poznaje* odranije.” (Karahasan II, str. 69)
“...eine vertraute Stelle oder irgendein Ding, dessen Ort und Natur *ihm seit je geläufig ist*.” (S. 65)

jdm. vertraut sein

“...und dessen Eigenarten *ihm nicht gerade vertraut* sind?” (Karahasan II, S. 70)
“...i o čijim navikama *ne zna* baš mnogo?” (str. 72)

Pridjev ***jdm. fremd sein*** – ***biti kome stran*** se vrlo često na bosanskom jeziku realizira i kao ***biti kome tuđ***:

“...i kao što je *tuđ* bio svijet tih snova.” (Jergović, 39)
“...und wie *mir* die Welt dieser Träume *fremd* war.” (40)

“...sasvim su različiti i *jedno drugome tuđi*...” (Jergović, 152)
“...die ganz verschieden und *einander fremd* sind...” (144)

Pridjevi sa dopunom u dativu su veoma interesantni, prije svega zato što veliki dio njih pokazuje takvu upotrebu dativa koja se može smatrati DATIVOM COMMODI. Riječ je o jednom od slobodnih dativa o kojima se u literaturi dosta raspravlja jer je očigledno da slobodni dativi i nisu toliko slobodni kako se to tvrdi u tradicionalnoj gramatici. Osnovna postavka za klasifikaciju slobodnih dativa jeste da ovi dativi ne zavise direktno od glagola i da je njihov status jednak slobodnim dodacima, a ne dopunama. Ovakav pristup kritizira Engel (1994:156) i opredjeljuje se za novu definiciju ovih dativa.

Najvažniji među njima je ***Dativus commodi*** (ili: *Dativus sympathicus*). On se uvijek može zamijeniti prepozitivnom frazom sa *za/für*:

To mi je važno. - Das ist mir wichtig.
To je za mene važno. - Das ist für mich wichtig.

Kada se pojavljuje uz glagole, onda su to glagoli koji označavaju neku voljnu radnju koja se dešava u korist osobe označene dativom. S obzirom da se pojavljuje samo uz određene glagole, Engel (1994:156) ovaj dativ smatra dopunom, koja je doduše fakultativna. Realizira se samo uz glagole koji ne registruju neku drugu dopunu u dativu.

Kada se ovaj dativ pojavljuje uz pridjeve, situacija je donekle drugačija. Obično se pojavljuje uz pridjeve koji označavaju neku referentnu osobinu i to u odnosu na neku osobu, dakle realizaciju te osobine naspram osobe koja je označena ovim dativom. Kao i kod glagola, javlja se samo uz tu grupu pridjeva i stoga će se takav dativ smatrati pridjevskom dopunom u ovom radu. Time se rješava i status prepozitivne dopune sa *za/für*, koja se također u ovom slučaju smatra dopunom. Ovaj dativ je uvijek fakultativan mada bitno modificira značenje upotrijebljenog pridjeva. Neznatne semantičke razlike nalazimo i u samoj upotrebi jedne od dopuna: kada se upotrebljava dativ (*Das ist mir wichtig.*), onda je naglasak na subjektivnom stavu prema spomenutom sadržaju, a kada se upotrebljava prepozicija *für/za* (*Das ist wichtig für ihn.*), onda je naglasak na objektivnom viđenju odnosa između pridjeva i referentne osobe. Takva razlika nije vidljiva i u bosanskom jeziku, gdje se u oba slučaja može pojaviti dativ, kako vidimo na sljedećem primjeru:

“*To mi je bilo jako važno;...*” (Jergović, 37)

“*Das war mir sehr wichtig...*” (38)

“...i *svima* je to jako *važno*, iako je meni značajniji lebac, ali i to što me je barba Momčilo naučio gledati svijet naopako.” (Jergović, 104)

“...und es ist *für alle sehr wichtig*, obwohl mir der Wecken wichtiger ist und dass mir Onkel Momčilo beigebracht hat, die Welt auf dem Kopf stehend zu sehen.” (100)

Kao i glagoli, i ovi pridjevi mogu biti upotrijebljeni i bez dotične dopune, a kad se upotrijebe sa dativom, onda se mogu zamijeniti i prepozicionalnom frazom sa *für/za*¹³⁰. Takvi su, npr:

angenehm/prijatno: *Das ist mir/für mich angenehm.* – *To mi je /za mene prijatno.*

klar/jasno: *Das ist mir/für mich klar.* – *To mi je /za mene jasno.*

peinlich/neprijatno: *Das ist mir/für mich peinlich.* – *To mi je /za mene neprijatno.*

wichtig/važno: *Das ist mir/für mich wichtig.* – *To mi je /za mene važno.*

Neki od ovih pridjeva (*wichtig, schwer, weit...*) koriste se često i sa normativnom dopunom¹³¹: *Das ist mir zu weit.* – *To mi je predaleko.*

¹³⁰ O neriješenom statusu dativa *commodi* svjedoči i činjenica da Sommerfeldt/Schreiber (1983) uopće ne spominju mogućnost pojave ovog dativa ili prepozicionalne fraze sa *für/za* kao pridjevske dopune. Tako se pridjev *angenehm* i mnogi slični smatraju pridjevom bez drugih dopuna (osim subjekta, kojeg autori također tretiraju kao pridjevsku dopunu).

¹³¹ O normativnoj dopuni usp. pogl. 5.1.5.12.

Drugi pridjevi se, mada se koriste sa dativom *commodi*, ne mogu koristiti sa normativnom dopunom, jer to ne dozvoljava njihovo značenje, pa se ne može reći:

*Das ist mir zu klar /To mi je prejasno.

Pridjev *schwer/težak* pokazuje mogućnost upotrebe i jedne i druge dopune:

Der Koffer ist mir zu schwer – Kofer mi je pretežak.

Ovaj dativ se može zamijeniti prepozicionalnom frazom:

Der Koffer ist für mich zu schwer. – Kofer je za mene pretežak.

U suprotnom slučaju, kad pridjev *schwer* stoji sam, bez normativne dopune, upotrebljava se uglavnom prepozicionalna fraza u njemačkom jeziku: *Diese Zeit ist schwer für mich. – Ovo vrijeme je teško za mene.* Ali ne i **?Diese Zeit ist mir schwer.* U bosanskom jeziku je ova mogućnost otvorena:

“Nije to *toliko teško* čovjeku koji ima talenta.” (Karahasan I, 81)

“Nicht *so schwer für jemand* mit Talent.” (107)

“Nije to *teško* takvoj sorti...” (Karahasan I, 297)

“Das ist nicht *schwer für diese Sorte Mensch...*” (414)

Interesantni su načini realiziranja bosanske konstrukcije *teško mi je*:

“Često je čovjeku *teško* da podnese sebe...” (Karahasan II, str. 75)

“Oft *fällt es dem Menschen schwer*, sich selbst zu ertragen...” (S. 74)

“Bilo *mi je teško...*” (Karahasan II, 244)

“*Mir war schwer zumute...*” (320)

“...a *tebi je tako teško.*” (Karahasan II, 292)

“...wo du *es so schwer hast.*” (393)

Pridjev *schwierig* sa ovim se značenjem ne pojavljuje niti jednom u cijelom korpusu. Razlika između pridjeva *schwer* i *schwierig* predstavlja bitan problem za one kojima njemački jezik nije maternji. Pridjev *schwer* ima šire i, između ostalog, i konkretno značenje, dok se *schwierig* upotrebljava uglavnom u prenesenom značenju. Osim toga, sudeći prema rezultatima analize korpusa, kao i prema navodima u postojećim rječnicima, dopunu uglavnom ima pridjev *schwer*, ne i *schwierig* (*Das ist schwer für mich.* Ne i: *Das ist schwierig für mich.*). Pogledajmo stoga značenja koja nalazimo za pridjev *schwer* (DUDEN, DUW:1372) i *schwierig* (DUDEN, DUW:1373):

schwer: 1. von großem Gewicht, nicht leicht – *ein schwerer Koffer*; 2. ein bestimmtes Gewicht habend – *der Fisch war 3 Kilo schwer*; 3. große körperliche oder geistige Anstrengung erfordern – *ein schwerer Beruf*; 4. nicht leicht zu bewältigen, schwierig – *schwere Rechenaufgaben*; 5. (von Speisen) – nicht gut verträglich – *schwere Weine*; 6. (von Düften) sehr intensiv und süßlich – *der schwere Duft*; 7. stürmisch – *schweres Wetter*; 8. von hohem geistigem Anspruch, nicht leicht zu bewältigen – *schwere philosophische Lektüre*.

schwierig: 1. viel Mühe machend – *eine schwierige Aufgabe*; 2. kompliziert und sich möglicherweise unangenehm auswirkend – *ein schwieriges Thema*; 3. schwer zu behandeln, zufrieden zu stellen – *ein schwieriger Mensch*.

Pridjevi koji traže pravu dopunu u dativu (dakle ne *dativ commodi*) ne mogu svoju dopunu zamijeniti prepozicionalnom frazom sa *für/za*:

dankbar/zahvalan: *Er ist mir dankbar.* - *On mi je zahvalan.*

* *Er ist für mich dankbar.* - **On je za mene zahvalan.*

ähnlich/sličan: *Er ist mir ähnlich.* - *On mi je sličan.*

* *Er ist für mich ähnlich.* - * *On je za mene sličan.*

schuldig/dužan: *Er ist mir schuldig.* – *On mi je dužan.*

* *Er ist für mich schuldig.* – *On je za mene dužan.*

Problem se usložnjava uvođenjem pridjeva koji u njemačkom jeziku zaista traže dopunu sa prepozicijom *für/za*¹³². U bosanskom jeziku se u takvim slučajevima može zadržati isti kriterij, dakle prepozicionalna fraza sa prepozicijom *za* može se zamijeniti dativom, dok to u njemačkom nije slučaj. Stoga u kontrastivnoj analizi valja paziti na ovu činjenicu jer je ovdje jako izražen utjecaj miješanja dvaju jezika:

interessant/interessantno: *Das ist für mich interessant.* – *To je za mene interessant*

**Das ist mir interessant.* – ali: *To mi je interessantno.*

Situacija se još više komplicira time što pridjev *verständlich* u Dudenovom 8-tomom rječniku (1995:3721) nalazimo samo sa dopunom u dativu, dok je u bosanskom jeziku moguće upotrijebiti i dativ i prepozitivnu frazu sa *za*:

verständlich/razumljivo: *Das ist mir verständlich.* – *To je za mene razumljivo./To mi je razumljivo.*

Isto važi i za pridjev *schlimm/loše*, koji u bosanskom jeziku može vezati i dativ i prepozicionalnu frazu sa *za*, a u njemačkom samo prepozicionalnu frazu¹³³:

“...znao je da će *mu čekanje tamo biti gore* od čekanja da naraste biljka...” (Karahasan I, 282)

“...*Er wußte, dass das Warten dort für ihn schlimmer sein würde, als das Warten auf das Wachsen einer Pflanze...*” (392)

“...ali pomišljam da *mi je najgore bilo...*” (Karahasan II, 203)

“...*am schlimmsten war für mich...*” (256)

U bosanskom jeziku se može koristiti i prepozicija **po**:

“...a ne znam šta bi od to dvoje bilo *gore po mene.*” (Karahasan II, 254)

“...und ich weiss nicht, was von beiden *schlimmer für mich wäre.*” (336)

¹³² Ova tvrdnja provjerena je i u osmotomom Dudenovom rječniku (Duden, GWDS:1721) u kojem nalazimo ovaj pridjev samo sa prepozitivnom dopunom.

¹³³ Očigledno je da je problem dativa commodi i prepozitivne dopune uz pridjeve kompliciran te stoga njegovo rješenje traži rad na obimnijem korpusu.

Smislaono je ovom dativu suprotstavljen *Dativus incommodi* koji se javlja samo uz glagole koji označavaju neko neželjeno dešavanje kojim se ne može upravljati: *Die Vase ist mir auf den Boden gefallen*. Pošto se javlja samo uz određenu grupu glagola, Engel i ovaj dativ smatra “specifičnim za potklasu”, te time i dopunom. Ovaj dativ se ne javlja uz pridjeve te u tom smislu dalje nije značajan za ovaj rad.

Etički dativ nalazimo u sljedećim primjerima:

Ala si mi ti pametan/lijep/sladak... - Du bist mir aber klug/hübsch/süß...

Riječ je o elementu koji se javlja uglavnom u govornom jeziku. Kao i uz glagole, ovaj dativ se vjerovatno može pojaviti uz većinu kvalitativnih pridjeva (uz odnosne pridjeve njegovo pojavljivanje je nemoguće: *To mi je jučerašnje! – Das ist mir gestrig!). Stoga ga možemo smatrati dodatkom¹³⁴.

Ovaj dativ uvijek označava osobu koja je u velikoj mjeri pogođena, pozitivno ili negativno, nekim događanjem ili nekom osobinom koja se izražava pridjevom. Etički dativ, za razliku od svih ostalih dativa, dolazi uvijek u obliku zamjenice (1. i 2. lice), nenaglašen je, ne može se negirati niti doći na početak rečenice. Po svim ovim osobinama ovaj dativ je čak možda bliži partikulama kao vrsti riječi, nego glagolskoj dopuni (usp. Engel, 1994:158). I kada se javlja uz pridjeve smatramo ga dodatkom, a ne dopunom.

Posljednji u nizu slobodnih dativa je *posesivni dativ* (possessiver Dativ, Pertinenzdativ) koji, u skladu sa Engelovim mišljenjem (1994:158), smatramo dopunom imenice, a ne glagola ili pridjeva. Naime, u rečenici *Sie sah ihm ins Gesicht*, elemenat *ihm* zavisi od imenice *Gesicht*, a ne od glagola *sehen*, te ga stoga treba smatrati atributom date imenice, tvrdi Engel. Slično je i u primjerima u kojima se umjesto glagola pojavljuje pridjev:

“Das Herz ist mir schwer, denn ich habe in den drei Jahrzehnten meiner politischen Karriere Gewalt abgelehnt.” (MK – Die Tageszeitung, T92)

“Srce mi je teško / teško mi je pri duši / jer sam u tri desetljeća svoje političke karijere odbijao nasilje.”(M.H.)

Dativ u naglašenim rečenicama zavisi od imenice *srce*, jer je transformacija rečenice *Srce mi je teško = moje srce je teško*. U tom smislu smatramo da posesivni dativ uz pridjeve ne traži dalju razradu.

Da razlike između dopuna u dativu zaista postoje, zapažaju i drugi autori. Tako Motsch (1966:37) pravi podjelu dopuna u dativu na A_{dat1}, gdje spadaju *böse, ähnlich, fremd, gnädig, geneigt, zugetan.....*, potom A_{dat2}, sa pridjevima poput *bekannt, klar, erklärlich* itd, i A_{dat3}, gdje spadaju pridjevi sa očiglednim dativom commodi, poput: *peinlich, lieb annehm....* Da su ovi pridjevi sintaksički različiti, Motsch pokazuje na primjerima:

1. *Die Mutter ist dem Kind böse. (Majka je ljuta na dijete.)*

¹³⁴ Interesantno je da ne poznaju svi jezici etički dativ, npr. engleski i finski jezik (usp. Tarvainen, 1981:97).

2. *Der Gast ist mir bekannt. (Gost mi je poznat.)*
3. *Der Fehler ist mir peinlich. (Neprijatno mi je zbog greške.)*

Primjeri 2 i 3 dozvoljavaju zamjenu subjekta čitavom rečenicom, dok to u prvom primjeru nije moguće:

1. **Dass er kommt, ist mir böse. (*Da će doći, ljut sam.)*
2. *Dass er uns besuchen wird, ist mir bekannt. (Da će nas posjetiti poznato mi je.)*
3. *Dass ich mich geirrt habe, ist mir peinlich. (Da sam se prevario, neprijatno mi je.)*

Nadalje, samo se u 3. rečenici zavisna rečenica može zamijeniti infinitivnom konstrukcijom:

3. *Ihn zu betrügen, ist mir peinlich.*
2. **Ihn zu betrügen, ist mir bekannt.*

Dalja razlika je u tome što pridjev *peinlich* ne dozvoljava zamjenu subjekatske rečenice rečenicom koja počinje upitnom zamjenicom:

- Wer mich belogen hat, ist mir bekannt. (Ko me slagao poznato mi je.)*
**Wer mich belogen hat, ist mir peinlich. (*Ko me slagao neprijatno mi je.)*

Stoga Motsch dijeli pridjeve sa dativom u gore spomenute tri podgrupe i tvrdi da A_{dat1} uvijek mora biti realizirana, dok su dopune A_{dat2} i A_{dat3} fakultativne. Ovakav stav još jednom naglašava činjenicu da postoji bitna sintaksička razlika između prave dopune pridjeva u dativu i dativa *commodi*.

Sve navedeno nas upućuje na činjenicu da treba razlikovati pravu dopunu u dativu, pri čemu mislimo na dopunu u smislu tradicionalnog objekta, koja se u većini slučajeva realizira (npr. kod pridjeva *ähnlich/sličan, dankbar/zahvalan, böse/ljut*) i dativ *commodi*, koji se ne mora realizirati, nije vezan za ispunjenje značenja datog pridjeva, nego ga samo modificira (npr. kod pridjeva *angenehm/prijatno, peinlich/neprijatno, wichtig/važno*).

Dopuna u dativu pokazuje visok stepen podudarnosti u dva jezika. To je uvjetovano prije svega semantikom ovih pridjeva koji za punu realizaciju svoga značenja zahtijevaju neki objekat kome je upućena osobina ili stanje opisano pridjevom (*biti kome sličan, biti kome zahvalan* itd.). To se odnosi i na slobodne dative, koji su većinom u oba jezika isti. Dopuna u dativu u njemačkom jeziku stoji ispred pridjeva. U bosanskom jeziku obično stoji iza pridjeva, ali u svrhu isticanja može stajati i ispred njega. Relativno je veliki broj pridjeva i kopalativnih partikula koje nemaju svoj ekvivalent. pa se na bosanski jezik prevode opisno (*jdm. hinderlich sein, jdm. gehörig sein...*). Ostali pridjevi uglavnom u oba jezika traže dopunu u dativu, tako da je tu opasnost od odabira pogrešne dopune relativno mala.

Od slobodnih dativa uz pridjeve se pojavljuju *dativus commodi, etički i posesivni dativ*. Prvi smatramo dopunom uz pridjev, dok etički dativ tretiramo kao dodatak. *Dativus commodi* se može zamijeniti prepozitivnom frazom sa *für/za*, pri čemu se često može osjetiti blaga semantička razlika: naime, upotreba dativa naglašava subjektivni stav prema datom stanju, a prepozitivna objektivno viđenje istog. *Posesivni dativ* je dopuna imenice.

5.1.5.4 Prepozitivna dopuna/Präpositivergänzung

Anafora: prepozicija + lična zamjenica/prepozicionalni prilog (Präpositionaladverb)

*Ona je ponosna na svog sina. – Ona je ponosna na njega.
Sie ist auf ihren Sohn stolz. – Sie ist auf ihn stolz.*

Prepozitivna dopuna podrazumijeva pojavljivanje određene prepozicije sa nominalnim dijelom kao satelita pridjevu. Engel (1994:129) tvrdi da je prepozitivna dopuna najčešća pridjevska dopuna i da ima tendenciju porasta. Pojavljuje se kao satelit kod više od 100 pridjeva. Prepozicija je čvrsto definirana i ne može se zamijeniti (osim u rijetkim slučajevima) nekom drugom prepozicijom. Anafora koja se koristi u ovim slučajevima sastoji se od prepozicije i lične zamjenice ili u njemačkom jeziku od odgovarajućeg prepozicionalnog priloga. Padež koji se koristi u prepozicionalnoj frazi najčešće je uvjetovan već samom prepozicijom.

Izražajni oblici prepozitivne dopune su različiti:

1) prepozicija + nominalna fraza:

Ich bin zu dieser Arbeit bereit. – Spreman sam za/na taj posao.

2) prepozicija + pronominalna fraza

Er ist fern von mir. – On je daleko od mene.

3) prepozicionalni prilog u njemačkom jeziku, što se u bosanski realizira prepozicijom + pronominalnom frazom:

Ich bin dazu bereit. – Spreman sam za/na to.

4) zavisna rečenica ili infinitivna konstrukcija

Er war sehr zufrieden, dass du gekommen bist. – Bio je jako zadovoljan da/što si došao.

Ich bin bereit, dir zu helfen. – Spreman sam ti pomoći.

Prepozitivna dopuna se javlja u svim primjenama pridjevske fraze, dakle, moguća je i atributivna, i predikativna i adverbijalna upotreba.

5.1.5.4.1 Prepozitivna dopuna u njemačkom jeziku

U njemačkom jeziku prepozitivna dopuna stoji ispred ili iza pridjeva; kod atributivne upotrebe mora stajati ispred:

Er ist unzufrieden mit seiner Stellung.

Er ist mit seiner Stellung unzufrieden.

mein mit seiner Stellung unzufriedener Bekannter

Pridjevi u njemačkom jeziku koji vežu prepozitivnu dopunu su¹³⁵: *abgeklärt (gegenüber)/mudar, abhängig (von)/zavisan od, alt (an)/star, anständig (zu)/pristojan prema, arm (an)/siromašan, aufgelegt (zu)/raspoložen za, aufgeschlossen (für)/otvoren za, barmherzig (zu)/milosrdan prema, befreundet (mit)/prijatelj s nekim, begabt (in)/talentovan za, begierig (auf)/željan čega, behaftet (mit)/opterećen čime, bekannt (mit)/upoznat sa, beliebt (bei)/omiljen u/kod, bereit (zu)/spreman za/na, beschränkt (an)/ograničen u, besessen (von)/opsjednut čime, beständig (gegen/in)/ustrajan u, bewandert (in)/iskusan u, bitter (für)/gorak za, blind (gegen/gegenüber)/slijep za, böse (zu)/zao prema, brav (zu)/dobar prema, dankbar (für)/zahvalan za, ehrlich (zu)/iskren prema, einig (in)/saglasan sa, einverstanden (mit)/saglasan sa, empfänglich (für)/prijemčiv za, empfindlich (gegen)/osjetljiv na, entfernt (von)/udaljen od, entlegen (von)/udaljen od, entschieden (in)/odlučan u, erfreulich (für)/radostan za, erhaben (über)/uzvišen nad, ersichtlich (aus)/vidljiv iz, fähig (zu)/sposoban za, fern (von)/udaljen od, fertig (mit/zu)/gotov sa/za, firm (in)/spreman u, frech (zu)/drzak prema, frei (von)/oslobođen (od), fruchtbar (an)/plodan čime, geeignet (für/zu)/pogodan za, gefährlich (für)/opasan za, gefasst (auf)/spreman na/za, gefeit (gegen)/cijepljen protiv, gehörig (zu)/koji pripada kome, geneigt (zu)/sklon ka, gerecht (zu)/pravedan prema, gespannt (auf)/radoznao, gleichgültig (gegenüber)/ravnodušan prema, glücklich (über)/sretan zbog, grob (zu)/grub prema, gut (für/zu)/dobar za/prema, haftbar (für)/koji jamči za, heilsam (für)/ljekovit za, herzlich (zu)/srdačan prema, höflich (zu)/učtiv prema, immun (gegen)/imun na, interessant (für)/interesantan za, intim (mit)/intiman sa, kombinierbar (mit)/koji se može kombinirati sa, kompatibel (mit)/kompatibilan sa, krank (vor)/bolestan od, kritisch (gegenüber)/kritičan prema, nett (zu)/ljubazan prema, reich (an)/bogat čime, schroff (zu)/osoran prema, stolz (auf)/ponosan na, streng (zu)/strog prema, teuer (für)/skup za, tragbar (für)/nosiv za, schuld/schuldig (an)/kriv za, überzeugt (von)/ubijeden u, unschuldig (an)/nevin, verbindlich (für)/obavezan za, vereinbar (mit)/spojiv sa, verschieden (in, von)/različiti u/od, verständlich (für)/razumljiv za, verträglich (mit)/podnošljiv, verwurzelt (mit)/ukorijenjen u, voll (von)/pun čega, zufrieden (mit)/zadovoljan (sa).*

Poput glagola u njemačkom jeziku i kod pridjeva je primjetna tendencija da se pridjevske dopune u genitivu zamjenjuju prepozitivnom dopunom. Tako je sve češća upotreba određene prepozicije umjesto genitiva, npr:

*einer Sache fähig sein – zu etw. fähig sein
einer Sache froh sein – über etw. froh sein
einer Sache ledig sein – von etw. ledig sein*

5.1.5.4.2 Prepozitivna dopuna u bosanskom jeziku

U bosanskom jeziku ova dopuna stoji po pravilu iza pridjeva, ali može u atributivnoj upotrebi u svrhu isticanja stajati i ispred pridjeva:

ljuta na muža (böse auf den Ehemann)

¹³⁵ Ovaj spisak pridjeva svakako nije konačan, ali je obuhvaćen veliki broj pridjeva sa prepozitivnom dopunom. Zavisno od definicije pridjeva, lista može uvijek biti proširena i participima koji su upotrijebljeni kao pridjevi, ili pridjevima koji se mogu spojiti sa dativom *commodi* i sa prepozicijom *für/za* itd. (usp. Engel, 1996a:593).

Ljudi *spremn* **na takvo što**...
Na tako (ne)što spremni ljudi...

5.1.5.4.3 Kontrastivna usporedba prepozitivne dopune

U kontrastivnoj analizi prepozitivne dopune vrlo često predstavljaju kamen spoticanja za one koji uče jedan od jezika kao strani. Ukoliko se u oba jezika koriste iste prepozicije, taj se pridjev obično koristi ispravno, npr:

jdm. für etw. dankbar sein – biti kome zahvalan za nešto
entfernt von etw. sein – biti udaljen od čega
mit etw. fertig sein – biti gotov s čim
auf jdn. stolz sein – biti ponosan na koga

Semantički je uvjetovana prepozicija kod pridjeva koji označavaju određeni stav i ponašanje prema drugoj osobi. U tim slučajevima se najčešće u njemačkom jeziku koristi prepozicija *zu*, a u bosanskom jeziku prepozicija *prema*:

ehrlich zu jdm. – iskren prema kome
frech zu jdm. – drzak prema kome¹³⁶
grob zu jdm. – grub prema kome
gut zu jdm. – dobar prema kome
herzlich zu jdm. – srdačan prema kome
höflich zu jdm. – učtiv prema kome
nett zu jdm. – prijatan prema kome
streng zu jdm. – strog prema kome

U njemačkom jeziku se može javiti i prepozicija *gegenüber*:

kritisch jdm. gegenüber – kritičan prema kome
gleichgültig jdm. gegenüber – ravnodušan prema kome
geduldig jdm. gegenüber – strpljiv prema kome

te prepozicija *gegen*:

misstrauisch gegen jdn. – nepovjerljiv prema kome
streng gegen jdn. – strog prema kome

U bosanskom jeziku se, kako vidimo, najčešće pojavljuje prepozicija *prema* (u njemačkom *zu*). U bosanskom jeziku je moguća i upotreba prepozicije *s(a)*:

“...da budem dobar i pažljiv **prema** njemu” (Karahasan II, 189)

“...gut und **aufmerksam zu ihm** zu sein.” (233)

“A ako **sa mnom** budeš iskren...” (Karahasan II, 298)

“Und wenn du **aufrichtig bist zu mir**...” (402)

Primjeri iz korpusa pokazuju da se i prepozicija *gegenüber* relativno često pojavljuje:

“...da je **prema meni** djetinje iskren...” (Karahasan II, 179)

“...er ist **mir gegenüber aufrichtig** wie ein Kind...” (218)

¹³⁶ Pridjev *dreist* ima slično značenje, ali bez ikakvih dopuna.

“...zamolio Halladža da bude *oprezniji i razumniji s malim...*”
(Karahasan II, 211)

“...Hallag darum gebeten, *vorsichtiger und verständiger dem Kleinen gegenüber* zu sein...” (269)

“...jer su one *na moje suze neosjetljive...*” (Jergović, 179)

“...weil sie *meinen Traenen gegenüber unempfindlich* sind...” (168)

Često pridjev i glagol iz kojeg je pridjev izveden pokazuju istu valentnost:

dankbar sein für etwas – danken für etwas

biti kome zahvalan za nešto – zahvaliti (se) kome za nešto

u bosanskom jeziku to ponekad i nije slučaj:

biti ponosan na koga – ponositi se kime

Poteškoće nastaju kada se u dva jezika za isti pridjev koristi različit rečenični plan (Satzbauplan). Često se u bosanskom jeziku koristi dopuna u instrumentalu ili genitivu bez ikakve prepozicije:

reich an etw. – bogat čime

arm an etw. – (?) siromašan čime

besessen von etw. – opsjednut čime

begierig auf etw. – željan znanja

voll von etw. – pun čega

Pridjev *reich/bogat* kao i *arm/siromašan* pokazuju semantičko razlikovanje u korištenju dopune u njemačkom naspram bosanskog jezika. Riječ je o tome da ovi pridjevi u dva jezika traže semantički različite partnere, što je u gramatici zavisnosti objašnjeno tzv. “semantičkom valentnošću” (ili terminom koji je preuzet iz generativne gramatike – “selekciona ograničenja”).

Dok *reich* u njemačkom jeziku može biti upotrijebljen kako sa konkretnim tako i sa apstraktnim imenicama, u bosanskom jeziku je upotreba ovog pridjeva ograničena samo na konkretne imenice. Tako se na njemačkom može reći: *der an Wissen reiche Mann, ein an Ideen reicher Mensch*, dok na bosanskom to isto zvuči barem čudno: *(*?) čovjek bogat znanjem, čovjek bogat idejama*. Međutim, i u Rečniku MS/MH (knjiga I, str. 232) nalazimo potvrdu za spoj *čovjek bogat duhom*. S druge strane, izgleda da kod neživih entiteta tu nema ograničenja: *rijeka može biti bogata ribom, zemlja bogata rudama, pokrajina bogata šumom* itd. Sve ovo je potvrđeno primjerima iz korpusa, gdje je direktan prijevod pridjeva *reich* uglavnom nemoguć u bosanskom jeziku:

“Castorfs Inszenierung isr *reich an Einfällen...*” (MK – Die

Tageszeitung T93)

“Katorofa inscenacija je *puna ideja...*”(M.H.)

“..., einem Land, *reich an Inflation...*” (MK – Die Tageszeitung T95)

“...zemlji *punoj inflacije/sa puno inflacije...*”(M.H.)

“Christian Baus Dokumentarfilm... ist *reich an solchen Momenten* unbeschwerten Filmemachens.” (MK – Die Tageszeitung T99)

“Dokumentarni film Christiana Bausa ... je *pun takvih momenata* neopterećenog snimanja filma.”(M.H.)

U svim ovim primjerima čini nam se nemoguće reći na bosanskom jeziku **bogat idejama, bogat inflacijom ili bogat takvim momentima.*

Isto tako i pridjev *arm* u njemačkom jeziku dozvoljava daleko širi opseg semantičkih obilježja imenica kao dopuna, dok je u bosanskom jeziku taj pridjev ograničen samo na (neke) apstraktne imenice. Tako u njemačkom jeziku neko može biti i *arm an Geld*, dok bi se u bosanskom jeziku u tom slučaju moralo pribjeći opisnom prijevodu, npr: *Ima malo novca*. Potpuno neprihvatljiv bi bio prijevod **On je siromašan novcem*. Inače valja primijetiti da u bosanskom jeziku pridjev *arm/siromašan* vrlo rijetko, ili gotovo nikako ne upotrebljava sa dopunom, nego samo bez dopune, u svom standardnom značenju. U tom slučaju ima ista selekciona ograničenja kao i *arm* u njemačkom jeziku. U Rečniku MS/MH (knjiga V, str. 777) zabilježena je samo fraza *siromašan duhom*. Mogućnost upotrebe instrumentala ili prepozitivne dopune ilustrirana je na istom mjestu sljedećim primjerima:

Botanika je u nas *siromašna naučnim radnicima*.

Jezik (Eskima)...je vrlo *siromašan u rečima i u oblicima*.

Ipak, ovakve upotrebe pridjeva *siromašan* vrlo su rijetke u našem jeziku. U svim slučajevima upotrebe pridjeva *arm* sa dopunom, na bosanskom jeziku bi se upotrijebila konstrukcija “imati malo čega” ili neka slična:

Diese Frucht ist arm an Vitaminen – Ovo voće ima malo vitamina/nema puno vitamina.

Das Leben ist arm an Freuden. – U životu ima malo radosti/Život oskudijeva radošću¹³⁷.

U nastavi stranih jezika je značajno napomenuti da se u njemačkom jeziku imenica koju vežu pridjevi *reich* i *arm* pojavljuje bez člana.

“Ili je Šamsid džin kao i on, pa ima višak znanja...” (Karahasan, 224)

“Entweder war Schamschid ein Dschinn wie er und *reich an Wissen*...” (310)

“...ist ohnehin *arm an politischen Auseinandersetzungen*...” (MK – Die Tageszeitung, T88)

“... svakako oskudijeva političkim raspravama.” (M.H.)

“...die DDR könne nicht *arm an Devisen* sein...” (MK – Die Tageszeitung T89)

“...DDR ne može imati malo deviza...” (M.H.)

Kod ove dopune je ipak najčešća potpuna nepodudarnost u prepozicijama, što kod korištenja stranog jezika dovodi često do stvaranja neispravnih konstrukcija pod utjecajem maternjeg jezika. Stoga se u procesu učenja

¹³⁷ Glagol *oskudijevati* nečim, koji u bosanskom jeziku traži dopunu u instrumentalu, često je najbolje prevesti njemačkim pridjevom *arm an etw. sein*.

stranog jezika uvijek preporučuje posebna pažnja upravo u ovakvim slučajevima:

*begabt in*¹³⁸ *etw. (Dat)* – talentovan **za** nešto
bereit zu etw. – spreman **za/na** nešto
blind gegen etw. – slijep **za/na** nešto
fähig zu etw. – sposoban **za** nešto
glücklich über etw. – sretan **zbog** čega
*krank vor etw.*¹³⁹ – bolestan **od** čega
schuld/schuldig an etw. – kriv **za** nešto
überzeugt von etw. – ubijeden **u** nešto

Neki pridjevi nemaju ekvivalent u drugom jeziku nego se prevode imenicom ili glagolom:

mit jdm. befreundet sein – biti prijatelj s kim;
mit jdm. verwandt sein – biti s kim u srodstvu;

“...s kim se sve družio i prijateljvao...” (Karahasan II, 218)
 “...mit wem er alles bekannt und befreundet war...” (279)

“Zanimalo me kako njemu neko poput Julia može biti prijatelj.”
 (Veličković, s.42)

“Mich interessierte, wieso er mit Julio befreundet sein kann.” (S.50)

I pridjev *überlegen (jdm. an etw.)*, mada u rječnicima postoji njegov ekvivalent na bosanskom jeziku (*biti nadmoćniji, moćniji, jači, bolji od koga u čemu*) često pokazuje visok stupanj nepodudarnosti u dva jezika. Ako prijevod “biti nadmoćniji” prihvatimo kao ekvivalent pridjeva “überlegen sein”, možemo uočiti istovjetnost u njihovoj upotrebi u oba jezika (mada će u većini ekscerpiranih primjera bolji prijevod biti *bolji od nekoga*). Međutim, kako će pokazati i primjeri iz korpusa, vrlo rijetko se ovaj pridjev sa njemačkog jezika zaista može i prevesti tako, obično se prijevod veže za imenicu koju pridjev *überlegen* veže za sebe u njemačkom jeziku: *jdm an Intelligenz überlegen sein* – *biti inteligentniji od nekoga*.

„(...) er ist mir an Intelligenz überlegen, doch verwendet er seine ganze Intelligenz lediglich darauf, keine Fehler zu machen.“ (Frisch, Stiller, S. 21)

“(...) on je *intelligentniji od mene*, ali cijelu svoju inteligenciju koristi samo za to da ne pravi greške.”

"Selbst als schlecht trainierter Clown war ich sowohl Züpfner wie Sommerwild überlegen." (MK - Ansichten)

¹³⁸ Ovdje moramo naglasiti da Engel (1996:593) navodi da pridjev *begabt* traži prepoziciju *in*. U Dudenovom rječniku (DUW, 220) stoji da pridjev *begabt* traži prepoziciju *für*. U istom rječniku nalazimo da imenica *Begabung* veže prepoziciju *für*, ali je moguća i upotreba prepozicije *zu*: *Sie hat Begabung zur Lehrerin*.

¹³⁹ Pridjev *krank* se najčešće koristi bez ikakve dopune. Ipak, u rječnicima i gramatikama se spominje kao njegova dopuna samo *krank vor etw. sein*. (*krank vor Sehnsucht*), dok *krank* sa prepozicijom *an* nismo zabilježili niti u korpusu niti u postojećim rječnicima (osim frazeološkog izraza *Er ist krank an Leib und Seele* – DUW, 892). S druge strane, pridjev (odnosno particip) *erkrankt* se koristi sa prepozicijom *an*: *Er ist an Grippe erkrankt*. – *Obolio je od gripe*.

"Čak i kao loše izvježban klovn *bio sam bolji i od Züpfnera i od Sommerwilda.*" (M.H.)

"Klaas war *uns allen überlegen...*" (MK - Deutschstunde)
"Klaas je bio *bolji od svih nas...*" (M.H.)

Pridjevi koji vežu prepozitivnu dopunu veoma često pokazuju tendenciju da izaberu dvije različite prepozicije, ili čak i dopune u obliku zavisne rečenice ili infinitivne konstrukcije, a sve to bez promjene značenja. Pridjevi *bereit/spreman* i *fähig/sposoban* mogu proširiti prepozitivnu dopunu samo u infinitivnu konstrukciju:

bereit zu /für etw. sein – biti spreman za / na nešto
bereit sein, etw. zu tun – biti spreman učiniti nešto

"Ich bin sogar *bereit, um sie zu kämpfen...*" (MK-Ansichten)
"Ja sam čak *spreman da se borim za nju...*" (M.H.)

"I gdje ljudi koji su *spremni piti takvo nešto* mogu opstati osim u Bosni?" (Karahasan I, 94)
"Wo sonst als in Bosnien können Menschen existieren, die *bereit sind, so etwas zu trinken?*" (125)

Mnogo rjeđe se u korpusu javlja prepozitivna dopuna:

"...a ne bi ni zato što tigar nije baš plašljiv i *spreman da pobjegne...*" (Karahasan II, str. 48)
"... , da der Tiger nicht gerade ängstlich und *bereit zur Flucht* ist..." (S. 39)

"...a nisam ni smrti *za koju sam i sada spreman...*" (Karahasan II, 230)
"...nicht vor dem Tod, *zu dem ich auch jetzt bereit* wäre..." (298)

spreman na:

"...da je *na sve spremno a pogotovo na svaku vrstu lopovluka i laži.*" (Karahasan II, 380)
"...dass es *zu allem bereit ist, erst recht aber zu jeder Art von Schurkerei und Lüge.*" (519)

"...i *spreman na povjerljiv, prijateljski razgovor.*" (K.II, 386)
"...und *bereit zu einem vertraulichen, freundschaftlichen Gespräch.*" (528)

fähig zu /einer Sache sein – biti sposoban za nešto
fähig sein, etw. zu tun – biti sposoban da se nešto uradi

"...kao da nisam *sposoban za ta bitna iskustva i duboka osjećanja.*" (Karahasan I, 18)
"...als ob ich *zu so wesentlichen Erfahrungen und tiefen Gefühlen unfähig* wäre." (S. 22)

“...jer je...otkrila užitak koji njoj donosi i u sebi nalazi tijelo ošamućeno snom i zato *sposobno da samo sebe osjeća*.” (Karahasan I, 213)

“...und einen Genuss darin gefunden, den ihr nur ein vom Schlaf benommener und deshalb *der Selbstempfindung fähiger Körper* gewähren konnte.” (295)

Dopuna ovog pridjeva može biti realizirana i infinitivnom konstrukcijom (ali ne i zavisnom rečenicom u njemačkom jeziku):

“...aber auch nicht mehr *fähig, sich rückwärts heraszuzuwählen*.” (MK-Heimatsmuseum)

“...ali nije više bio *sposoban da se izvuče natraške*.” (M.H.)

“...ich bin durchaus *fähig, etwas zu respektieren*, was ich nicht verstehe.” (MK-Ansichten)

“...sasvim sam *u stanju da nešto poštujem što ne razumijem*.” (M.H.)

Srazmjerno veliki broj pridjeva sa prepozitivnom dopunom ima po dvije varijante u izboru prepozicije ili čak druge vrste dopune. Neki od njih ne mijenjaju značenje ili ga samo modificiraju, sužavaju ili proširuju:

zu etw. aufgelegt sein – biti raspoložen za nešto

irgendwie aufgelegt sein – biti nekako raspoložen

“...i to čak i onda kad onome nije bilo do šale...” (Karahasan II, str. 84)

“...und das selbst dann, wenn jener nicht *zum Scherzen aufgelegt* war...” (S. 87)

böse auf jdn. sein – biti ljut na koga

jdm. böse sein – biti ljut na koga

“Nakon svega, Sanja je bila *ljuta na Davora*...” (Veličković, 131)

“Am Ende war Sanja *böse auf Davor*...” (156)

“...neće se naljutiti na mene...” (Jergović, 26)

“...sie ist *mir nicht böse*...” (27)

“...ili da se ne bi ljutila na mene...” (Jergović, 102)

“...oder um sie nicht *böse auf mich* zu machen...” (98)

auf etw. (Akk) empfindlich sein – osjetljiv na nešto

gegen etw. empfindlich sein – osjetljiv na nešto

Kod ovog pridjeva bilježimo čak i treću prepoziciju (Duden, DUW:427): *für etw. empfindlich sein: Sie ist empfindlich für alle Untertöne./Osjetljiva je za sve podtonove.*

zu etw. (-anim) geeignet sein – biti pogodan za nešto

für jdn/etw(+/-anim) geeignet sein – biti pogodan za koga/što

I kod ovog pridjeva valja naglasiti njegova selekciona ograničenja, prema kojima se iza prepozicije *zu* u njemačkom jeziku može koristiti samo neživi entitet, dok takvih ograničenja iza prepozicije *für* nema, što je dokazano i na primjerima iz korpusa:

“Tvore, dakle, cjelinu *pogodnu za selidbe*.” (Karahasan I, 8)

“...wie jenes Ganze bei mir in der Wohnung: *zum Umziehen bestens geeignet*.” (S. 8)

“... i već zato romantičnoj duši drag, važan i *pogodan za stvaranje simbola*...” (Karahasan I, 29)

“...und deshalb der romantischen Seele teuer *und zur Symbolbildung geeignet*...” (S. 38)

“...koliko sam za onu vrstu učenja...”¹⁴⁰ (Karahasan I, 121)

“...wie *geeignet ich für jene Art des Lernens*...sei.” (164)

“...je li manje *podesan za razgovor s voljenom ili za ljubav*.” (Karahasan II, 355)

“...ob sie *für ein Gespräch mit der Geliebten oder für Liebe selbst geeignet* ist.” (483)

Kod nekih pridjeva je očigledna promjena u značenju:

blind gegen etw. – slijep za/na nešto

blind auf (einem Auge) – slijep na (jedno oko)

taub gegen/für etw. – gluh na/za nešto

taub auf (einem Ohr) – gluh na (jedno uho)

böse auf jdn. – ljut na koga

böse zu jdm. – zao prema kome

zu etw. fertig sein – biti spreman na nešto

mit etw. fertig sein – biti gotov s nečim, završiti nešto

Pridjev *fertig* sa prepozicijom *mit* ima značenje “završiti sa određenom radnjom”, a u bosanskom jeziku se najčešće i koristi glagol:

“...ti dođi kad prevedeš...” (Karahasan I, 158)

“..wenn du *mit der Übersetzung fertig* bist...” (216)

Često se koristi i glagol “završiti s nečim” ili “biti gotov s nečim”:

“Ovo sam rekao kad sam završio s bradom” (Karahasan II, 279)

“Dies sagte ich, als ich *mit dem Bart fertig* war.” (374)

“...tek kad je završila čitanje...” (Karahasan II, 291)

“...als sie *mit dem Lesen fertig* war...” (391)

¹⁴⁰ U primjeru na bosanskom jeziku nema pridjeva.

Često se pridjev *fertig* koristi s glagolom *werden* (*mit etwas fertig werden*). U tom slučaju je na bosanskom jeziku adekvatniji prijevod “*izaći na kraj s nečim*”:

“Ne bi s tolikim snijegom izašao na kraj ni najstariji čovjek, a kamo li ti sa svojih pet godina.” (Karahasan I, 45)
 “...dass nicht einmal der Allererwachsenste *damit fertig wird*, geschweige denn du mit deinen fünf Jahren.” (S.59)

Pridjev *gut/dobar*, mada na prvi pogled izgleda da je avalentan, ipak zavređuje posebnu pažnju, sa svoje dvije varijante valentnosti i izmjenom značenja:

gut zu jdm. sein – biti dobar prema kome

gut für jdn. sein – biti dobar za koga

“Ti si stvarno *dobar prema meni*...” (Karahasan II, 177)

“Du bist wirklich *gut zu mir*...” (215)

“...suviše *dobar za moj ukus*.” (Karahasan II, 179)

“...zu *gut für meinen Geschmack*.” (218)

U bosanskom jeziku se *za/für*-frazu može zamijeniti dativom, u njemačkom ne:

“...jer je, računam, *dobra i za mene* ako je *mojim starim bila dobra* toliko vremena.” (Karahasan II, str. 80)

“...denn, so wäge ich, *gut ist er auch für mich*, wenn er *für meine Alten so lange Zeit gut war*.” (S. 82)

Moguća je i naznaka cilja:

“To bi bilo *dobro radi njega* jer bi ga pošteđjelo nelagode...a bilo bi *dobro i radi mene*...” (Karahasan II, 176)

“Das wäre *gut für ihn*, ersparte es ihm doch das

Mißbehagen...gleichwohl wäre es auch *für mich gut*...” (214)

I izmijenjeno, konsekutivno značenje:

“...koja je *jedino dobra za spaliti*...” (Karahasan II, 189)

“...die *einzig gut sei zum Verbrennen*...” (233)

Bez dopune, u značenju “dobro sam”, u njemačkom se koristi konstrukcija “es geht mir gut”:

“...ponavljajući u sebi da sam *dobro*...” (Karahasan II, 254)

“...mir wiederholend, dass es mir gut ginge...” (335)

Interesantna je kontrastivna analiza pridjeva *interessant* (i *interessiert*), koji se u bosanskom jeziku može realizirati na dva načina: *interessantan* i *zanimljiv*.

Međutim, ova dva pridjeva se ne mogu upotrijebiti u svim načinima primjene.

Tako se može reći:

Das interessiert mich nicht. - *To me ne zanima./To me ne interesuje.*

Das ist nicht interessant für mich. - *To nije interesantno za mene./To nije zanimljivo za mene.*

ali samo: *Ich bin daran nicht interessiert.* - *Nisam za to zainteresiran.*

I neke kopulativne partikule vežu prepozitivnu frazu:

schuld an etw. sein – biti kriv za nešto

“...*za sve si ti kriv.*” (Karahasan I, 234)

“...*an allem bist du schuld.*” (324)

leid um etw. tun – biti žao čega

“Iz dna duše *mi je žao Tevaba...*” (Karahasan II, 248)

“Vom Herzen *leid tut es mir um Tevab...*” (328)

bei etw. zugegen sein* (viši stil) – *biti prisutan

“...i zna ono čemu nije prisustvovao...” (Karahasan I, 224)

“...und wusste auch die Dinge, *bei denen er nicht zugegen war...*”
(310)

“...jer sam lično bio *prisutan.*” (Karahasan II, str. 84)

“...denn ich war persönlich *zugegen.*” (88)

“Es handelt sich um Erinnerungen eines, der *bei vielem zugegen war...*” (MK – Reden und Aufsätze)

“Riječ je o sjećanjima jednog čovjeka koji je prisustvovao mnogim stvarima...” (M.H.)

Neki pridjevi nemaju svoj ekvivalent u bosanskom jeziku. Tako primjer

Ich bin auf das Ergebniss gespannt.

možemo prevesti pridjevima *znatiželjan/radoznao/nestrpljiv* koji onda traže verbatimnu dopunu (i zvuče dosta neprimodno u bosanskom jeziku), ili se mora prevesti opisno:

Znatiželjan sam da vidim rezultat./Radoznao/Nestrpljiv sam da vidim rezultat.

ili, više u duhu bosanskog jezika: *Jedva čekam da vidim rezultat.*

Često sam prijevod na bosanski jezik zavisi od konteksta:

“Ich bin *gespannt, was aus dir wird.*” (MK-Ansichten)

“Baš me interesuje šta će biti od tebe.” (M.H.)

”Sie ist *gespannt auf Mitteilungen aus dem Rathaus...*” (MK – MM/M03)

“Ona jedva čeka da čuje saopštenja iz vijećnice...” (M.H.)

Particip II, koji Engel svrstava u pridjeve, uglavnom se pojavljuje sa prepozitivnom dopunom sa *von* ili *mit*. U bosanskom je u takvim slučajevima riječ o glagolskom pridjevu trpnom, i on je u većini slučajeva povezan sa dopunom u instrumentalu¹⁴¹:

“...toliko *ispunjen svijetlim očekivanjima...*” (Karahasan I, 158)

“...so *von hellen Erwartungen erfüllt...*” (216)

“...*preplavljenom iskrenošću.*” (Karahasan II, 201)

“...*von Aufrichtigkeit überschwemmt...*” (253)

¹⁴¹ O razgraničenju između pridjeva i participa II usp. str. 38.

“...ganut njegovom pažnjom...” (K.II, 312)

“...von solcher Aufmerksamkeit gerührt...” (416)

Iz svega ovoga vidljivo je da je prepozitivna dopuna u oba jezika zaista najzastupljenija i da pokazuje veliku mogućnost variranja, kako u izboru prepozicije tako i u modificiranju značenja. Nerijetko jedan te isti pridjev može vezati dvije različite prepozicije i zavisno od toga se modificira i njegovo značenje. Neki pridjevi mogu, pored prepozitivne dopune, svoju valentnost izraziti i dopunom u obliku infinitivne konstrukcije ili zavisne rečenice (npr. *bereit - spreman, fähig - sposoban*). Isto tako je primjetno da je riječ o vrlo aktivnoj dopuni, koja se relativno često koristi za zamjenu dopune u genitivu u njemačkom jeziku (*einer Sache/zu etw fähig sein, einer Sache/etw. müde sein*). Relativno veliki broj dopuna pridjeva koji označavaju ponašanje prema drugome u oba jezika izražen je istom prepozitivnom dopunom (*ehrlich zu jdm. – iskren prema nekome*).

Znatan dio pridjevskih dopuna je istovjetan u dva jezika, ali su za kontrastivnu analizu važni pridjevi kod kojih se prepozicija u dva jezika razlikuje, jer je tu utjecaj interferencije najveći. S obzirom na broj prepozitivnih dopuna i s obzirom na razlike u odabiru prepozicije, čini se da ovoj vrsti dopune treba posvetiti posebnu pažnju u učenju i izučavanju stranog jezika.

5.1.5.5 Situativna dopuna/Situativergänzung

Anafora: *da (hier, dort i sl.) / tu (ovdje, tamo)*

Ona je zaposlena u jednoj firmi. – Ona je tamo zaposlena.

Sie ist in einer Firma tätig. – Sie ist dort tätig.

Dalji pridjevi su *anwesend/prisutan, befindlich* – koji se nalazi negdje, *bekannt/poznat, heimisch/domaći, tätig/zaposlen, wohnhaft/nastanjen*¹⁴².

U gramatikama tradicionalne orijentacije se ova dopuna svrstava u prilošku odredbu za mjesto. Međutim, u gramatici zavisnosti je postalo očigledno da je riječ o obligatornoj dopuni, bez koje bi rečenica često bila negramatična. U suštini je ova dopuna uvjetovana semantikom pridjeva uz koji se pojavljuje, a sam pridjev vrlo često valentnošću glagola od kojeg je izveden, kao što je to slučaj kod pridjeva *wohnhaft < wohnen (Sub_{sit})*.

Izražajni oblici ove dopune su:

- prepozicionalna fraza:
Er ist in Mannheim wohnhaft. – On je nastanjen¹⁴³ u Mannheimu.
- prilozi (koji imaju oblik kao i anafora ove dopune):
Er ist hier tätig. – On je ovdje zaposlen.
- zavisna rečenica

¹⁴² Usp. Engel (1996a:593). Engel ovdje svrstava i participe koje u ovom radu ne smatramo pridjevima.

¹⁴³ Nerijetko se u bosanskom jeziku njemački pridjev realizira glagolskim pridjevom trpnim. Takve primjere ipak uvrštavamo u naš rad zbog njegovog kontrastivnog karaktera.

Er ist tätig, wo früher sie tätig war. – On je zaposlen, gdje je prije ona bila zaposlena.

Situativna dopuna nije ograničena samo na oznaku mjesta nego i vremena. Zifonun et al. (1997:1101) tvrde da “situativni komplement služi za lokalno ili temporalno specificiranje sadržaja uz glagole koji impliciraju određeni situativni parametar.” Isto situativno određenje se može prenijeti i na pridjeve, mada je vrlo mali broj pridjeva¹⁴⁴ koji traže neku vremensku dopunu.

5.1.5.5.1 Situativna dopuna u njemačkom jeziku

U njemačkom jeziku stoji po pravilu ispred pridjeva; kod predikativne upotrebe može se (mada ograničeno) postaviti i iza:

Er ist **am dortigen Gymnasium** tätig.

Er ist tätig **am dortigen Gymnasium**.

der **am dortigen Gymnasium tätige** Kollege

Ova dopuna je ograničena na malu grupu pridjeva, ali se javlja u svim načinima primjene.

5.1.5.5.2 Situativna dopuna u bosanskom jeziku

U bosanskom jeziku ova dopuna stoji po pravilu iza pridjeva. Ali u atributivnoj upotrebi, u svrhu isticanja, može stajati i ispred pridjeva:

Kolega je poznat **u tom gradu**.

taj kolega poznat **u tom gradu**

taj **u tom gradu poznati** kolega

U bosanskom jeziku je u ovoj grupi čest glagolski pridjev trpni. U tom smislu se njegova upotreba u funkciji rečeničnog člana ne može smatrati čistim pridjevom, nego dijelom glagolskog kompleksa u pasivnoj rečenici, npr. Kolega je rođen **u tom gradu**. (Der Kollege wurde in dieser Stadt geboren.) Time se broj pridjeva koji vežu situativnu dopunu u bosanskom jeziku još više smanjuje u odnosu na njemački jezik.

5.1.5.5.3 Kontrastivna usporedba situativne dopune

Neki pridjevi koji u njemačkom jeziku traže situativnu dopunu, u bosanskom jeziku uopće ne postoje, te traže opisni prijevod - obično glagolom od kojeg je sam pridjev izveden:

ansässig: “...ako je zaista Mukaffa koji obitava u nevidljivom svijetu.” (Karahasan II, 129)

“...wenn er wirklich der *in der unsichtbaren Welt ansässige* Mukaffa ist.” (152)

befindlich: Pridjev se uglavnom koristi atributivno:

¹⁴⁴ Radom na korpusu ustanovili smo da pridjev *fällig* traži dopunu izrazito vremenskog karaktera.

- das *sich dort befindliche* Lager – skladište koje se tamo nalazi
 das *sich in Umlauf befindliche* Geld – novac koji se nalazi u
 opticaju (usp. Sommerfeldt/Schreiber, 1983:75). Isti autori navode i
 mogućnost predikativne upotrebe:
 Das Geld ist *in Umlauf befindlich*. – Novac se nalazi u
 opticaju.
- bekannt**¹⁴⁵: “Znam u istom ovom Bagdadu berbere koji ljudima samo
 šišaju kosu,..” (Karahasan II, 340)
 “Gerade *in diesem Bagdad* sind *mir* Barbieri *bekannt*, die den
 Leuten lediglich das Haar schneiden.” (462)
- heimisch**: Er war *in Berlin heimisch*. (Duden, DUW:681) – U Berlinu je
bio njegov dom.¹⁴⁶
 “Viele Vögel sind *hier* ebenfalls *heimisch* geworden.” (MK –
 Berliner Zeitung, Juni 2000)
 “Mnoge ptice su se također odomaćile ovdje/postale su
 domaće ovdje.” – (M.H.)
- tätig**: “...on je sada kod velikog vezira Ibrahima kao odgovjitelj
 njegove djece.” (Karahasan I, 150)
 “...der jetzt *beim Großvezir Ibrahim* als Erzieher *tätig* ist.”
 (204)

Osim toga, valentnost ovog pridjeva se može proširiti i dodatnim satelitom,
 koji nije uvijek izražen ali je očigledno da zavisi od pridjeva:

tätig sein als – biti zaposlen kao

Pridjev (tačnije: glagolski pridjev) *zaposlen* na bosanskom jeziku ima
 polisemno značenje za koje u njemačkom jeziku koristimo dva različita
 pridjeva:

biti zaposlen (1) – berufstätig sein (bez dopuna)

biti negdje zaposlen (kao) (2) – irgendwo tätig sein (als).

Najbitnija razlika između ova dva pridjeva je upravo u tome što se pridjev
zaposlen (1) koristi bez ikakvih dopuna:

Njegova majka je zaposlena. – Seine Mutter ist berufstätig.

Čim se ovom pridjevu doda situativna dopuna, možemo govoriti o upotrebi
 pridjeva (2):

*Njegova majka je zaposlena u školi. – Seine Mutter ist in der Schule
 tätig*¹⁴⁷.

¹⁴⁵ Pridjev *bekannt/poznat* veže, pored situativne dopune, i druge vrste dopuna, sa blagim
 razlikama u samom značenju dopune: *jdm. bekannt sein/bit* *kome poznat; durch/für etw.*
bekannt sein/bit *poznat po čemu, bekannt sein als/bit* *poznat kao*.

¹⁴⁶ Pridjev *heimisch* stvara probleme pri prijevodu na bosanski jezik. Njegovo značenje na
 našem jeziku je *domaći (die heimische Bevölkerung – domaće stanovništvo)*, ali sa dopunom
 ovaj pridjev je teško iskazati na bosanskom jeziku (*?Bio je domaći u Berlinu*). Stoga je veća
 vjerovatnost da se mora pribjeći opisnom prijevodu. Rečnik (knjiga I, str. 729) ne bilježi ovakvu
 upotrebu ovog pridjeva. Tu se navodi : *domaća haljina, domaći odgoj, domaći prijatelj* itd. Ipak,
 prema našem jezičkom osjećaju, moguće bi bilo reći : *On je ovdje domaći*, gdje se *ovdje* može
 smatrati situativnom dopunom. Ali prilog *ovdje* se ne može zamijeniti nominalnom frazom, kao
 što je to moguće na njemačkom jeziku: **On je u Tuzli domaći*.

¹⁴⁷ Pridjev *tätig* (usp. DUDEN, DUW, 1517) može se ipak koristiti i bez dopuna. U tom slučaju
 ima značenje *pokretan, aktivan: ein tätiger Mensch – aktivan čovjek*. Isti pridjev se može

wohnhaft: “Gegen Anatol Ludwig Stiller, Bildhauer, zuletzt *wohnhaft in seinem Atelier...*” (Stiller, 29)
“Protiv Anatol Ludwig Stillera, vajara, zadnje *nastanjenog u svom ateljeu...*”

Zabunu donekle unosi pridjev **anwesend/prisutan**, koji u bosanskom jeziku bez dileme traži situativnu dopunu. U njemačkom se u svim rječnicima javlja uz prepoziciju *bei* (*bei etw. anwesend sein (bei einer Sitzung anwesend sein)* – usp. Duden, DUW:129);, mada i Engel (1996a:593) ovaj pridjev svrstava u pridjeve sa situativnom dopunom koji u njemačkom jeziku traži prepoziciju *bei*:

“...koji je *tu bio prisutan*.” (Karahasan II, 84)
“...welcher dabeigewesen war.” (88)

I pridjev **fällig** sa svojom dopunom koja je izrazito vremenskog karaktera svrstavamo u ovu skupinu. Pridjev nema ekvivalenta na bosanskom jeziku nego se obično prevodi opisno:

“Taj pregled je trebalo uraditi davno prije...” (Veličković, s.29)
“Diese Untersuchung war *längst fällig*...” (S.34)

“Trotzdem ist *irgendwann* eine Korrektur *fällig*.” (MK – Die Zeit, März 99)

“Uprkos tome se nekad mora uraditi ispravka.” (M.H.)

“...sind etwa 30000 Mark *im Jahr fällig*.” (MK – Die Zeit, Febr.97)
“...otprilike 30000 maraka godišnje prispjeva za plaćanje.” (M.H.)

Situativna dopuna je relativno rijetka pridjevska dopuna. Većinom je uvjetovana semantikom pridjeva koji traži neku pozicionu dopunu za potpunu realizaciju svog značenja. U njemačkom jeziku je češća, jer se u bosanskom jeziku često realizira uz glagolski pridjev trpni, te se onda ista ta dopuna može smatrati glagolskom. Ova se dopuna češće javlja u njemačkom jeziku, te da se u prijevodu na bosanski jezik češće koristi glagol.

5.1.5.6 Direktivna dopuna/Direktivergänzung

Anafora: *von dort* (samo kod participa i *dorthin*)/*odandje, tuda, ovuda*

Ulica nije prohodna u pravcu juga. – *Ulica nije onuda prohodna.*
Die Straße ist in Richtung Süden nicht befahrbar. – *Die Straße ist dorthin nicht befahrbar.*

Ova, ne suviše česta dopuna, dolazi u svim načinima primjene.

koristiti u spojevima *tätige Unterstützung* – *aktivna podrška*; *tätige Nächstenliebe* – *aktivna ljubav prema bližnjem*.

5.1.5.6.1 Direktivna dopuna u njemačkom jeziku

U njemačkom jeziku ova dopuna stoji ispred ili iza pridjeva, kod atributivne primjene uvijek ispred pridjeva:

Die Straße ist *in Richtung Süden* nicht befahrbar.
Die Straße ist nicht mehr befahrbar *in Richtung Süden*.
die *in Richtung Süden* nicht mehr befahrbare Straße

Ovdje spadaju i pridjevi *stammend*, *zugänglich*. Engel (1996a:593) ovdje navodi i mnogobrojne participe kao *kommend*, *rufend* i sl. Smatramo da se i *stammend* može svrstati u participe.

5.1.5.6.2 Direktivna dopuna u bosanskom jeziku

U bosanskom jeziku stoji po pravilu iza pridjeva, rijetko (i samo u pisanom jeziku) ispred pridjeva:

cesta *prohodna prema jugu*
Cesta nije više *prema jugu prohodna*.
prema jugu prohodna cesta

I ova dopuna je, kao i prethodna, u bosanskom jeziku mnogo rjeđa nego u njemačkom. Naime, kao i kod situativne dopune, ova dopuna se javlja uz glagolski pridjev trpni, tako da je njegova upotreba kao rečeničnog člana u stvari pasivno upotrijebljeni glagol¹⁴⁸:

Iz inostranstva prispjela roba nalazi se u robnoj kući. < Roba je prispjela iz inostranstva.

5.1.5.6.3 Kontrastivna usporedba direktivne dopune

Mali broj pridjeva traži direktivnu dopunu. U oba jezika u ovoj grupi bilježimo pridjeve: *prohodan* - *befahrbar*, *pristupačan/dostupan* – *zugänglich*. Neki od njemačkih pridjeva iz ove grupe čak se u bosanskom jeziku realiziraju imenicom u instrumentalu, npr:

Er ist *aus Travnik gebürtig*. – On je *rodom iz Travnika* (*rodom*¹⁴⁹ = imenica *rod* u instrumentalu)

Er ist *aus Bosnien stammend*. – On je *porijeklom iz Bosne*. (*porijeklom* = imenica *porijeklo* u instrumentalu)

Učestalost direktivne dopune je vrlo mala ali se ipak koristi za dopunu kojom se određuje pravac ili porijeklo neke radnje, osobine ili stanja iskazanog pridjevom. Kao glagolska dopuna je puno frekventnija i značajnija. Stoga se i u bosanskom jeziku često realizira uz glagolski pridjev trpni te je u takvim slučajevima prije možemo smatrati glagolskom dopunom. Vidljivo je i da neki njemački pridjevi koji traže direktivnu dopunu nemaju svoj pridjevski

¹⁴⁸ Kao i do sada, zbog kontrastivnog karaktera rada, zadržat ćemo se i na analizi glagolskih pridjeva ukoliko su oni ekvivalentni pridjevu u njemačkom jeziku.

¹⁴⁹ Riječ *rodom* Barić et al. (1997:275) smatraju prilogom nastalim od imenice. S obzirom da nismo uspjeli naći odgovarajući primjer za potvrdu ovog mišljenja, riječ *rodom* ipak navodimo kao imenicu u instrumentalu. Određenje kojoj vrsti riječi pripada ova riječ traži opširniju analizu.

ekvivalent u bosanskom jeziku, nego se koristi imenica u instrumentalu. S obzirom na rijetkost pojavljivanja ove dopune, greške su vrlo rijetke.

5.1.5.7 Nominalna dopuna/Nominalergänzung

Ova dopuna se javlja uz vrlo mali broj pridjeva u oba jezika, i to uglavnom uz pridjeve participskog porijekla. Svoje postojanje ova dopuna opravdava u sferi glagola, jer predstavlja vrlo čestu i značajnu glagolsku dopunu¹⁵⁰. Kao dopuna pridjeva ova dopuna se u velikoj mjeri razlikuje od glagolske dopune. Zajednička im je anafora: *so/tako, als solcher/kao takav*:

*Ona je poznata kao dobra pjevačica. – Ona je poznata kao takva.
Sie ist als eine gute Sängerin bekannt. – Sie ist als solche bekannt.*

5.1.5.7.1 Nominalna dopuna u njemačkom jeziku

U njemačkom jeziku se javlja u svim vrstama upotrebe:

der **als** **Lehrer** **tätige** Mann...
der Mann, **als** **Lehrer** **tätig**,...
Dieser Mann ist **als** **Lehrer** **tätig**.

Mali je broj pridjeva sa nominalnom dopunom. Riječ je (pored gore navedenog *tätig/zaposlen*) uglavnom o participima kao što su *angestellt (als)/zaposlen kao, geführt (als)/vođen kao, registriert (als)/registriran kao* (usp. Engel, 1996a:594), tako da je u ovim slučajevima teško odlučiti da li je riječ o pridjevskoj ili glagolskoj dopuni:

*Sie ist als Sekretärin angestellt. – Ona je zaposlena kao sekretarica.
Man stellte sie als Sekretärin an. – Zaposlili su je kao sekretaricu.*

5.1.5.7.2 Nominalna dopuna u bosanskom jeziku

U bosanskom jeziku se javlja obično u pridjevskim frazama u postpoziciji i tada stoji iza pridjeva:

žena poznata k ao dobra majka

U svrhu stilskog isticanja cijela fraza može stajati ispred imenice, ali je interesantno da tada pridjevski vid prelazi u određeni (kratkosilazni), dok je u suprotnoj poziciji u neodređenom vidu (kratkuzlazni akcenat):

kao dobra majka poznata žena

Osim toga, vrlo često se ova dopuna upotrebljava uz glagolski pridjev trpni, tako da, kao i kod prethodne dvije dopune, možemo govoriti o glagolskoj dopuni.

*žena zaposlena kao učiteljica
kao učiteljica zaposlena žena*

¹⁵⁰ U njemačkoj lingvistici poznata i pod nazivima "Prädikativ", "Gleichsetzungsnominativ", "Einordnungsnominativ" (usp. Engel, 1994:150). U gramatikama bosanskog, kao i hrvatskog i srpskog jezika, kao dopuna glagola, uvijek se naziva "imenski dio predikata".

5.1.5.7.3 Kontrastivna usporedba nominalne dopune

Vjerovatno najčešći pridjev iz ove grupe je *tätig/zaposen*:

“...der jetzt *beim Großvezir Ibrahim als Erziehrer tätig* ist.” (204)

“...on je sada kod velikog vezira Ibrahima kao odgovjitelj njegove djece.” (Karahasan I, 150)

Pridjev *tätig*, kako smo vidjeli, može vezati i situativnu dopunu¹⁵¹

I pridjev *bekannt/poznat*, kako smo vidjeli, može vezati više dopuna. Jedna od njih je nominalna dopuna u primjerima:

Er ist *als guter Lehrer bekannt*.

On je *poznat kao dobar učitelj*.

Nominalna dopuna, kako smo vidjeli, vrlo je rijetka pridjevska dopuna u oba jezika. Naime, mali broj pridjeva zaista može vezati ovu dopunu, tako da se ona uglavnom sreće uz participe, ali onda spada u glagolske dopune.

5.1.5.8 Adjektivna dopuna/Adjektivalergänzung¹⁵²

Adjektivna dopuna je pandan gore navedenoj nominalnoj dopuni – razlika je u tome što adjektivna dopuna uvijek za svoj nukleus ima pridjev, a nominalna imenicu. Adjektivna dopuna se javlja i uz veći broj pridjeva nego nominalna dopuna.

Anafora: *als dies(es)/kao takav, so/tako, auf diese Art/na taj način*

On je loše raspoložen. – On je tako raspoložen.

Er ist schlecht gelaunt. – Er ist so gelaunt.

Adjektivna dopuna se može uvesti i partikulom *als/kao*:

eine als linksorientiert bekannte Persönlichkeit (Engel, 1996a:594)

ličnost poznata kao lijevo orijentirana

5.1.5.8.1 Adjektivna dopuna u njemačkom jeziku

U njemačkom jeziku ova dopuna stoji ispred pridjeva:

Er ist *schlecht aufgelegt*. – On je *loše raspoložen*.

Adjektivna dopuna se obično pojavljuje kod istih pridjeva (i participa) kao i nominalna dopuna. Ipak, ovdje treba istaći neke pridjeve participskog porijekla koji obavezno traže drugi pridjev kao svoju dopunu u realizaciji rečenice. Tu prije svega spadaju *gelaunt, aufgelegt, geraten*:

Er ist *gut gelaunt*.

Er ist *gut aufgelegt*.

¹⁵¹ Više o pridjevu *tätig* usp. pogl. 5.1.5.5.3.

¹⁵² Mada se nominalna i adjektivna dopuna mogu svrstati u predikativnu dopunu, što bi bilo u duhu Engelovih najnovijih, na simpozijumu u Beogradu 2003. iznesenih, ali još neobjavljenih istraživanja, mi smo se ipak odlučili za razdvajanje ovih dviju dopuna, prije svega zbog značaja adjektivne dopune i određenog broja pridjeva koji mogu vezati samo adjektivnu, ali ne i nominalnu dopunu, a što je od značaja posebno u nastavi stranih jezika.

Radom na korpusu smo ustanovili da još jedan pridjev u njemačkom jeziku traži adjektivnu dopunu. Riječ je o pridjevu **begabt**:

“Ist er **musikalisch begabt**?” (MK- MM, M89/909)

“Je li on *nadaren za muziku*?” (M.H.)

5.1.5.8.2 Adjektivna dopuna u bosanskom jeziku

I u bosanskom jeziku ova dopuna uvijek stoji ispred pridjeva. Čak ni u svrhu isticanja nije moguća njena postpozicija:

On je *dobro raspoložen*.

Smatramo i da se pridjev *sposoban* može upotrijebiti sa adjektivnom dopunom, doduše u jednoj svojoj nespecifičnoj ali provjerenoj upotrebi:

Kredit može dobiti svaki građanin koji je **kreditno sposoban**. (Rečnik MS/MH, knjiga V, str. 942).

Istu dopunu nalazimo u vrlo čestoj frazi **radno sposobno stanovništvo** u bosanskom jeziku. Treba imati u vidu da je u bosanskom jeziku, prema trenutnom stanju u gramatici, u ovakvim slučajevima riječ o prilogu, a ne o pridjevu (**dobro raspoložen**), jer prilozima služe za bliže određenje pridjeva, glagola ili glagolskih pridjeva. Međutim, bez obzira na tu činjenicu, adjektivna dopuna ima svoje opravdanje i u našem jeziku, a posebno u kontrastivnoj usporedbi dvaju jezika.

5.1.5.8.3 Kontrastivna usporedba adjektivne dopune

Pridjev **aufgelegt/raspoložen**, pored adjektivne dopune, može imati i drugačiju valentnost. U oba jezika tada veže prepozitivnu dopunu: *zu etw. aufgelegt sein/ biti raspoložen za nešto*:

“...und das selbst dann, wenn jener nicht *zum Scherzen aufgelegt* war...” (S. 87)

“...i to čak i onda kad onome nije bilo do šale...” (Karahasan II, str. 84)

Interesantno je da pridjev *raspoložen* može u bosanskom jeziku biti upotrijebljen i bez dopune, ali se tada podrazumijeva njegovo pozitivno značenje. Njegovo značenje je objašnjeno na sljedeći način: *koji je u lepom raspoloženju, vedar, veseo* (usp. Rečnik MS/MH, knjiga V, str. 431), sa primjerom:

“*Oću da pijem jer sam raspoložen.*”

Isto značenje ima i njemački pridjev **gelaunt**, s tim što u njemačkom jeziku dopuna mora biti realizirana:

Er ist gut/schlecht gelaunt. – *Dobro/loše je raspoložen.*

Neki njemački pridjevi sa adjektivnom dopunom nemaju odgovarajući ekvivalent na bosanskom jeziku, nego se prevode opisno. Takav je slučaj sa pridjevom **geraten**:

Der Kuchen ist *schlecht geraten*. (Sommerfeldt/Schreiber, 1983:29)

Kolač nije uspio. (M.H.)

“Der Mensch, Abdullah, ist *so oder so geraten*...” (Karahasan II, S. 59)

“Čovjek je, Abdullahu, ovakav ili onakav...” (str. 65)

“...in der Redaktion, ein Artikel, unfreiwillig *antisemitisch geraten*, muss ausbalanciert werden...” (MK – Ohne einander)

“...u redakciji, članak koji je slučajno ispao antisemitiski, mora se izbalansirati...” (M.H.)

Adjektivnu dopunu traži i pridjev *irgendwie (jdm) gesinnt sein – biti (kome) nekako naklonjen* (usp. Sommerfeldt/Schreiber, 1983:230): *der (ihm) freundlich gesinnte Kollege – (njemu) prijateljski naklonjeni kolega*. Ovaj pridjev ima značenje “nastrojen”, ali se često dopuna u dativu ne realizira, a ostaje samo adjektivna dopuna:

der patriotisch gesinnte Mensch – patriotski nastrojeni čovjek.

Sinonimno sa *gesinnt*, u njemačkom jeziku se upotrebljava i *gesonnen*, sa adjektivnom dopunom i fakultativnom dopunom u dativu, i sa istim značenjem (naklonjen): *der (ihm) freundlich gesonnene Kollege – (njemu) prijateljski naklonjeni kolega*. Izmjenu u značenju ovaj pridjev pokazuje se verbativnom dopunom:

Er ist nicht *gesonnen*, *so einfach aufzugeben*. – Nije spreman da tako lako odustane.

U korpusu se ovaj pridjev najčešće javlja sa dopunama *feindlich/neprijateljski* i *freundlich/prijateljski*:

“War er mir *feindlich gesinnt*?” (MK – Berliner Zeitung, Juli 98)

“Je li mi bio *neprijateljski naklonjen*?” (M.H.)

“...welcher potentielle Spender der Partei “*freundlich*” und welcher ihr “*unfreundlich*” *gesonnen* ist.” (MK – Die Zeit, Januar 96)

“...koji je potencijalni donator partiji “*prijateljski*” a koji joj je “*neprijateljski*” *naklonjen*.” (M.H.)

U bosanskom jeziku se sinonimno može upotrijebiti i pridjev *raspoložen*. Moguće značenje ovog pridjeva je: *koji zauzima izvesni stav, nastrojen u izvesnom smislu*:

“Očito je već *unaprijed raspoložen u prilog protivničkoj stranci*.” (usp. Rečnik MS/MH, knjiga V, str.431).

Mada broj pridjeva koji traže ovu vrstu dopune nije veliki, smatramo da je ova dopuna vrlo važna, naročito u nastavi stranih jezika, gdje njeno izostavljanje vodi gramatički neispravnoj rečenici. To se posebno često dešava u slučajevima kao što je gore navedni pridjev *raspoložen/gelaunt*, gdje se valentnost pridjeva u maternjem i stranom jeziku razlikuju. Još je važnija činjenica da se dopuna u jednom jeziku mora realizirati (npr. njemački pridjev *irgendwie gelaunt sein*), dok je u drugom jeziku pozitivno značenje dopune

uključeno u sam pridjev (npr. bosanski primjer *biti raspoložen*). Ukazivanje na razlike među ovim pridjevima značajno je i zato što se često njemački pridjev mora prevesti opisno na bosanski jezik, što je vidljivo i iz primjera iz korpusa.

5.1.5.9 Verbativna dopuna/Verbativergänzung

U većini njemačkih gramatika (Duden, 1998; Helbig/Buscha, 1988) postojanje verbativne dopune nije posebno zabilježeno. Engel (usp. Engel, 1994:164) prvi izdvaja ovu dopunu koja će u modernoj njemačkoj lingvistici biti uglavnom prihvaćena. Riječ je o dopuni koja se javlja isključivo u obliku rečenice (ili infinitivne konstrukcije)¹⁵³.

Anafora za ovu dopunu je: *etwas zu tun/učiniti nešto* i sl.

*On je voljan da nam pomogne. – On je voljan da to učini.
Er ist gewillt, uns zu helfen. – Er ist gewillt, das zu tun.*

S obzirom da je riječ o kasnije uočenoj dopuni, ne iznenađuje činjenica da se vremenom otkriva sve više glagola, pridjeva, kopulativnih partikula koje traže verbativnu dopunu. Tako Engel/Mrazović (1986:470) smatraju da samo pridjev *voljan* u bosanskom jeziku traži verbativnu dopunu. Danas je uočeni broj pridjeva u oba jezika koji vežu ovu dopunu znatno veći.

5.1.5.9.1 Verbativna dopuna u njemačkom jeziku

U njemačkom jeziku uglavnom stoji ispred ili iza pridjeva, u atributivnoj upotrebi mora uvijek stajati ispred:

Er ist gewillt auszuscheiden.

Er ist auszuscheiden gewillt.

der auszuscheiden gedenkende Politiker (usp. Engel/Mrazović, 1986:484).

Pridjevi u njemačkom jeziku koji vežu verbativnu dopunu su dosta rijetki. Znatno je više kopulativnih partikula sa verbativnom dopunom kao satelitom. Engel (1996a:594) navodi još pridjeve *gesinnt* i *gesonnen*.

5.1.5.9.2 Verbativna dopuna u bosanskom jeziku

U bosanskom jeziku ova dopuna po pravilu stoji iza nukleusa. U atributivnoj upotrebi može u svrhu isticanja stajati i ispred (usp. Engel/Mrazović, 1986:470):

Vojnik je voljan da se sa svakim tuče.

vojniki, voljan da se se tuče sa svakim

*da se tuče sa svakim voljni vojnici*¹⁵⁴

¹⁵³ Više o verbativnoj dopuni u sferi glagola a sa kontrastivnog aspekta (njemački-b/h/s) usp. Djordjevic, 1983. i Zilić, 2002.

¹⁵⁴ Posljednja pozicija ne zvuči prirodno u bosanskom jeziku ali je zabilježena u navedenom izvoru.

U bosanskom jeziku u postojećim gramatikama se pojam verbatimne dopune ne spominje, mada neki autori ukazuju na postojanje riječi koje vežu samo infinitiv. U “Leksikonu” (1972:375) spominje se da “složeni predikat može da čini i neki imenski, pridevski ili priloški izraz nepotpunog značenja sa dopunom u obliku prezenta s veznikom *da* ili u obliku infinitiva, npr. *Dužnost nam je pomagati slabije. Nismo bili u stanju da potrdimo. Bilo mu je žao da napusti školu.*” Nažalost, ova dopuna se nigdje u našim gramatikama (kao ni u većini njemačkih gramatika) ne označava posebnim terminom. Stoga je uočavanje postojanja ovakve dopune od iznimne važnosti ne samo za učenje stranog jezika nego i za opise bosanskog jezika.

5.1.5.9.3 Kontrastivna usporedba verbatimne dopune

U njemačkom jeziku *gewillt* spada u kopulativne partikule (usp. Engel, 1996a:767)¹⁵⁵:

“...anderseits auch nicht *gewillt bin, mir von Schwänen oder Stadträten beweisen zu lassen...*” (Stiller/67)

“...s druge strane nisam ni *voljan da me labudovi i gradski oci dokazuju...*” (M.H.)

“...ein Brauch, den ich schon des Geruches wegen nicht *fortzusetzen gewillt war.*” (Stiller, 62)

“...običaj kojeg nisam htio nastaviti već zbog mirisa.”

Isto tako, kopulativna partikula *willens* traži verbatimnu dopunu:

Er war *willens, sich zu bessern.* (Duden, DUW:1743)

Bio je *voljan da se popravi.* (M.H.)

Engel (1996a:770) tvrdi da još jedna, dosta rijetka kopulativna partikula traži verbatimnu dopunu: *sich anheischig machen, etwas zu tun:*

Ich machte mich anheischig, Beweise zu liefern. (Duden, DUW:112)

– *Obavezao sam se da ću dobiti dokaze.*

Zilić (2002:168) smatra, da se ovim pridjevima mogu dodati i *zuversichtlich* i *troztig* i navodi sljedeće primjere:

Költzsch ist zuversichtlich, dass die Schmetterlinge im Frühjahr nach Mannheim zurückkehren... (Mannheimer Morgen, 8.8.1996)

Er rief den Freiherrn vom Wenk...zu sich heran und *troztig, den Platz nicht zu verlassen...* bat er ihn... (Kleist, Michael Kohlhaas, 64)

Pored pridjeva *voljan* u bosanskom jeziku, Zilić nalazi da i pridjev *nestrpljiv* traži verbatimnu dopunu:

“...ali je ona bila *nestrpljiva da ih se oslobodi.*”

“...sie konnte es kaum erwarten, sich von ihnen zu befreien.” (usp. Zilić, 2002:178)

¹⁵⁵ Kod Engel/Mrazović (1986:484) *gewillt* je bio svrstan u pridjeve. Ipak, u novijim radovima (Engel, 1996; Engel 2002) *gewillt* je svrstan u kopulativne partikule.

Berić-Djukić (1982:215) kaže da pridjevi *dostojan* (*würdig*), *grk* (*bitter*), *lijep* (*schön*), *voljan* (*willig*), *spor* (*langsam*), *kadar* (*fähig*), *slobodan* (*frei*) dolaze sa infinitivom. Zilić spominje da i neke kopulativne partikule traže infinitiv: *rad* (*willig*), *dužan* (*verpflichtet*), *kadar* (*im Stande*), *gotov* (*bereit*).

Kadar je završiti posao na vrijeme. - Er ist fähig, die Arbeit rechtzeitig zu beenden.

Rad je doći kod nas. - Er ist willig, zu uns zu kommen.

...gotov da se svakome skloni s puta. - bereit, jedem aus dem Weg zu gehen. (usp. Zilić, 2002:179)

Interesantno je da pridjev **dužan** u bosanskom jeziku ima polisemno značenje i zavisno od toga bira svoju dopunu. Tako se može biti *nekome nešto dužan* (*jdm. etw. schuldig sein*), kao u primjeru:

Dužna sam ti (=dugujem ti) odgovor. - Ich bin dir eine Antwort schuldig.

U tom slučaju *dužan* bira dopunu u akuzativu (ili ekspanzivnu dopunu). Ili se može biti *dužan, da nešto učini/učiniti nešto* (*verpflichtet sein, etwas zu tun*), gdje je dopuna obavezno u obliku zavisne rečenice ili infinitivne konstrukcije, dakle verbatimna dopuna:

On je dužan da to učini/to učiniti. - Er ist verpflichtet, das zu tun.

U tom slučaju je *dužan* kopulativna partikula.

U korpusu se svaki puta dopuna pojavljuje u obliku infinitivne konstrukcije i na bosanskom jeziku. Sinonimno se koristi i pridjev *biti obavezan da nešto učini*:

“...a istovremeno je *obavezan* udovoljiti ženi i odvesti je nekamo iz kuće...” (Karahasan I, 187)

“...zugleich aber war er *verpflichtet*, seiner Frau nachzugeben und sie irgendwohin zu bringen, fort aus dem Haus...” (257)

“...i da je svaki smrtnik *dužan* obdariti ga koliko može...” (Karahasan I, 190)

“...und jeder Sterbliche sei *verpflichtet*, ihn nach seinem Vermögen zu beschenken...” (262)

“...računajući da nije *dužan* govoriti o načinu...” (Karahasan I, 224)

“...weil er meinte, er sei nicht *verpflichtet*, sich über die Art und Weise zu äußern...” (310)

“...ja sam *dužan* učiniti što mogu da sačuvam znanje i pamćenje svog naroda.” (Karahasan II, 33)

“...ich bin *zu tun verpflichtet*, was in meinen Kräften steht, um Wissen und Erinnerung meines Volkes zu bewahren.” (S. 16)

Pridjev *verpflichtet* u njemačkom jeziku može vezati i prepozitivnu dopunu:

“Uradio je sve ono što je mislio da je *dužan* uraditi...” (Karahasan I, 318)

“Er hatte alles getan, wozu er sich *verpflichtet* glaubte...” (444)

Jednako tako smatramo da i pridjev **radoznao** u bosanskom jeziku uvijek mora imati dopunu u obliku zavisne rečenice, i to najčešće sa glagolima osjeta (Wahrnehmungsverben):

Radoznao sam da čujem rezultat.

Radoznao sam da to vidim.

Isto važi i za njegov značenjski ekvivalent **znatiželjan**:

Znatiželjan sam da čujem rezultat.

Ovdje se u prijevodu može koristiti i pridjev **nestrpljiv**, koji je kod Zilić (usp. gore) već svrstan u pridjeve koji traže verbatimnu dopunu.

Bez obzira što se ova dopuna javlja uz relativno mali broj pridjeva, smatramo da je njen značaj izuzetno veliki. Naročito je važno upozoriti na ovu dopunu u nastavi stranih jezika, i to posebno u slučajevima gdje ne postoji ekvivalentnost u odabiru dopune u dva jezika. Zbog utjecaja maternjeg jezika, greške u odabiru ove dopune su dosta česte. Mišljenja smo da se u bosanskom jeziku ova dopuna koristi uz pridjeve i kopulativne partikule koji pripadaju višem stilu, dakle uglavnom u pisanom jeziku (npr. *kadar, gotov, dužan*), te i na to treba skrenuti pažnju u nastavi stranih jezika.

5.1.5.10 Instrumentalna dopuna/Instrumentalergänzung

Instrumentalnu dopunu poznaje samo bosanski jezik. Mada postoje indicije i da se lokativ posmatra kao samostalna dopuna (usp. Engel/Mikić, 1983:221), za to ipak nema opravdanja jer se lokativ uvijek pojavljuje u kombinaciji sa pojedinim prepozicijama, pri čemu je prepozicija izmjenjiva (*On je u gradu. On šeta po gradu. On priča o gradu.*) Lokativ se, dakle, može pojaviti i u prepozitivnoj, situativnoj ili direktivnoj dopuni, što isključuje njegovo izdvajanje u zasebnu dopunu. S druge strane, instrumental se pojavljuje uz znatan broj glagola (i pridjeva) bez prepozicije i ne može se zamijeniti ničim drugim. Stoga je ova dopuna izdvojena već u najranijim radovima o dopunama o našem jeziku (usp. Engel/Mrazović, 1986:470).

Po pravilu, ova dopuna stoji iza pridjeva, ali može stajati i ispred u svrhu isticanja:

Dunav je *bogat ribom*.

one grenlandske vode *bogate ribom*

one *ribom bogate* grenlandske vode

Izražajni oblici ove dopune su nominalna ili pronominalna fraza u instrumentalu:

Bio je zadovoljan odgovorom.

Bio je zadovoljan sobom.

i nominalna (ili pronominalna) fraza sa prepozicijom s(a):

Gotov sam sa radom.

U njemačkom jeziku se po pravilu tu pojavljuje prepozitivna dopuna. Broj pridjeva i u bosanskom jeziku koji regiraju dopunu u instrumentalu je relativno mali, za razliku od glagola, koji u znatno većoj mjeri vežu instrumental. Zabilježeni su sljedeći primjeri:

bogat nečim - reich an etw.

siromašan nečim - arm an etw.

opsjednut čime - besessen von etw.

zadovoljan nekim/nečim – mit jdm./etw. zufrieden sein

Posljednji pridjev (*zadovoljan*) može se javiti i sa prepozicijom *s(a)*. Izgleda da se ova prepozicija u novijem jeziku gubi¹⁵⁶, jer se u Rečniku MS/MH (knjiga II, str. 197) ovaj pridjev navodi uvijek sa prepozicijom, mada na oskudnom broju primjera:

“Odatle se najbolje vidi da onaj koji nije *s malim zadovoljan* obično ne dobije ništa.”

“Sama je bila *zadovoljna sa sobom*.”

Sudeći prema primjerima iz korpusa, ne može se uspostaviti neka zakonitost kada se prepozicija koristi a kada ne:

“...bio sam *zadovoljan sobom*...” (Karahasan I, 121)

“...war ich *mit mir zufrieden*...” (163)

“Radujem se kad je *zadovoljan mojim postupcima*...” (Karahasan I, 123)

“Ich freue mich, wenn er *mit meinen Fortschritten zufrieden* ist...” (166)

“Zato što je bio *zadovoljan ovim odgovorom*...” (Karahasan I, 163)

“Weil er *mit dieser Antwort zufrieden*...war...” (223)

“Nisam naročito *zadovoljan Husainom* jer sporo uči...” (Karahasan II, 102)

“Ich bin nicht gerade *zufrieden mit Hussein*, denn er lernt langsam...” (115)

Sa prepozicijom *s(a)*:

“...neka bi Allah bio *zadovoljan s njim*...” (Karahasan II, 84)

“...Allah sei *zufrieden mit ihm*...” (88)

Negativni oblik ima istu valentnost:

“...da je princ Hasan s pravom *nezadovoljan tobom*...” (Karahasan II, 223)

“...Prinz Hasan ist mit Recht *unzufrieden mit dir*...” (287)

Još neke dopune u instrumentalu u bosanskom jeziku su uvedene prepozicijom *s(a)*. U njemačkom se takva konstrukcija realizira prepozicijom *mit*:

Sagalasan sam s tvojim prijedlogom. – Ich bin mit deinem Vorschlag einverstanden.

Gotov sam sa svojim radom. – Ich bin mit meiner Arbeit fertig.

Upoznat sam s tom idejom. – Ich bin mit dieser Idee vertraut.

¹⁵⁶ Ili je to možda odlika bosanskog jezičkog izraza? Bilo bi od velike koristi ispitati upotrebu ove prepozicije u našem jeziku.

Često se ova dopuna javlja uz glagolski pridjev trpni. Na njemačkom jeziku se ovdje pojavljuje prepozicionalna dopuna sa prepozicijom *von* ili, rjeđe, *mit*:

“Murana je ova zamisao oduševila...” (Karahasan I, 192)

“Muranu war *von dieser Idee so begeistert*...” (264)

“...*preplavljenom iskrenošću*.” (Karahasan II, 201)

“...*von Aufrichtigkeit überschwemmt*...” (253)

“...*ganut njegovom pažnjom*...” (Karahasan II, 312)

“...*von solcher Aufmerksamkeit gerührt*...” (416)

Bez obzira što se javlja samo u bosanskom jeziku, ova dopuna zavređuje pažnju pri kontrastivnoj analizi, jer su mogućnosti njene realizacije na njemačkom jeziku raznolike. Ova dopuna se gotovo uvijek realizira prepozitivnom dopunom, ali pažnju treba posvetiti odabiru prepozicije, jer za to nema čvrstih pravila. Pridjevi koji u bosanskom jeziku vežu dopunu u instrumentalu imaju različite valentnosti u njemačkom jeziku i stoga ih ne treba zanemariti pri učenju stranih jezika.

5.1.5.11 Ekspanzivna dopuna/Expansivergänzung

Ekspanzivna dopuna predstavlja značajnu dopunu ne samo u analiziranju pridjeva nego i glagola. Ova dopuna je i kod Engela pretrpjela niz izmjena. Tako je kod Engel/Mrazović (1986) bila podijeljena u “kvantificirajuću dopunu u akuzativu” i “graduativnu dopunu”. Istu podjelu Engel je zadržao i u knjizi “*Deutsche Grammatik*”(1996). Međutim, sam naziv kvantificirajuća dopuna u akuzativu nije pogodan jer se u bosanskom jeziku, osim akuzativa, koriste i drugi padeži. Osim toga, u oba slučaja je riječ o istoj dopuni, sa istom anaforam, tako da je bilo neminovno spojiti te dvije dopune u jednu. Engel je to i učinio u “*Deutsch-polnische kontrastive Grammatik*”(1999:908). Engel tu graduativne dopune zajedno sa kvantificirajućom dopunom svodi u jednu vrstu dopune: EKSPANZIVNA DOPUNA /EXPANSIVERGÄNZUNG. Anafora je *(za) toliko / (um)soviel, tako dugo/solange, tako daleko /soweit*. Ova dopuna dolazi uz mnogobrojne pridjeve koji označavaju neku vrstu veličine, kao što su *star/alt, širok/breit, velik/groß* itd. Javlja se i uz oblike komparativa i superlativa. U istoj gramatici se u ekspanzivnu dopunu računa i normativna dopuna, npr. *ein zu eleganter Hut; Der Hut war ausreichend elegant*. Zbog značaja ove dopune u realiziranju prepozicionalne fraze sa *für*, u ovom radu je normativna dopuna ostavljena kao zasebna dopuna.

Ekspanzivna dopuna se javlja u oba jezika kod malog broja pridjeva, ali u svim vrstama primjene.

5.1.5.11.1 Ekspanzivna dopuna u njemačkom jeziku

U njemačkom jeziku ova dopuna stoji uvijek ispred pridjeva:

ein *fünf Kilometer* entferntes Dorf
selo *udaljeno pet kilometara*

Pridjevi koji su determinirani ovom dopunom čine posebnu grupu pridjeva sa objekatskom ulogom. To su pridjevi dimenzije koji omogućavaju orijentaciju u komunikativnom prostoru (usp. Weinrich, 1993:518). Oni često dolaze sa ovom dopunom. Imenica vezana sa kvantitavnim članom daje mjeru nekog prostornog ili vremenskog protezanja.

Weinrich ovu dopunu naziva “objektom mjere”. Duden (1998:1237) i Helbig/Buscha (1988:317) je svrstavaju u dopune akuzativa, ali uz ograničenje da je riječ o “adverbijalnom” akuzativu. Očigledno je da je poistovjećivanje pravog objekta u akuzativu sa ovom dopunom neprihvatljivo jer je jasno vidljiva razlika između *Ich bin das Warten satt* i u primjeru *Das ist 2 Meter entfernt*. Pridjev *satt* regira pravi objekat u akuzativu dok je u drugom slučaju zaista riječ samo o mjeri¹⁵⁷. To se najbolje dokazuje probom anaforiziranja:

Ich bin es satt.

Das ist so viel entfernt. (a ne: **Das ist es entfernt.*)

Pridjev kojeg determinira kvantificirajuća dopuna može doći u svim funkcijama, ali je najčešće riječ o pridjevu u predikativnoj upotrebi.

Der Eingang ist **genau einen Meter breit**. - Ulaz je širok **tačno jedan metar**.

Sie verlegen die Rohre nur **einige Zentimeter tief** in die Erde. - Položili su cijev svega **nekoliko centimetara duboko** u zemlju.

I razni drugi pridjevi kao *alt/star*, *groß/visok/velik ili teuer/skup*, koji u širem smislu pripadaju tjelesno-komunikativnim pridjevima, mogu imati ovu dopunu (*meine achtzig Jahre alte Tante/moja tetka stara osamdeset godina*). Pošto pridjevi sa tjelesno-komunikativnim značenjem tvore parove riječi¹⁵⁸, oznaka mjere dolazi po pravilu kao determinant uz nemarkirane neutralne oblike takvog pridjevskog para (usp. Weinrich, 1993:518):

Dieser Mann ist *groß*. - Ovaj muškarac je *visok*.

Dieser Mann ist *klein*. - Ovaj muškarac je *nizak*.

ali: Dieser Mann ist **2 Meter groß**. - Ovaj muškarac je **visok 2 metra**.

Međutim, Weinrich tvrdi i da se kod većine pridjevskih parova može i markirani član para povezati sa ovom dopunom, ukoliko se ističe oznaka mjere:

Das nur **2 cm dünne** Brett zerbrach sofort. - Daska **tanka** samo **2 cm** odmah je pukla.

Der Rock ist **zwei Nummern zu eng**. - Suknja je **uska (za) dva broja**.

¹⁵⁷ Perović (1959:11) tvrdi da je ovaj akuzativ u starom njemačkom jeziku bio genitiv, te stoga ovdje ne može biti riječi o pravom objektu u akuzativu nego o priloškoj odredbi mjesta, vremena ili mjere.

¹⁵⁸ Pridjevskom “polarnošću” opširno se bavio Bierwisch (1967). Neki pridjevi mogu imati više parova, kao što su *hoch* i *niedrig* na jednoj strani, i *hoch* i *tief*, na drugoj strani, zavisno od njihovog značenja. Značajan izuzetak od pridjevskih parova su svakako pridjevi koji označavaju boje. Bez obzira što se gotovo uvijek u neutralnim rečenicama koristi nemarkirani član para, Bierwisch dokazuje da postoje situacije u kojima se koristi i markirani član a da rečenica nije negramatična, kao npr. *Der Faden ist doppelt so dünn wie ein Haar*. Više o pridjevima sa semantičkog aspekta usp. Bierwischov rad “*Some Semantic Universals of German Adjectives*” (1967).

Das Wasser ist *einige Grad kälter* als für die Jahreszeit üblich. – Voda je *nekoliko stepeni hladnija* nego što je to uobičajeno za ovo godišnje doba.

U ovakvim slučajevima se izražava da mjera koja je izrečena dopunom ne odgovara normalnim očekivanjima.

5.1.5.11.2 Ekspanzivna dopuna u bosanskom jeziku

Ekspanzivna dopuna u bosanskom jeziku stoji po pravilu iza pridjeva:

put *dug jednu milju*

U atributivnoj upotrebi se može postaviti ispred pridjeva u svrhu isticanja:
jednu milju dug put.

Najčešće se javlja u obliku tzv. akuzativa mjere, ili akuzativa vremena, ali nisu neobične ni fraze sa genitivom, instrumentalom, ili prepozicionalna fraza:

star stotinu godina / *star stotine godina* (*hundert Jahre alt*)

star stotinama godina (*Hunderte von Jahren alt*)

dug na stotine kilometara (*Hundert von Kilometern lang*) (usp. Engel/Mrazović, 1986:482).

Dvije posljednje konstrukcije su rjeđe ali ispravne. Pri tome je konstrukcija sa *na* prije za prostorno, konstrukcija sa instrumentalom (*stotinama*) za vremensko značenje kvantificirajuće dopune.

težak *na stotine kilograma*

težak *stotinama kilograma*

težak *stotine kilograma*

udaljena *na desetine kilometara*

udaljena *desetinama kilometara*

Značajno je ovdje napomenuti da se ova dopuna u njemačkom jeziku uvijek javlja u akuzativu (zbog toga je Engel/Mrazović (1986) i nazivaju “kvantificirajuća dopuna u akuzativu”). U bosanskom je riječ o znatno komplikovanijoj dopuni. Ukoliko se u dopuni javljaju brojevi *dva* do *četiri* ili je neodređena kvantifikatorom (*nekoliko*, *mnogo*), onda stoji u akuzativu, jer dotični brojevi uvijek u bosanskom jeziku stoje u akuzativu. Takav se akuzativ naziva “skamenjeni akuzativ mjere” (usp. Barić et. al. 1997:218). Međutim, brojevi od *pet* do *deset* vežu za sebe genitiv, te onda cijela dopuna stoji u genitivu. Razliku vidimo na primjeru:

kuća udaljena *dva kilometra*

kuća udaljena *pet kilometara*

tri metra visoka kuća

šest metara visoka kuća.

Brojevi *stotina*, *tisuća*, *hiljada*, *milijarda*, vežu imenicu u genitivu množine, npr. *Donio mu je stotinu poklona* (usp. Barić et. al. 1997:217). I sa pridjevima dopuna se ne mijenja:

kuća stara stotinu godina

5.1.5.11.3 Kontrastivna usporedba ekspanzivne dopune

U suštini je u oba jezika riječ o istim pridjevima, koji svojom semantikom mogu označavati mjeru bilo koje vrste. U tom smislu, niti u njemačkom niti u bosanskom jeziku nema mnogo posebnosti, mada se u korpusu nalaze primjeri u kojima vidimo da se pridjev i njegova dopuna mogu realizirati i na drugi način:

“...jer je Husain, desetak koraka od ulaza u vrt, znači dvadesetak koraka od kuće, našao...” (Karahasan II, 104)

“...fand doch Hussein *gut zehn Schritte vom Garteneingang, also an die zwanzig vom Haus entfernt...*” (118)

“...a on se *korak od mene* opet zaustavio i okrenuo.” (Karahasan II, 202)

“...er aber hielt *einen Schritt von mir entfernt* wieder an und drehte sich um” (255)

“Kao većinu ostalih stvari, i to je obavila na tradicionalni, *više stotina godina star* način...” (Veličković, 69)

“Wie die meisten anderen Dinge tat sie auch das auf eine traditionelle, *mehrere hundert Jahre alte Weise...*” (82)

“Velike kuće od ćerpiča, *skoro vijek i po stare*, prodate i srušene.” (Veličković, 169)

“Die großen, *fast hundertfünfzig Jahre alten* Ziegelhäuser verkauft und abgerissen.” (203)

Ova dopuna se uz pridjeve koji označavaju (obično numerički specificirane) odredbe količine ili mjere javlja u relativnoj upotrebi pridjeva, dakle:

ein *hundert Jahre alter* Schrank – ormar *star sto godina*.

Kod apsolutnog pozitivna moguća je ista dopuna ali gradirajućim riječima (ili čak prefiksima):

dieses *ziemlich alte* Haus – ova *prilično stara* kuća

Sie hatten mich *besonders schnell* bedient. – Poslužili su me *naročito brzo*.(usp. Engel, 1996a:595).

Ova dopuna se javlja i uz komparativ i superlativ.

5.1.5.11.4 Ekspanzivna dopuna uz komparativ

Kod **komparativa** moguća je upotreba samo uz relativno upotrijebljen komparativ. Vrlo je važno primijetiti da ekspanzivna dopuna uz komparativ nema poredbeni konstrukt (u suprotnom je riječ o poredbenoj dopuni).

Kod ekspanzivne dopune uz komparativ anafora glasi (*um*) *soviel/(za) toliko, darum/za toliko*:

On je stariji (za) dvije godine. – On je stariji (za) toliko.

Er ist (um) zwei Jahre älter. – Er ist (um) soviel älter.

U njemačkom jeziku se javlja većinom ispred pridjeva: kod upotrebe u funkciji rečeničnog člana može biti i u postpoziciji (usp. Engel/Mrazović, 1986: 471):

Er ist **um eine wichtige Erfahrung** reicher. (On je bogatiji za jedno važno iskustvo)

Er ist reicher **um eine wichtige Erfahrung**.
die (**um**) **zwei Jahre** jüngere Annette

U bosanskom jeziku stoji po pravilu iza pridjeva, ali može i ispred (ibid):

Knjiga je **mlađa stotinu godina**.

Knjiga je **stotinu godina mlađa**. (Das Buch ist hundert Jahre jünger)
ta knjiga **mlađa stotinu godina**
ta **stotinu godina mlađa** knjiga

Ova dopuna precizira (samo kod relativnog komparativa) razliku između kvalificirane veličine i poredene veličine i može se realizirati kako numerički specificiranim oznakama mjere ili količine tako i različitim riječima za pojačavanje ili smanjivanje intenziteta značenja (usp. Engel, 1996a:595):

sein **um zwei Jahre jüngerer** Bruder – njegov (**za**) **dvije godine** mlađi brat

sein **erheblich jüngerer** Bruder – njegov **znatno mlađi** brat

Dort war derselbe Gürtel **zwei Mark billiger**. – Tamo je isti opasač bio **jeftiniji (za) dvije marke**.

Dort war derselbe Wagen **erheblich billiger**. – Tamo je isto vozilo **znatno jeftinije**.

Kako vidimo, kvantificirajući elemenat kod ove dopune može biti uveden i prepozicijom *um/za*:

Er ist **um zwanzig Jahre älter**. - On je **stariji (za) dvadeset godina**.

U korpusu je ova dopuna, u odnosu na poredbenu dopunu uz koju se uvijek javlja i poredbeni konstrukt znatno rjeđa:

“...und unversehens kommt eine Woge an, die höher ist, Gott weiß warum, **vier Meter höher...**” (Stiller, 53)

“...i već je, kako reče njegov urednik, **nekoliko mjeseci stariji od Krista**.” (Jergović, 228)

“...und, wie sein Redakteur sagte, schon **ein paar Monate älter als Christus**.” (213)

5.1.5.11.5 Ekspanzivna dopuna uz superlativ

Uz **superlativ** se ova dopuna javlja samo uz neke oblike.

U njemačkom jeziku uvijek stoji ispred pridjeva.

der bei **weitem reichste** Einwohner
Dies ist der **weitaus schlimmste** Fall.

I u bosanskom jeziku obavezno stoji ispred superlativa:

daleko najbogatiji stanovnik;
To je **daleko** najgori slučaj.
Taj je slučaj **daleko** najgori.

Za ovu dopunu uz superlativ nema anafore. Ona se uglavnom javlja kod relativnog superlativa (samo u jednom slučaju i kod apsolutnog superaltiva). Ona precizira ekstremnu vrijednost pridjeva (usp. Engel, 1996a:595):

mit *den allerherzlichsten* Grüßen (aps. superlativ) – sa najsrdačnijim pozdravima

Er hatte sie als *weitaus schnellste* kennengelernt. – Upoznao ju je kao daleko najbržu.

Sie war die *weitaus schnellste in der Abteilung*. – Bila je daleko najbrža u odjelu.

Ni ova dopuna nije pretjerano često zabilježena u korpusu:

“...jedes Wort aus Ihrem Mund beginnt für mich fragwürdig zu werden, *höchst fragwürdig*...” (Stiller/65)

“...svaka riječ iz vaših usta postaje za mene upitna, veoma upitna...”

...zum *allerersten* Mal auch,...wurde Julika sachlich und leidenschaftslos unterrichtet...” (S. 116)

“...po prvi puta... Juliki su objasnili stručno i bez strasti...”

„Julika bedankte sich *aufs netteste*...” (S. 144)

“Julika se najljubaznije zahvalila...”

Mada na prvi pogled izgleda kao jednostavna i lagana dopuna, kontrastivno je ekspanzivna dopuna izuzetno značajna jer pokazuje niz različitosti u njemačkom i u bosanskom jeziku. Tu naročito mislimo na dopunu uz pozitiv, koja se u njemačkom jeziku uvijek koristi u akuzativu, u bosanskom jeziku se, pored akuzativa, može pojaviti i u genitivu, instrumentalu ili pak sa prepozicijom. Javlja se uvijek uz pridjeve koji označavaju neku dimenziju, neku veličinu, a koji su istovjetni u oba jezika. Dopuna se javlja i uz komparativ i superlativ i to bez značajnijih razlika u dva jezika.

5.1.5.12 Normativna dopuna/Normergänzung

Engel (1996a:595) smatra da normativna dopuna predstavlja poseban oblik graduativne (tj. ekspanzivne) dopune uz pozitiv. Ona označava dostizanje ili prekoračenje neke norme. Izražajni oblici su *genügend/dovoljno*, *genug/dosta*, *zu/previše* i neki drugi. Zbog djelimično suprotnih značenja pojedinih izražajnih oblika ne može se navesti zajednička anafora, navodi Engel.

5.1.5.12.1 Normativna dopuna u njemačkom jeziku

U njemačkom jeziku je pozicija ovih dopuna različita. *Genügend* i *zu* stoje ispred, *genug* stoji iza pridjeva:

ein *genügend umfangreiches* Grundstück – *dovoljno velika* parcela

Das Kind hatte das Eis *zu schnell* gegessen. – Dijete je *previše brzo/prebrzo* pojelo sladoled.

“...jer bi bila *dovoljno slijepa* i da joj je samo skinuo naočari.”
(Veličković, s.49)

“...denn sie wäre *blind genug* gewesen, hätte er ihr nur die Brille abgenommen.” (S.58)

Važno je napomenuti da *genug* **ne može** stajati kod atributivno upotrijebljenog pridjeva (usp. Engel, 1996a:595). U takvim slučajevima koristi se *genügend* ili neki drugi oblik:

ein *genügend umfangreiches* Grundstück – *dovoljno velika* parcela
ein *ausreichend umfangreiches* Grundstück - *dovoljno velika* parcela

5.1.5.12.2 Normativna dopuna u bosanskom jeziku

Normativna dopuna u bosanskom jeziku uvijek stoji ispred pridjeva. Javlja se samo ako ispred pridjeva stoje riječi *odveć/previše/suviše, dovoljno* i sl.

“...ne uspijevam osjetiti potrebu *dovoljno jaku* da me pokrene.”
(Karahasan II, 96)

“...gelingt es mir nicht, das Gefühl *stark genug* zu machen, damit ich mich bewege.” (109)

“...to nije *dovoljno valjan* razlog.” (Karahasan II, 138)
“...dies ist kein *ausreichend triftiger* Grund.” (167)

Normativnu dopunu je moguće izraziti i prefigiranjem: umjesto dopune *previše* često se isti rezultat postiže prefiksom *pre+*pridjev.

Dijete je *previše brzo/prebrzo* pojelo sladoled - Das Kind hatte das Eis *zu schnell* gegessen.

5.1.5.12.3 Kontrastivna usporedba normativne dopune

Uz normativnu dopunu se često pojavljuje Dativus sympathicus ili odgovarajuća *für/za*-fraz; ovim elementima se opseg djelovanja norme ograničava (Engel, 1996a:595)¹⁵⁹:

Dieses Grundstück ist *mir zu unübersichtlich*. – Ovaj posjed *mi* je *nepregledan*.

Dieses Wetter ist *zu kalt für mich*. – Ova voda je *suviše hladna za mene*.

U slučaju *für*-frazе, dopuna i u njemačkom i u bosanskom jeziku u atributivnoj upotrebi stoji samo ispred pridjeva, a u predikativnoj je moguća i postpozicija; fraze u dativu mogu stajati samo ispred:

Der Kaffee ist *für mich* zu stark. - Ova kafa je *za mene* prejaka.

Der Kaffee ist zu stark *für mich*. - Ova kafa je prejaka *za mene*.

der *für mich* zu starke Kaffee - *za mene* prejaka kafa

Der Koffer ist *mir* zu schwer. - Kofер *mi* je pretežak.

ein *mir* zu schwerer Koffer - *meni* pretežak kofер

¹⁵⁹ Engel (1996a:596) smatra da se oblast djelovanja norme može opisati i zavisnim rečenicama. Tu prije svega misli na *dass/damit*-rečenice i na *als* *dass*-rečenice, uz odgovarajuće infinitivne konstrukcije (npr. *ein Grundstück, zu unübersichtlich, als dass man sich dort wohl fühlen könnte*, i sl.). S obzirom da time zalazimo u sintaksu rečenice, konstrukcije u obliku zavisne rečenice se neće dalje razmatrati u našem istraživanju.

U korpusu nalazimo sljedeće primjere:

“...ali je on valjda *premlad za vraćanje u djetinjstvo...*” (Karahasan II, str. 75)

“...aber er ist doch wohl *zu jung für die Rückkehr in die Kindheit...*” (S. 75)

“...Bog ne bi stvarao mnogo kapi kad bi jedna bila *dovoljna za sve.*” (Karahasan II, 209)

“...Gott hätte nicht viele Wassertropfen geschaffen, wäre einer *ausreichend gewesen für alle.*” (265)

“...na tome je mjestu zid bio *dovoljno debeo* da u njemu izdubi otvor...” (Karahasan II, 69)

“...war die Wand an jener Stelle *dick genug*, so dass er in ihr eine Öffnung angebracht...” (65)

Normativna dopuna u oba jezika stoji ispred pridjeva, osim kada se u njemačkom jeziku pojavljuje dopuna *genug*. U tom slučaju ona stoji iza pridjeva. Važno je napomenuti i da se *genug* ne može upotrijebiti uz atributivno upotrijebljen pridjev; u tom slučaju se koristi *genügend* ili neki drugi oblik. U bosanskom jeziku se ista dopuna može realizirati i prefigiranjem pridjeva. Može se koristiti i sa dativom *commodi* ili sa prepozitivnom frazom sa *für/za*. Poziciono se tada ove dopune ne razlikuju u jezicima.

5.1.5.13 Poredbene dopune/Vergleichsergänzungen

Uz ove dopune se kod oblika relativne komparacije javlja poredbeni elemenat (kod relativnog superlativa, a nekad uz poredbenu veličinu i kod relativnog komparativa), odnosno izabrana količina (*Auswahlmenge*). Na taj način se relativno kompariran pridjev utvrđuje na određenu vrijednost (npr. *On je lijep kao (i) njegov brat.*) (usp. Engel, 1996a:596).

5.1.5.13.1 Poredbena dopuna uz pozitiv/Vergleichsergänzung zum Positiv

Poredbena dopuna je karakteristična po pojavljivanju poredbenog konstrukta uz veličinu koja se opisuje ili poredi pridjevom.

Anafora uz poredbenu dopunu je *so/tako*:

Ovaj ormar je *star kao i ova stolica*. – Ovaj ormar je *tako star*.

Dieser Schrank ist *alt wie dieser Stuhl*. – Dieser Schrank ist *so alt*.

5.1.5.13.1.1 Poredbena dopuna uz pozitiv u njemačkom jeziku

U njemačkom jeziku se ova dopuna rijetko javlja kod atributivne upotrebe. Engel (1996a:596) tvrdi da se uz atributivno ili apozitivno upotrijebljen

pridjev može pojaviti poredbena dopuna samo ako “upoređena” veličina ima neodređeni član¹⁶⁰:

ein *genauso* alter Schrank *wie* eurer – ormar *star kao (i) vaš*
ein Schrank, *genauso alt wie* eurer, – ormar, *star kao (i) vaš*,

Možemo primijetiti da se u atributivnoj upotrebi poredbeni konstrukt odvaja od pridjeva od kojeg zavisi i zauzima poziciju iza imenice koja se opisuje.

Partikula *so* je fakultativna, u negiranom obliku je obligatorna. Poredbena dopuna uz pozitiv je uvijek u postpoziciji:

Sie ist (*so*) blond *wie* alle.

Dieses Mädchen ist nicht *so* hübsch, *wie es ihre Schwester war*.

5.1.5.13.1.2 Poredbena dopuna uz pozitiv u bosanskom jeziku

U bosanskom se javlja u svim upotrebnim varijantama. U pravilu je u postpoziciji, ali kod atributivne upotrebe, u svrhu isticanja, može stajati i ispred pridjeva:

Ta djevojka je *lijepa kao lutka*.
ta djevojka, *lijepa kao lutka*,...
ta *kao lutka* lijepa djevojka...

Partikula *tako* se rijetko javlja. U negiranom obliku je fakultativna:

Da djevojka nije (*tako*) *lijepa kao što je bila njena sestra*.

5.1.5.13.1.3 Kontrastivna usporedba poredbene dopune uz pozitiv

Poredbenu dopunu uz pozitiv nalazimo i u sljedećim njemačkim konstrukcijama koje se u bosanskom jeziku realiziraju dopunom uz komparativ i superlativ, što je čest kamen spoticanja u učenju njemačkog kao stranog jezika:

zwei Stühle, *so alt wie möglich*,... - dvije stolice, *što je moguće starije/(?)najstarije moguće*,...

Diese Birnen sind *so billig wie möglich*. – (?) Ove kruške su *najjeftinije moguće*.

Wir wollten ihn *so gesund wie möglich* übergeben. – Htjeli smo ga predati *što je moguće zdravijeg*.

Sie sollten den Vertrag *so schnell wie möglich* kündigen. – Trebate otkazati ugovor *što je brže moguće*.

U prva dva primjera ove konstrukcije zvuče neprirodno u bosanskom jeziku. Mnogo bliže jezičkom osjećaju govornika bilo bi:

dvije stolice, *veoma stare*,...

Ove kruške su vrlo jeftine.

Vrlo je važno za nastavu stranih jezika naglasiti da se konstrukcija **so + pozitiv + wie möglich** ne može upotrijebiti atributivno. U tom slučaju se upotrebljava konstrukcija **möglichst + pozitiv**. Kako je već rečeno, a za kontrastivna istraživanja veoma značajno jeste da se u bosanskom jeziku u ovim

¹⁶⁰ I u bosanskom jeziku se tada koristi pridjev neodređenog vida.

konstrukcijama koriste komparativ ili superlativ. Naime u bosanskom jeziku nije česta apozitivna upotreba ovih konstrukcija.

“...da se...što može bolje raspita za događaje u gradu.” (Karahasan II, 158)

“...damit es...möglichst umfangreiche Erkundigungen über die Ereignisse in der Stadt einhole.” (192)

Moguća je i konstrukcija **superlativ+moguće**, mada ni ona ne zvuči prirodno. U većini slučajeva koristi se konstrukcija **što je + komparativ+moguće**.

U korpusu se za bosanski jezik javljaju još neke pojedinosti. Tako se pozitiv može pojaviti u konstrukciji “*koliko je moguće + pozitiv*”:

“...ali neka ipak budem na sve spreman i *koliko je moguće oprezan*.” (Karahasan II, 248)

“...aber dennoch auf alles gefasst und *so vorsichtig wie nur möglich*.” (327)

ili u skraćenoj verziji “*što + komparativ*”:

“Treba samo ući *što dublje* u sebe...” (Karahasan II, 190)

“Man muss einzig *so tief wie möglich* in sich gehen...” (234)

I kod nekih priloga moguća je ova konstrukcija:

Sie sollten den Vertrag *so bald wie möglich* kündigen.

Trebali biste otkazati ugovor *što je prije moguće*.

I isto tako:

Sie sollten den Vertrag *möglichst bald* kündigen.

(Ali ne i u bosanskom: *Trebate otkazati ugovor najprije moguće.)

Korpus svjedoči da se ove konstrukcije često upotrebljavaju:

“...od slasti i želje da to izgovori *što prije i što sličnije* Halladžu.” (Karahasan II, 210)

“...vor Genuss und in dem Wunsch, er möge es *so bald und Hallag so ähnlich wie nur möglich* aussprechen.” (266)

“...Ihre hoffentlich kurze Zeit in der Untersuchungshaft *so angenehm wie möglich*

zu gestalten...” (Stiller, 20)

“...da svoje, nadajmo se, kratko vrijeme u istražnom zatvoru organizuje *što je prijatnije moguće*...”

Ova dopuna se može realizirati i u obliku zavisne rečenice:

“Namjerno se micala najsporije što je mogla...” (Karahasan II, 292)

“Absichtlich bewegte sie sich so behutsam wie sie nur konnte...” (392)

“...da se...što može bolje raspita za događaje u gradu.” (Karahasan II, 158)

“...damit es...möglichst umfangreiche Erkundigungen über die Ereignisse in der Stadt einhole.” (192)

5.1.5.13.2 Poredbena dopuna uz komparativ/Vergleichserganzung zum Komparativ

Anafora za ovu dopunu glasi *als/nego, od + lična zamjenica/adverb*

On je *stariji od svoje sestre.* – On je *stariji od nje./ On je stariji nego ona.*

Er ist alter als seine Schwester. – *Er ist alter als sie.*

5.1.5.13.2.1 Poredbena dopuna uz komparativ u njemačkom jeziku

U njemačkom jeziku se za uvođenje ove dopune koristi partikula *als* ili prepozicija *von*. Obično ova dopuna stoji iza pridjeva:

Er ist viel alter als seine Frau.

Kod atributivne upotrebe poredbena dopuna se odvaja od komparativa i stoji iza upravne imenice:

die kleinere Insel von beiden

5.1.5.13.2.2 Poredbena dopuna uz komparativ u bosanskom jeziku

U bosanskom jeziku dopuna stoji iza pridjeva:

On je mnogo *stariji nego njegova žena /od svoje ene.*

U stilski obojenom iskazu moguće je razdvojiti poredbenu dopunu od komparativa koji stoji ispred imenice:

manje dijete od mojeg (Prirodnije je: *dijete manje od mojeg (djeteta)*)

U bosanskom jeziku se ona može uvesti prepozicijom *od + gen.* ili partikulom *nego*¹⁶¹. Ukoliko je poredbena veličina živo biće, onda se mogu koristiti oba elementa (*od* ili *nego*). Međutim, ukoliko se poređenje vrši sa nekom vremenskom ili lokalnom situacijom, onda je moguće koristiti samo partikulu *nego*:

On je ljepši nego ja.

On je ljepši od mene.

ali: *To je bolje nego prije dva mjeseca* (ne: **To je bolje od prije dva mjeseca.*)

Ovdje je ljepše nego tu. (ne: **Ovdje je ljepše od tu.*)

I u korpusu se potvrđuje to pravilo:

“...što su *mu* važniji njegovi zločinci *od nje*...” (Karahasan II, 158)

“...dass *ihm seine Verbrecher wichtiger seien als sie*...” (193)

“...i da su zato bili *u svemu bolji od nas*.” (Karahasan II, 364)

¹⁶¹ Rijecu *nego* u ovakvoj upotrebi svrstavamo u poredbene partikule kao i *als* i *wie* u njemačkom jeziku.

Mada ih neki gramatičari (usp. Helbig/Buscha, 1988:410) svrstavaju u prepozicije, smatramo da to nije opravdano jer ove partikule ne vežu određeni padež za sebe kao što je to slučaj sa ostalim prepozicijama. Cijela sintagma uvedena ovim rijeicama ponaša se jednako kao i prethodna imenica i stoji u istom padežu: *Njemu je bolje nego njegovoj ženi* (dativ). *Bolje ti je s njim nego s nama* (instrumental). *Bolje ja nego ti* (nominativ) itd. U našem jeziku (usp. Rečnik MS/MH, knjiga III, str. 676) ova partikula se smatra veznikom.

“...und sie deshalb *in allem besser* gewesen wären *als wir*.” (496)

“I to sada, kad je princ Hasan *jači nego ikada*, a veliki *vezir umorniji i pospaniji nego ikada*.” (Karahasan II, 198)

“Und dies gerade jetzt, da Prinz Hasan *stärker*, der Großvezir *hingegen müder und verschlafener als je zuvor* erscheinen.” (248)

5.1.5.13.2.3 Kontrastivna usporedba poredbene dopune uz komparativ

Nema puno razlike među jezicima u pogledu ove dopune. Pažnju valja posvetiti u pogledu ove dopune odabiru odgovarajuće prepozicije ili partikule u datom jeziku i pravilima vezanim za formiranje fraze u takvom slučaju.

Ako se odabir vrši između dvije veličine, u njemačkom jeziku se koristi prepozicija *von* (ili genitiv), a u bosanskom jeziku prepozicija *od*:

die hübschere Schwester *der beiden /von beiden* – ljepša sestra *od njih dvije*

die hübschere *der beiden Schwestern/von beiden Schwestern* – ljepša *od dvije sestre*

U ostalim slučajevima, u njemačkom jeziku se mogu koristiti i *als* i *von*, dok u bosanskom jeziku treba paziti da se kod poređenja vremenske ili lokalne situacije koristi samo *nego*, u ostalim slučajevima i *od*:

“...što su *mu važniji njegovi zločinci od nje*...” (Karahasan II, 158)

“...dass *ihm seine Verbrecher wichtiger seien als sie*...” (193)

“...kao da ništa na svijetu nije *normalnije od toga da se prema njemu pokazuje toliko dobrote*.” (Karahasan II, 189)

“... als sei nichts auf der Welt *normaler, als dass man ihm gegenüber so viel Güte an den Tag lege*.” (233)

“I to sada, kad je princ Hasan *jači nego ikada*, a veliki *vezir umorniji i pospaniji nego ikada*.” (Karahasan II, 198)

“Und dies gerade jetzt, da Prinz Hasan *stärker*, der Großvezir *hingegen müder und verschlafener als je zuvor* erscheinen.” (248)

Poredbena dopuna uz komparativ može biti i u obliku zavisne rečenice:

„...dein Zustand sei sehr *viel ernster, als ich wohl meine*.“ (Stiller 120)

“...tvoje stanje je *mnogo ozbiljnije nego što ja to mislim*.” (M.H.)

Dopune u obliku rečenice pripadaju u rečeničnu sintaksu i tu se obrađuju. Važno je primijetiti da cijela zavisna rečenica zavisi od pridjeva u komparativu i da se stoga smatra dopunom pridjeva. Za kontrastivne radove bitno je da se u bosanskom jeziku dopuna u obliku rečenice uvodi isključivo veznikom *nego što*, dok upotreba prepozicija *od* ovdje ne dolazi u obzir.

5.1.5.13.3 Poredbena dopuna uz superlativ/Vergleichsergänzung zum Superlativ

Poredbena dopuna uz superlativ uvijek označava entitet ili situaciju iz koje se bira i na koju se superlativ odnosi. Anafora je *davon/darunter/von/unter* + lična zamjenica - *od/među* + lična zamjenica:

On je najvažniji među ljudima. – *On je najvažniji među njima.*
Er ist der wichtigste unter den Menschen. – *Er ist der wichtigste unter ihnen.*

5.1.5.13.3.1 Poredbena dopuna uz superlativ u njemačkom jeziku

Ova dopuna uvijek stoji iza pridjeva u njemačkom jeziku:

Dieses Schloss ist das prunkvollste von allen.

Kod atributivne upotrebe se poredbena dopuna odvajava od superlativa i stoji iza upravne imenice:

das prunkvollste Schloss von allen

Osim prepozicije *von*, u samoj dopuni se može pojaviti još i prepozicija *unter*:

Er war der wichtigste unter den Menschen...

5.1.5.13.3.2 Poredbena dopuna uz superlativ u bosanskom jeziku

U bosanskom jeziku se u dopuni mogu pojaviti prepozicije *od* i *među*.

Po pravilu stoje iza pridjeva:

Zamak S. je najraskošniji od svih.

U svrhu isticanja mogu stajati i ispred pridjeva:

Katedrala u Kölnu je najveća među svim katedralama /od svih katedrala.

Katedrala u Kölnu je među svim katedralama/od svih katedrala najveća.

5.1.5.13.3.3 Kontrastivna usporedba poredbene dopune uz superlativ

Kod atributivne upotrebe ponovo postoje dvije vrste konstrukcija - upravna imenica se pojavljuje u usporednoj veličini ili u količini iz koje se bira (usp. Engel, 1996a:597) :

die interessanteste Geschichte von allen – najinteresantnija priča *od svih*

die interessanteste von allen Geschichten – najinteresantnija *od svih priča/među svim pričama*

Vidimo da se u prvom slučaju, kada se upravna imenica ne spominje u dopuni, u bosanskom jeziku koristi prepozicija *od*. U drugom slučaju su moguće obje prepozicije.

Primjeri za dalju upotrebu (usp. Engel. 1996a: 597):

- Anita, *die intelligenteste in der Familie,...*Anita, najinteligentnija u porodici,...

- Sie hat am tapfersten *von allen* ausgehalten. – Ona je izdržala najhrabrije *od svih*.
- Dies ist der vorlauteste *meiner Schüler*. – Ovo je najnametljiviji *od mojih učenika*.
- Er ist *unter meinen Schülern* am vorlautesten. – On je *među mojim učenicima* najnametljiviji.
- Sie hat am sorgfältigsten *von allen* gearbeitet. – Ona je radila najbrižnije *od svih*.

Količina ili situacija iz koje se bira može se pojaviti i u obliku relativne rečenice, što ipak spada u sintaksu rečenice:

die *interessanteste* Geschichte, die ich je gehört habe - najinteresantnija priča koju sam ikad čuo...

Primjeri vezani za ovu dopunu nisu rijetki u korpusu:

“...ali bi se mogao zakleti da mu je on *najvažniji među ljudima* koje poznaje.” (Karahasan II, 331)

“...aber beschwören könnte er, dass er für ihn *der wichtigste unter den Menschen* war, die er kannte.” (449)

“...da je *od svih mjesta na svijetu najudobnije u svojoj koži...*” (Karahasan II, 332)

“...*von allen Orten auf der Welt wäre es am angenehmsten in der eigenen Haut...*” (450)

“...možda veziru *najbliži od njegovih ljudi...*” (K.II, 261)

“...diesem *von all seinen Leuten vielleicht am nächsten...*” (347)

Za kontrastivnu analizu je važno napomenuti da se u njemačkom jeziku dopuna može realizirati i genitivom, dok u bosanskom jeziku genitiv nije moguć:

“...wie er sich bloß im Tanz entspannen könnte, *im wildesten aller Tänze...*” (Stiller, 48)

“...kako se mogao opustiti samo u plesu, *u najdivljijem od svih plesova...*”¹⁶² (M.H.)

U bosanskom jeziku se ovakve konstrukcije realiziraju prepozicijom od:
u najljepšem od svih gradova - im schönsten aller Städte

Poredbena dopuna nerijetko predstavlja izvor grešaka jer je utjecaj interferencije dosta izražen kod odabira odgovarajuće partikule u komparativu ili kod pravilnog formiranja superlativa, naročito konstrukcija tipa *što je moguće više/möglichst viel*. Stoga u nastavi stranih jezika posebno treba insistirati na uočavanju i memorisanju razlika ovog tipa. Po svemu ostalom, poredbena dopuna, bilo da je riječ o pozitivu, komparativu ili superlativu ne predstavlja poseban problem za one kojima jedan od kontrastiranih jezika nije

¹⁶² Prijevod ove dopune na bosanski jezik nije prihvatljiv: “...u najdivljijem od svih plesova”. U ovakvim slučajevima bolje je pribjeći nekom drugom rješenju, npr. “*najdivljiji ples na svijetu*”.

maternji. Važno je naglasiti i da poredbena dopuna u superlativu u njemačkom jeziku može biti realizirana na tri načina: korištenjem prepozicija *von* i *unter*, te direktnim genitivom, dok u bosanskom jeziku genitiv nije moguć, nego samo dopuna sa prepozicijama *od* i *među*.

5.1.6 Grafički prikaz pridjevskih dopuna na sintaksičkom nivou

Zaključno ćemo tabelarno prikazati rezultate dobivene usporedbom pridjevskih dopuna na sintaksičkom nivou u njemačkom naspram bosanskog jezika.

Dopuna u akuzativu

Dop. u akuzativu u njem. jez.	Dop. u akuzativu u bos. jez.	Postojanje ekvivalentnosti	Neekvivalentnost
<i>gewohnt müde satt schuldig wert</i>	<i>dužan</i>	<i>jdm. etw. schuldig sein – biti kome što dužan</i>	- <i>etw. gewohnt sein</i> – biti naviknut na nešto; - <i>eine Sache müde sein</i> – biti umoran od čega; - <i>etw. satt haben/sein</i> – biti sit čega; - <i>etw. wert sein</i> – biti vrijedan čega
Kopulativne partikule			
<i>leid sein; los sein; gewahr werden;</i>			- <i>etw. leid sein</i> – biti kome žao koga/čega; - <i>etw. los sein</i> – riješiti se čega; - <i>etw. gewahr werden</i> – primijetiti nešto;

Dopuna u genitivu

Dop. u genitivu u njem. jez.	Dop. u genitivu u bos. jez.	Postojanje ekvivalentnosti	Neekvivalentnost
<i>bedürftig bewusst fähig froh gewärtig kundig ledig mächtig</i>	<i>dostojan pun vrijedan žedan gladan željan sit svjestan</i>	- <i>sich einer Sache bewusst sein</i> – biti svjestan čega; - <i>einer Sache voll sein</i> – biti pun čega; - <i>einer Sache wert sein</i> – biti vrijedan čega; - <i>einer Sache würdig sein</i> – biti dostojan čega;	- <i>einer Sache fähig sein</i> – biti spособan za nešto - <i>einer Sache gewärtig werden</i> – biti pripravan , spreman na nešto - <i>einer Sache kundig sein</i> – biti vičan čemu/vješt u čemu - <i>einer Sache ledig sein</i> – biti

<p><i>sicher</i> <i>teilhaft</i> <i>voll</i> <i>wert</i> <i>würdig</i></p>			<p><i>oslobođen/slobodan</i> od čega - <i>einer Sache müde / überdrüssig sein</i> – biti <i>umoran</i> od čega - <i>sich einer Sache sicher sein</i> – biti <i>siguran</i> u nešto - <i>einer Sache gewiss sein</i> – biti <i>ubijeden/siguran</i> u nešto - <i>einer Sache mächtig sein</i> – vladati čime; - <i>einer Sache bedürftig sein</i> – trebati što; nedostajati kome (što);</p> <p>- biti <i>žedan</i> čega – nach etw. <i>durstig sein</i> - biti <i>gladan</i> čega – nach etw. <i>hungrig sein</i> - biti <i>željan</i> čega – auf etw. <i>begierig sein</i> - bit <i>sit</i> čega – etw. <i>satt haben</i></p>
Kopulativne partikule			
<p><i>ansichtig</i> <i>werden;</i> <i>gewahr</i> <i>werden;</i> <i>bar sein;</i> <i>habhaft</i> <i>werden;</i> <i>eingedenk</i> <i>werden;</i></p>	<p>Žao</p>		<p>- <i>ansichtig werden</i> – ugledati koga; - <i>gewahr werden</i> – primijetiti koga; - <i>bar sein</i> – biti bez čega; - <i>habhaft werden</i> – dokopati se čega; - <i>eingedenk werden</i> – biti svjestan čega;</p> <p>- biti kome <i>žao</i> koga – es <i>leid sein/jdm. leid tun um;</i></p>

Dopuna u dativu

Dop. u dativu u njem. jez.	Dop. U dativu u bos. jez.	Postojanje ekvivalentnosti	Neekvivalentnost
<p><i>ähnlich</i> <i>angeboren</i> <i>behilflich</i> <i>bekannt</i> <i>böse</i> <i>dankbar</i> <i>eigen</i></p>	<p><i>sličan</i> <i>urođen</i> <i>poznat</i> <i>zahvalan</i> <i>svojstven</i> <i>odan</i> <i>tuđ</i></p>	<p><i>jdm. ähnlich sein</i> – biti kome <i>sličan</i>; <i>jdm. angeboren sein</i> – biti kome <i>urođen</i>; <i>jdm. bekannt/geläufig/vertraut sein</i> – biti kome <i>poznat</i>;</p>	<p><i>jdm. behilflich sein</i> – biti kome od pomoći; <i>jdm. böse sein</i> – biti ljut na koga; <i>jdm. erinnerlich sein</i> – biti kome u sjećanju; <i>jdm. gehorsam sein</i> – biti</p>

<p><i>ergeben</i> <i>erinnerlich</i> <i>fern</i> <i>fremd</i> <i>gehörig</i> <i>gehorsam</i> <i>geläufig</i> <i>geneigt</i> <i>hold</i> <i>lieb</i> <i>schuldig</i> <i>teuer</i> <i>treu</i> <i>überlegen</i> <i>verbunden</i> <i>verhasst</i> <i>vertraut</i> <i>verwandt</i> <i>wert</i> <i>zugänglich</i></p>	<p><i>stran</i> <i>naklonjen</i> <i>drag</i> <i>dužan</i> <i>dragocjen</i> <i>vjeran</i> <i>vrijedan</i> <i>dobrodošao</i> <i>dostupan</i> <i>srodan</i> <i>dosljedan</i> <i>suđen</i></p>	<p><i>jdm. dankbar sein – biti kome zahvalan;</i> <i>jdm. eigen sein – biti kome svojstven;</i> <i>jdm. ergeben sein – biti kome odan;</i> <i>jdm. fern sein – biti kome dalek, tuđ;</i> <i>jdm. fremd sein – biti kome stran;</i> <i>jdm. geneigt/hold sein – biti kome naklonjen;</i> <i>jdm. lieb sein – biti kome drag;</i> <i>jdm. schuldig sein – biti kome dužan;</i> <i>jdm. teuer sein – biti kome drag/skup;</i> <i>jdm. verwandt sein – biti čemu srodan;</i> <i>jdm. wert sein – biti kome vrijedan;</i> <i>jdm. zugänglich sein – biti kome dostupan;</i></p>	<p><i>poslušan prema kome;</i> <i>jdm. gehörig sein – pripadati kome;</i> <i>jdm. hinderlich sein – smetati kome;</i></p>
--	--	--	---

Kopulativne partikule

<p><i>abhold sein;</i> <i>abspenstig</i> <i>machen;</i> <i>egal sein;</i> <i>einerlei sein;</i> <i>untertan sein;</i> <i>zugetan sein;</i></p>	<p><i>svejedno</i> <i>nalik</i> <i>krivo</i> <i>blago</i> <i>teško</i></p>	<p>- <i>jdm. egal sein – biti kome svejedno;</i> - <i>jdm. einerlei sein – biti kome svejedno;</i> - <i>jdm. leid tun – biti kome žao;</i></p>	<p>- <i>jdm. abhold sein – biti kome neprijateljski naklonjen ;</i> - <i>jdm. abspenstig machen – odvratiti koga od;</i> - <i>jdm. untertan sein – biti kome podređen;</i> - <i>jdm. zugetan sein – biti kome odan;</i></p> <p>- <i>biti kome nalik – jdm. ähnlich sein;</i> - <i>biti kome krivo – jdm. nicht recht sein;</i> - <i>biti kome blägo! – bez ekvivalenta</i> - <i>biti kome täsko! – Weh jdm!</i></p>
--	--	--	---

Prepozitivna dopuna

Prep. dop. u njem. jez.	Prep. dop. u bos. jez.	Postojanje ekvivalentnosti	Neekvivalentnost
<i>abhängig von;</i>	<i>zavisan od; pristojan</i>	- <i>abhängig von – zavisan od;</i>	- <i>befreundet mit – biti prijatelj s nekim;</i>

<p>anständig zu; arm an; aufgelegt zu; aufgeschlossene für; barmherzig zu; befreundet mit; begabt in; begierig auf; behaftet mit; beliebt bei; bereit zu; beschränkt an; besessen von; blind gegen/auf; böse zu; dankbar für; ehrlich zu; einig in,mit; einverstanden in, mit; empfänglich für; empfindlich gegen; entfernt von; erfreulich für; ersichtlich aus; fähig zu; fertig mit/zu; frech zu; frei von; fruchtbar an; geeignet für/zu; gefasst auf; gehörig zu; geneigt zu; gerecht zu; gespannt auf; gleichgültig gegenüber grob zu; gut zu/für;</p>	<p>prema; raspoložen za; otvoren za; milosrdan prema; srdačan prema; talentovan za; omiljen u/kod; spreman za/na; slijep za/na; zao prema; dobar prema; zahvalan za; iskren prema; saglasan sa,u; osjetljiv za/na; vidljiv iz; sposoban za; gotov sa/za; drzak prema; pogodan za; pravedan prema; ravnodušan prema; srdačan prema; učtiv prema; imun na; interesantan za; bolestan od; ljubazan prema; ponosan na; strog prema; kriv za; različit od,u; podnošljiv za, zadovoljan (sa); gluh za/na; ljut na; siguran u; umoran od;</p>	<p>- anständig zu – pristojan prema; - aufgeschlossen für – otvoren za; - barmherzig zu – milosrdan prema; - beliebt bei – omiljen u/kod; - bereit zu – spreman na/za; - blind gegen/auf – slijep za/na; - dankbar für – zahvalan za/na; - ehrlich zu – iskren prema; - einig in, mit – saglasan sa,u; - einverstanden in, mit – saglasan sa, u; - empfänglich für – prijemčiv za; - entfernt von – udaljen od; - ersichtlich aus – vidljiv iz; - fertig mit/zu – gotov sa/za; - frech zu – drzak prema; - frei von – slobodan od; - geeignet für/zu – pogodan za; - gefasst auf – spreman na; - gerecht zu – pravedan prema; - gleichgültig gegenüber – ravnodušan prema; - grob zu – grub prema; - gut zu/für – dobar prema/za; - herzlich zu – srdačan prema; - höflich zu – učtiv prema; - interessant für – interesantan za; - kompatibel mit – kompatibilan sa; - nett zu – ljubazan prema; - stolz auf – ponosan na; - streng zu – strog prema; - taub für/auf – gluh za/na; - verbindlich für – obavezujući za; - zufrieden mit –</p>	<p>- begierig auf – željan čega; - behaftet mit – opterećen čime; - beschränkt an – ograničen čime (umom); - besessen von -. opsjednut čime; - fruchtbar an – plodan čime; - gehörig zu – koji pripada nekome; - geneigt zu – sklon čemu; - gespant auf – radoznao + Verb.E. - haftbar für – koji jamči za; - kombinierbar mit – koji se može kombinirati sa; - reich an – bogat čime; - ljut na – jdm. böse; - siguran u – einer Sache sicher; - umoran od – eine(r) Sache müde;</p>
--	--	--	---

<i>haftbar für;</i> <i>herzlich zu;</i> <i>höflich zu;</i> <i>immun gegen;</i> <i>interessant für;</i> <i>kombinierbar mit;</i> <i>kompatibel mit;</i> <i>krank vor;</i> <i>nett zu;</i> <i>reich an;</i> <i>stolz auf;</i> <i>streng zu;</i> <i>schuldig an;</i> <i>taub für/auf;</i> <i>verbindlich für;</i> <i>vereinbar mit;</i> <i>verschieden in, von;</i> <i>verträglich mit;</i> <i>verwurzelt in;</i> <i>voll von;</i> <i>zufrieden mit</i>		<i>zadovoljan sa;</i> <u>Ekvivalentnost postoji, ali se realizira različitom prepozicijom</u> - <i>aufgelegt zu – raspoložen za;</i> - <i>begabt in – talentovan za;</i> - <i>bereit zu – spreman za/na;</i> - <i>böse zu – zao prema;</i> - <i>empfindlich gegen – osjetljiv za/na;</i> - <i>fähig zu – sposoban za;</i> - <i>immun gegen – imun na;</i> - <i>krank vor – bolestan zbog/od;</i> - <i>schuldig an – kriv za;</i>	
Kopulativne partikule			
<i>leid</i>	<i>leid</i>	<i>leid</i>	<i>leid</i>
<i>schuld</i>	<i>schuld</i>	<i>schuld</i>	<i>schuld</i>
<i>zugegen</i>	<i>zugegen</i>	<i>zugegen</i>	<i>zugegen</i>

Situativna dopuna

Sit. dop. u njem. jez.	Sit. dop. u bos. jez.	Postojanje ekvivalentnosti	Neekvivalentnost
<i>ansässig</i> <i>wohnhaf,</i> <i>tätig,</i> <i>anwesend,</i> <i>befindlich,</i> <i>bekannt</i> <i>heimisch,</i> <i>fällig</i>	<i>prisutan,</i> <i>nastanjen,</i> <i>zaposlen,</i> <i>poznat,</i> <i>domaći</i>	- <i>irgendwo</i> <i>ansässig/wohnhaf – nastanjen</i> <i>negdje;</i> - <i>irgendwo</i> <i>bekannt – poznat</i> <i>negdje;</i> - <i>irgendwo</i> <i>anwesend – prisutan</i> <i>negdje;</i> - <i>irgendwo</i> <i>tätig – zaposlen</i> <i>negdje;</i> - <i>irgendwo</i> <i>heimisch – domaći</i> <i>negdje;</i>	- <i>irgendwo</i> <i>befindlich</i> – koji se negdje nalazi; - <i>irgendwann</i> <i>fällig</i> – što treba uraditi, platiti...

Direktivna dopuna

Dir. dop. u njem. jez.	Dir. dop. u bos. jez.	Postojanje ekvivalentnosti	Neekvivalentnost
<i>befahrbar zugänglich gebürtig</i>	<i>prohodan pristupačan</i>	- <i>irgendwohin</i> befahrbar – prohodan u pravcu; - <i>von irgendwoher</i> zugänglich – pristupačan/dostupan iz nekog pravca;	- <i>von irgendwoher</i> gebürtig – porijeklom iz;

Nominalna dopuna

Nom. dop. u njem. jez.	Nom. dop. u bos. jez.	Postojanje ekvivalentnosti	Neekvivalentnost
<i>tätig angestellt bekannt</i>	<i>zaposlen poznat</i>	- bekannt als – poznat kao - tätig als – zaposlen kao ; - angestellt als – zaposlen kao ;	

Adjektivna dopuna

Adj. dop. u njem. jez.	Adj. dop. u bos. jez.	Postojanje ekvivalentnosti	Neekvivalentnost
<i>angestellt aufgelegt bekannt gelaunt geraten gesinnt gesonnen tätig</i>	<i>zaposlen poznat raspoložen naklonjen nastrojen</i>	- bekannt als – poznat kao - angestellt als – zaposlen kao ; - <i>irgendwie</i> gelaunt/aufgelegt - nekako raspoložen ; - <i>irgendwie</i> gesinnt/gesonnen – nekako naklonjen/nastrojen ; - tätig als – zaposlen kao ;	- <i>irgendwie</i> geraten – nekako uspio;

Verbativna dopuna

Verb. dop. u njem. jez.	Verb. dop. u bos. jez.	Postojanje ekvivalentnosti	Neekvivalentnost
<i>bemüht gewillt trotzig zuversichtlich</i>	<i>voljan radoznao nestrpljiv</i>	- gewillt , <i>etw. zu tun</i> – voljan da nešto učini ;	- zuversichtlich , <i>etw. zu tun</i> – biti siguran; - trotzig , <i>etw. zu tun</i> – prkositi;

			- <i>radoznao/značiželjan/nestrpljiv</i> , da nešto učini – <i>auf etw. gespannt</i> ;
Kopulativne partikule			
<i>willens</i>	<i>kadar rad dužan gotov</i>	- <i>rad</i> , da nešto učini – <i>willens sein, etw. zu tun</i> ;	- <i>kadar</i> , da nešto učini – <i>im Stande sein</i> ; - <i>dužan</i> , da nešto učini – <i>verpflichtet sein, etw. zu tun/zu etw.</i> ; - <i>gotov</i> , da nešto učini – <i>bereit sein, etw. zu tun/zu etw.</i> ;

Ekspanzivna dopuna

Eksp. dop. u njem. jez.	Eksp. dop. u bos. jez.	Postojanje ekvivalentnosti	Neekvivalentnost
<i>tzv. pridjevi dimenzije: alt lang hoch...</i>	<i>tzv. pridjevi dimenzije: star dug visok...</i>	Uz pozitiv: - <i>lang + akk. – dug + akk/gen /na+imena/instr.</i> Uz komparativ: - <i>älter als – stariji od/stariji nego</i> ; - <i>(um) zwei Jahre aelter – stariji (za) dvije godine</i> ; Uz superlativ: - <i>bei weitem reichste – daleko najbogatiji</i> ;	

Normativna dopuna

Norm. dop. u njem. jez.	Norm. dop. u bos. jez.	Postojanje ekvivalentnosti	Neekvivalentnost
<i>genügend alt; alt genug; zu alt; alt für mich/ mir</i> ;	<i>dovoljno star; previše star; star za mene/meni</i> ;	- <i>genügend alt – dovoljno star</i> ; - <i>alt genug – dovoljno star</i> ; - <i>zu alt – previše star</i> ; - <i>alt für mich – star za mene</i> - <i>mir alt – meni star</i> ;	

Poredbene dopune

Pored. dop. u njem. jez.	Pored. dop. u bos. jez.	Postojanje ekvivalentnosti	Neekvivalentnost
<i>većina opisnih pridjeva</i>	<i>većina opisnih pridjeva</i>	<p>Uz pozitiv: - <i>alt wie sie – star kao ona;</i></p> <p>Uz komparativ: - <i>älter als sie – stariji od nje/nego ona;</i> - <i>die ältere der beiden/von beiden – starija od njih dvije/među njima dvjema;</i></p> <p>Uz superlativ: - <i>der älteste von ihnen/unter ihnen – najstariji od njih/među njima;</i></p>	<p>- <i>so alt wie möglich – što je moguće stariji;</i> - <i>möglichst alt – što je moguće stariji / najstariji mogući;</i></p> <p>- <i>der älteste aller Menschen (gen) – najstariji među njima/od njih;</i></p>

Kako vidimo, najviše neekvivalentnosti pokazuje prvih nekoliko dopuna, prije svega prepozitivna dopuna i dopuna u genitivu. Nizak stupanj ekvivalentnosti nalazimo i kod verbatimne dopune. Oni pridjevi i kopulativne partikule koji u njemačkom jeziku traže verbatimnu dopunu u bosanskom jeziku traže neku drugu dopunu i obrnuto. Stoga se ovakav pregled ekvivalentnih, a posebno neekvivalentnih dopuna može veoma dobro iskoristiti u praktične svrhe, tj. u nastavi stranih jezika i u leksikografske svrhe, gdje je ovakvo pojedinačno isticanje sličnosti i razlika uobičajeno i poželjno. U tome i jeste prednost gramatike zavisnosti za nastavu stranih jezika i leksikografiju - jezičke jedinice se analiziraju pojedinačno, sa bilježenjem svih postojećih razlika, da bi se na kraju u tim sličnostima i razlikama uočile neke zakonitosti i mogućnosti grupiranja tako uočenih elemenata. Stoga mislimo da nastava stranih jezika ovakve preglede može izuzetno dobro iskoristiti upravo tamo gdje je neekvivalentnost najveća, dakle kod prepozitivne dopune, dopune u genitivu, akuzativu, verbatimne dopune, a potom i kod ostalih dopuna. Adjektivna, nominalna i normativna dopuna pokazuju visok stupanj ekvivalentnosti jer je riječ o konstrukcijski jednakim dopunama u dva jezika, dok se kod poredbenih dopuna i kod ekspanzivne dopune pažnja treba posvetiti prije svega načinu formiranja pojedinih konstrukcija, koje se onda u oba jezika tvore po usvojenom pravilu. Stoga je u praktične svrhe važno uočiti i načine formiranja pojedinih pravila te njihove različitosti u dva kontrastirana jezika. Generalno možemo reći da je kod analiziranja sintaksičkih dopuna sličnost u njemačkom i u bosanskom jeziku velika, jer je riječ o genetski sličnim jezicima, koji i vrstu dopune formiraju na sličan način. Strukturno se ističe jedino instrumentalna dopuna, koja ne postoji u njemačkom jeziku, i donekle dopuna u akuzativu u njemačkom jeziku, za koju nalazimo samo jedan primjer u bosanskom jeziku, koji je ipak dovoljan za postojanje ove dopune i u bosanskom jeziku.

6. ZAKLJUČAK

Predmet ovog rada bila je analiza pridjeva i njegovih dopuna na morfosintaksičkom nivou u njemačkom i bosanskom jeziku. Samo klasificiranje pridjeva kao vrste riječi već je dovelo do poteškoća jer se pojam pridjeva u modernoj njemačkoj i lingvistici bosanskog/hrvatskog/srpskog jezika razlikuje. Naime, u njemačkoj lingvistici veliki broj jezikoslovaca danas smatra da je pridjev riječ koja bliže određuje neku imenicu ili neku drugu riječ (pridjev, glagol, prilog), a koja se može pojaviti u atributivnoj (*der schöne Junge/lijepi dječak*), predikativnoj (*Dieser Junge ist schön/Ovaj dječak je lijep*) i adverbijalnoj (*Dieser Junge singt schön/Ovaj dječak lijepo pjeva*) upotrebi. U tradicionalnoj gramatici se smatralo da se adverbijalno može upotrijebiti samo prilog, ne i pridjev. S obzirom da je moderna gramatika svjesna činjenice da kriteriji koji su se primjenjivali u tradicionalnoj gramatici za klasificiranje vrsta riječi nisu savršeni, to su se pojavile ne samo nove definicije pridjeva nego i kompletne klasifikacije vrsta riječi. U skladu s tim, i mi smo se opredijelili za definiciju da su pridjevi **riječi bez konstantnog roda koje mogu stajati između determinativa i imenice a koje odslikavaju neku osobinu objektivne realnosti**. Pridjevima ne smatramo participe osim ako su leksikalizirani (*ograničen um/ begrenzter Verstand*) ili su izvedeni od refleksivnog glagola (*biti zaljubljen/verliebt sein*). Svjesni razlika koje postoje u klasificiranju vrsta riječi u njemačkom i u bosanskom jeziku, nismo imali namjeru mijenjati bilo što u tom klasificiranju, te prihvatamo (trenutno) definiranje pridjeva u našim gramatikama da je u pitanju riječ koja se može upotrijebiti samo atributivno (*lijep(i) dječak*) i predikativno (*Dječak je lijep*), dok se adverbijalno upotrebljava isključivo prilog (*Dječak lijepo pjeva.*). No, s obzirom da je polazni jezik našeg istraživanja bio njemački, to se vrlo često prepliću kategorije pridjeva i priloga u dijelu koji se odnosi na naš jezik. Preplitanje postoji i sa prelaznom kategorijom glagolskog pridjeva trpnog, koji se može smatrati sretnim rješenjem u našem jeziku (čak postoje tendencije da se i u njemačkom jeziku uvede takva kategorija – “Verbal-Adjektiv”!). Ovakve razlike nije bilo moguće izbjeći u radu, niti nam je to bio cilj: cilj ovog dijela rada koji se odnosi na predstavljanje pridjeva kao vrste riječi u njemačkom i bosanskom jeziku bio je, prije svega, pokušaj da se ukaže i na drugačije načine klasificiranja vrsta riječi, što bi eventualno moglo potaknuti neke rasprave u tom pravcu i među našim jezikoslovcima.

Osim u klasifikacijskom smislu, pridjev u njemačkom i u bosanskom jeziku pokazuje različitosti u svom realiziranju već u njegovim različitim upotrebama. Naime, samo se atributivno upotrijebljen pridjev flektira u oba jezika (*lijepa djevojčica/das schöne Mädchen*). U svim ostalim upotrebama, dakle i predikativnoj (*Das Mädchen ist schön*) i adverbijalnoj (*Das Mädchen singt schön*), uključujući tu i apozitivnu upotrebu (*Das Mädchen, schön wie immer,...*) koja se inače smatra atributivnom upotrebom pridjeva, pridjev se u njemačkom jeziku **ne** flektira. U bosanskom jeziku pridjev se flektira i u apozitivnoj (*Djevojčica, lijepa kao i uvijek,...*) i u predikativnoj (*Djevojčica je lijepa*) upotrebi. Samo se adverbijalno upotrijebljen pridjev (*Djevojčica lijepo pjeva*) ne flektira, te se stoga i svrstava u priloge u bosanskom lingvistici.

Na modelu gramatike zavisnosti pokušali smo pokazati da i pridjev ima svoju valentnost te da može upravljati određenim dopunama u rečenici. Naime, mada se u gramatici zavisnosti strukturnim centrom rečenice koji bira sve ostale dopune i dodatke smatra glagol, nije nepoznanica da i pridjev (kao i imenice – *čežnja za domovinom/die Sehnsucht nach der Heimat*, i prepozicije *duž rijeke/die Straße entlang*) imaju svoju valentnost i da mogu biti regensi, tj. upravni elementi u rečenici. Sama gramatika zavisnosti, koja se smatra mladim lingvističkim pravcem, još uvijek je u procesu teoretskog sazrijevanja. Nesuglasice među teoretičarima od samog početka odnose se ponajprije na razgraničenje između dopuna i dodataka, tj. obligatornih i fakultativnih elemenata u rečenici.

S obzirom na jednostavnost i razumljivost Engelovog shvaćanja dopuna i dodataka, mi smo se opredijelili upravo za njegovu definiciju po kojoj su **dopune elementi koji su specifični za potklasu i mogu zavisiti samo od određenih elemenata neke vrste riječi** (*On je ljut na mene./Er ist mir böse*). **Dodaci**, nasuprot tome, **mogu zavisiti od svih elemenata neke vrste riječi** (*On je danas ljut na mene./Er ist mir heute böse*). Mora se naglasiti da je Engelovo poimanje dopuna i dodataka naišlo na širok odjek u njemačkoj lingvistici te da se sve veći broj lingvista priklanja upravo ovakvom shvatanju, napuštajući Helbigovu podjelu na obligatorne i fakultativne dopune na jednoj strani i dodatke na drugoj strani.

Dakle, u duhu gramatike zavisnosti i ovakve definicije dopuna i dodataka pokušali smo predstaviti valentnost pridjeva kako na morfosintaksičkom tako i na semantičkom nivou. Dopune koje su se iskristalisale na morfosintaksičkom nivou donekle ne predstavljaju novinu, jer se i u tradicionalnoj gramatici govorilo o objektima koji su očigledno zavisili od pridjeva. Naša analiza je ipak pokazala da su broj i vrsta dopuna koje mogu zavisiti od pridjeva daleko brojniji i raznovrsniji od uvriježenog mišljenja u tradicionalnoj lingvistici. Semantički nivo analiziranja dokazao je da postoje semantičke uloge u smislu Fillmoreovih dubinskih padeža kojima upravlja pridjev (a ne uvijek glagol, kako je do sada vladalo uobičajeno mišljenje).

Pridjev, kao i glagol i imenica, ima svoju valentnost i može biti upravna riječ u rečenici. Mada postoje autori koji i subjekat rečenice svrstavaju u dopune pridjeva (Helbig/Buscha, 1988:619; Sommerfeldt/Schreiber, 1983), mi smo mišljenja da je subjekat dopuna finitnog (obično kopulativnog) glagola u rečenici, te ne može biti dopuna i pridjeva i glagola. Sintaksičku funkciju ostalih aktanata kao i njihov morfološki oblik određuje sintaksička valentnost pridjeva.

Prema broju dopuna možemo razlikovati sljedeće klase pridjeva:

- a) aivalentni pridjevi koji ne traže nikakvu dopunu (npr. *marljiv/fleißig, zelen/grün, jučerašnji/gestrig*);
- b) monovalentni pridjevi, dakle pridjevi koji traže samo jednu dopunu (npr. *ljut na koga/auf jdn. böse, vrijedan čega/einer Sache wert*);

- c) divalentni pridjevi, odnosno pridjevi koji mogu vezati dvije dopune (npr. *biti kome zahvalan za što/jdm. für etw. dankbar sein; biti s kime saglasan u čemu/mit jdm. über etw. einverstanden sein*).

Neki autori (usp. Tarvainen, 1981:74) smatraju da se i refleksivna zamjenica treba uvrstiti u dopune pridjeva (npr. *sich mit jdm.über etw. einig sein/bit* *saglasan s nekim u nečemu*) što uvodi i četvrtu kategoriju trovalentnih pridjeva. Mi refleksivnu zamjenicu posmatramo kao dio pridjeva a ne kao dopunu, po uzoru na Engela koji refleksivnu zamjenicu uz glagol smatra dijelom predikata jer se ne može ničim zamijeniti i nema vlastitog značenja (usp. Engel, 1996a:663).

Većina pridjevskih dopuna je fakultativna. Ipak, nerijetki su pridjevi koji obavezno realiziraju svoju dopunu u rečenici, npr.

On je sličan svom ocu. - Er ist seinem Vater ähnlich.

Ona je nastanjena u Sarajevu. - Sie ist in Sarajevo wohnhaft.

Važno je ukazati na činjenicu da u nekim slučajevima obavezna realizacija dopune daje sasvim drugo značenje pridjeva nego bez dopune, kao u primjeru:

Taj dječak je vrijedan. - Dieser Junge ist fleißig.

Taj dječak je vrijedan pažnje. - Dieser Junge ist aller Achtung wert.

U ovakvim slučajevima govorimo o pridjevskoj polisemiji.

Vrlo često pridjevi mogu imati različite varijante u realiziranju dopune. Nekad te varijante donose malu promjenu u značenju, kao npr:

taub gegen/für etw. sein - biti gluh za/na nešto

taub auf (einem Ohr) sein - biti gluh na (jedno uho).

U drugim slučajevima varijacija u odabiru dopune je moguća ali nema promjene značenja. Riječ je, dakle, samo o drugačijem načinu realiziranja dopune:

böse auf jdn. sein - biti ljut na koga

jdm. böse sein - biti ljut na koga

bereit zu/für etw. sein - biti spreman za/na nešto

bereit sein, etw. zu tun - biti spreman učiniti nešto

Značajniji su ipak pridjevi koji, zavisno od vrste upotrijebljene dopune mijenjaju i pripadnost određenoj dopuni. Tu, prije svega, mislimo na pridjeve *dužan/schuldig* koji u oba jezika vežu ili dopunu u akuzativu ili ekspanzivnu dopunu:

Dužan sam ti odgovor. - Ich bin dir eine Antwort schuldig. - dop.u akuzativu

Dužan sam ti 200 KM. - Ich bin dir 200 KM schuldig. - ekspanzivna dopuna

Isto vrijedi i za pridjev *vrijedan/wert*, koji može vezati dopunu u genitivu (ili akuzativu u njemačkom jeziku) ili ekspanzivnu dopunu:

To nije vrijedno pomena. - Das ist nicht der Rede wert. (Das ist es nicht wert.)

To je vrijedno 200 KM. - Das ist 200 KM wert.

Na osnovu ispitane jezičke građe i teoretskih rasprava o pridjevskim dopunama mi smo došli do sljedećeg zaključka: Na morfosintaksičkom planu moguće je razlikovati ukupno 14 pridjevskih dopuna (s tim što posljednja dopuna dolazi, pored pozitivna, i uz komparativ i superlativ):

- 1) Dopuna u akuzativu/Akkusativerg.
- 2) Dopuna u genitivu/Genitiverg.
- 3) Dopuna u dativu/Dativerg.
- 4) Prepozitivna dopuna/Präpositiverg.
- 5) Situativna dopuna/Situativerg.
- 6) Direktivna dopuna/Direktiverg.
- 7) Nominalna dopuna/Nominalerg.
- 8) Adjektivna dopuna/Adjektivalg.
- 9) Verbativna dopuna/Verbativerg.
- 10) Ekspanzivna dopuna/Expansiverg.
- 11) Normativna dopuna/Normerg.
- 12) Poredbena dopuna uz pozitiv/Vergleichserg. zum Positiv
- 13) Poredbena dopuna uz komparativ/zum Komparativ
- 14) Poredbena dopuna uz superlativ/zum Superlativ.

Ovome treba dodati i petnaestu, instrumentalnu dopunu, koja je karakteristična samo za bosanski jezik.

Najfrekventnija u oba jezika je svakako prepozitivna dopuna tipa *jdm. für etw. dankbar sein – biti kome zahvalan za nešto; auf jdn. stolz sein – biti ponosan na koga; höflich zu jdm. – učtiv prema kome*. Kod nje nalazimo i najveći broj nepodudarnosti u odabiru prepozicije, što uzrokuje i veliki broj grešaka u korištenju jednog od jezika kao stranog, jer se zbog utjecaja interferencije obično bira ona prepozicija koja je već odabrana u maternjem jeziku, što ne mora biti tačno (npr. *glücklich über etw. – sretan zbog nečega*). Ovo važi i za sve ostale prepozicije pa je stoga izuzetno važno bilo ukazati na razlike u dva jezika u odabiru dopuna. Ekvivalentnost u dopunama je niska i kod dopune u genitivu, koja je u njemačkom jeziku obično oznaka višeg i čak i zastarjelog stila (*einer Sache überdrüssig sein, einer Sache mächtig sein*), što u bosanskom jeziku nije slučaj (*biti žedan čega, biti željan čega*). Visok stupanj podudarnosti pokazuje dopuna u dativu, što je uvjetovano semantikom pridjeva u oba jezika (*biti kome sličan – jdm. ähnlich sein; biti kome poznat – jdm. bekannt sein*). Tu posebno mislimo na *dativ commodi*, koji pokazuje vrlo malo različitosti (*biti kome jasan - jdm. klar sein; biti kome važan – jdm. wichtig sein*). Situativna i direktivna dopuna svoje opravdanje imaju prije u njemačkom jeziku, jer se u bosanskom jeziku većina takvih pridjeva realizira glagolskim pridjevom trpnim (*irgendwo tätig sein - biti negdje zaposlen; von irgendwo zugänglich sein - biti prohodan iz nekog pravca*), te se time sama dopuna približava glagolskim dopunama. Nominalna (*biti poznat kao – bekannt sein als*) i adjektivna dopuna (*biti nekako raspoložen – irgendwie aufgelegt sein*) su također rijetke dopune u oba jezika sa velikim postotkom podudarnosti. S druge strane, verbativna dopuna pokazuje velike nepodudarnosti što joj daje poseban značaj u kontrastivnim analizama (*biti kadar nešto učiniti – im Stande sein, etw. zu tun; biti dužan nešto učiniti – verpflichtet sein, etw. zu tun*). Ova, dosta rijetko primijećena dopuna naročito u bosanskoj lingvistici od posebnog je značaja za nastavu stranih jezika.

Instrumentalna dopuna je karakteristična samo za bosanski jezik (*biti bogat čime – an etw. reich sein*). Preostale tri dopune imaju visok stepen podudarnosti uz ograničenja morfosintaksičke prirode vezana za svaki od analiziranih jezika. Posebnim doprinosom može se smatrati izdvajanje kopulativnih partikula u zasebnu vrstu riječi kao i analiziranje njihovih dopuna (*biti kome svejedno – jdm. egal sein; biti voljan nešto učiniti – gewillt sein, etw. zu tun;*). Naime, valentnost kopulativnih partikula u dva jezika je uglavnom različita, neke od njih nemaju nikakvog ekvivalenta te se vrlo često pribjegava njihovom opisnom prijevodu (*einer Sache bar sein – biti bez čega; einer Sache habhaft werden – dokopati se čega*).

Mada na prvi pogled izgleda da je **dopuna u akuzativu** karakteristična samo za njemački jezik, ipak smo u korpusu izdvojili jedan pridjev koji i u bosanskom jeziku traži dopunu u akuzativu, čime se njeno postojanje opravdava:

biti kome što dužan – jdm. etw. schuldig sein.

Broj pridjeva koji i u njemačkom vežu dopunu u akuzativu je relativno mali (*gewohnt, müde, satt, wert, schuldig*), a nerijetko se pored dopune u akuzativu može pojaviti i varijacija sa nekom drugom dopunom (npr. *einer Sache wert sein, einer Sache müde sein*).

Pridjevska **dopuna u genitivu** predstavlja u njemačkom jeziku dosta rijetku dopunu koja je obilježje višeg ili zastarjelog stila (*einer Sache kundig sein*), tako da se znatan broj pridjeva, pored uz genitiv, može javiti i uz neku drugu vrstu dopune (*einer Sache /zu etw. fähig sein; einer Sache/über etw. froh sein*), što se uklapa u opće tendencije savremenog njemačkog jezika. U bosanskom jeziku to nije slučaj – gotovo svi pridjevi sa dopunom u genitivu su izuzetno frekventni i pripadaju neutralnom stilu (*biti gladan čega, biti željan čega*). Zbog svega toga, i zbog niskog stepena ekvivalentnosti u dva jezika, ova dopuna zavređuje posebnu pažnju kako u kontrastivnim istraživanjima tako i u nastavi stranih jezika.

Dopuna u dativu je interesantna po tome što u njemačkom jeziku obavezno mora stajati ispred pridjeva (*Er ist mir dankbar*), dok je u bosanskom jeziku češća postpozicija. Visok stepen ekvivalentnosti ovu dopunu čini dosta jednostavnom u kontrastivnom smislu. Ipak, bitno je da kod dopune u dativu bilježimo reduciranje obavezne valentnosti, i to kod onih pridjeva koji sa subjektom u jednini traže obaveznu dopunu, ali u množini, zbog recipročnog odnosa, ta dopuna postaje fakultativna:

On mu je sličan. – Oni su slični.

Ova je dopuna važna i zbog pojavljivanja slobodnih dativa: utvrdili smo da se uz pridjeve javljaju *dativus commodi* (kojeg tretiramo kao dopunu) i *etički dativ* (kojeg tretiramo kao dodatak). *Dativus commodi*, kao i kod glagola, može se zamijeniti *za/für*-frazom. Može se konstatovati mala semantička razlika u upotrebi ovih opcija: naime, dativ stavlja naglasak na subjektivni stav prema spomenutom sadržaju (*Beba mi je teška*) a *za*-fraza na objektivno viđenje istog sadržaja (*Ta beba je teška za mene, a i za tebe*). Etički dativ se javlja uglavnom uz kvalitativne pridjeve u oba jezika (*Ala si mi ti pametan! – Du bist mir aber klug!*). Posesivni dativ se također može javiti (*Srce mi je*

teško – Das Herz ist mir schwer), ali njega smatramo dopunom imenice, a ne pridjeva (ili glagola).

Za **prepozitivnu dopunu** zaista vrijedi stav da je to najfrekventnija pridjevska dopuna u oba jezika. No, mada većina pridjeva koji u njemačkom traže prepozitivnu dopunu ima svoj ekvivalent u bosanskom pridjevu također sa prepozitivnom dopunom, podudarnost u odabiru prepozicije vrlo često ne postoji, te je to uzrokom čestih grešaka u nastavi stranih jezika (*sposoban za nešto – zu etw. fähig sein; slijep za nešto – blind gegen etw.*). U ovoj dopuni se javlja i većina dvovalentnih pridjeva (*sich mit jdm. über etw. einig sein, jdm. an etw. überlegen sein, in etw. von jdm. verschieden sein...*). Većina pridjeva koji označavaju način ponašanja prema nekom obično se u oba jezika ponaša na isti način, pa se u njemačkom bira prepozicija *zu* (rjeđe *gegenüber*) a u bosanskom jeziku *prema* (rijetko *sa*), npr.:

ehrlich zu jdm. – iskren prema kome;

kritisch jdm. gegenüber – kritičan prema kome:

aufrichtig zu jdm. – iskren prema nekome/sa nekim.

Pridjevi iz ove grupe pokazuju najveću mogućnost variranja u načinu realiziranja svoje dopune, što se nekad ogleda i u razlici u značenju:

zu etw. fertig sein – biti spreman za nešto

mit etw. fertig sein – biti gotov s nečim, završiti nešto.

S obzirom na veliki broj pridjeva koji se javljaju s ovom dopunom i na njihovu frekventnost, ovo je svakako dopuna kojoj treba posvetiti posebnu pažnju u nastavi stranih jezika.

Situativna i direktivna dopuna su češće u njemačkom jeziku jer se u bosanskom jeziku u istim slučajevima često koristi glagolski pridjev trpni. Međutim, to ne umanjuje njihov značaj. Neki pridjevi, pored situativne, mogu vezati i druge dopune. Tu prije svega mislimo na:

irgendwo tätig sein – biti negdje zaposlen (situativna dopuna)

als etw. tätig sein – biti zaposlen kao (adjektivalna/nominalna dopuna)

Isto vrijedi za pridjev *bekannt/poznat*, koji pored dativa (*biti kome poznat/jdm. bekannt sein*) može vezati i situativnu dopunu (*biti negdje poznat/irgendwo bekannt sein*), pa čak i prepozitivnu dopunu (*biti poznat po nečemu/bekannt sein für/durch etw.*).

Po svom značenju i po vrsti anafore **nominalna i adjektivalna dopuna** bi se mogle podvesti pod jedno ime. Ipak, opseg pojavljivanja adjektivalne dopune je nešto širi i značajniji. Obje se pojavljuju kod pridjeva poput *poznat kao/bekannt als, zaposlen kao/tätig als*, ali se samo adjektivalna dopuna pojavljuje uz pridjeve poput *biti nekako raspoložen/irgendwie gelaunt, aufgelegt sein*. Važna je i zbog toga što pridjev ni u njemačkom ni u bosanskom jeziku ne dozvoljava postpoziciju dopune ukoliko je ona realizirana pridjevom. Učestalost i jedne i druge dopune u oba jezika je vrlo niska.

Mada nije pretjerano česta, **verbativna dopuna** zavređuje posebnu pažnju zbog svoje specifičnosti. Realizira se isključivo u obliku infinitivne konstrukcije ili zavisne rečenice (npr. *biti dužan nešto učiniti/bit*

nešto učini), a javlja se i uz neke kopulativne partikule u oba jezika (*biti rad, nešto učiniti/willens sein, etw. zu tun; biti kadar nešto učiniti/im Stande sein, etw. zu tun*). Zbog niskog stepena ekvivalentnosti svaki pridjev ili kopulativna partikula u oba jezika traže zasebnu obradu i u nastavi stranih jezika.

Instrumentalna dopuna se javlja samo u bosanskom jeziku zbog postojanja površinskog padeža instrumentala. Javlja se i u čistom obliku i sa prepozicijom *s(a)*. U njemačkom jeziku se najčešće realizira prepozitivnom dopunom, ali nema pravila u izboru prepozicije (*bogat nečim/reich an etw.; zadovoljan nečim/mit etw. zufrieden*). Neki pridjevi traže prepoziciju *an*, i to obavezno sa imenicom bez člana (*arm an Wasser/siromašan vodom, reich an Wasser/bogat vodom*), ali je češća prepozicija *mit* (*mit jdm. zufrieden sein/bititi zadovoljan (s) nekim, mit etw. fertig sein/bititi gotov s nečim*). Veoma često se javlja uz glagolski pridjev trpni (*oduševljen nečm/von etw. begeistert sein*), ali tada možemo govoriti o dopuni glagola.

Kod **ekspanzivne dopune** je karakteristično da se ona uglavnom javlja kod “pridjeva dimenzije” i označava mjeru izraženu pridjevom. Podudarnost u dva jezika je velika a dopuna se javlja uglavnom uz nemarkirani član para (*star-mlad*), kako vidimo na primjeru:

star stotinu godina – hundert Jahre alt.

U njemačkom se jeziku ova dopuna uvijek javlja u akuzativu (ali se ne može svrstati u pravu dopunu u akuzativu zbog svog specifičnog obilježja mjere), dok se u bosanskom jeziku može realizirati na različite načine. Naime, ukoliko se u dopuni javljaju brojevi od *dva* do *četiri*, ili je određena kvantifikatorom, onda stoji u akuzativu (*star dvije godine*). Brojevi *pet* do *deset* traže genitiv, tako da cijela dopuna stoji u genitivu (*star pet godina*). Osim toga, sama dopuna može biti izražena i instrumentalom (*star stotinama godina*) ili prepozitivno (sa prepozicijom *na – star na stotine godina*).

Dopuna se može javiti i uz komparativ (relativno upotrijebljen):

On je stariji (za) dvije godine. – Er ist (um) zwei Jahre älter.

i uz superlativ (uglavnom relativno upotrijebljen):

daleko najgori slučaj – der bei weitem schlimmste Fall.

Vrlo bliska ekspanzivnoj dopuni je **normativna dopuna** koja označava dostizanje ili prekoračenje neke norme. Uz pridjev je izražena oblicima *genügend/dovoljno, genug/dosta, zu/previše* itd. Važno je napomenuti da *genug* obavezno stoji iza pridjeva (*Er ist nicht alt genug. – On nije dovoljno star.*), svi ostali oblici stoje ispred (*Ich habe genügend Geld. – Imam dovoljno novca.*). U bosanskom jeziku se može realizirati prefigiranjem (*previše lijepa – prelijepa*). Nerijetko se uz ovu dopunu javlja i *dativus commodi* (*To polje mi je previše široko/daleko. – Dieses Feld ist mir zu weit.*).

Poredbena dopuna je karakteristična po tome što se može javiti i uz **pozitiv**, i **komparativ** i **superlativ**. Gotovo uvijek je prisutan i poredbeni konstrukt kojim se vrijednost pridjeva na neki način ograničava (*star kao i ja/alt wie ich*). Dopuna uz pozitiv obično nije problematična ni u njemačkom ni u bosanskom jeziku. Ipak, valja posvetiti pažnju specifičnim konstrukcijama koje se različito realiziraju u dva jezika: naime, njemačka konstrukcija

so+pozitiv+wie möglich (kao *i möglichst + pozitiv*) u bosanskom jeziku koristi komparativ ili superlativ, tj. *što je + komparativ + moguće* ili *superlativ + moguće*:

so gut wie möglich/möglichst gut – što je bolje moguće, najbolje moguće.

Dopuna uz komparativ traži pažnju jer u bosanskom jeziku nije moguće uvijek koristiti oba poredbena konstrukta (koja se uvode sa *nego* i *od*). Naime, poređenje sa nekom vremenskom ili lokalnom situacijom traži samo partikulu *nego* (*Ovdje je ljepše nego tu.*). U ostalim slučajevima moguće su obje varijante:

On je stariji od mene/nego ja. – Er ist älter als ich.

Poredbena dopuna uz superlativ ne pokazuje posebna ograničenja ukoliko se pazi na pravilnu tvorbu superlativa u dva jezika. U bosanskom jeziku se koriste prepozicije *među* i *od*, a u njemačkom *unter* i *von*:

On je najstariji od njih/među njima. – Er ist der älteste unter ihnen/von ihnen.

Cilj ovog rada bio je prikazati pridjevsku valentnost, dakle sve dopune pridjeva sa kontrastivnog aspekta. Cilj je, također, bio i uočavanje sličnosti i razlika pridjevskih dopuna u njemačkom i bosanskom jeziku. Mora se naglasiti da je težište rada bilo prije svega na sintaksičkom nivou pridjevskih dopuna, te su one opširnije obrađene. Svaka primjena rezultata ovog rada u nastavi stranih jezika doprinijet će širenju principa gramatike zavisnosti u oba jezika.

IZVORI

1. Dževad Karahasan: *“Istočni Diwan.”* Sarajevo-Publishing (= Karahasan I)
2. Dževad Karahasan: *“Der östliche Diwan.”* Roman. Übersetzt von Katrin Becker. Wieser Verlag.
3. Dževad Karahasan: *“Šahrijarov prsten.”* Bosanska knjiga. Sarajevo (= Karahasan II)
4. Dževad Karahasan: *“Schahrijars Ring..”* Übersetzt von Klaus Detlef Olof. Rowohlt. Birlin.
5. Mannheimer Korpus (= MK)
6. Max Frisch: *“Stiller.”* Suhrkamp. (= Stiller)
7. Miljenko Jergović: *“Mama Leone.”* Tipotisak, Zagreb (= Jergović)
8. Miljenko Jergović: *“Mama Leone.”* Erzählungen. Übersetzt von Klaus Detlef Olof. Folio Verlag.
9. Nenad Veličković: *“Konačari.”* Sarajevo (= Veličković)
10. Nenad Veličković: *“Logiergäste.”* Roman. Übersetzt von Barbara Antkowiak. Verlag Volk und Welt. Berlin

SKRAĆENICE

A	Angabe = dodatak
b/h/s	bosanski/hrvatski/srpski
DUDEN, DUW	DUDEN. Deutsches Universalwörterbuch, 2004
DUDEN, GWDS	DUDEN. Das große Wörterbuch der deutschen Sprache in 8 Bänden. 1995
DUDEN, Stilwrt.	DUDEN. Das Stilwörterbuch. (= Der Duden in 12 Bänden. Bd. 2) Mannheim etc. 6. Aufl. 1998
E/Erg.	Ergänzung = dopuna
pogl.	poglavlje
LEKSIKON	Peco, A./Stanojčić, Ž. (ur.) (1972): <i>Enciklopedijski leksikon. Mozaik znanja. Srpskohrvatski jezik.</i> Beograd
M.H.	Meliha Hrustić
o.r.	ovog rada
primj. aut.	primjedba autora
RECNIK MS/MH	Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika u 6 knjiga. Matica srpska-Matica hrvatska. 1969.
str.	strana
T	transformacija
usp.	usporedi
Verb.E.	Verbativergänzung/verbativna dopuna

SPISAK LITERATURE

1. Adelung, J.Ch. (1782 - Nachdruck 1971): *Umständliches Lehrgebäude der Deutschen Sprache*. Leipzig
2. Babić et al. (1991). *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb
3. Barić, E. et al. (1997): *Hrvatska gramatika*. II promijenjeno izdanje. Zagreb
4. Bergenholtz, H./Schäder, B. (1977): *Die Wortarten des Deutschen: Versuch einer syntaktisch orientierten Klassifikation*. Stuttgart
5. Berić-Djukic, V. (1982): *Der Infinitiv mit zu und seine strukturellen Entsprechungen im Serbokroatischen*. U: ZGL 10. str. 207-218
6. Bickes, G. (1984): *Das Adjektiv im Deutschen. Untersuchungen zur Syntax und Semantik einer Wortart*. Frankfurt.
7. Bierwisch, M. (1967): *Some Semantic Universals of German Adjectivals*. U: Foundations of Language 3, str. 1-36.
8. Brinkmann, H. (1971): *Die deutsche Sprache*. Düsseldorf
9. Bühler, K. (1965): *Sprachtheorie. Die Darstellungsfunktion der Sprache*. 2. Auflage, Stuttgart
10. Bußmann, H. (1983): *Lexikon der Sprachwissenschaft*. Stuttgart
11. Djordjevic, M (1983): *Verbalphrase und Verbvalenz*. (=Deutsch im Kontrast 2). Heidelberg
12. Djordjevic, M. (1988): *Funktionsverbgefüge im Deutschen und im Serbokroatischen*. U: Deutsch im Kontrast 8. Heidelberg. str. 170-246
13. Djordjevic, M. (2002): *Kontrastive Valenzbeschreibung. Versuch einer Grundlegung für ein deutsch-bosnisch-/kroatisch/serbisches Valenzlexikon*. U: Djordjevic/Zilic: *Satelliten des Verbs im Deutschen und im Bosnisch-/Kroatisch-/Serbischem* (= Deutsch im Kontrast 21, Hrsg. U.Engel), Tübingen. str. 9-128
14. *DUDEN-Grammatik der deutschen Gegenwartssprache* (= Der Duden in 12 Bänden. Bd. 4) Mannheim etc. 6. Aufl. 1998
15. Eichinger, L. (1976): *Zur Behandlung des Attributs in einer Dependenzgrammatik*. U: *Papiere zur Linguistik 11*. str. 34-55
16. Eisenberg, P. (1989): *Grundriss der deutschen Grammatik*. 2., überarbeitete und erweiterte Auflage, Stuttgart.
17. Engel U./Mrazovic, P. (Hrsg. 1986): *Kontrastive Grammatik Deutsch-Serbokroatisch*. München – Novi Sad
18. Engel, U./Schumacher, H. (1978): *Kleines Valenzlexikon deutscher Verben*. Tübingen
19. Engel, U.(1969): *Das mannheimer Corpus*. U: Forschungsberichte des Instituts für deutsche Sprache 3. Mannheim. str. 75-84
20. Engel, U.(1980): *Fügungspotenz und Sprachvergleich. Vom Nutzen eines semantisch erweiterten Valenzbegriffs für die kontrastive Linguistik*. U: WW 30, str. 1-22
21. Engel, U.(1983a): *Wider den leichtfertigen Sprachvergleich. Zum Verhältnis von Grammatikmodell und kontrastiver Beschreibung: Ansätze zur Problematisierung*. U: JDF 9. str. 85-95.
22. Engel, U.(1983b): *Dependenz ohne Konstituenz*. U: NPhM 84. str. 8-15

-
23. Engel, U./ Mikic, P.(1983c): *Verbvalenz im Deutschen und im Serbokroatischen. Ein Vorschlag für kontrastive Beschreibungen*. In: Engel, Ulrich/Vorderwülbecke, Klaus (eds.): *Deutsch im Kontrast*, Bd. 2. Heidelberg. (197-255)
 24. Engel, U.(1992): *Der Satz und seine Bausteine*. U: Agel, Vilmos/Hessky, Regina: *Offene Fragen – offene Antworten in der Sprachgermanistik*. Tübingen. str. 53-76
 25. Engel, U.(1994): *Syntax der deutschen Gegenwartssprache*. Berlin. (1. Aufl. 1977)
 26. Engel, U.(1995): *Tiefenkasus in der Valenzgrammatik*. U: Eichinger/ Eroms (1995). Hamburg. str. 53-65.
 27. Engel, U.(³1996a, ¹1988): *Deutsche Grammatik*. Heidelberg
 28. Engel, U.(1996b): *Semantische Relatoren. Ein Entwurf für künftige Valenzwörterbücher*. U: Semantik, Lexikographie und Computeranwendungen. Tübingen
 29. Engel, U.(1996c): *Tesnière Mißverstanden*. U: Lucien Tesnière – *Syntaxe structurale et operations mentales. Akten des deutsch-französischen Kolloquiums anlässlich der 100. Wiederkehr seines Geburtstages. Strasbourg 1993*. Herausgegeben von G.Greciano und H. Schumacher. Tübingen
 30. Engel, U. et al. (1999): „*Deutsch-polnische kontrastive Grammatik*“. Heidelberg
 31. Engel, U.(2002): *Kurze Grammatik der deutschen Sprache*. München.
 32. Engel, U.(2003): *Disjunkte*. U: Satzglieder und Wörter. Festschrift für Velimir Petrović zum 65. Geburtstag. Osijek
 33. Engel, U. (2004a): *Neues zur DVG*. U: Convivium 2004. Germanistisches Jahrbuch. Polen. DAAD
 34. Engel, U. / Eroms, H.-W. (2004b): *Wohin steuert die Dependenzgrammatik? Ein Podiumsgespräch*. U: Engel,U. / Meliss.M. (Hrsg.) *Dependenz, Valenz und Wortstellung*. IUDICUM Verlag GmbH München
 35. Erben, J. (1972): *Deutsche Grammatik. Ein Abriss*. München
 36. Erben, J. (1978): *Über „Kopula“-verben und „verdeckte“ (kopulose) Ist-Prädikation*. In: Moser, H./Rupp, H./Steger, H.: *Deutsche Sprache: Geschichte und Gegenwart*. Bern, str. 75-92.
 37. *Enciklopedijski leksikon* (1972). Srpskohrvatski jezik. Beograd
 38. Eroms, H.-W. (2000): *Syntax der deutschen Sprache*. Berlin/New York
 39. Fillmore, Ch. (1971, 1968): *The case for case. Dt. als: Plädoyer für Kasus*. U: W. Abraham (Hrsg. 1971). str. 1-118
 40. Fillmore, Ch. (1981, 1977): *The case for case reopened. Dt.als: Die Wiedereröffnung des Plädoyers für Kasus*. U: Pleines, J. (1981): *Beiträge zum Stand der Kasustheorie*. Tübingen
 41. Flämig, W. (1977): *Zur grammatischen Klassifizierung des Wortbestandes im Deutschen*. U: Helbig, G: *Beiträge zur Klassifizierung der Wortarten*, Leipzig, str. 39-52.
 42. Flämig, W. u.a. (1981): *Grundzüge einer deutschen Grammatik*. Berlin
 43. Givon, T. (1984): *Syntax. A Functional-Typological Introduction*. Amsterdam/Philadelphia

-
44. Götze, L.(1979): *Valenzstrukturen deutscher Verben und Adjektive*. Eine didaktische Darstellung für das Fach Deutsch als Fremdsprache. München (=Heutiges Deutsch 3.3)
 45. Groß, Th.-M.(2003): *The Valency of Non-Verbal Word Classes: the Adjective*. U: *Dependenz und Valenz. Dependency und Valency*. Ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forschung. An international Handbook of Contemporary Research Hrsg. Agel, V. et al. Berlin-New York.
 46. Helbig, G.(1971): *Theoretische und praktische Aspekte eines Valenzmodells*. U: Helbig, G.:*Beiträge zur Valenztheorie*, Paris. str. 31-49
 47. Helbig, G.(1975a): *Beziehungen zwischen Valenz und Semantik*. U: *LS/ZISW/A 14*, str. 53-69
 48. Helbig, G.(1975b): *Valenz und semantische Merkmalanalyse*. U: *LAB 11*, str. 40-47
 49. Helbig, G.(1979): *Zum Status der Valenz und der semantischen Kasus*. U: *DaF 16*, str. 65-78
 50. Helbig, G.(1982a): *Valenz–Satzglieder–semantische Kasus–Satzmodelle*. Leipzig
 51. Helbig, G.(1982b): *Valenz und Sprachebenen*. U:*ZfG 3*. str. 68-84
 52. Helbig, G.(1986a): *Zu umstrittenen Fragen der substantivischen Valenz*. U: *DaF 23*. str. 200-207
 53. Helbig, G.(1986b): *Notizen zu einigen strittigen Problemen der semantischen Kasus*. U: *LAB 54/55*. str. 162-175
 54. Helbig, G.(1987): *Valenz, semantische Kasus und „Szenen“*. U: *DaF 24*. str. 200-205
 55. Helbig, G. (1992): *Probleme der Valenz- und Kasustheorie*. Tübingen
 56. Helbig, G./ Buscha, J.(1988): *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Leipzig
 57. Helbig/Schenkel (1991): *Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Verben*. Leipzig (1. Aufl. 1969)
 58. Heringer, H.-J. (1984): *Kasus und Valenz. Eine Mesalliance?*, U: *ZGL 12*, str. 200-216
 59. Heringer, H.-J. (1996): *Deutsche Syntax. Dependentiell*. Tübingen
 60. Hoelzner, Matthias (2007): *Substantivvalenz. Korpusgestützte Untersuchungen zu Argumentrealisierungen deutscher Substantive*. Niemeyer. Tübingen
 61. Jacobs, J. (1992): *Syntax und Valenz*. U: L. Hoffmann (1992). str. 94-127
 62. Jacobs, J. (1994): *Kontra Valenz*. Trier
 63. Jahić, Dž./Halilović, S./Palić,I. (2000): *Gramatika bosanskoga jezika*. Zenica
 64. Järventausta, M.(1991): *Das Subjekt im Deutschen und im Finnischen*. Werkstattreihe Deutsch als Fremdsprache
 65. Jung, W. (1980): *Grammatik der deutschen Sprache* (bearbeitet von Starke, G.), 6. Auflage, Leipzig
 66. Katičić, R.(1986): *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika. Nacrt za gramatiku*. Zagreb
 67. Korhonen, J.(1977): *Studien zu Dependenz, Valenz und Satzmodell. Teil I*. Frankfurt
 68. Lalević, M. (1962): *Sintaksa srpskohrvatskog književnog jezika*. Beograd.

-
69. Linke, A./Nussbaumer, M./ Portmann, P. (2001): *Studienbuch Linguistik. Reihe Germanistische Linguistik*. Tübingen
 70. Mikić, P.(1980): *Die Verben des Gebens. Untersuchungen zu ihrer Bedeutung und ihrer Valenz. Eine semanto-syntaktische Studie*. Bonn
 71. Minović, M. (1987): *Sintaksa srpskohrvatskog-hrvatskosrpskog književnog jezika za više škole*. Sarajevo.
 72. Motsch, W. (1964): *Syntax des deutschen Adjektivs*. Berlin.
 73. Motsch, W. (1999): *Deutsche Wortbildung in Grundzügen*. Hrsg. H.W. Eroms/G.Stickel, Berlin
 74. Mrazović, P./Vukadinović, Z. (1990):*Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance*. Novi Sad
 75. Palić, I. (2003): *O klasifikaciji nepromjenjivih vrsta riječi u bosanskoje jeziku*. U: Pismo. Časopis za jezik i književnost. I/1. Sarajevo
 76. Peco, A./Stanojčić, Ž. (ur.) (1972): *Enciklopedijski leksikon. Mozaik znanja. Srpskohrvatski jezik*. Beograd
 77. Perović, H. (1959): *Skripta iz njemačkog jezika. Gramatika. Rekcija glagola i imenica*. Sarajevo
 78. Pranjković, I. (1993): *Riječi sviju vrsta*. U: Hrvatska skladnja. Rasprave iz sintakse hrvatskoga standardnog jezika. Zagreb.
 79. Pranjković, I. (1993a): *Spojdbena svojstva imenskih riječi*. U: Hrvatska skladnja. Rasprave is sintakse hrvatskoga standardnog jezika. Zagreb
 80. Pranjković, I. (a): *Izražavanje neodređenosti/određenosti imenica u hrvatskoje jeziku*. U: Riječki filološki dani. UDK 808. str. 62-22
 81. Riđanović, M.(2003): *Totalni promašaj. Prikaz Gramatike bosanskoga jezika Dž. Jahića, S.Halilovića i I.Palića*. Sarajevo
 82. Schuhmacher, H.(1986): *Verben in Feldern. Valenzwörterbuch zur Syntax und Semantik deutscher Verben*. Berlin (etc.).
 83. Schreiber, H./Sommerfeldt, K.-E./Starke, G. (1994): *Deutsche Adjektive. Wortfelder für den Sprachunterricht*.
 84. Sommerfeldt, K.-E. (1971): *Zur Valenz des Adjektivs*. U: Deutsch als Fremdsprache 8.1971. str. 113-117
 85. Sommerfeldt, K.-E./ Schreiber, H.(1971): *Untersuchungen zur syntaktischen und semantischen Valenz deutscher Adjektive*. U: Deutsch als Fremdsprache 8. 1971. str. 287-293
 86. Sommerfeldt, K.-E.(1980): *Zur Semantik adjektivischer Wortgruppen*. U: Zeitschrift für Germanistik 1. 1980. str. 447-457
 87. Sommerfeldt, K.-E./Schreiber, H. (1977): *Wörterbuch zur Valenz und Distribution der Substantive*. Leipzig
 88. Sommerfeldt, K.-E./Schreiber, H.(1983): *Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Adjektive*. Leipzig
 89. Sommerfeldt, K.-E. / Schreiber, H.(1994): *Deutsche Adjektive. Wortfelder für den Sprachunterricht*.
 90. Sommerfeldt, K.-E./Schreiber, H.(1996): *Wörterbuch der Valenz etymologisch verwandter Wörter*. Tübingen
 91. Starke, G.(1973): *Satzmodelle mit prädikativem Adjektiv im Deutschen*. U: DaF 3/1973, str. 138-147
 92. Starke, G. (1977): *Zur Abgrenzung und Subklassifizierung der Adjektive und Adverbien*. In: Helbig, G. (Hrsg.): *Beiträge zur Klassifizierung der Wortarten*. Leipzig, str. 39-52

-
93. Stevanović, M (1974): *Savremeni srpskohrvatski jezik. Gramatički sistemi i književno- jezička norma I i II.* Beograd
 94. Suško, M. (ur.) (1977): *Gramatika, semantika, znanje.* Sarajevo
 95. Tao, K.(1991): *Syntaktische Untersuchungen zum Adjektivgebrauch in der deutschen Gegenwartssprache. Am Material von literarischen Texten Heinrich Bölls.*
 96. Tarvainen, K.(1981): *Einführung in die Dependenzgrammatik.* Reihe Germanistische Linguistik
 97. Tesnière, L.(1980): *Grundzüge der strukturalen Syntax.* Herausgegeben und übersetzt von Ulrich Engel. Stuttgart
 98. Teubert, W.(1979): *Valenz des Substantivs.* Düsseldorf
 99. Teubert, W.(2003): *Die Valenz nichtverbaler Wortarten: das Substantiv.* U: Dependenz und Valenz. Dependency und Valency. Ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forschung. An international Handbook of Contemporary Research Hrsg. Agel, V. et al. Berlin-New York.
 100. Varnhorn, B.(1993): *Adjektive und Komparation.* Studien zur deutschen Grammatik 45, Tübingen
 101. von Polenz, P.(1988): *Deutsche Satzsemantik. Grundbegriffe des Zwischen-den-Zeilen-Lesens.* Berlin – New York
 102. Wunderlich, D.(1985): *Über die Argumente des Verbs.* Linguistische Berichte 97 (183-227)
 103. Zifonun, G. et. al. (1997): *Grammatik der deutschen Sprache,* Bd. 1-3, Berlin
 104. Zilić, E. (1996): *Funkcije člana u njemačkom jeziku i prenošenje tih funkcija u bosanski/hrvatski/srpski jezik.* Sarajevo
 105. Zilic, E. (2002): *Die Verbativergänzung im Deutschen und im Bosnischen. Versuch einer kontrastiven Beschreibung.* U: Djordjevic/Zilic: *Satelliten des Verbs im Deutschen und im Bosnisch-/Kroatisch-/Serbischem* (= Deutsch im Kontrast 21, Hrsg. U.Engel) str. 163-183, Tübingen

RIJEČNICI:

1. *DUDEN IN 8 BÄNDEN: Das große Wörterbuch der deutschen Sprache.* Dudenverlag, 1995
2. *DUDEN: Deutsches Universalwörterbuch.* 2004
3. *DUDEN: Das Stilwörterbuch.* Der Duden in 12 Bänden. Band II.7. völlig neu bearbeitete und erweiterte Auflage. 1998
4. Uroić/Hurm: *Njemačko-hrvatski rječnik.* 2. izdanje. Zagreb 1994.
5. Jakić/Hurm: *Hrvatsko-njemački rječnik.* 7. izdanje. Zagreb 1991.
6. *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika u 6 knjiga.* Matica Srpska.- Matica Hrvatska, 1973
7. Vujaklija: *Leksikon stranih reči i izraza.* Beograd 1986.
8. *WAHRIG. Deutsches Wörterbuch.* Bertelsmann Lexikon Institut. 2002
9. *Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache),* herausgegeben von R. Klappenbach und H.Malige-Klappenbach. Akademie-Verlag-Berlin, 1980

REGISTAR IMENA I POJMOVA

- «Adjektivadverbien» - 36, 75
- adjektivalna dopuna – 89, 135-137, 162
- adverbijalna upotreba – 36, 66, 80
- anafora - 26
- apsolutna komparacija – 63-65
- atributivna upotreba - 36, 41, 72
- Chomsky, Noam – 6
- dativus commodi – 113, 118
- dativus incommodi – 116
- dependens – 9, 16, 83
- direktivna dopuna - 132-134, 162
- dodaci – 13, 16, 19, 23, 36, 91
- dopuna u akuzativu – 94-96, 145, 157
- dopuna u dativu – 106, 158
- dopuna u genitivu – 96, 157
- dopune – 13, 19, 21, 23, 26, 87
- ekspanzivna dopuna – 143, 163
- ekspanzivna dopuna uz komparativ – 146, 163
- ekspanzivna dopuna uz superlativ – 147, 163
- Engel, Ulrich – 6, 23
- Eroms, Hans-Werner - 29
- etički dativ – 116
- filter isključenja – 28
- funkcionalna gramatika – 5
- glagolski pridjev – 44, 48
- gradacija pridjeva – 56
- gradivni pridjev – 50, 55
- gramatika zavisnosti – 4, 9
- Helbig, Gerhard – 19
- instrumental – 10, 104, 121, 128, 133
- instrumentalna dopuna – 141
- jako i slabo upravljanje – 32
- kopulativne partikule – 28, 75, 101, 108, 139, 140, 171
- kopulativni glagoli – 74
- kvalitativni pridjev – 39, 55
- logička valentnost – 11
- neutralni particip – 44
- nominalna dopuna - 134
- normativna dopuna – 148
- opisni pridjev – 50
- particip – 42
- poredbena dopuna uz komparativ – 153
- poredbena dopuna uz pozitiv – 150
- poredbena dopuna uz superlativ – 155
- poredbene dopune – 150
- posesivni dativ – 116, 118, 169

-
- posvojni pridjev – 50
 - Pranjković, Ivo – 32, 35, 53, 90
 - predikativna upotreba – 36, 41, 46, 72
 - predikatni proširak – 73, 81
 - prepozitivna dopuna – 109, 118
 - prilog – 27, 34, 35
 - regens – 9, 15, 24, 83, 176
 - rekcija – 4, 29, 32
 - relativna komparacija – 61
 - relativni pridjev – 39, 55
 - selekciona ograničenja – 10, 121
 - semantička valentnost – 10
 - situaciona (pragmatična) valentnost – 11
 - situativna dopuna – 129
 - Tesniere, Lucien – 14
 - tradicionalna gramatika – 5
 - valentnost - 6, 9, 10-12, 13
 - verbatimna dopuna – 138, 162

Lektura i korektura

Prof. dr. Refik Bulić

Prijelom

Autor

Štampa

Bemust, Sarajevo

Tiraž

300 primjeraka

CIP -